

Opus caementum

HISTORIA NOVA 19

Editor
Peter Podolan

STIMUL
Bratislava 2021

Opus caementum

HISTORIA NOVA 19

recenzenti

prof. PhDr. Jozef Baďurík, CSc.

PhDr. Peter Zelenák, CSc.

editor

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

autori

Peter Benka

Eva Benková

Adam Čuchor

Jakub Palko

Peter Vanek

úvodná fotografia

Vít'azný oblúk, © Peter Podolan

© STIMUL, editori a autori textov. Dielo je vydané pod medzinárodnou licenciou **Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0** (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora diela; len nekomerčné použitie diela; nie je možné vytvárať odvozeniny diela bez predchádzajúceho súhlasu autora). Viac informácií o licencií a použití diela: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

vydavateľstvo

STIMUL, Poradenské a vydavateľské centrum FIF UK, Bratislava, 2021

<http://fphil.uniba.sk/stimul>

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

ISBN 978-80-8127-338-4

HISTORIA · NOVA

• • • dejiny prístupné všetkým • • •

zodpovedný redaktor

redakčná rada

prof. PhDr. Jozef Baďurík, CSc.

prof. PhDr. Roman Holec, DrSc.

prof. Martin Homza, Dr.

prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.

doc. PhDr. Peter Podolan, PhD.

doc. Mgr. Martin Vašš, PhD.

PhDr. Eva Benková, PhD.

PhDr. Peter Zelenák, CSc.

adresa redakcie

**Katedra slovenských dejín
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Gondova ul. 2
811 02 Bratislava 1
Slovenská republika**

peter.podolan@uniba.sk

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

**FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
Katedra slovenských dejín**

obsah

<i>história nemá konca kraja (Erich Maria REMARQUE)</i>	6
Jakub PALKO <i>Annales Sancrucenses I – II ako prameň k stredovekým dejinám Uhorska</i>	7
Adam ČUCHOR <i>Študenti z Nitrianskej stolice na univerzite vo Viedni počas neskorého stredoveku</i>	62
Eva BENKOVÁ <i>„Statuta den newgesezten Richtern, Burgern und allen Underthanen in der gannczen Herschafft Bybersburg“ Príspevok k poddanskému právu v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí</i>	85
Peter BENKA <i>Evanjelické duchovenstvo v hornouhorských slobodných kráľovských mestách. Náčrt problému</i>	132
Peter VANEK <i>Základné problémy pri výskume priemyslu medzivojnového Československa na príklade chemického odvetvia</i>	154
o autoroch	163

história nemá konca kraja

Kúpil si raz niekoľko sväzkov svetových dejín a teraz si ich vybral. Nebolo priam nijako zábavné čítať ich. Jediná vec, čo človek tým získal, bol čudne uspokojujúci pocit, že to, čo sa dnes dialo, nebolo nové. Všetko sa už stalo predtým x-razy. Klamstvá, nevera, vraždy, Bartolomejské masakry, korupcia v túhe po moci, nepretržitá reťaz vojen. Dejiny ľudstva boli napísané krvou a slzami medzi tisícami, krvou postriekanými v minulosti iba trochu postriebrený nimbus dobroty. Demagogovia, podvodníci, vrahovia otcov, zabijáci, sebci, opojení mocou, fanatickí proroci, ktorí zvestujú lásku s mečom; to sa stále opakuje znova a znova a trpezliví ľudia dajú sa zase hnať proti sebe do nezmyselného vraždenia pre kaiserov, kráľov, pre náboženstvo a pre šialencov a nemá to konca-kraja...

Erich Maria Remarque, *Víťazný oblúk*, 1946

štúdie

Annales Sancrucenses I – II ako prameň k stredovekým dejinám Uhorska*

Jakub Palko

Charakteristickým znakom stredovekej uhorskej historiografie 13. storočia je predovšetkým kvalitatívny i kvantitatívny nedostatok pramenných textov naračného charakteru.¹ Primárnym zdrojom pre výskum tohto obdobia je teda prirodzene diplomatický materiál, ktorý do istej miery disponuje pre uhorské prostredie špecifickými naratívnyimi prvkami. Tie tento nedostatok, skreslenosť a strohosť informácií v uhorských kronikách a letopisoch aspoň do istej miery nahrádzajú.² Pri výskume je teda potrebné v rozsiahlejšej miere siahnuť po zahraničných naračných pramenných textoch, ktoré majú predovšetkým provenienciu okolitých štátnych útvarov vtedajšieho stredoeurópskeho regiónu. V najväčšej miere ide o rakúske letopisy a kroniky, no ďalšiu významnú časť tvoria, poľské, ďalšie ríšske (bavorské, saské, brandenburské, české atď.) a ruské texty.

Predložená materiálová štúdia sa zaoberá jedným z najdôležitejších prameňov rakúskej proveniencie k dejinám Uhorska v 13. storočí, letopismi, ktoré vznikali za múrmi stredovekého cistercijského opátstva Heiligenkreuz v dnešnej spolkovej krajine Dolné Rakúsko. Ide o jeden z prameňov, v ktorom sa vyskytujú mnohé zmienky z politických dejín strednej Európy v 13. storočí, pričom ich autor dbal na pomerne veľkú presnosť a bezchybnosť zapisovaných informácií.

Jednou z hlavných ambícií predloženého textu je publikovanie modernej reedície letopisov *Annales Sancrucenses I – II*, ktoré sa zachovali až v štyroch verziách v stredovekých rukopisných kódexoch, v súčasnosti uložených v Rakúskej národnej knižnici vo Viedni

---

* Text štúdie vznikol ako výstup projektu VEGA 1/0796/19 – „Uhorské kráľovstvo v listinných prameňoch 60. a 70. rokov 13. storočia s osobitným zreteľom na územie dnešného Slovenska“ (2019 – 2022). Výskum bol ďalej podporený Grantom Univerzity Komenského č. UK/403/2020 – „Uhri v Štajersku, Štajerčania v Uhorsku. Politický vývoj Štajerska v rokoch 1254 – 1260“ (2021). Oba projekty sú riešené v rámci Katedry slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

¹ O uhorských naračných prameňoch komplexne napr. MARSINA, Richard. *Ku koncepcii a vývoju slovenskej historiografie*. Bratislava: Post Scriptum, 2013, 258 s.

² K uhorským diplomatickým prameňom tohto obdobia pozri predovšetkým viaceré práce prof. Richarda Marsinu, napr. MARSINA, Richard. *Štúdie k Slovenskému diplomatáru I*. Bratislava: VEDA 1971, 108 s.; MARSINA, Richard. *Štúdie k Slovenskému diplomatáru II*. Bratislava: VEDA 1989, 165 s.

(*Österreichische Nationalbibliothek Wien, Cod. 352*;³ *Cod. 364*;⁴ *Cod. 539*⁵ a *Cod. Ser. nova 4189*⁶). V uvedených kódexoch je tento prameň spísaný v dvoch linkách, v jeho predchádzajúcich edičných spracovaniach je teda text rovnako rozdelený do dvoch samostatných edícií prameňov, *Annales Sancrucenses prima*⁷ a *Annales Sancrucenses secunda*.⁸

Ďalším cieľom je priniesť kvantitatívnu i kvalitatívnu analýzu všetkých zmienok týkajúcich sa Uhorského kráľovstva a jeho predstaviteľov uvedených v jednotlivých zápiskoch skúmaného prameňa. Na základe komparácie týchto informácií s vedeckou literatúrou, reprezentujúcou súčasný stav poznania dejín strednej Európy v 13. storočí, budú tieto informácie kriticky posúdené a v prípade potreby korigované.

---

³ *Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 352, f. 43v – 45r a f. 54r – 59v.* Dostupné digitalizované spracovanie prostredníctvom portálu Manuscripta.at:

<https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_5302513&order=1&view=SINGLE> [2021-09-21]

⁴ *Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 364, f. 104v – 110v.* Dostupné digitalizované spracovanie prostredníctvom portálu Manuscripta.at:

<https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_6288894&order=1&view=SINGLE> [2021-09-21]

⁵ *Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 539, f. 73v – 76r a f. 76v – 83v.* Dostupné digitalizované spracovanie prostredníctvom portálu Manuscripta.at:

<https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_7589073&order=1&view=SINGLE> [2021-09-21]

⁶ *Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Ser. nova 4189, f. 54v – 58r a 58r – 68r.* Dostupné digitalizované spracovanie prostredníctvom portálu Manuscripta.at:

<https://digital.onb.ac.at/RepViewer/viewer.faces?doc=DTL_3195900&order=1&view=SINGLE> [2021-09-21]

⁷ *Continuatio Sancrucensis prima. Anno 1225 – 1233. Ed. WATTENBACH, Wilhelm. In Monumenta Germaniae Historica. Scriptores (In Folio).* (ďalej *MGH SS*). Vol. XI. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 626-628.

⁸ *Continuatio Sancrucensis secunda. Anno 1234 – 1266. Ed. WATTENBACH, Wilhelm. In MGH SS. Vol. IX, s. 637-646.*

Annales Sancrucenses I – II a Uhorsko

Pôvod letopisov vyplýva už z ich názvu. Vznikli v dolnorakúskom cisterciatskom opátstve Heiligenkreuz umiestnenom vo Viedenskom lese (Wienerwald), v bezprostrednej blízkosti stredovekej metropoly Rakúskeho vojvodstva. Vo všeobecnosti sa autori *Annales Sancrucenses I – II* zaoberali predovšetkým významnými regionálnymi udalosťami odohrávajúcimi sa v regióne strednej Európy.

Ako už bolo uvedené, letopisy obsahujú zápisy o udalostiach vzťahujúcich sa k širšiemu regiónu strednej Európy so záberom rokov 1224 – 1266. Zápisy z časového obdobia z týchto 42 rokov obsahujú zmienky o aktívnom zapájaní sa predstaviteľov Uhorského kráľovstva do diania v regióne v 19 z nich. Autori si všímali predovšetkým udalosti týkajúce sa rakúsko-česko-uhorských vzťahov v tomto období, pričom opisované informácie sú pomerne presné, bez väčších chýb v ich datovaní či umiestnení do geografického priestoru.

Pokiaľ ide o personálne zastúpenie uhorských predstaviteľov, ide logicky o osoby podieľajúce sa na správe kráľovstva (kráľov a kráľovné a ich rodinných príslušníkov), ktorí mali najväčší vplyv na politický vývoj v regióne. V samotnom texte sú často uvedení bez ich mena, len pod ich titulom, ktorý aktuálne používali v rámci krajinského správneho usporiadania Uhorského kráľovstva.

Uhorský kráľ Ondrej II. (vládol 1205 – 1235) sa v letopise spomína dokopy šesťkrát v zápisoch k rokom 1227, 1233, 1234 a 1235.⁹ Meno jeho staršieho syna, uhorského kráľa Bela IV. (1235 – 1270), je zastúpené logicky najpočetnejšie, v súvislosti s ním a s jeho aktivitami sa tu vyskytuje až devätnásť zmienok k rokom 1234, 1235, 1241, 1242, 1246, 1250, 1254, 1259, 1260, 1261 a 1262.¹⁰ V letopise sa nachádzajú dve zmienky aj o mladšom synovi Ondreja II., vojvodovi Kolomanovi, k rokom 1235 a 1241.¹¹ Ďalej tu majú zastúpenie obaja synovia kráľa Bela IV. Meno Štefana,¹² mladšieho uhorského kráľa (1262 – 1270), chorvátsko-slavónskeho (1245 – 1257), sedmohradského (1257 – 1259 a 1260 – 1270) a štajerského (1259 – 1260) vojvodu, sa v letopise nachádza až päťkrát v zápisoch k rokom 1259, 1260 a 1262.¹³ Mladší syn

⁹ Konkrétne po jedenkrát v rokoch 1227, 1233 a po dvakrát v 1234 a v 1235.

¹⁰ Konkrétne dvakrát v roku 1234, raz v 1235, dvakrát v 1241, raz v 1242, raz v 1246, raz v 1250, dvakrát v 1254, raz v 1259, šesťkrát v 1260, raz v 1261 a poslednýkrát v 1262.

¹¹ Konkrétne po jedenkrát k rokom 1235 a 1241.

¹² Vykresľovaniu osoby vojvodu a neskoršieho uhorského kráľa Štefana V. (1270 – 1272) v rakúskych a štajerských letopisoch sa zaoberá publikovaná štúdia autora, ktorá sa zaoberá týmito zmienkami vo všetkých letopisoch z 13. a prvej polovice 14. storočia. Pozri PALKO, Jakub. Uhorský kráľ Štefan V. v stredovekých rakúskych letopisoch. In *Opus sectile. Historia nova 15*. [online] Bratislava: Stimul, 2019, s. 57-83. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino15.pdf> [2021-09-21]

¹³ Konkrétne raz k roku 1259, trikrát 1260 a raz 1262.

Bela IV., chorvátsko-slavónsky vojvoda Belo (1260 – 1269) sa spomína ako *juvenis rex* len jedenkrát v roku 1264. Rovnako letopis obsahuje jedinú zmienku (k roku 1261) o vnučke kráľa Bela IV., Kunigunde (Kunhute), teda dcére Bela IV. Anny Mačvianskej a jej manžela Rastislava Černigovského. Nepriamo sa dvakrát spomína manželka kráľa Bela IV. Mária Laskariová (k rokom 1229 a 1230). Okrem priamych zmienok o konkrétnych osobách sa ďalej v letopise sedemkrát spomínajú Uhri (*Ungari*) vo všeobecnosti (v zápisoch k rokom 1233, 1252 a 1260),¹⁴ a taktiež deväťkrát Uhorsko (*Ungaria*) ako krajina (v zápisoch k rokom 1242, 1250, 1259 a 1263).¹⁵ Prameň obsahuje k roku 1260 ešte formuláciu „*arcibiskupi a šľachta Uhorska*“ (*archiepiscopi et nobiles Ungarie*).

Uhorské záležitosti sa teda v letopisoch spomínajú dohromady až päťdesiatkrát, pričom často ide o podrobné informácie k vývoju politickej situácie v strednej Európe, dynastickým prepojeniam panovníckych rodov regiónu a podobne. Na základe prvotnej analýzy zmienok je možné už na tomto mieste konštatovať aj vysokú mieru presnosti zapísaných informácií.

Prehľad zmienok o osobách činných v Uhorskom kráľovstve vyskytujúcich sa v letopise v rokoch 1224 – 1266

OSOBA	POČET ZMIENOK	ZÁPIS K ROKOM¹⁶	SÚVISLOSTI ZMIENOK¹⁷
Ondrej II.	6	1227 (1), 1233 (1), 1234 (2), 1235 (2).	1227 – výprava do Haličska 1233 – plienenie Rakúska 1234/1 – plienenie Rakúska spolu so synom Belom 1234/2 – účasť na svadbe Fridricha II. Babenberského 1235/1 – boje s Fridrichom II. Babenberským spolu so synmi Belom a Kolomanom 1235/2 – smrť
Belo IV.	19	1234 (2), 1235 (1), 1241 (2), 1242 (1), 1246 (1), 1250 (1), 1254 (2), 1259 (1), 1260 (6),	1234/1 – plienenie Rakúska spolu s otcom Ondrejom II. 1234/2 – účasť na svadbe Fridricha II. Babenberského 1235 – plienenie Rakúska spolu s otcom Ondrejom a mladším bratom Kolomanom 1241/1 – rokovanie s kumánskym náčelníkom Gutanom

¹⁴ Konkrétne tri zmienky z roku 1233, jedna z 1252 a tri z 1260.

¹⁵ Konkrétne opäť tri zmienky z roku 1242 a po jednu z 1250, 1259 a 1263.

¹⁶ Číslo v zátvorke predstavuje počet zmienok o osobe v uvedenom roku.

¹⁷ Číslo za lomkou predstavuje poradové číslo opakovanej zmienky o osobe v rovnakom roku.

		1261 (1), 1262 (1).	<p>1241/2 – boje s Tatármi v Uhorsku v roku 1241</p> <p>1242 – konflikt s Fridrichom II. Babenberským</p> <p>1246 – bitka na rieke Litava</p> <p>1250 – plienenie Rakúska počas bojov o babenberské dedičstvo</p> <p>1254/1 – uzatvorenie mieru s Přemyslom Otakarom II. Koniec 1. česko-uhorskej vojny</p> <p>1254/2 – zisk Štajerska po 1. česko-uhorskej vojne</p> <p>1259 – strata Štajerska</p> <p>1260/1 – postup vojska k rieke Morava (Kressenbrunn)</p> <p>1260/2 – prekročenie rieky Moravy</p> <p>1260/3 – útok na vojsko Přemysla Otakara II.</p> <p>1260/4 – útek Uhrov od Kresenbrunnu</p> <p>1260/5 – prímerie s Přemyslom Otakarom II.</p> <p>1260/6 – vzdanie sa nárokov na Štajersko</p> <p>1261 – svadba Přemysla Otakara II. a Belovej vnučky Kunigundy</p> <p>1262 – konflikt so synom Štefanom</p>
Koloman (Haličský)	2	1235 (1), 1241 (1).	<p>1235 – plienenie Rakúska spolu s otcom Ondrejom a starším bratom Belom</p> <p>1241 – smrť počas vpádu Tatárov do Uhorska</p>
Štefan (V.)	5	1259 (1), 1260 (3), 1262 (1).	<p>1259 – plienenie Korutánska</p> <p>1260/1 – postup vojska k rieke Morava (Kressenbrunn)</p> <p>1260/2 – útok na vojsko Přemysla Otakara II.</p> <p>1260/3 – útek Uhrov od Kresenbrunnu</p> <p>1262 – konflikt s otcom Belom IV.</p>
Belo ml.	1	1264 (1).	1264 – svadba s Kunigundou Askánskou
Kunigunda (Kunhuta) Mačvinska	1	1261 (1).	1264 – svadba s Belom ml.
Mária Laskarisová	2	1229 (1), 1230 (1).	<p>1229 – zmienka o rodinnom prepojení s Eudokiou Laskarisovou v súvislosti so svadbou s Fridrichom II. Babenberským</p> <p>1230 – zmienka o rodinnom prepojení s Eudokiou Laskarisovou v súvislosti s jej rozvodom s Fridrichom II. Babenberským</p>
Uhri (<i>Ungari</i>)	7	1233 (3), 1252 (1), 1260 (3).	<p>1233/1 – prekročenie štajerských hraníc uhorským vojskom</p> <p>1233/2 – plienenie a vypaľovanie Štajerska</p>

			1233/3 – návrat Uhrov do Uhorska, zajatie mnohých štajerských šľachticov 1252 – plienenie a vypaľovanie Rakúska 1260/1 – plienenie Rakúska uhorským vojskom a zabitie grófa Ota z Hardeggu a jeho brata Konráda 1260/2 – útek uhorského vojska po porážke pri Kressenbrunne 1260/3 – prenasledovanie zvyškov uhorského vojska Přemyslom Otakarom II. po bitke pri Kressenbrunne
Uhorsko (<i>Ungaria</i>)	6	1242 (3), 1250 (1), 1259 (1), 1263 (1).	1242/1 – odchod Mongolov z Uhorska 1242/2 – hladomor v Uhorsku spôsobený plienením Mongolov 1242/3 – stav krajiny po plienení Mongolov 1250 – návrat uhorského vojska o Uhorska po vyplienení Rakúska v počiatkoch bojov o babenberské dedičstvo 1259 – návrat vojska do Uhorska štajerského vojvodu Štefana po vyplienení južného Štajerska a Korutánska. Odvedenie zajatcov do Uhorska 1263 – zmienka o veľkom hladomore, ktorý postihol celé Uhorsko, Rakúsko i České krajiny
Arcibiskupi a šľachta Uhorska (<i>archiepiscopi et nobiles Ungarie</i>)	1	1260 (1).	1260 – uzatvorenie prímeria medzi Belom IV. a Přemyslom Otakarom II. po bitke pri Kressenbrunne

V letopise sa taktiež nachádza niekoľko zmienok o uhorských lokalitách. Ide predovšetkým o vtedajšie veľké mestá centrá kráľovstva. V zápise k roku 1233 sa spomína hrad Devín (*Tewen*) umiestnený na uhorsko-rakúskom pohraničí, v zápise k roku 1241 zase vtedajšie centrum Uhorska, mesto Budín (*Pést*) a nakoniec k roku 1254 Prešporok, dnešná Bratislava (*Posonium*). Ide pomerne o malé zastúpenie uhorských lokalít, čo možno jednoznačne pripísať vo veľkej miere faktu, že politické udalosti ovplyvňujúce uhorsko-rakúske vzťahy v tomto období sa v najväčšej miere odohrávali na území Rakúskeho a Štajerskeho vojvodstva. Na základe iných letopisov a kroník rakúskej proveniencie z obdobia 13. storočia je možné vylúčiť „neznalosť“ rakúskych a štajerských letopiscov v tomto smere. Akonáhle sa totiž začiatkom sedemdesiatych rokov presunulo dianie ťažiskovo do Uhorska, predovšetkým na územie dnešného juhozápadného Slovenska, Zadunajska a vtedy ešte uhorského Burgenlandu, autori iných

kroník a letopisov s obľubou spomínajú veľké množstvo miest a hradov obsadených vtedajším rakúskym a štajerským vojvodom a českým kráľom Přemyslom Otakarom II.

Prehľad zmienok o uhorských lokalitách vyskytujúcich sa v letopise v rokoch 1224 – 1266

LOKALITA	POČET	ZÁPIS K ROKOM	NÁZOV UVEDENÝ V LETOPISE	SÚVISLOSŤ ZMIENKY
Devín	1	1233 (1).	<i>Tewen</i>	1233 – označenie hraničného hradu
Budín	1	1241 (1).	<i>Pêst</i>	1241 – smer ústupu zvyškov uhorského vojska po bitke na rieke Slaná
Prešporok/ Bratislava	1	1254 (1).	<i>Posonium</i>	1254 – miesto uzatvorenia prímeria po prvej česko-uhorskej vojne ¹⁸

Letopisci z kláštora v Heiligenkreuzi mali pomerne podrobné informácie nielen o vývoji vzájomných česko-rakúsko-uhorských vzťahov v tomto období, ale aj o vnútorných záležitostiach spomenutých štátnych útvarov. Je prirodzené, že jednotlivé zápisy sa v najväčšej miere zaoberajú „domácimi“ rakúskymi dejinami, no aj tak sa v texte nachádzajú mnohé jedinečné informácie týkajúce sa vnútorných záležitostí Uhorského kráľovstva, respektíve severnej a východnej politiky jeho najvyšších predstaviteľov.

Rok 1227

Príkladom výborného prehľadu autora letopisu je už prvý zápis vzťahujúci sa k Uhorsku. Už v úvode zápisu k roku 1227 sa spomína jedna z mnohých výprav vtedajšieho uhorského kráľa Ondreja II. do východných oblastí Európy, do Haličska.¹⁹ Pravdivosť uvedenej informácie dokladá aj dobový prameň z prostredia Haličského kniežactva, *Haličsko-volyňská kronika* a ďalšie pramene.²⁰

¹⁸ Mier bol v skutočnosti uzatvorený v Budíne. Pozri napr. PALKO, Jakub. Budínsky mier 1254. In *Opus signinum. Historia Nova 16*. [online] Bratislava: Stimul, 2020, s. 32-51. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino16.pdf> [2021-09-21]

¹⁹ „*Andreas rex Ungarie Rusciam cum exercitu veniens, ab ipsis statim fugatus recessit, interfectis nonnullis de exercitu suo. [...]*“ Continuatio Sancrucensis prima. In *MGH SS IX*, s. 627.

²⁰ Pozri napr. HOMZA, Martin – MALINOVSKÁ, Nora (ed.). *Haličsko-volyňská kronika. Neznáme rozprávania o rodine kráľov a kniežat východo-strednej Európy v 13. storočí*. Martin: Matica slovenská, 2019, s. 138-143.

Roky 1229 a 1230

K rokom 1229 a 1230 sa v letopisoch spomína uhorská kráľovná Mária Laskarisová, manželka Bela IV. Hoci Ondreja II. Belo vystriedal až v roku 1235, už predtým pôsobil ako mladší uhorský kráľ, pričom logicky jeho manželka mala právo užívať rovnaký titul. Mária sa v letopisoch spomína ako príbuzná prvej manželky posledného rakúskeho a štajerského vojvodu z dynastie Babenbergovcov, Fridricha II. Bojovného, Eudokie, z nikajskej cisárskej rodiny Laskarisovcov.²¹ S Máriinou mladšou sestrou sa vojvoda Fridrich rozviedol a v roku 1229 oženil sa s Agnešou, dcérou meranského vojvodu Ota VII. z Andechs.²²

Rok 1233

Až do roku 1246 sú počtom najvyššie zastúpené zmienky o bojoch Ondreja II. a Bela IV. s Rakúšanmi a Štajerčanmi. Prvý takýto zápis obsahuje letopis z roku 1233, keď Uhri vyplienili územie Rakúska a Štajerska hneď dvakrát. Najskôr bolo vyplienené pohraničné územia Štajerska, kde sa tamojšia šľachta nedokázala náporu uhorských vojsk účinne brániť vďaka absencii velenia a neskorej organizácii vojska. Uhri počas tohto vpádu zajali údajne viacerých štajerských šľachticov. Konkrétne mená však letopis neuvádza.²³

Ešte v jeseni rovnakého roku bol zo strany Uhrov podniknutý aj ďalší vpád, ktorého cieľom bolo vyplienenie územia Rakúska. Uskutočnený bol vďaka na *jedeň*, okolo sviatku Všetkých Svätých.²⁴

²¹ „*Fridericus filius ducis Austrie neptem regine Ungarie repudiavit, que copulata ei erat in coniugio, et filiam ducis Moravie sibi illicite copulavit, patre suo in omnibus his auctore. [...]*“ Continuatio Sancrucensis prima. In *MGH SS IX*, s. 627; Tiež <AM> nesprávne k roku 1230: „[...] *Idem dux Fridericus duxit uxorem filiam ducis Merannie, post repudiationem sororis regine Ungarie. [...]*“ Continuatio Sancrucensis prima. In *MGH SS IX*, s. 627.

²² K tomu napr. LECHNER, Karl. *Die Babenberger. Markgrafen und Herzoge von Österreich 976 – 1246*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 1992, s. 213-214.

²³ „*Ungari intraverunt fines Styrie, et vastaverunt eos rapina et incendio. Styrienses vero congregati, sine rectore persecuti sunt eos. Ungari vero longius eos trahentes a finibus suis, insidias ponentes, post eos convertebantur: ad ipsos accedebant ante et retro; multi vero ex utraque parte mortui sunt, et multi vulneribus debilitati. Tandem Ungari victoria potiti, nobiliores ex eis captivaverunt; ex tanta multitudine vix quinquaginta fugierunt, reliqui omnes aut interierunt, aut captivi abducti sunt. [...]*“ Continuatio Sancrucensis prima. In *MGH SS IX*, s. 628. K tomu pozri najnovšie ROHÁČ, Peter. Fridrich II. Babenberský a jeho boje s Uhorským a Českým kráľovstvom v rokoch 1230 – 1246. In *Vojenská história*, 2015, roč. 19, č. 3, s. 8-9.

²⁴ „[...] *Rex Ungarie circa festum Omnium sanctorum Austriam exercitu magno intrans, partem terre incendio et rapinis devastavit; et usque ad Hovelin pervenit; et interfectis multis de suo exercitu, et nobilibus quibusdam captivatis, et civitate Tewen exusta et depopulata, ulterius procedere non valens, pro concordia laboravit. Qua habita revertitur ad sua. [...]*“ Continuatio Sancrucensis prima. In *MGH SS IX*, s. 628. K tomu pozri najnovšie ROHÁČ, ref. 23, s. 8-9.

Rok 1234

V rovnakom trende sa uberali aj aktivity Uhrov v nasledujúcom roku. Konkrétne sa letopisec zmiňuje, že „uhorský kráľ Ondrej (II.) spoločne so svojím synom Belom (IV.) spustošili vypaľovaním a drancovaním časť Rakúskeho vojvodstva.“²⁵

Začiatkom mája 1234 sa pritom uhorský kráľ spolu s českým kráľom Václavom I., salzburským arcibiskupom Eberhardom II. z Regensburgu, biskupmi pasovským, bamberským, freisingským a seckauským a ďalšími svetskými predstaviteľmi okolitých štátnych útvarov, mal zúčastniť svadby sestry vojvodu Fridricha II. Babenberského Konštancie s meissenským markgrófom Henrichom III. z dynastie Wettinovcov. Svadba sa konala za účasti ich matky Teodory, ktorá bola synom Fridrichom II. viackrát väznená.²⁶

Rok 1235

Aj v nasledujúcom roku pokračovali vzájomné uhorsko-rakúske boje. Uhorský kráľ Ondrej II. spolu s oboma synmi Belom (IV.) i Kolomanom (Haličským) podľa letopisu opäť prekročil rakúsku hranicu a vpadol s vojskom vraj o sile až dvadsaťtisíc vojakov do Rakúska. Po víťaznej šarvátke s vojskom vojvodu Fridricha II. o sile vraj až tridsaťtisíc ozbrojencov²⁷ opäť Uhri plienili a vypaľovali Fridrichove územia. Vraj „keď to vojvoda videl, uzatvoril s Uhrami mier.“²⁸

Následne však do Rakúska mal vpadnúť český kráľ Václav I. a tak isto plieniť severné rakúsko-moravské pohraničie. Je otáznne, nakoľko mohli byť útoky Uhrov a Čechov v tomto období koordinované, pretože letopisec útok Václava I. spomína až po uzatvorení spomínaného

²⁵ „[...] *Andreas rex Ungarie cum filio suo Bela partem terre Austrie incendio et rapina devastavit. [...]*“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 637.

²⁶ „[...] *Fridericus illustris dux Austrie et Styrie, et Theodora ducissa mater sua, in octavis pasce ad festum apostolorum Philippi et Jacobi nuptias sollempnes celebrant in campo iuxta Stadelowe; ubi marcravius de Meyssen sororem iam dicti ducis Constantiam nomine duxit in uxorem, presentibus regibus Ungarie videlicet et Boemie, et archiepiscopo Salzpurgense, Pataviense, Babenbergense, Frisiense et Secoviense episcopis, et marcravio de Moravia, Saxonie et Karinthie ducibus et lancravio Turingie, mediantibus et aliis quam pluribus. [...]*“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 638.

²⁷ V texte sa uvádza, že v uhorskom vojsku bolo až dvestotisíc vojakov. Vyčíslenie oboch vojsk, či už Ondrejovho alebo Fridrichovho, treba iste brať s rezervou. Skutočné počty boli pravdepodobne oveľa nižšie, ako letopisec vo svojom texte uvádza.

²⁸ „*Andreas rex Ungarie cum duobus filiis suis Bela et Cholomanno congregato exercitu magno, ut dicebatur ducentis milibus, intravit fines Austrie. Dux vero [Fridericus] econtra veniens cum triginta milibus bene instructis, antequam ad rem venirent, exercitus ducis fugam iniiit cum duce ipsorum, vix trecentis viris eos persequentibus. Postea rex vastavit rapina et incendio circumquaque usque ad civitatem Wienne, nemine sibi resistente. Quod videns dux rogabat ea que pacis sunt. [...]*“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 638.

prímeria. Zápis je však pomerne dôležitý pre uhorské dejiny nielen z dôvodu opisu postupu uhorských vojsk v polovici 30. rokov počas uhorsko-rakúskych vojen. Obsahuje dôležité informácie aj o pôsobení mladšieho uhorského kráľa Bela (IV.), ale predovšetkým jeho brata Kolomana Haličského, o ktorom máme nepomerne menej informácií.

Letopisec ďalej uvádza ničivé záplavy, vraj „*vody rieky Dunaj sa vyliali zo svojho koryta*“ a spôsobili ťažké škody na poliach a v dedinách, zahynúť malo veľa ľudí v Rakúsku i v Uhorsku.²⁹ Uhorských obsahových vzťahov sa týka ešte správne datovaný údaj o smrti kráľa Ondreja II.³⁰

Rok 1241

V tomto roku bolo Uhorské kráľovstvo postihnuté vpádom mongolských hôrd do krajiny. Tento vpád do istej miery súvisel s usadením niektorých kumánskych kmeňov v kráľovstve, pričom práve v roku 1241 prebiehali jednanie medzi kumánskymi náčelníkmi a kráľom Belom IV. Letopis obsahuje dokonca aj meno jedného z ich náčelníkov, akéhosi Gutana.³¹

V zápise k roku 1241 je ďalej chybné chronologicky zaradená zmienka o smrti vojvodu Kolomana, mladšieho brata uhorského kráľa Bela IV. Hoci Koloman skutočne zomrel v tomto roku, bolo to až po bitke na rieke Slaná v apríli 1241, keď uhorské vojsko utiekalo pred Mongolmi smerom na západ. Koloman je v texte uvedený ako kráľ (*rex*), čo odkazuje iste na jeho titul haličského kráľa, respektíve titul chorvátsko-slavónskeho vojvodu, ktorého nositeľ sa v 13. storočí v prameňoch rovnako v niektorých prípadoch zvykne uvádzať pod kráľovským titulom.³² Navyše túto informáciu obsahuje len jedna rukopisná verzia prameňa, pričom v ostatných troch absentuje.³³

²⁹ „[...] *Item Danubius ex habundantia aquarum terminos suos excedens, agros, villas, segetes vastans, homines quoque qui in insulas confugerant, cum iumentis suis et aliis rebus extinxit.* [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 638.

³⁰ „[...] *Andreas rex Ungarie obiit.* [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 638.

³¹ „[...] *Eodem anno Chumani* ^[IV]<et> *gens* ^[IV]<Tartarorum> *immundissima, que carnibus utebatur fere crudis pro cibo et lacte equarum et sanguine pro potu, hii miserunt quosdam ex suis cum rege Gutan nomine ad regem Ungarie, rogantes ut collocaret eos in terra sua, simulantes se fieri christianos.* [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 640. Z literatúry napr. LASZLOVSZKY, József et al. Contextualizing of Mongol Invasion of Hungary in 1241 – 1242: Short- and Long-Term Perspectives. In *Hungarian Historical Review*, 2018, roč. 7, č. 3, s. 419-450.

³² „[...] *Cholomannus rex Ungarie obiit.* [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 640.

³³ *Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 364.*

Text následne pokračuje opisom udalostí súvisiacich opäť s postupom kumánskych a mongolských kmeňov. Tieto informácie sú opísane pomerne obsérne, ich chronologické radenie však nekorešponduje so skutočnosťou.³⁴

Rok 1242

Dozvuky mongolského plienenia v Uhorsku spomína letopisec ešte aj v roku 1242. Hneď v úvode zápisu opisuje odchod mongolských hôrd z Uhorska, pričom spomína obrovskú korisť, ktorú si odnášali z krajiny. Malo ísť o mnoho zlata, striebra, hodvábných a iných látok, zvierat, ale aj o mnohých zajatcov z radov kresťanov. Zaujímavá je opäť informácia o podobnom počínaní Kumánov. Celkovo z textu tohto prameňa vyplýva, že Kumáni s Mongolmi počas vpádu spolupracovali, nie že boli zámienkou pre jeho uskutočnenie.³⁵

Po odchode Mongolov Uhorsko opäť postihol veľký hladomor. Vyplienenie krajiny, obrovské materiálne a ľudské škody, vypálené polia a dramatický úbytok hospodárskych zvierat podľa analistu postihli predovšetkým rurálne obyvateľstvo krajiny živiace sa poľnohospodárstvom, ktoré bolo prakticky jediným možným zdrojom ich obživy. Premnožili sa psy a draví vlci, ktorí vyhladovaní útočili na zúbožené obyvateľstvo. Navyše sa spomína aj epidémia moru, ktorá vypukla nielen v dôsledku veľkého hladomoru, ale aj veľkého počtu zabitých ľudí, ktorých telá nemal kto pochovať a zabrániť tak šíreniu infekcie. Epidémia si vyžiadala ďalších mŕtvych.³⁶ Celkovo je tento opis udalostí z roku 1242 s najväčšou pravdepodobnosťou verným opisom katastrofy mongolského plienenia.

Na záver ešte analista spomína ďalšie stretnutie kráľa Bela IV. s vojvodom Fridrichom II. Babenberským na brehoch rieky Litava, kde sa mali zmieriť bez použitia násilia. Fridrich

---

³⁴ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 640-641.

³⁵ „*Tartari et Chumani nemine resistente et occurrente recesserunt ab Ungaria cum infinita preda auri et argenti, vestium et animalium; multos etiam captivos utriusque sexus ducebant in opprobrium christianorum.* [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 641.

³⁶ „[...] *Interea fames horribilis et inaudita invasit terram Ungarie, et plures perierunt fame quam antea a paganis. Canes edebant et catts et homines, humana caro publice vendebatur in nundinis. Deinde lupi rapaces et infesti, et nemini parcentes, prevaluerunt in terra, ita quod vix aliquis auderet de domo sua inermis procedere. Deinde locusta id quod seminatum erat corrosit. In quindecim dietis in longitudine et latitudine homo non inveniebatur in regno illo, a nativitate Christi non est tanta plaga et miseria visa et audita in aliquo regno, sicut in Ungaria propter peccata eorum. In plaga et post plagam tales erant quales ante fuerunt.* [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 641.

však údajne k Litave pritiahol aj s vojskom, ktoré sa následne vydalo na sever bojovať s českým kráľom Václavom I.³⁷

Rok 1246

Zlomový rok 1246 ovplyvnil politický vývoj krajín strednej Európy na niekoľko ďalších dekád. V lete totiž po meči vymrel rakúsky a štajerský vojvodský rod Babenbergovcov, v Rakúsku vládnucci už od poslednej štvrtiny desiateho storočia. Za predčasnou smrťou vojvodu Fridricha II. Babenberského stáli desaťročia konfliktov, vojenských šarvátok a bitiek, ktoré vyústili zo štýlu politiky uplatňovanej voči panovníkom susedných štátnych útvarov. Neslávna smrť panovníka nebola pre kronikárov a letopiscov takpovediac „vd'áčnou“ témou na dlhé opisy.

Nie je tomu inak ani v prípade heiligenkreutzského letopisu. V pôvodných troch verziách rukopisu prameňa bola k roku 1246 v súvislosti s Fridrichovou smrťou zapísaná len jednoduchá informácia hovoriaca, že vojvoda bol zabitý v polovici júna roku 1246 (*16. Kal. Iulii*) v bitke. Hoci Rakúšania a Štajerčania bitku s Uhrami vyhrali, aj tak absentujú všetky základné informácie ako lokalizácia, určenie znepriatelených strán a podobne.³⁸ O všetky tieto informácie bol text letopisu rozšírený v štvrtej verzii z prvej polovice 14. storočia. Pisár informácie pravdepodobne čerpal z iných rakúskych letopisov. Uvádza, že hoci Rakúšania a Štajerčania pod vedením Fridricha dosiahli veľké víťazstvo v bitke proti uhorskému kráľovi Belovi, samotný vojvoda Fridrich v boji padol.³⁹

Podobne strohé informácie prameň obsahuje aj v prípade smrti ďalšieho významného hráča východorišského teritória – salzburského arcibiskupa Eberharda II. z Regensburgu. Jeho smrť v decembri 1246 taktiež do istej miery ovplyvnila počínanie Uhrov v priestore babenberských krajín, hoci až o takmer celú dekádu neskôr.⁴⁰

³⁷ „[...] *Fridericus dux Austrie et Styrie cum magno exercitu occurrit regi Ungarie apud Lytam, ibique pacificati sunt sine congressione. Moxque cum eodem exercitu transivit Danubium, et intravit fines Moravie, statimque rex Boemie eo in sperato occurrit cum multitudine magna.* [...]“ *Continuatio Sancti Crucensis secunda*. In *MGH SS IX*, s. 641.

³⁸ „*Fridericus dux Austrie et Styrie interfectus est in prelio 16 Kal. Iulii.* [...]“ *Continuatio Sancti Crucensis secunda*. In *MGH SS IX*, s. 642.

³⁹ „[...] *Tercium bellum Friderici ducis Austrie et Styrie ac Carintie, contra Belam regem Ungarie, 16. Kalendas Iulii. In quo bello cum gloriosam victoriam de hostibus adeptus fuisset, paucis de suis, multis vero de adversariis prostratis et captis, ipse Fridericus dux occisus est.* [...]“ *Continuatio Sancti Crucensis secunda*. In *MGH SS IX*, s. 642. Vo všeobecnosti k bitke na rieke Litava pozri DIENST, Heide. *Die Schlacht an der Leitha 1246*. Wien: Österreichische Bundesverlag, 1986, 36 s.

⁴⁰ „[...] *Pie memorie Eberhardus venerabilis archiepiscopus Salzburgensis pridie Kal. Decembris obiit.* [...]“ *Continuatio Sancti Crucensis secunda*. In *MGH SS IX*, s. 642.

Rok 1250

Hoci počiatok tzv. vojny o babenberské dedičstvo sa datuje tradične do roku 1246, keď padol spomínaný vojvoda Fridrich II. Babenberský a jeho rod vymrel po meči, z uhorskej strany začali prebiehať výraznejšie bojové operácie až o niekoľko rokov neskôr.⁴¹

Letopisec správne datuje prvé rozsiahlejšie vpády Uhrov do roku 1250, keď uhorský kráľ Belo IV. podnikol ďalší pustošivý vpád do Rakúska. Počas tohto vpádu boli podľa analistu zabití viacerí významní predstavitelia rakúskej šľachty, spomína sa napríklad pohárnik z Absbachu a niekoľko ďalších. Svoju moc sa Belo pokúšal presadiť vďaka prostredníctvom viacerých vysokopostavených ľudí z Uhorska, spomínajú sa biskupi a ďalší šľachtici.⁴² Je potrebné poznamenať, že v tejto fáze vojny o babenberské dedičstvo sa prvýkrát výraznejšie dostávajú do vojenskej konfrontácie uhorskí Arpádovci a českí Přemyslovci, pričom oba rody už mali vytvorenú pomerne bohatú sieť spojeníctiev s dynastiami okolitých štátnych útvarov.⁴³ Uhorské plienenie sa nieslo v podobnom duchu ako vpády z tridsiatych rokov 13. storočia, keď ešte prebiehali vojny kráľov Ondreja II. a Bela IV. s Fridrichom II. Babenberským. Okrem veľkých materiálnych strát spôsobených plienením na poľnohospodárskych usadlostiach boli vrahované rôzne zverstvá na ženách, obrovské škody boli spôsobené kláštorom a farnosťami.⁴⁴

Rok 1252

Naplnilo sa uhorsko-české súperenie podľa letopisu rozhorelo v roku 1252, keď sa vtedajšiemu moravskému markgrófovi a nástupcovi českého panovníka Václava I., Přemyslovi Otakarovi (II.), podarilo za pomoci domácej rakúskej šľachty a ministeriality presadiť svoju

⁴¹ Opäť ide o rozšírenie prameňa v jeho štvrtom rukopise. V prvých troch informácie o česko-uhorských bojoch na území Rakúska k roku 1250 ešte uvedené nie sú.

⁴² „[...] *Bela rex Ungarie cum infinito exercitu intravit terram Austrie, propter stragem quam pincerna de Habsbach et Pruzlonas et complices marchionis de Paden intulerant finibus Ungarie, et coram episcopis et baronibus suis qui cum eo venerant, iuravit se nunquam in terram suam velle reverti, nisi prius totam terram Austrie rapinis et incendiis et diversis cladibus devastaret.* [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 642.

⁴³ K tomu pozri napr. ROHÁČ, Peter. Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna. In *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 18-42.

⁴⁴ „[...] *Et quia instabat messis, messorum qui ubique sparsi erant in agros ad messem, crudeli nece et inaudito cruciamine iussit enormiter occidi. Mulieres denudate, vim passe, mamillis precise, quod turpe est dictu, ab ipsis tortoribus ei sunt presentate: super quas nulla humanitate motus est. Ecclesie destructe sunt incendiis, cum hominibus qui in auxilium proteccionis illuc confugerant devastate sunt, ita quod in numero eorum qui flammis suffocati sunt, in una ecclesia parochiali una cum sacerdote, qui motus misericordia in ultimo mortis articulo viaticum salutis singulis porrexerat, cum parvulis, viris et mulieribus ad quatuor milia et amplius occubuerunt, exceptis aliis cladibus que in aliis ecclesiis et loculis sine numero inaudito cruciamine a barbaris acciderunt.* [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 642-643.

vládu v Rakúskom vojvodstve. Tento fakt spomína aj letopisec hneď v úvode zápisu k tomuto roku.⁴⁵

Reakciou na to bol ďalší pustošivý vpád Uhrov do Rakúska, kde zopakovali plienenie spreď dvoch rokov. Tieto udalosti však už je nutné považovať za súčasť prvej česko-uhorskej vojny o babenberské dedičstvo prebiehajúcej až do jari 1254. Uhorské vojsko spustošilo okolie Viedne až po mesto Tulln an der Donau, pričom vypálili aj významné farnosti v Mödlingu či Walthersdorfe (Walthersdorf an der March) na uhorsko-rakúskych hraniciach. Pravdepodobne aj v dôsledku týchto udalostí malo byť Rakúske vojvodstvo v tomto období opäť postihnuté hladomorom, na následky ktorého zomrelo množstvo ľudí.⁴⁶

Rok 1254

Ako už bolo napísané, v roku 1254 bola uzatvorená prvá mierová zmluva⁴⁷ medzi Přemyslom Otakárom II. a Belom IV. z obdobia vojny o babenberské dedičstvo. Túto skutočnosť reflektuje vo svojom texte aj analista,⁴⁸ pričom však zároveň podáva zavádzajúce informácie o spôsobe rozdelenia babenberských dŕžav medzi zmienených panovníkov. V prvom rade je potrebné uviesť, že samotná listina nebola vydaná v Bratislave, ako tvrdí letopisec, ale neďaleko Budína, centra Uhorska.⁴⁹ Zavádzajúca je tiež informácia, že Přemysl Otakar II. „odovzdal“ uhorskému kráľovi Belovi do správy územie Štajerska. V skutočnosti mal Přemysl v tomto období v Štajersku len minimálny vplyv.⁵⁰

⁴⁵ „[...] Otakorus subiugavit sibi totam Austriam, auxilio patris sui, et auxilio quorundam nobilium de Austria. [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 643.

⁴⁶ „[...] Ungari vastaverunt Austriam usque Tulnam rapina et incendio, nullo resistente; infantes, mulieres et viros in captivitatem duxerunt, et innumerabiles occiderunt. Claustra incendiis et rapina vastaverunt; ecclesiam Medlich que est in foro incenderunt, in qua referunt perisse mille quingentos homines. Illo tempore fregerunt ecclesiam in Walthersdorf quam dolo ceperant, et multos interfecerunt. Tertia feria post Pascha libera civitas exusta est, ita ut nec una domus esset residua. Multi etiam homines interierunt incendio, plures vero oppressi a turba atque conculcati pedibus fugientium mortui sunt. Fames prevaluit in terra et in tota Austria frumentum valde carum fuit, [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 643.

⁴⁷ Mierová zmluva označovaná ako „pax Austriaca“, či „Ofener Friedensvertrag“ bola kompromisnou dohodou ukončujúcou prvú etapu bojov o babenberské dedičstvo. Pozri ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 95-96. Originál listiny mierovej zmluvy: *Státní Oblastní Archiv Třeboň*, f. Historica Třeboň, sign. 02; kópia v *Magyar Nemzeti Levéltár Budapest*. Országos levéltár, sign. DF 289 199. Z edícií kvalitne napr. *Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae V/1*. Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ (ed.). Pragae: Sumpitibus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974, č. 21, s. 59-60. V regeste najkvalitnejšie *Regesta Imperii V/2*. Ed. Johann Friedrich BÖHMER. Innsbruck: Verlag des Wagnerischen Universitäts-Buchhandlung, 1901, č. 11678, s. 1721.

⁴⁸ „[...] Bela rex Ungarie et Otakorus rex Boemie et dux Austrie reconcilantur in Posonio post Pascha. [...]“

⁴⁹ PALKO, ref. 18, s. 32-51.

⁵⁰ „[...] Eodem anno Otakorus dux Austrie assignavit Bele regi Ungarie Styriam. [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 643.

Rok 1259

Koncom päťdesiatych rokov sa v súvislosti s vojnou o babenberské dedičstvo v letopise prvýkrát spomína starší syn kráľa Bela IV., Štefan (V.). Práve jeho Belo vyslal do Štajerska, aby sa pokúsil skonsolidovať situáciu potom, čo bol štajerský kapitán Štefan I. Gutkeled vyhnaný rebelujúcou juhoštajerskou šľachtou a ministerialitou vedenou Fridrichom V. z Ptuju a ďalšími.⁵¹

Letopisec nekonkretizuje počiatky bojov medzi Arpádovcami a Sponheimovcami, spojencami Přemyslovcov, ktoré prebiehali na území Štajerska už od roku 1258. Počiatok nového konfliktu o babenberské dedičstvo tradične kladie až do roku 1259, pričom vina za jeho rozpútanie je pripísaná práve vtedajšiemu štajerskému vojvodovi Štefanovi (V.). Letopisec správne tituluje Štefana ako mladšieho uhorského kráľa (*juvenis rex Ungarie*) a v zápise k roku 1259 spomína jeho útok na korutánske dŕžavy Ulricha III. Sponheimského, ktoré však neprepája so spomínanými akciami Korutáncov z predchádzajúceho roka, keď napadli spojené vojsko salzburského arcibiskupa Ulricha I. a uhorské a kumánske jednotky Štefana (V.). Útok na korutánske územia charakterizuje tradičným plienením, vypaľovaním a odvečením zajatých šľachticov a ministeriálov do Uhorska.⁵²

Pisár štvrtej verzie rukopisu análov ešte dopĺňa informáciu, že v tomto roku Přemysl Otakar II., označený správne ako rakúsky vojvoda, oslobodil a znovu obsadil územie Štajerska, ktoré vraj osem rokov okupoval uhorský kráľ. Uvedenie Přemyslovho titulu je však jediná správna informácia. Uhri Štajersko získali na základe platnej budínskej mierovej zmluvy uzatvorenej na jar 1254. Ak by išlo o násilnú okupáciu, potom bolo rovnako okupované aj územie Rakúskeho vojvodstva zo strany Přemysla Otakara II. V skutočnosti bolo Přemyslom Štajersko úplne ovládnuté *de facto* až v roku 1260, *de iure* až po uzatvorení viedenskej mierovej zmluvy po druhej česko-uhorskej vojne v marci 1261.⁵³

---

⁵¹ K tomu napr. PALKO, Jakub. Majetkové spory štajerských kláštorov v čase uhorskej správy. In *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 15.

⁵² Zápis v kombinácii textov prvej, druhej a tretej verzie rukopisu prameňa s jeho štvrtou verziou: „[...] *Stephanus iuvenis rex Ungarie potenti manu armata et multitudine Cumanorum Styriam et Karinthiam intrans incendiis et homicidiis heu devastavit, multosque captivos secum in Ungariam deduxit.* [...]“ *Continuatio Sanctrucensis secunda*. In *MGH SS IX*, s. 644.

⁵³ „[...] *Otakarus rex Bohemie et dux Austrie, Styriam quam rex Ungarie octo annis occupatam detinuerat, liberavit et recuperavit.* [...]“ *Continuatio Sanctrucensis secunda*. In *MGH SS IX*, s. 644.

Rok 1260

Dianie v nasledujúcom roku už tradične býva v prameňoch takpovediac „zatienené“ jedinou významnou udalosťou, známou prvou bitkou na Moravskom poli (bitka pri Kressenbrunne). Rovnako *Annales Sanctrucenses II.* opisujú dianie len niekoľko dní pred samotnou bitkou, pravdepodobne teda udalosti z konca júna a prvej polovice júla 1260. Spomína sa plienenie uhorského vojska a následné vojenské šarvátky s predstaviteľmi rakúskej šľachty, pričom niekoľkí z nich prišli v týchto bojoch o život. Okrem iných to bol napríklad významný rakúsky šľachtic a stúpenec Přemysla Otakara II. gróf Oto z Hardeggu a jeho brat Konrád.⁵⁴

Nasleduje opis diania bezprostredne pred bitkou pri Kressenbrunne. Letopisec spomína postup uhorského vojska smerom cez rieku Moravu, pričom správne uvádza, že Uhri a Kumáni boli vedení ako Belom IV., tak aj Štefan (V.). Po porážke uhorského vojska malo byť uzatvorené prímerie.⁵⁵ V porovnaní s inými naračnými prameňmi (aj rakúskej proveniencie) patrí celkovo tento opis kressenbrunnskej bitky k tým menej presným. Letopisec neuvádza počty, širší okruh účastníkov, ani do detailov nerozvádza údajnú dohodu medzi Uhrami a Čechmi, podľa ktorej mali Uhri prebrodiť rieku Morava a až potom mal byť konflikt rozhodnutý v bitke.

Rok 1261

Šesťdesiate roky sú z pohľadu vývoja česko-uhorských vzťahov charakteristické prechodným uzmiernením oboch znepriatelených dynastií. Uzatvorenie mieru po bitke pri Kressenbrunne otvorilo možnosti prepojenia panovníckych rodov Arpádovcov a Přemyslovcov, a to hneď dvojnásobne.

Svadbe Přemysla Otakara II. s Kunigundou Mačvianskou, vnučkou Bela IV., predchádzal nutný rozvod s jeho predchádzajúcou manželkou Margitou Babenberskou. Tieto súvislosti pomerne neobsiahlo rozvádza aj autor predmetného letopisu.⁵⁶

---

⁵⁴ „[...] Hoc anno intraverunt Ungari Austriam, et occurrerunt illis quidam de Austria; sed heu pugnantibus eis occisi sunt duo fratres Otto comes de Hardek et frater eius Chunradus comes de Playgen, et dominus Chrafto de Sleunz, et dominus Chadoldus Orphanus, in die sanctorum Iohannis et Pauli martyrum. [...]“ Continuatio Sanctrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 644.

⁵⁵ „[...] rex Ungarie devictus relictis tentoriis et omnibus aliis rebus, cum filio suo Stephano fugit in Ungariam, occisis de parte sua bene decem et octo milibus virorum, exceptis in Marha flumine submersis, quorum numerus sciri non potuit, et omnia, fugit rex Ungarie et omnis exercitus eius, relictis tentoriis suis, que omnia abstulit exercitus ducis Austrie. Illo tempore facta est pax inter ducem Austrie et regem Ungarie, et terra Styrie que a rege Ungarie detenta fuerat, propter bonum pacis reddita est duci Austrie. [...]“ Continuatio Sanctrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 644.

⁵⁶ „[...] Eodem anno Otakorus rex Boemie et dux Austrie et Styrie repudiavit uxorem suam, dominam Margaretam filiam Liupoldi ducis Austrie, que prius fuerat uxor regis Heinrichi qui erat filius Friderici imperatoris. Post hec

Letopisec má ďalej správne informácie aj o korunovácii Přemysla Otakara II. na českého kráľa. Hoci jeho otec Václav I. zomrel už v roku 1253, Přemysl až do Vianoc 1261 vystupoval len s titulom pán Českého kráľovstva (*dominus regni Bohemie*), hoci vo väčšine naračných prameňov bol bežne označovaný ako kráľ (*rex*).⁵⁷

Rok 1262

Azda najdôležitejšia informácia vo vzťahu k uhorským dejinám sa nachádza v zápise k roku 1262. Ide pritom o nevýraznú, na prvý pohľad nepodstatnú vetu, vsadenú uprostred iných udalostí opisovaných letopiscom z Heiligenkreuzu. Ako už bolo uvedené, po uzatvorení viedenskej mierovej zmluvy z marca 1261 sa česko-uhorské vzťahy na celé desaťročie stabilizovali. V Uhorsku sa však rozohreli konflikty medzi Belom IV. a jeho starším synom Štefanom spôsobené stratou Štajerska a s tým spojenej straty prestížneho titulu štajerského vojvodu, ktorú pocítil predovšetkým Štefan. Prvý konflikt vypukol už v roku 1262 a o jeho priebehu zachovali naračné pramene len minimálne množstvo informácií. Všetky zmienky sú navyše v prameňoch ríšskej proveniencie, okrem iných napríklad aj v spracovávanom letopise.

Spomenutá nevýrazná veta zapísaná pod rok 1262 hovorí, že „*kráľ Štefan sa postavil svojmu otcovi, uhorskému kráľovi Belovi*.“ Zmienka odkazuje práve na vtedajší konflikt v Uhorsku, ktorý sa ešte podarilo pravdepodobne vyriešiť diplomatickými rokovaniami.⁵⁸

Rok 1263

Zmienka o Uhorsku sa nachádza aj v zápise k nasledujúcemu roku. Letopisec už opäť zachytil, že v krajinách strednej Európy vypukol hladomor, tentokrát vraj okrem Uhorska postihol aj celé Rakúsko, Čechy a Moravu.⁵⁹

---

prefatus rex Boemie duxit aliam uxorem, neptem Bele regis Ungarie. [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 645.

⁵⁷ „[...] *Predictus rex Bohemie Otakarus cum domina Chunegunde in civitate Pragensis ab archiepiscopo Moguntino in regem est consecratus, et ibidem coronatus, tempore nativitatis Domini. [...]*“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 645.

⁵⁸ „[...] *Rex Stephanus opposuit se patri suo regi Bele Ungarie. [...]*“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 645. K tomu pozri napr. PALKO, Jakub. *Belo ml.: Dux tocius Sclavoniae, Dalmaciae et Croaciae*. Rigorózna práca. Bratislava: Katedra slovenských dejín FiF UK v Bratislave, 2021, s. 40, 68-71.

⁵⁹ „[...] *Hoc anno fuit maxima fames per totam Austriam et Ungariam et Boemiam et Moraviam, qualis ante raro visa fuit, et duravit usque ad messem. [...]*“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 645.

Rok 1264

Poslednýkrát má letopis záznam o Uhorsku v zápise k roku 1264. Letopisec spomína svadbu chorvátsko-slavónskeho vojvodu Bela ml., syna kráľa Bela IV. s Kunigundou, dcérou brandenburského markgrófa Ota III. Askánskeho.⁶⁰

---

⁶⁰ „[...] Eodem anno Iuvenis rex Ungarie Bela contraxit cum domina filia marchionis Brandenburgensis, ob cuius honorem rex Boemie Otakorus avunculus suus maximum festum in campo qui Vize dicitur celebravit, vocatis ad hoc k multis principibus de partibus diversis, cum quibus expensas fecit infinitas. Bela autem confirmato matrimonio dominam secum abduxit. [...]“ Continuatio Sancrucensis secunda. In *MGH SS IX*, s. 646. K tomu pozri najnovšie PALKO, ref. 58, s. 48-64.

Annales Sancrucenses prima, a. 1225 – 1233**Rukopisy:**

[I] Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Ser. nova, cod. 4189.

[II] Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 352.

[III] Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 539.

1225**MCCXXV.**

Multi cruce signati sunt per industriam cardinalis Portuensis, qui dicebatur Chunradus, de ordine Cisterciensi, et cuiusdam de ordine Predicatorum, qui dicebatur Iohannes. Heinricus rex Romanorum, filius Friderici imperatoris, duxit in uxorem filiam ducis Austrie. Heinricus filius⁶¹ ducis Austrie duxit in uxorem sororem lancravii Duringie;⁶² multi in ipsa sollempnitate pre multitudine oppressi perierunt apud Nurenberch. Engelbertus Colocensis⁶³ archiepiscopus occisus est.

1226**MCCXXVI.**

Heinricus filius ducis Austrie ex consilio et auxilio quorundam iniquorum opposuit se patri suo, atque castrum Haimburch preoccupavit⁶⁴, matremque suam inde satis contumeliose eiciens; quod tamen castrum pater in brevi recepit. Deinde idem filius vite patris sui multimodis insidiatus est; sed tamen Deo se protegente evasit manus eius.

Fridericus Romanorum imperator prelati ecclesie et principibus regni pro negotio⁶⁵ sancte crucis curiam apud Cremonam indixit.⁶⁶ Longobardi vero timentes insidias imperatoris, viam ubique inter montana venientibus obstruxerunt. Unde valde commotus imperator cum aliis principibus, tamen sine lesione ipsorum, in⁶⁷ regnum Sicilie se contulit; ceteri etiam ad propria sunt reversi.

Fridericus filius ducis Austrie in Prunswich nuptias⁶⁸ celebravit.

---

⁶¹ Vymazané: *filii* III].

⁶² *Turinge* I]; *Turingie* II].

⁶³ *Tak!* I – III].

⁶⁴ *preocupavit* II].

⁶⁵ *negocio* II].

⁶⁶ Opravené: *edixit* II].

⁶⁷ Vymazané: *in* III].

⁶⁸ *nupcias* I].

Chunradus⁶⁹ Ratisponensis episcopus obiit.

1227

MCCXXVII.

Andreas rex Ungarie Rusciam cum exercitu veniens, ab ipsis statim fugatus recessit, interfectis nonnullis de exercitu suo. Gens que dicitur Valwin,⁷⁰ fidem Christi suscepit; ex quibus baptizati sunt fere decem⁷¹ milia.

Lancravius⁷² Turingie in passagio messis⁷³ cum multis cruce signatis obiit; multis etiam retro aspicientibus,⁷⁴ ad propria reversi sunt; ceteri sine rectore ad Terram sanctam proficiscuntur, qui computati sunt ad octoginta⁷⁵ milia.

Honorius papa obiit.

Heinricus dux iuuenis,⁷⁶ filius ducis Liupoldi II. ^[II] <secundi,> obiit; et Ludwicus lancravius de Turingia in transmarinis partibus obiit.

1228

MCCXXVIII.

Heinricus filius ducis Austrie obiit.

Imperator Fridericus, excommunicatus a Gregorio papa, mare transfretavit.

Domnus Wernherus abbas Sancte Crucis obiit.

Dux Bawarie atque alii multi ex nobilibus per Bawariam Liupoldo⁷⁷ duci Austrie et Styrie insidias mortis parabant; quas tamen per Dei gratiam sine lesione evasit. Papa Gregorius VIII.⁷⁸ in cena Domini imperatorem Fridericum tertium excommunicatum publice denunciavit. Unde non parum ipsi Romani turbati, ipsum papam in secunda feria pasche⁷⁹ II in ecclesia sancti Petri infra missarum sollempnia, que personaliter celebravit, contumeliis et blasphemiiis afficientes, ab iniiectione manuum vix abstinuerunt. Unde papa in palatium apud Sanctum Petrum se

---

⁶⁹ *Cunradus* II].

⁷⁰ *Valwyn* I – II].

⁷¹ *nahradené XI*].

⁷² *Lantgravius* II].

⁷³ *messan* III].

⁷⁴ *aspitientibus* II].

⁷⁵ *octaginta* II].

⁷⁶ *Slovoled: iuuenis dux* II].

⁷⁷ *Nesprávne: Livpoldi. Nadpísané AM: Livpold^oi* II].

⁷⁸ *octavus* II]. *Nadpísané AM: nono* II]. *Dopísané AM: falsum est.* II].

⁷⁹ *pasce* I].

recipiens, post aliquot⁸⁰ dies ^[I]<se recipiens⁸¹> Urbem exivit, et in Tuscia primo apud Reatum, postmodum apud Perusium habitavit; ubi habito colloquio principes imperii a fidelitate imperatoris absolvit. Imperator defuncta imperatrice in puerperio transfretavit⁸² et ad Cyprum et⁸³ usque Akaron⁸⁴ pervenit. Ibi in magna gloria susceptus, et post paucos dies legatus soldani eum honorifice recipiens⁸⁵ recepit.

1229

MCCXXVIII.

Terram repromissionis⁸⁶ christiani possederunt per imperatorem Fridericum. Idem imperator rediit⁸⁷ de transmarinis partibus in regnum suum Sicilie, auxilio et consilio regis paganorum, scilicet soldani.

Fridericus filius ducis Austrie neptem^{III} regine Ungarie^{IV} repudiavit, que copulata ei erat⁸⁸ in coniugio, et filiam ducis Moravie⁸⁹ sibi illicite copulavit, patre suo in omnibus his⁹⁰ auctore. Imperator Fridericus in partibus existens transmarinis, civitatem sanctam Ierusalem, et maiorem partem Terre sancte a soldano Babylonico recepit, et treugis per decennium inter eos firmatis, imperator revertitur in Apuliam, et fines regni Apulie ab exercitu domini pape occupatos recepit. Exercitus domini pape in tres partes divisus, Teutonicis cruce signatis passagium impedivit. Longobardi et Tusci cum domino papa contra imperatorem conspiraverunt.

1230

MCCXXX.

Boemi Austriam rapina et incendio, nullo resistente, vastaverunt. Pie memorie dux Liupoldus apud Sanctum Germanum⁹¹ obiit, moxque ministeriales eius fere omnes contra filium

---

⁸⁰ *aliquos* I]; III].

⁸¹ Podčiarknuté/chyba písára: *se recipiens* I].

⁸² Vymazané: *transferavit et* I].

⁸³ Vymazané: *et* I – III].

⁸⁴ *Adkaron* I – II].

⁸⁵ *Tak!* I – III].

⁸⁶ *promissionis* III].

⁸⁷ *redit* I].

⁸⁸ Slovosled: *erat ei* I – II].

⁸⁹ *Tak!* I – III]. Správnne: *Meranie*.

⁹⁰ *hiis* I – II].

⁹¹ *Germanii* I].

coniuraverunt, primo dolo privantes eum thesauro patris, ac postmodum totam fere Austriam incendio et⁹² rapina vastaverunt.

Imperator Fridericus reconciliatus est domino pape Gregorio, ^[1]<et> ab excommunicatione absolvitur.

Otakorus rex Boemie obiit.

Tyberis alveum suum egressus vicina loca occupavit, et in urbe Roma usque ad gradus Sancti Petri ascendit; unde Romani compulsi dominum⁹³ papam revocaverunt. Dominus papa et dominus imperator mediantibus principibus Alamannie, videlicet Bertholdo⁹⁴ patriarcha Aquileiensi, Eberhardo archiepiscopo Salzpurgensi, episcopo Ratisponensi, Austrie et Karinthie ducibus, et quibusdam aliis, ad concordiam redierunt, et dominus imperator ab excommunicatione absolvitur, et post absolutionem hospitio et mensa a domino papa excipitur. Liupoldus dux Austrie et Styrie in reversione apud Sanctum Germanum obiit. Cuius corpus in Monte Cassino in monasterio sancti Benedicti a cardinalibus⁹⁵ sepelitur, et ossa ipsius delata in claustrum suum quod ipse construxit Lyrenvelde, ibidem sepulta sunt in die sancti Andree ab archiepiscopo Salzpurgense, et eodem die dictum monasterium ab eodem archiepiscopo ^[1]<Salzpurgense> consecratur. Cui filius eius Fridericus successit. Idem dux Fridericus duxit uxorem filiam ducis Merannie,^V post repudiationem sororis regine Ungarie.^{VI} Rex Boemie manu valida Austriam intrans, magnam partem terre vastavit incendiis et rapina. Syfridus Moguntiensis archiepiscopus obiit.

1231

MCCXXXI.

Ludwicus dux Bawarie manifeste cultello transforatus⁹⁶ est. Facta est dissensio inter Fridericum ducem Austrie adhuc puerum et ministeriales ipsius,⁹⁷ tandem humiliati deferunt obsides. Item facta est⁹⁸ caristia, Patavie dabatur modius frumenti pro quinque talentis. Episcopus Pataviensis^{VII} et canonici sui cum preposito sunt reconciliati. Orta est dissensio inter illustrem ducem Austrie et Styrie Fridericum et fratres de Chunringe, Hadmarum videlicet et Heinricum. Hadmarus moritur, in claustro suo Zwetel a venerabili Pataviensi episcopo Gebhardo sepelitur.

---

⁹² Vymazané: *et III*].

⁹³ Vymazané: *dominum I*].

⁹⁴ *Bertoldo I*].

⁹⁵ *cardinale III*].

⁹⁶ *Tak! I – III*]. Správne: *transformatus*.

⁹⁷ *eius I*].

⁹⁸ Vymazané: *est II*].

Eberhardus de Iohensdorf⁹⁹ canonicus et archidiaconus Pataviensis omnibus membris miserabiliter mutilatur.

1232

MCCXXXII.

Fridericus dux Austrie et Styrie apud Wiennam militavit, et accinctus est gladio in monasterio Scotorum in Wienna a¹⁰⁰ Gebhardo Pataviensi episcopo.

Wichardus de Zebinge¹⁰¹ Winne decollatur ab Orphano nocte in domo Smelzarii.

1233

MCCXXXIII.

Ungari intraverunt fines Styrie, et vastaverunt eos rapina et incendio. Styrienses vero congregati, sine¹⁰² rectore persecuti sunt eos. Ungari vero longius eos trahentes a finibus suis, insidias ponentes, post eos convertebantur: ad ipsos accedebant ante et retro; multi vero¹⁰³ ex utraque parte mortui sunt, et multi vulneribus debilitati. Tandem Ungari victoria potiti, nobiliores ex eis captivaverunt; ex tanta multitudine vix quinquaginta fugierunt, reliqui omnes aut interierunt, aut captivi abducti sunt.

Sancta Elizabeth multis¹⁰⁴ miraculis claruit.

Episcopus Babenbergensis^{VIII} et dux Karinthie^{IX} rapina et incendio se mutuo vastaverunt; sed in omnibus episcopus¹⁰⁵ superior semper¹⁰⁶ extitit, civitates et castella ducis combussit et destruxit.

Postquam venerabilis Pataviensis episcopus Gebhardus Rome ab episcopatu cessisset, successit ei¹⁰⁷ Rudgerus, venerabilis Chymensis ecclesie episcopus.

Ekkebertus¹⁰⁸ venerabilis¹⁰⁹ Babenbergensis episcopus, postquam bellando vastavit Karinthiam,¹¹⁰ ab Heinrico de Vinchenstain in dolo captivatur, et per illustrem ducem Austrie

---

⁹⁹ *Lonsdorf I]. Iahenstorf III].*

¹⁰⁰ *ab I]. a II].*

¹⁰¹ *Zewinge III].*

¹⁰² *sunt III].*

¹⁰³ *Vymazané: vero I].*

¹⁰⁴ *Vymazané: multis III].*

¹⁰⁵ *Vymazané: episcopus III].*

¹⁰⁶ *Vymazané: semper III].*

¹⁰⁷ *Vymazané: ei; pridané: sibi II – III].*

¹⁰⁸ *Ekhatdus III].*

¹⁰⁹ *Vymazané: venerabilis I].*

¹¹⁰ *Karyntiam I].*

Fridericum¹¹¹ liberatur. Post octavam Iohannis baptiste idem dux F(ridericus) Boemiam exercitu maximo congregato intrare volens, processit usque ad castrum Vetau; quod licet omnibus inexpugnabile videretur, expugnavit, et alia quedam castra post predicti expugnationem sibi fuerunt tradita. Audiens itaque rex Boemie, quod tantam multitudinem exercitus haberet et castrum predictum expugnasset, secessit per silvam, licet proposuisset ^{[1]<ei>} in campo occurrere duci prefato. Rex Ungarie circa festum Omnium sanctorum^X Austriam exercitu magno intrans, partem terre incendio et rapinis devastavit;¹¹² et usque ad Hovelin pervenit; et interfectis multis de suo exercitu, et nobilibus quibusdam captivatis, et civitate Tewen¹¹³ exusta et depopulata, ulterius procedere non valens, pro concordia laboravit. Qua habita revertitur ad sua. Et non post multum tempus idem rex pacifice exeundo processit usque ad Novam civitatem, et ibi a duce honorifice susceptus, firmam concordiam inierunt; ubi facta concordia idem rex ducem amicabiliter ad Ungariam invitavit. Quo facto cum magno comitatu Ungariam veniens, honorifice susceptus rediit ad sua.

---

¹¹¹ *Fridricum* I].

¹¹² *nahradené: vastavit* III].

¹¹³ *Teweyn* I].

Annales Sancrucenses II, a. 1234 – 1266**Rukopisy:**

[I] Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Ser. nova, cod. 4189.

[II] Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 352.

[III] Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 539.

[IV] Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 364.

1234**MCCXXXIII.**

Fridericus dux Austrie et Styrie cum magno exercitu et forti intravit fines Boemie, et castrum nomine Vetau ^[IV]<iterum> cepit. Cumque ulterius vellet procedere nemine resistente, infirmatus est usque ad mortem, et sic omnipotens Deus conatum eius malum¹¹⁴ restrinxit. Dominus¹¹⁵ Rudgerus episcopus Pataviensis ordinatus est.¹¹⁶

Andreas rex Ungarie cum filio suo Bela partem terre¹¹⁷ Austrie incendio et rapina devastavit. Fridericus illustris dux Austrie et Styrie, et Theodora ducissa mater sua, in octavis¹¹⁸ pasce¹¹⁹ ad festum apostolorum Philippi et Iacobi^{XI} nuptias sollempnes celebrant in campo iuxta Stadelowe;¹²⁰ ubi marcravius de Meyssen¹²¹ ^{XII} sororem iam dicti ducis Constantiam nomine duxit in uxorem, presentibus regibus Ungarie videlicet¹²² et Boemie, et archiepiscopo Salzpurgense,^{XIII} Pataviense,^{XIV} Babenbergense,^{XV} Frisiense¹²³ ^{XVI} et Secoviense^{XVII} episcopis, et marcravio de Moravia,¹²⁴ ^{XVIII} Saxonie^{XIX} et Karinthie ducibus^{XX} et langravio¹²⁵ Turingie,^{XXI} mediantibus et aliis quam pluribus.

---

¹¹⁴ *male* II]; IV].

¹¹⁵ Vymazané: *Dominus* IV].

¹¹⁶ Vymazané: *est* IV].

¹¹⁷ Vymazané: *terre* I].

¹¹⁸ *octava* IV].

¹¹⁹ *Tak!* I – IV]. Správne: *pasche*.

¹²⁰ *Stadlowe* I].

¹²¹ *Meysen* IV].

¹²² Vymazané: *videlicet* I – III].

¹²³ *Frisingensi* IV]; vymazané: *Frisiense* II].

¹²⁴ Vymazané: *et Secoviense episcopis, et marcravio de Moravia* I – III].

¹²⁵ *landgravio Duringie* IV].

MCCXXXV.¹²⁶ XXII

MCCXXXVI.¹²⁷

Tota hyeme illa tanta asperitas frigoris inhorruit, ut multi fluvii qui ante large fluebant, a fundo usque ad summum ita indurescerent pre frigore, ut fluere desinerent. Circa tempus vero vernale cum solveretur glacies. Danubius ex multitudine glaciei et habundantia aquarum excessit terminos suos, turrets muros domos pomaria¹²⁸ arboresque subvertit, hominesque multos extinxit; vineas et agros a se remotos vastavit, replensque omnia glacie immensi ponderis, que glacies per magnum tempus¹²⁹ ipsius anni duravit.

[IV]<Thatheus filius Domnali regis Mumonie a patruale suo Cormaco rege in dolo decollatur.>

1235

MCCXXXV.¹³⁰

Andreas rex Ungarie cum duobus filiis suis Bela et Cholomanno congregato exercitu magno, ut dicebatur ducentis milibus, intravit fines Austrie. Dux vero [IV]<Fridericus> econtra veniens cum triginta milibus bene instructis, antequam ad rem venirent,¹³¹ exercitus ducis fugam iniiit cum duce ipsorum, vix trecentis viris eos persequentibus. Postea rex vastavit rapina et incendio circumquaque usque ad civitatem Wienne, nemine sibi resistente. Quod videns dux¹³² rogabat ea que pacis sunt. Tandem pace firmata dux recepit reges in convivium, et exercitus regis remeavit ad propria. Interea rex Boemie ex altera parte Danubii vastavit Austriam rapina et incendio usque Stadelowe,¹³³ ubi dura moraretur, tanta inundatio pluvie erupit fere per tres dies et noctes per Austriam et Ungariam, quod ante per multos annos non est visum vel auditum. Item Danubius ex habundantia aquarum terminos suos¹³⁴ excedens, agros, villas, segetes vastans, homines quoque qui in insulas confugerant, cum iumentis suis et aliis rebus extinxit.

---

¹²⁶ Nesprávne I – III].

¹²⁷ Nesprávne I – III].

¹²⁸ *pomeria* IV].

¹²⁹ Vymazané: *tempus* I].

¹³⁰ Len v IV]. V rukopisoch I – III] pokračujú zápisy nesprávne k roku 1236.

¹³¹ *veniret* III].

¹³² Vymazané: *dux* I].

¹³³ *Stadlowe* I].

¹³⁴ Vymazané: *suos* II]; IV].

Cod. 1, 2, 3

Andreas rex Ungarie obiit. In ipso anno Fridericus Romanorum imperator per Longobardiam intravit regnum Teutonicorum, filium suum Heinricum regem Romanorum de regno deposuit, et captivum in insulam marinam misit,

Cod. 4

[IV]<Fridericus gloriosissimus imperator intravit Alamanniam, ubi ab omnibus principibus honorifice est receptus. Filiam regis Anglie duxit in uxorem idem imperator, et filium suum Heinricum regem Alamannie vinculatum in Appuliam religavit, et de regno deposuit,>

multisque bene dispositis secundum iustitiam seculi et ordinatis, multa castra nociva destruxit; omnibus iustitiam faciens, tam maiores quam minores homines iniustos morte dampnavit.¹³⁵

[IV]<^{AM}*Dux Austriae Fridericus Friderico Imperatorem rebellis.*> Qui etiam imperator ducem Austriae multociens¹³⁶ multis legatis ac litteris accersivit; sed ipse velut superbus et contumax venire contempsit, timens suam stultitiam ac sapientiam imperatoris, et eos qui querimoniam faciebant propter res suas sibi immerite ablatas. Mater etiam ipsius¹³⁷ ducis Theodora propter penuriam rerum quam patiebatur, et propter timorem filii ne se¹³⁸ perpetuo includeret, de Austria fugiens venit Boemiam. [IV]<Andreas rex Ungarie obiit.>

1236

MCCXXXVII.¹³⁹

Fridericus dux Austriae et Styrie sepe¹⁴⁰ vocatus¹⁴¹ ad curiam ab imperatore Friderico, et venire contempnens, tandem sententiam proscriptionis coram multis principibus incurrit; tum propter contemptum, tum etiam propter¹⁴² querimoniam multorum prelatorum ecclesiarum et principum ac diversarum personarum ecclesiastici ordinis et potentie secularis. Postea imperator misit nuntium suum in Austriam, interdixit ei gratiam suam et auxilium et consilium; quem nuntium sui captivantes et male tractantes, tandem¹⁴³ ad iussum ducis est dimissus.¹⁴⁴

¹³⁵ Nahradené: *tradidit* IV].

¹³⁶ Nahradené: *Qui <ducem A. idem imperator> multociens* [...] IV].

¹³⁷ Vymazané: *ipsius* I].

¹³⁸ Vymazané: *se* III].

¹³⁹ Nesprávne I – III].

¹⁴⁰ Vymazané: *sepe* I].

¹⁴¹ Nahradené: *vocatus* IV].

¹⁴² Vymazané: *propter* I].

¹⁴³ Vymazané: *tandem* II].

¹⁴⁴ *dimissus est. MCCXXXVII* IV].

Item idem dux fecit omnia claustra que erant in principatu suo, uno die pariter irrumpi et inquiri pecunias proprias et alienas, et inventas diripuit.¹⁴⁵ Insuper in toto principatu suo recepit de uno quoque manso 60 denarios. Initium dolorum fuerunt hec, et causa deiectionis sue. Postea propter multas insolentias et enormitates suas Wiennenses et alie civitates, preter Novam civitatem, et ministeriales in utroque principatu ceperunt se opponere ei. Deinde secute sunt rapine et incendia, et irruptiones¹⁴⁶ claustrorum et ecclesiarum et castrorum. Deinde venerunt¹⁴⁷ rex Boemie^{XXIII} et dux Bawarie^{XXIV} ex latere imperatoris in Austriam^[4]<pergerunt,> qui tamen nichil profecerunt, nisi quod terram rapina et incendio vastaverunt. Hii terram et civitatem Wiennensem burgravio de Nurenberch¹⁴⁸ ^{XXV} commendaverunt; qui collectis multis venit versus Novam civitatem, locuturus patriarche Aquilegensi^{XXVI} et Styrensibus. In reversione ^{I;} III]<vero> insecutus¹⁴⁹ est eos dux cum comite de Bogen, et fugavit eos, cum haberent decem contra unum, cepitque duos episcopos, Pataviensem^{XXVII} et Frisiensem;^{XXVIII} ceteri turpiter et vix evaserunt. Tandem imperator per Longobardiam intravit Styriam, et subiugavit castra valde munita, multaque confregit, et uxorem ducis abstulit, quod ei maximum dedecus fuit.

1237

MCCXXXVIII.¹⁵⁰

Imperator intravit Austriam, venitque cum multis principibus Wiennam, ibique cum magno honore susceptus¹⁵¹ est, filiusque eius rex Chunradus¹⁵² per Danubium venit cum magno¹⁵³ comitatu principum, ibique per tres menses latitantes, comedentes et bibentes que apud ipsos erant, et nichil aliud utilitatis operantes. Deinde imperator relinquens Austriam ingressus est Bawariam, et vices suas commisit episcopo Babenbergensi Ekkeberto.¹⁵⁴ Post recessum imperatoris¹⁵⁵ dux in brevi quinque castra vi obtinuit. Deinde Styrienses conducti ab imperatore Austriam intraverunt cum exercitu ad conservationem¹⁵⁶ terre; sed magis venerunt ad desolationem, quia in brevi nonnullis suis interfectis et captis, cum confusione ad propria sunt

---

¹⁴⁵ *dirupit* III].

¹⁴⁶ *erupciones* III].

¹⁴⁷ Vymazané: *venerunt* IV].

¹⁴⁸ *Nierenberch* IV].

¹⁴⁹ *secutus* II]; IV].

¹⁵⁰ Nesprávne I – IV].

¹⁵¹ *exceptus* I].

¹⁵² *Cunradus* II]; IV].

¹⁵³ Vymazané: *magno* IV].

¹⁵⁴ *Ekberto* IV].

¹⁵⁵ Vymazané: *imperatoris* I].

¹⁵⁶ *consummacionem* IV].

reversi. Interim episcopus Babenbergensis in Vienna diem ultimum clausit. Imperator cum magno exercitu intravit Longobardiam, ibique fere per duos annos civitates sibi rebelles impugnans, sed non expugnans.¹⁵⁷ Circa vindemiam que satis sterilis erat ipso anno, venit comes de Eberstein¹⁵⁸ ^{XXIX} cum aliis multis ex precepto imperatoris; cui dux occurrit circa Tulnam cum suis. Cui cum resistere minime valeret, reversus est ad castra sua. Qui comes in Vienna manens sine effectum, quia nulli se committere audebat,¹⁵⁹ propter infidelitatem que tunc regnabat in terra.

1238

MCCXXXVIII.¹⁶⁰

Rex Boemie^{XXX} se opposuit imperatori, cuius consilio et auxilio dux cottidie crescendo, intollerabilis factus est hostibus suis. Civitates Lâ¹⁶¹ et Ens, et multa castra optinuit. Imperator interim manens in Longobardia multos ex Mediolanensibus cepit et occidit, ^[I – III]<et cum potestate eorum et carruca, similiter multos de Bononiensibus cepit et occidit,>¹⁶² insuper vineas et oliveta et ficeta succidens et vastans. Eodem tempore idem imperator a domino Gregorio papa nono excommunicatur. Hoc anno dux Austrie cum sibi adherentibus magnam copiam frumenti et vini collegit, et resistentes sibi in quantum potuit debellavit.¹⁶³ Maiores tamen¹⁶⁴ tam in Austria quam in Styria ministeriales^{XXXI} ac civitates fortiter resistebant ei, quia ducis fidei se committere non audebant.

1239

MCCXL.¹⁶⁵

Civitas Wiennensis ita custodita est ab hominibus ducis, ut vix parum aliquid deferretur ad manducandum et bibendum in ea manentibus; et inde factum est ut modius¹⁶⁶ frumenti venderetur pro septem talentis, et multi homines in terra pre fame interierunt, et aliqui ad sublevandam famis inopiam ut dicebatur canes comedebant. Vinum etiam valde carum fuit in

¹⁵⁷ *impugnans* I].

¹⁵⁸ *Ebersteyn* I].

¹⁵⁹ *audiebat* IV].

¹⁶⁰ *Nesprávne* I – IV]; *MCCXXXIX* IV].

¹⁶¹ *La* III]; *Lâ* IV].

¹⁶² *Vvmazané: et cum potestate eorum et carruca; similiter multos de Bononiensibus cepit et occ.* IV].

¹⁶³ *rebellavit* IV].

¹⁶⁴ *vymazané: tamen* I].

¹⁶⁵ *MCC quadragesimo.* III]. *Nesprávne* I – IV].

¹⁶⁶ *modium* IV].

ipsa civitate et in tota terra, ut urna venderetur in aliquibus locis pro duodecim solidis. Eodem anno civitas Wiennensis cum tota Austria reversa est ad dominum suum ducem Fridericum.

1241

MCCXLI.¹⁶⁷

Obscuratus est sol in quibusdam locis, et facte sunt tenebre, ita ut stelle viderentur in celo circa festum sancti Michaelis^{XXXII} hora nona. Inter regem Boemie^{XXXIII} et ducem Austrie^{XXXIV} discordia satis intricata exorta est, et hec fuit causa. Cum esset ipse dux fere exclusus a potestate ducatus sui, quesivit consilium et auxilium regis; promittens ei totam terram ultra Danubium se daturum, si restitueretur honori suo. Quod ipse rex satis competenter in quantum licuit et potuit, offensam imperatoris vilipendit; insuper Lâ¹⁶⁸ civitatem habuit in potestate sua. Deinde esset¹⁶⁹ dux restitutus honori suo, per orationes monachorum et clericorum ac mulierum ut creditur, quos ante minus dilexerat. Hiis peractis quesivit rex a duce id quod promiserat, sed ipse dissimulabat promissa persolvere; propter quod ex utraque parte¹⁷⁰ satis dura contentio exorta est per rapinam et incendium et vastationem. Item rex manu valida intravit fines Austrie ad depopulandam terram; sed propter imminens frigus et clamorem pauperum reversus est ad propria. Cives vero Lâ¹⁷¹ civitatem¹⁷² tradiderunt domino suo duci, rege ignorante. Tandem controversia illa sic terminata est, ut traderetur filia^{XXXV} ducis Heinrici, fratris ducis Friderici, filio^{XXXVI} regis Boemie^{XXXVII} in coniugium; quod et factum est.

Eodem anno¹⁷³ Chumani¹⁷⁴ [IV]<et> gens [IV]<Tartarorum> immundissima, que carnibus utebatur fere crudis pro cibo et lacte equarum et sanguine pro potu, hii miserunt quosdam ex suis cum rege Gutan¹⁷⁵ nomine ad regem Ungarie, ^{XXXVIII} rogantes ut collocaret eos in terra sua, simulantes se fieri christianos. Qui ad suggestionem Predicatorum sine consilio principum suorum suscipiens eos, heu malo suo sinebat [III]<eos> habitare secum; at illi paulatim crescebant et multiplicabantur super numerum.

---

¹⁶⁷ MCC quadragesimo I. III].

¹⁶⁸ La III]. Lâ IV].

¹⁶⁹ Vymazané: *esset* I].

¹⁷⁰ Vymazané: *parte* I]; III].

¹⁷¹ La III]. Lâ IV].

¹⁷² Vymazané: *civitatem* IV].

¹⁷³ Vymazané: *anno* I].

¹⁷⁴ Komani I]; Comani IV].

¹⁷⁵ Gotan IV].

MCCXLII.¹⁷⁶

Gregorius papa obiit, Innocentius eligitur.

[IV]<Cholomannus rex Ungarie obiit>.^{XXXIX}

Eglolfus Sancte Crucis abbas obiit.¹⁷⁷

[IV]<Ipso anno Idus Augusti^{XL} claustrum in Neuenburch proprio igne consumptum est.>

Chumani¹⁷⁸ gens supradicta et maledicta intravit fines Ungarie, et in die sancto pasce intrabant civitatem Rodna;¹⁷⁹ illis edentibus et bibentibus et secure habitantibus interfecerunt omnes religiosos [III]<cum omnibus Deo ibi servientibus> et irreligiosos, iuvenes, virgines, senes cum iunioribus, nemini parcentes. Deinde diffundebantur per totam provinciam illam sicut locuste, sanguinem humanum sitientes et effundentes velut aquam, [III]<civitatibus et castris eversis et super omnia crudelius¹⁸⁰ sevientes, rege cum uxore et filiis usque ad horam maris expulso>. Illi vero qui prius habitare ceperunt in terra, coniunxerunt se suis, et facta est turba innumerabilis; quorum rex nomine Gutan se ipsum interfecit, prius interfectis duabus reginis et aliis qui secum in domo¹⁸¹ convenerant, pre timore ducis Austrie,^{XLI} qui domum illam impugnabat, et tandem expugnabat.¹⁸² Rex autem Ungarie^{XLII} collecta in unum multitudine copiosa, ut dicebatur centum milibus, occurrit illis circa Pêst.¹⁸³ Illis ibi in castris quiescentibus, Chumani summo diluculo inopinate supervenerunt.¹⁸⁴ Et primo incendebant castra, deinde interfecerunt omnes episcopos, comites, senes et iuvenes, nemine sibi resistente, ita quod ex tanta¹⁸⁵ o multitudine vix pauci cum ipso rege salvarentur. Hiis ita perpetratis,¹⁸⁶ secuta est alia gens que dicitur¹⁸⁷ Tartari, veniens¹⁸⁸ ab ortu solis, que multa regna et civitates et castra subverterat, scilicet Rusciam, Poloniam cum duce suo Heinrico, eo quod esset innumerabilis, cui nemo resistere auderet. Hiis adiuncti erant heretici et falsi christiani, ut possent exercere malitiam suam in christianos et delere nomen eorum de terra. Que gens subiecit sibi Chumanos ut in omnibus parerent eis. Tunc primo multiplicata sunt mala in terra, eo quod nemini parcerent; pacem

---

¹⁷⁶ *MCCXL secundo*. I]. Nesprávne I – IV]. Pokračuje rok 1241.

¹⁷⁷ Vymazané: *Eglolfus Sancte Crucis abbas obiit*. I].

¹⁷⁸ *Comani* IV].

¹⁷⁹ *Rodnam* I].

¹⁸⁰ Nesprávne: *crudelis* IV].

¹⁸¹ Vymazané: *in domo* I]; III].

¹⁸² Vymazané: *et tandem expugnabat* II]; IV].

¹⁸³ Tak II – III].

¹⁸⁴ *pervenerunt* IV].

¹⁸⁵ *tota* I].

¹⁸⁶ *itaque peractis* IV].

¹⁸⁷ *dicuntur* I].

¹⁸⁸ *venientes* I].

aliquando querentibus dabant, sed non servabant. Rex illorum dicebat¹⁸⁹ se solum dominum esse in terra: ideo nullius auxilium vel consilium vel legationem recipiebat, nisi qui vellet sequi legem ipsius,¹⁹⁰ scilicet negare Deum omnipotentem et homines interficere. Idem quesivit a duce Austrie per nuntios suos, sed ille non consensit. Pars etiam exercitus illorum intravit fines Boemie et Austrie, et multis interfectis ad suos remeabant. Horum omnium malorum auctores erant comites qui matrem regis occiderant, eo quod filius eliminasset eos de sedibus suis. Non erat gens neque regnum, quod non timeret audito nomine eorum¹⁹¹. Quod malum cum per cepisset papa Gregorius, tactus dolore et¹⁹² volens succurre sancte ecclesie titubanti, sed non deficienti, misit legatos suos predicare et dare crucem in remissionem omnium peccatorum. Quod multi cum gaudio suscipientes, reges, duces, episcopi, comites, nobiles et ignobiles, senes cum iunioribus, parabant vindictam facere in filios diffidentie. Sed dominus imperator hoc fieri prohibuit, eo quod rex Ungarie ab eo vocatus venire contempsit et loqui cum eo. Dominus papa Gregorius¹⁹³ non reconciliatus imperatori obiit.

1242

MCCXLIII.¹⁹⁴

Tartari¹⁹⁵ et Chumani¹⁹⁶ nemine resistente et occurrente recesserunt ab Ungaria cum infinita preda auri et argenti, vestium et¹⁹⁷ animalium; multos etiam¹⁹⁸ captivos utriusque sexus ducebant in opprobrium christianorum. Qui intrantes Greciam totam terram illam¹⁹⁹ depopulabant exceptis²⁰⁰ ^[IV]<illis> castellis et civitatibus valde munitis. Rex vero Constantinopolitanus nomine Waldwinus congressus est cum eis; a quo primo²⁰¹ victi, in secunda congressione victus est ab eis. Interea fames horribilis et inaudita invasit terram Ungarie, et plures perierunt fame quam antea a paganis. Canes edebant²⁰² et catts et homines, humana caro publice vendebatur in nudinis. Deinde lupi rapaces et infesti, ^[IV]<et> nemini

---

¹⁸⁹ Vymazané: *dicebat* II].

¹⁹⁰ *eius* I]; *illius* III].

¹⁹¹ *illorum* IV].

¹⁹² Vymazané: *et* IV].

¹⁹³ Vymenené: *Dominus Gregorius papa* IV].

¹⁹⁴ Nesprávne I – IV]. Správne: MCCXLII.

¹⁹⁵ *Tartary* I]; IV].

¹⁹⁶ *Comani* III – IV].

¹⁹⁷ Vymazané: *et* I – III].

¹⁹⁸ *et* II].

¹⁹⁹ Vymazané: *illam* III].

²⁰⁰ *acceptis* IV].

²⁰¹ *primi* I]; IV].

²⁰² *comedebant* III].

parentes, prevaluerunt in terra, ita quod vix aliquis auderet²⁰³ de domo sua inermis²⁰⁴ procedere. Deinde locusta id quod seminatum erat²⁰⁵ corrosit. In quindecim dietis in longitudine et latitudine homo non inveniebatur in regno illo, a nativitate Christi non est tanta plaga et miseria visa et audita in aliquo regno, sicut in Ungaria propter peccata eorum. In plaga et post plagam tales erant quales ante fuerunt. Interea ecclesia Romana pontifice carebat, et dominus²⁰⁶ imperator civitates et castella Romane ecclesie sibi²⁰⁷ subiugabat,²⁰⁸ et ceteri redditus eius²⁰⁹ sibi parebant; ^[IV]<sed> nondum enim Longobardi ei subiecti erant.

^[IV]<Domnus> Eglolfus abbas Sancte Crucis obiit, et domnus Pilgrimus eidem²¹⁰ substituitur. Fridericus dux Austrie et Styrie cum magno exercitu occurrit regi Ungarie apud Lytam,^{XLIII} ibique pacificati sunt sine congressione. Moxque cum eodem exercitu transivit Danubium, et intravit fines Moravie, statimque rex Boemie^{XLIV} eo²¹¹ in sperato occurrit cum multitudine magna. Quo dux comperto fugam iniit et dilapsus est exercitus ^[IV]<eius> ab ipso.

MCCXLIII.²¹²

Heinricus rex Romanorum in captivitate patris sui ^[IV]<in Apulia> obiit, relictis duobus filiis. Multi principes Alamannie opposuerunt se imperatori et filio eius Chunrado regi Romanorum propter excommunicationem in qua iam diu duraverat.²¹³

1243

MCCXLIII.

Fridericus dux Austrie et Styrie uxorem suam filiam ducis de Meran,^{XLV} repudiavit coram Eberhardo archiepiscopo²¹⁴ Salzpurgensi, et episcopo Rudgero Pataviensi, et coram aliis ^[I] ^[IV]<viris> multis litteratis et illitteratis. Domnus²¹⁵ Innocentius papa quartus²¹⁶ pontifex ordinatur sancte Romane ecclesie.

²⁰³ *evaderet* I].

²⁰⁴ *non armis* IV].

²⁰⁵ *fuit* IV].

²⁰⁶ Vymazané: *dominus* I – III].

²⁰⁷ Vymazané: *sibi* IV].

²⁰⁸ *subegit* I]; *subiugavit* III].

²⁰⁹ Vymazané: *eius* I].

²¹⁰ Vymazané: *eidem* IV].

²¹¹ *ei* I].

²¹² Nesprávne I – IV]. Pokračuje rok 1242.

²¹³ *duraverunt* III].

²¹⁴ *episcopo* IV].

²¹⁵ Vymazané: *Dominus* IV].

²¹⁶ *tertius* I – III].

Multe civitates igne domestico consumpte sunt propter siccitatem et sterilitatem que hoc anno in horruerat.

Duci Austrie^{XLVI} erant duo adolescentes quos a iuventute nutrierat in curia sua satis delicate, quos etiam tenero²¹⁷ amore amavit. Contigit autem ut in quodam conflictu ambo vulnerarentur usque ad mortem. Unde ipse dux nimis conturbatus, compatiens miserie eorum et dolori, quia iam desperati erant a medicis et ab omnibus, etiam²¹⁸ in supremo spiritu²¹⁹ constituti, valde humiliter et cum lacrimis supplicabat fere omnibus viris spiritalibus in suo ducatu constitutis, ut Deum exorarent quia²²⁰ omnia potest, ut restitueretur adolescentibus sanitas corporis. Promisit etiam carnarium in Sancta Cruce perficere, et²²¹ in ducentis talentis et in²²² manu potenti ire contra Prutenos, et iustitiam facere omnibus, maxime viris spiritalibus, et omnia que iniuste possederat a morte patris sui, restituere dominis suis. Quem Deus omnipotens propter bonitatem suam et devotionem ducis exaudire dignatus est, restitutive sunt statim adolescentes²²³ sanitati. Quod ipse pro magno miraculo habuit; deinde²²⁴ valde largam elemosinam multis largitus est.

1244

MCCXLV.²²⁵

Innocentius papa quartus Urbem reliquit, Lugdunum intravit, propter dissensionem que inter ipsum et Fridericum imperatorem fuit.

[IV]<Fridericus dux Austrie et Styrie 7. Kalendas Februarii^{XLVII} infra castrum Steuze et civitatem Lâ cum Bohemis confligit et victor extitit, multis ex illis occisis, ampliusque quam ducentis de melioribus captivatis gloriose ad propria rediit. Eodem anno predictus dux Austrie et Styrie Verone imperatori infra pentecosten et nativitatem sancti Iohannis baptiste gloriose et amicabiliter occurrerat; a quo honorifice susceptus, et brevi tempore secum commoratus, in Austriam reversus, regnum quod se adeptum speraverat²²⁶ minime adeptus est.

Heinricus lantgravius Duringie papa procurante regnum invasit.>

---

²¹⁷ *teneri* II – IV].

²¹⁸ *et* 2]. Vymazané: *etiam* I]; III].

²¹⁹ Vymazané: *spiritu* I].

²²⁰ *qui* II]; IV].

²²¹ Vymazané: *et* IV].

²²² *cum* II]; IV].

²²³ Vymazané: *adolescentes* III].

²²⁴ *dein* IV].

²²⁵ Nesprávne I – IV]. Správne: *MCCXLIV*.

²²⁶ *superaverat* IV].

1246

MCCXLVI.

Fridericus dux Austrie et Styrie interfectus est in prelio^{XLVIII} 16 Kal. Iulii.^{XLIX} [IV]<Tercium bellum Friderici ducis Austrie et Styrie ac Carintie,²²⁷ contra Belam regem Ungarie, 16. Kalendas Iulii. In quo bello cum gloriosam victoriam de hostibus adeptus fuisset, paucis de suis, multis vero de adversariis prostratis et captis, ipse Fridericus dux occisus est.>

Octava die mater sua²²⁸ Theodora ducissa Austrie obiit.²²⁹ Pie memorie Eberhardus venerabilis archiepiscopus Salzburgensis [II]<pridie Kal. Decembris obiit. Gerdrudis predicti Friderici fratris filia duxit maritum filium regis Bohemie; quo in brevi mortuo, regina Suevie Margareta, amita predictae Gerdrudis et uxor Heinrici regis Romanorum, Austriam ingreditur. Heinricus lantgravius Duringie obiit^L.>

1247

MCCXLVII.

Sanctus Emundus²³⁰ claruit virtutibus multis.

[IV]<Otto comes de Eberstaein de mandato imperatoris Austriam intravit, ut eam medio tempore ab hostibus tueretur, seditque in civitate Vienna. Sub eodem comite facta est discordia inter ministeriales Austrie, qui alternatim bona propria rapinis et incendiis devastaverunt.>

1248

MCCXLVIII.²³¹

Hermannus marchio de Paden intravit Austriam auxilio ducis Bawarie,^{LI}

Cod. I, II, III

et duxit uxorem filiam²³² Heinrici ducis²³³ qui fuit filius ducis Liupoldi qui sepultus est in Campo liliorum.

Cod. IV

[IV]<et cum Gerdrude filia²³⁴ ducis Heinrici qui fuit filius ducis Leupoldi qui sepultus est in Campo lyliorum, contraxit, que prius habuit iuvenem regem Bohemie>.

²²⁷ Opravené: *Carniole* IV].

²²⁸ *ipsius* I]; III].

²²⁹ *moritur* IV].

²³⁰ *Edmundus* I].

²³¹ Nesprávne I – III].

²³² Vymazané: *filiam* III].

²³³ Vymazané: *ducis* II].

²³⁴ *filiam* IV].

Hermannus marchio de Paden voluit esse dux Austrie, sed non valuit. ^[IV]<Felix abbas S(ancte) Marie Scotorum Wienne obiit, cui successit Philippus, qui auctoritate domini Petri Capucii dyaconi cardynalis, per Alamanniam apostolice sedis legati, a domino Ulrico Sekowensi episcopo munus benedictionis accepit.>

<AM^[IV]**MCCXLVIII.**²³⁵ *Gerdrudis relicta filii regis Bohemie nupsit²³⁶ marchioni de Paden, qui cum quibusdam sociis conpatriotis suis et quibusdam Australibus in Neuenburch militavit. Idem marchio statim ut Austriam intravit, ad nutum uxoris sue aspiravit ad subiugandum sibi terram; et ut assequeretur quod voluit, ascivit sibi quosdam ministeriales, qui iniabant rapinis. Qui non solum extraneis, sed etiam incolis civitatum et villarum in surrepcione rerum ipsorum dampna plurima intulerunt, rapinis et incendiis terram devastantes. Eo tempore orta est dissensio inter regem Bohemie et filium suum, qui utrobique asciverunt sibi ministeriales Austrie, et totam terram Bohemiam multa strage demoliti sunt. Otto comes de Eberstein videns se non posse defendere terram Austrie ab insultibus hostium, cum quibusdam ministerialibus et civibus utriusque terre ad imperatorem repedavit Veronam, sperans ab ipso suscipere nepotem suum, filium domine Margarete regine nomine Fridericum, in principem terre Austrie; sed cum sociis suis spe frustratus est, et in Austriam non est reversus.*

MCCXLIX. *Hermannus marchio de Paden vocatus est dux Austrie, Wiennam obtinuit et alias civitates. Domina sua filium genuit, qui vocatus est Fridericus.*

MCCXLIX. *Otto comes filius comitis Cunradi de Hardekke, et quidam ministeriales Austrie, faventes seniori regi²³⁷ Bohemie, occupaverunt dolo civitatem Znoym, que fuit filii sui regis iunioris, et rapinis et incendiis eam penitus destruxerunt, viduas, uxores et virgines humiliantes.>*

1250

MCCL.

Venerabilis Pataviensis episcopus Rudgerus²³⁸ depositus est de sede episcopatus sui. Bertholdus frater Ratisponensis episcopi ordinatur pro eo. Fridericus imperator ^[4]<in Lumbardia> obiit.

²³⁵ Inou rukou písaný text, list voľne vložený do kódexu.

²³⁶ Nadpísané: *Hermanno IV*].

²³⁷ *rege IV*].

²³⁸ *Rudgerus venerabilis Pataviensis episcopus* [...] *IV*].

Hermannus marchio de Paden²³⁹ obiit.²⁴⁰

[IV]<Bela rex Ungarie cum infinito exercitu intravit terram Austrie, propter stragem quam pincerna de Habspach et Pruzlones et complices marchionis de Paden intulerant finibus Ungarie, et coram episcopis et baronibus suis qui cum eo venerant, iuravit se nunquam in terram suam velle reverti, nisi prius totam terram²⁴¹ Austrie rapinis et incendiis et diversis cladibus devastaret. Et quia instabat messis, messores qui ubique sparsi erant in agros ad messem, crudeli nece et inaudito cruciamine iussit enormiter occidi. Mulieres denudate, vim passe, mamillis precise, quod turpe est dictu,²⁴² ab ipsis tortoribus ei sunt presentate: super quas nulla humanitate motus est. Ecclesie destructe sunt incendiis, cum hominibus qui in auxilium proteccionis illuc confugerant devastate sunt, ita quod in numero eorum qui flammis suffocati sunt, in una ecclesia parochiali²⁴³ una cum sacerdote, qui motus misericordia in ultimo mortis articulo viaticum salutis singulis porregerat, cum parvulis, viris et mulieribus ad quatuor milia et amplius occubuerunt, exceptis aliis cladibus que in aliis ecclesiis et loculis sine numero inaudito cruciamine a barbaris acciderunt. Sed pietas divina que cum irata fuerit novit misereri et parcere, mediante rege Bohemie per internuncios hanc cladem pestiferam interceptit, quod facere iuramento Bela decreverat ad finem perducere non permisit; unde cum omni suo comitatu est reversus.

Eodem tempore non longe post stragem predictam, marchio ducatu quorundam et complicum ipsius invasit Chunringenses, et civitatem Egenburch, et in castrum ibidem et in fines adiacentes.>

1251

MCCLI.

[IV]<^{AM}OTTOCHARUS>

Clerici interficiebantur Parisius pastoribus. Eodem²⁴⁴ anno Otakorus²⁴⁵ filius regis Boemie [IV]<Austriam intravit de consensu nobilium et civium, terram et civitatem Wiennam obtinuit,> et duxit in uxorem Margaretam quondam Romanorum reginam, filiam Liupoldi²⁴⁶ ducis Austrie

²³⁹ Vymazané: *de Paden* II – III].

²⁴⁰ *H(einrico) de Paden dux Austrie obiit.* IV].

²⁴¹ Vymazané: *terram* IV].

²⁴² *dictum* IV].

²⁴³ *parochia* IV].

²⁴⁴ Vymazané: *Eodem anno* I – III].

²⁴⁵ *Otachorus* 2]; *Otacharus* III – IV].

²⁴⁶ [...] *f(iliam) ducis Austrie L(iupoldi)* [...] IV].

qui iacet in Campo liliorum. ^[IV]<Innocencius papa ab exilio revertitur. Bertoldus in episcopum consecratur Prage.>

1252

MCCLII.

Supra dictus Otakorus subiugavit sibi totam Austriam, auxilio patris sui, et auxilio quorundam nobilium de Austria. ^[IV]<Iterum> Ungari vastaverunt Austriam usque Tulnam rapina et incendio, nullo resistente; infantes, mulieres et viros in captivitatem duxerunt, et innumerabiles occiderunt. Claustra incendiis et rapina²⁴⁷ vastaverunt; ecclesiam Medlich que est in foro incenderunt, in qua referunt perisse mille quingentos homines. Illo tempore fregerunt ecclesiam in Walthersdorf quam dolo ceperant, et multos interfecerunt. Tertia feria post Pascha^{LII} Libera civitas exusta est, ita ut nec una domus esset residua. Multi ^[II; IV]<etiam> homines interierunt incendio, plures vero oppressi a turba atque conculcati pedibus fugientium mortui sunt. Fames prevaluit in terra et in tota Austria frumentum valde carum fuit,²⁴⁸ ita ut modius frumenti²⁴⁹ venderetur pro²⁵⁰ undecim talentis, et ^[IV]<multi fame perierunt, qui> in aliquibus locis sola metreta daretur pro tribus solidis, ^[I-III]<et multi homines fame interierunt.>

Ducissa de Medlich^{LIII} accepit²⁵¹ maritum regem²⁵² Ruscie^{LIV} in contumeliam amite sue, ducisse Austrie.

1253

MCCLIII.

Rex Ruscie²⁵³ relicta uxore rediit ad²⁵⁴ terram suam. Rex Boemie Wenzeslaus²⁵⁵ obiit.²⁵⁶ Domnus²⁵⁷ Bertholdus²⁵⁸ Pataviensis episcopus obiit. Domnus Otto de Lonsdorf²⁵⁹ eligitur.

---

²⁴⁷ *rapinis* IV].

²⁴⁸ Vymazané: *et in tota Austria frumentum valde carum fuit* 4].

²⁴⁹ Vymazané: *frumenti* III – IV].

²⁵⁰ Vymazané: *pro* IV].

²⁵¹ [...] *duxit regem* [...] IV].

²⁵² Vymazané: *regem* I].

²⁵³ *Ruscye* IV].

²⁵⁴ *in* II].

²⁵⁵ *Wenezlaus* III]. Vymazané: *Wenzeslaus* II].

²⁵⁶ Nasleduje: *Otto dux Bawarie obiit.* (Slovosled) I]; III].

²⁵⁷ Vymazané: *Domnus* IV].

²⁵⁸ *Bertoldus* IV].

²⁵⁹ *Lonstorf* I].

Otto dux Bawarie obiit. ^[4]<Cunradus Chamber et Chriegeler ad mandatum ducis Austrie decollati sunt et sepulti in Geraus.^{LV}>

1254

MCCLIII.²⁶⁰

Bela rex Ungarie et Otakorus rex²⁶¹ Boemie²⁶² et dux Austrie reconcilantur in Posonio²⁶³ post Pascha.^{LV} Chunradus rex filius imperatoris²⁶⁴ obiit Mesis et vindemia satis mala²⁶⁵ fuerunt hoc anno. Otakorus rex²⁶⁶ Boemie et dux Austrie cum magno²⁶⁷ comitatu profectus est versus Prusciam circa nativitatem Domini, qui superatis omnibus²⁶⁸ et fidem Christi spondentibus, reversus est in terram suam. Eodem anno, Idus Iunii, sabbato post festum sancte Trinitatis,^{LVII} tempore vigiliarum, facta est coruscatio magna in Pomkartenperg,²⁶⁹ et horreum unum et domus utensilium vasorum scilicet ad vinum aptorum, et alia eiusdem generis armamenta, fulmine repentino consumpta sunt.

Eodem anno Otakorus dux²⁷⁰ Austrie assignavit Bele regi Ungarie Styriam. Item predictus dux²⁷¹ captivavit quosdam nobiles ob ipsorum malitiam, ex quibus duos iussit decollari, scilicet illum de Ekkartsowe²⁷² et quendam nomine Eberanum.²⁷³

Eodem anno fuit magna sterilitas per plures terras in vino et frumento.

^[IV]<Ludowicus rex Francie reversus est a Terra sancta.>

1255

MCCLV.

Innocentius papa quartus obiit, cui successit Alexander IV. papa.

^[IV]<Cunradus prepositus²⁷⁴ obiit, pro quo Nycolaus.>

---

²⁶⁰ Vymazané: *MCCLIII. I*].

²⁶¹ *dominus III*].

²⁶² Vymazané: *rex Bohemie II*].

²⁶³ *Posonio II*]; *Posonia IV*].

²⁶⁴ Pridané: *Friderici IV*].

²⁶⁵ *male IV*].

²⁶⁶ AM: *dominus II – III*].

²⁶⁷ *multo II*]; *multis IV*].

²⁶⁸ Vymazané: *omnibus II*].

²⁶⁹ *Pomgartenperg II*]; *Pûmgartenberge III*]; *Pûngartenberge IV*].

²⁷⁰ Nahradené: *Hoc anno Otakorus rex Bohemie et dux [...] IV*].

²⁷¹ Nahradené: *Idem dux [...] IV*].

²⁷² *Ekchartsawe II – III*]; *Ekartsawe IV*].

²⁷³ *Ebranum III*].

²⁷⁴ Doplnené: *Neunburgensis II*].

1256

MCCLVI.

Palatinus frater ducis Bawarie interfecit uxorem suam nomine Margaretam.²⁷⁵

[IV]<Mariam, indebite, in castro quod dicitur Swebiswerder, et una de nobilibus puellis eius precipitatur de castro, et statim in tempesta noctis delate sunt, et mane honorifice tradite sunt sepulture ambe ad monasterium Sancte Crucis quod adiacet eidem castro, et in capitulo ducissa, ante fores eius puella.>

1257

MCCLVII.

Canonici Salzpurgenses opposuerunt se domino Philippe electo eiusdem ecclesie, filio ducis Karinthie, et dominum Ulricum Sekowensem episcopum postulaverunt [IV]<quem dominus Alexander papa quartus, domino Philippo deposito, consecravit.> Item²⁷⁶ dominus²⁷⁷ Heinricus Babenbergensis episcopus obiit.

1258

MCCLVIII.

Dominus Chunradus Frisingensis episcopus obiit. Dominus Rudgerus Pataviensis episcopus depositus obiit. Item²⁷⁸ dominus Nikolaus Pragensis episcopus²⁷⁹ obiit, cui successit dominus²⁸⁰ Iohannes episcopus, Wienne consecratus.²⁸¹ Eodem anno in secunda vespera Affre in nocte exusta est magna pars civitatis Wienne, ita quod ecclesia parrochialis²⁸² cum campanis, et domus Teutonicorum, et domus sancti Iohannis in hospitali,²⁸³ et Predicatorum, ab igne consumarentur²⁸⁴ omnia [IV]<licet ultra dimidium.>

---

²⁷⁵ Vymazané: *nomine Margaretam* II – III].

²⁷⁶ Vymazané: *Item* IV].

²⁷⁷ Vymazané: *dominus* I]; IV].

²⁷⁸ Vymazané: *Item dominus* IV].

²⁷⁹ Vymazané: *episcopus* II].

²⁸⁰ Vymazané: *dominus* IV].

²⁸¹ Pridané: *cons. est* IV].

²⁸² Pridané: *S(ancti) Stephani* IV].

²⁸³ Pridané: *in karata Karinthianorum* IV].

²⁸⁴ *consummarentur* II]; *consumerentur* III].

1259

MCCLVIII.

Stephanus iuvenis rex Ungarie

Cod. 1, 2, 3

manu armata intravit Karintiam, et eam
incendiis

Cod. 4

potenti manu armata et multitudine
Cumanorum Styriam et Karinthiam intrans
incendiis

et homicidiis heu devastavit, multosque captivos secum in Ungariam deduxit.²⁸⁵ [II–IV]<Eodem anno, in die sancti Gregorii pape,²⁸⁶ electus est dominus Sifridus in abbatem in Sancta Cruce, et in annunciatione in Zwetel ab Ottone Pataviensi episcopo consecratur.²⁸⁷> [IV]<Otakarus rex Bohemie et dux Austrie, Styriam quam rex Ungarie octo annis occupatam detinuerat, liberavit et recuperavit.>

1260

MCCLX.

Factus est nocte terremotus. Hoc anno Tartari multa mala fecerunt in Pruzia.²⁸⁸ Contra quos congregati sunt fratres de domo Teutonicorum, et²⁸⁹ in die sancte Margarete^{LVIII} simul pugnantibus occisi sunt fratres de²⁹⁰ domo Teutonicorum plures quam centum,²⁹¹ et de familia eorum plures; sed tamen laudabiliter occisi, quia Tartari ipsis cesserunt.

Eodem anno commissum est prelium cum Tartaris in²⁹² transmarinis partibus, et multi Tartari occisi sunt. Hoc anno intraverunt Ungari Austriam, et occurrerunt²⁹³ illis²⁹⁴ quidam de Austria; sed heu pugnantibus eis occisi sunt duo fratres Otto²⁹⁵ comes de Hardek et frater eius Chunradus

---

²⁸⁵ *duxit* IV].

²⁸⁶ Vymazané: *pape* II – III].

²⁸⁷ *consecratus* II – III].

²⁸⁸ *Pruscia* II]; IV].

²⁸⁹ Vymazané: *et* IV].

²⁹⁰ Vymazané: *de domo* IV].

²⁹¹ *centos* IV].

²⁹² Vymazané: *in* II]; IV].

²⁹³ *accurrerunt* IV].

²⁹⁴ Vymazané: *illis* II]; IV].

²⁹⁵ Nahradené: [...] *fr. comites de Hardek Otto et Cuinradus et Cr. de Sleuntz et Kadolfus Orphanus* [...] IV].

comes de Playgen,²⁹⁶ et dominus Chrafto de Sleunz, et dominus Chadoldus Orphanus, in die sanctorum Iohannis et Pauli martyrum.²⁹⁷ LIX Postea venit cum exercitu magno rex Ungarie et filius eius Stephanus iuxta fluvium Marcham,²⁹⁸ contra quos²⁹⁹ venit Otakorus³⁰⁰ [IV]<rex Bohemie et> dux Austrie, et in die sancte Margarete cum pax esset inter eos die illo, transivit exercitus regis Ungarie Marham³⁰¹ fluvium et commiserunt prelium. Tunc adiutorio omnipotentis Dei, a quo est³⁰² omnis victoria [4]<rex Ungarie devictus relictis tentoriis et omnibus aliis rebus, cum filio suo Stephano fugit in Ungariam, occisis de parte sua bene decem et octo milibus virorum, exceptis in Marha flumine submersis, quorum numerus sciri³⁰³ non potuit, et omnia,> fugit rex Ungarie et omnis exercitus eius, relictis tentoriis suis, que omnia abstulit exercitus ducis Austrie. Illo tempore facta est pax inter ducem Austrie et regem Ungarie, et terra Styrie que a rege Ungarie detenta fuerat, [III]<propter bonum pacis> reddita est duci Austrie.³⁰⁴

Eodem tempore³⁰⁵ rex Bohemie militavit cum centum et octodecim³⁰⁶ militibus³⁰⁷ tempore expeditionis iuxta ripam Marham³⁰⁸ videntibus Ungaris.

[IV]<Pace itaque inita, super observacione eius dati fuerunt obsides regi Bohemie, quatuor comites videlicet, et pena fuit addita, ut quecumque pars veniret contra formam pacis, domino apostolico solveret decem milia marcarum argenti. Quam formam omnes archiepiscopi et nobiles Ungarie iuraverant inviolabiliter observare, et pars adversa super observacione huiusmodi prestitit iuramentum. Ante commissionem vero belli rex Bohemie super Marcham cum 118 militibus gladio militari se precinxit tempore expeditionis, videntibus Ungaris.

Oniel rex Hybernie occisus est, cui successit frater suus in regno.>

---

²⁹⁶ *Plaigen* II]; *Plagin* III].

²⁹⁷ *Vymazané: martyrum* II – IV].

²⁹⁸ *Marcha* II – III].

²⁹⁹ *quem* I – III].

³⁰⁰ *Otakarus* IV].

³⁰¹ *Marcham* II – IV].

³⁰² *Vymazané: est* II]; IV].

³⁰³ *Opravené: scire* IV].

³⁰⁴ *Vymazané: Austrie* IV].

³⁰⁵ *anno* II].

³⁰⁶ *octo* II].

³⁰⁷ *Opravené: milibus* III].

³⁰⁸ *Marcham* II – III].

1261

MCCLXI.

Hoc anno orta est publica penitentia per multas provincias, que pro magno miraculo habebatur. Multi homines pauperes et divites, ministeriales, milites, rustici, senes et iuvenes, ibant nudi a cingulo et supra, et caput totum texerant cum lineo panno, portantes secum vexilla et ardentis candelas et flagella in manibus, quibus se quidam percutiebant usque ad effusionem sanguinis, et cantabant devotos cantus, et ibant de provincia in provinciam, de civitate in³⁰⁹ civitatem, de villa in villam, de³¹⁰ ecclesia ad ecclesiam, quod videntes multi compuncti sunt et flebant. Ponebant se etiam prostrati toto corpore ad terram nudi vel in nivem vel in lutum. In hac penitentia comparuit quisque 33 diebus,³¹¹ bis in die, mane et vespere.

Eodem anno facta est eclipsis solis circa horam tertiam in octava annunciationis, que tunc sexta feria³¹² habebatur.

Alexander papa quartus obiit, cui successit Urbanus papa quartus, qui fuerat ante patriarcha Iherosolimitanus. ^[2]<Sed post obitum Alexandri pape sedes quatuor mensibus vacabat, et tunc in die decollacionis sancti Iohannis baptiste^{LX} idem Urbanus electus fuerat, qui eodem tempore 14 creavit cardinales.>

Eodem anno Otakorus rex Boemie et dux Austrie et³¹³ Styrie repudiavit uxorem suam, dominam Margaretam filiam Liupoldi ducis Austrie, que prius fuerat uxor regis Heinrici qui erat filius Friderici imperatoris. Post hec prefatus rex Boemie duxit aliam uxorem, neptem^{LXI} Bele regis Ungarie.

Obiit³¹⁴ pie memorie Sifridus abbas Sancte Crucis in octava sancti³¹⁵ Michahelis, que tunc

Cod. 1, 2, 3

quinta feria habebatur.

Cod. 4.

fuit quinta feria.

^[IV]<Predictus rex Bohemie Otakorus cum domina Chunegunde in civitate Pragensis ab archiepiscopo Moguntino^{LXII} in regem est consecratus, et ibidem coronatus, tempore nativitatibus Domini.>

³⁰⁹ *ad IV*].

³¹⁰ *et de II*].

³¹¹ *Vymazané: diebus III*].

³¹² *Vymazané: feria III*].

³¹³ *Vymazané: et Styrie I*].

³¹⁴ *Vymazané: Obiit [...] abbatem. I*].

³¹⁵ *Vymazané: sancti II – III*].

Otacharus consecratus est in regem tempore nativitat̄is Domini^{LXIII} in civitate Pragensi.

1262

MCCLXII.

Hoc anno dominus Heinricus factus est abbas in Sancta Cruce in die sancti Mauri abbatis,^{LXIV} que tunc dominica habebatur. In³¹⁶ die vero ascensionis Domini^{LXV} consecratus est in abbatem. Fratres de domo Teutonicorum et alii christiani congregati sunt contra Prutenos, et adiutorio Dei³¹⁷ victoriam obtinuerunt. Rex Stephanus opposuit se patri suo regi Bele Ungarie.

Facta est bis eclypsis lune; prima eclypsis facta est in quadragesima post ortum lune, cum³¹⁸ adhuc parum diei superesset, secunda eclypsis lune facta est nocte illa que precedit vigiliam³¹⁹ sancti Egidii,³²⁰ sed et tunc in ortu diei recepit lucem amissam.

Eodem anno consumpta est civitas Wiennensis pro maiori parte per incendium; sed et in Moravia et in Austria per civitates et villas quasdam³²¹ maximum damnum³²² per incendium receperunt.

[IV]<Item eodem anno civitas Wiennensis tota est exusta in die sancti Vitalis martyris^{LXVI} ita quod vix decima pars eius inusta permansit, et hec circa Scothos, et omnes capelle civitatis cum parochiali ecclesia, excepto monasterio Scothorum, et ecclesie³²³ Minorum et sancte Marie in littore sunt exuste.

Eodem anno fere omnes civitates et villas³²⁴ z Austrie et Moravie sunt incendio devastate.

Hoc anno tanta karistia facta est in Austria, quod modius tritici pro decem talentis vendebatur.>

1263

MCCLXIII.

[IV]<Item> Facta est eclypsis lune 6. Kalendas Martii,^{LXVII} post ortum lune cum adhuc pars diei superesset.

---

³¹⁶ Nahradené: [...], *et in die ascensionis Domini consecratus. Fratres [...]. IV*].

³¹⁷ Vymazané: *Dei I*].

³¹⁸ Vymazané: *cum [...] lune III*].

³¹⁹ *in vigilia IV*].

³²⁰ *Egidii abbatis IV*].

³²¹ *quosdam II*].

³²² Vymazané: *damnum III*].

³²³ Tak! *IV*].

³²⁴ Tak! *IV*].

Hoc³²⁵ anno fuit maxima fames per totam Austriam et Ungariam et Boemiam et Moraviam, qualis ante raro visa fuit, et duravit usque ad messem.

Hoc anno Otakorus^[I]<dux Austrie et> rex Boemie assignavit conventui Sancte Crucis quendam locum in Boemia convenienter aptum et spatium³²⁶ multum ad construendam abbatiam, que dicitur Ad sanctam³²⁷ spineam coronam. In diebus illis ad petitionem regis, sexta feria infra octavam pasce, que tunc habebatur 8. Idus Aprilis,^{LXVIII} missus est conventus a Sancta Cruce ad predictum locum, cum venerabili viro abbate Heinrico, qui fuerat³²⁸ quondam abbas Sancte Crucis.

Hoc³²⁹ anno fuit eclipsis solis Dominici confessoris post meridiem.

Hoc³³⁰ anno fuit eclipsis lune Bernhardi abbatis.

Hoc anno fuerunt vindemia fertilissima.

^[II]<Item eodem anno> Dux Karinthie^{LXIX} cum domina Agnete filia Hermanni ducis Austrie contraxit.

Item eodem³³¹ anno iuvenes³³² marchiones de Missna³³³ in bello captivaverunt ducem de Prunswich et alios³³⁴ multos nobiles de Saxonia cum eo.³³⁵

1264

MCCLXIII.

^[II, IV]<Apparuit stella una que dicitur cometes³³⁶ Grece, hoc est in Latino crinita, quia in modum crinium spargit radios suos. Cometes Grece dicitur eo quod comas luminis ex se ipsa fundat.>

^[III]<Eodem anno> Iuvenis rex Ungarie Bela contraxit cum domina³³⁷ filia^{LXX} marchionis Brandenburgensis,^{LXXI} ob cuius honorem rex Boemie Otakorus avunculus³³⁸ suus maximum festum in campo qui Vizzate dicitur celebravit, vocatis ad hoc³³⁹ k multis principibus de partibus

³²⁵ Nahradené: *Maxima fames visa et audita est per totam [...]. IV*].

³²⁶ *spatiosum I*].

³²⁷ Vymazané: *sanctam IV*].

³²⁸ *fuit II*]; *IV*].

³²⁹ *Ipsa IV*].

³³⁰ *et hoc I*].

³³¹ *Hoc IV*]. Vymazané: *Item II*].

³³² Nahradené: [...] *anno marchio Meisnensis captivavit in prelio ducem [...]. II – III*].

³³³ *Myssina IV*].

³³⁴ Nahradené: *et plures nobiles III*].

³³⁵ Vymazané: *cum eo I*].

³³⁶ Doplnené: [...] *cometa que visa est bene LXXX diebus a se proiciens radios tamquam ignis. Cometes [...]. IV*].

³³⁷ Vymazané: *domina IV*].

³³⁸ *avunculis suis II*].

³³⁹ *hec IV*].

diversis, cum quibus expensas fecit infinitas. Bela autem confirmato matrimonio dominam secum abduxit.

[III]<Item eodem anno visa est cometa, que bene octoginta diebus apparuit, a se proiciens radios tanquam ignis.>

Item eodem anno barones Anglie opposuerunt se regi Anglie Heinrico et filiis suis Edewardo,³⁴⁰ Edemundo et Richardo regi Romanorum, et ante Lundonas³⁴¹ civitatem, assumpto pro capitaneo comite de Monte forti Gallico, contra predictos reges victoriam obtinuerunt, ubi mille et centum proborum virorum sunt occisi, et predicti reges captivati, et omnes hospites terre eiecti, detenti, et etiam occisi; et omnes Iudei tam viri quam³⁴² etiam mulieres et pueri,³⁴³ eo quod regi in auxilium dederant³⁴⁴ magnam pecuniam, a baronibus sunt occisi.

Item eodem anno Urbanus papa quartus in Perusio 6. Nonas Octobris^{LXXII} obiit, et sedes post eius obitum decem et octo³⁴⁵ septimanis vecavit,³⁴⁶ in die vero beate Agathe^{LXXIII} creatus est in papam dominus archiepiscopus Narbonensis, nomine Clemens.³⁴⁷

1265

MCCXLV.³⁴⁸

[II – IV]<Comes Karolus frater regis Francie^{LXXIV} in regem Sicilie et senatorem Urbis eligitur.>

MCCXLVI.³⁴⁹

Eodem anno³⁵⁰ mortuus est dominus Otto Pataviensis episcopus, pro quo electus est dominus dux Polonie concorditer, Padue tunc existens, cuius electionem dominus papa confirmavit.

---

³⁴⁰ *Edwardo, Edmundo II*].

³⁴¹ *Lundonias IV*].

³⁴² *Vymazané: quam II*]; *IV*].

³⁴³ *parvuli IV*].

³⁴⁴ *Vymazané: dederant II*]; *IV*].

³⁴⁵ *novem IV*].

³⁴⁶ *Nadpísané: vacavit II*].

³⁴⁷ *Clemens IV. IV*].

³⁴⁸ *Inou rukou dopísané na okraji: MCCLXV. IV*].

³⁴⁹ *Nesprávne II*]; *IV*].

³⁵⁰ *Vymazané: Eodem anno IV*].

Item dominus³⁵¹ rex Boemie eodem anno Myssowarium³⁵² et Benesium³⁵³ et dominum Mylotum³⁵⁴ fratrem eiusdem redegit in captivitatem, in qua Missowarius³⁵⁵ est mortuus ^[IV]<et Benisius>, et illo anno idem rex incepit in Austria multa castra devastare.

^[II; IV]<Item³⁵⁶ quia placuit domino pape³⁵⁷ et cardinalibus, dominum Vlodizlaum³⁵⁸ ducem supradictum esse archiepiscopum Salzpurgensem, archiepiscopatu dignè preficitur. Pro quo tunc magister Petrus in Pataviensem episcopum eligitur et³⁵⁹ a domino papa confirmatur.>

1266

MCCLXVI.³⁶⁰

^[II; IV]<Item> Rex Karulus una cum uxore sua sollempniter Rome proxima post epiphaniam Domini dominica coronatur. Deinde collecta multitudine³⁶¹ innumerabili militum et aliorum, Metfridum³⁶² principem Apulie in bello campestri devicit, et eodem Metfrido³⁶³ perempto rex Karulus manu valida Apuliam invadit et occupat.

Záver

Cieľom predloženej materiállovej štúdie bolo priniesť modernú reedíciu jedného z letopisov rakúskej proveniencie – *Annales Sancrucenses I – II*, ktorý je mimoriadne dôležitý aj pre poznanie dejín Uhorského kráľovstva v 13. storočí. Okrem edičnej časti sa príspevok zaoberal konkrétnymi zápismi týkajúcich sa Uhorského kráľovstva. Okrem modernej reedície bolo hlavným cieľom zrealizovať kvalitatívnu i kvantitatívnu analýzu informácií z letopisu, pričom dôraz je kladený práve na zápisy hovoriace o dejinách Uhorského kráľovstva a vývoju uhorsko-česko-rakúskych vzťahov v 13. storočí. Závěry sú vyvedené na základe analýzy štyroch stredovekých rukopisných kódexov, v súčasnosti uložených v Österreichische Nationalbibliothek Wien. Text letopisov bol ďalej komparovaný so zatiaľ jedinou vydanou edíciou *Annales Sancrucenses I –*

³⁵¹ Vymazané: *Item dominus* IV].

³⁵² *Myssowarium* II]; *Myssauarium* IV].

³⁵³ *Benesum* II]; *Benisium* IV].

³⁵⁴ *Milotum* IV].

³⁵⁵ *Myssauarius* IV].

³⁵⁶ Vymazaná celá veta I].

³⁵⁷ Nahradené: *placuit ei et* [...] IV].

³⁵⁸ *Vlodislaum* IV].

³⁵⁹ Vymazané: *et* II].

³⁶⁰ Nesprávne pokračuje rok 1265 II]; IV].

³⁶¹ Slovosled: [...] *collecta innumerabili multitudine militum* [...] II]; IV].

³⁶² *Meinfridum* II]; *Menfridum* IV].

³⁶³ *Meinfrido* II]; *Menfrido* IV].

II, ktorú do tlače pripravil nemecký historik Wilhelm Wattenbach ešte v polovici 19. storočia a publikovaná bola v rámci edičnej série *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores (In folio)*.

Vysvetlivky a komentáre

- I Kolín, Svätá ríša rímska.
- II 27. marca 1228.
- III Eudokia z rodu Laskarisovcov (1210 – 1247/1253), prvá manželka rakúskeho a štajerského vojvodu Fridricha II. Babenberského, dcéra nikajského cisára Teodora I. Laskarisa a mladšia sestra uhorskej kráľovnej Márie Laskarisovej, manželky Bela IV. V letopise sa nesprávne uvádza, že išlo o vnučku kráľovnej Márie Laskarisovej. BLUM, Wilhelm. Eudokia Laskarina. In *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Vol. XI. Bautzen: Herzberg, 1996, s. 861-863; LECHNER, Karl. *Die Babenberger. Markgrafen und Herzoge von Österreich 976 – 1246*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 1992, s. 298-307.
- IV Mária Laskarisová (1206 – 1270), dcéra nikajského cisára Teodora I. Laskarisa, manželka uhorského kráľa Bela IV. a uhorská kráľovná v rokoch 1235 – 1270. ORSÁGOVÁ, Zuzana. *Kráľovné arpádovského obdobia*. Dizertačná práca. Bratislava: Katedra slovenských dejín FiF UK v Bratislave, 2013, s. 139-149; ZSOLDOS, Attila. *The Árpáds and Their Wives: Queenship in Early Medieval Hungary 1000 – 1301*. Rome: Viella Historical Research, 2019, 256 s.
- V Agneša Meránska, (asi 1215 – 7. januára 1263), druhá manželka rakúskeho a štajerského vojvodu Fridricha II. Babenberského, dcéra meránskeho vojvodu Ota VII. z Andechs. V súvislosti s Fridrichovou svadbou s Agnešou je už správne uvedený aj rodinný vzťah zapudenej Eudokie Laskarisovej k uhorskej kráľovnej Márii (*sororis regine Ungarie*). Pozri napr. HOLZFURTNER, Ludwig. Otto II. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118839381.html#ndbcontent>> [2021-08-30] Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.
- VI Mária Laskarisová (1206 – 1270). Pozri vysvetlivku č. IV.
- VII Gebhard I. z Plain, pasovský biskup v rokoch 1222 – 1233.
- VIII Ekbert z Andechs-Meranu, bamberský biskup v rokoch 1203 – 1237. Pozri napr. DENGEL-SCHREIBER, Karin. Bischof Ekbert von Andechs-Meranien (1203 – 1237): Opfer einer Intrigue? Ein Reichsfürst in der Zeit des deutschen Thronstreits. In *Berichte des Historischen Vereins Bamberg*, roč. 153, 2017, č. 1, s. 60-101; KLOOS, Rudolf Michael. Ekbert von Andechs-Meranien. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118954199.html#ndbcontent>> [2021-08-30] Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.
- IX Bernard II. Sponheimský, korutánsky vojvoda a kranský markgróf v rokoch 1202 – 1256. Pozri napr. HAUSMANN, Friedrich. *Geschichte des reichsständischen, herzoglichen und gräflichen Gesamthauses Ortenburg I: Das herzogliche Haus in Kärnten*. München: Rückert Verlag, 1931, 188 s.; Bernhard. Duke of Carinthia. In *Foundation for Medieval Genealogy: Carinthia, Styria, Tirol*. Dostupné na internete: <https://fmg.ac/Projects/MedLands/CARINTHIA.htm#_Toc524803292> [2021-08-30]; APPELT, Heinrich. Bernhard II. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd138734763.html#ndbcontent>> [2021-08-30] Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.
- X Okolo 1. novembra 1233.
- XI 1. mája 1234.
- XII Henrich III. Osvietený (*der Erlauchte*), meissenský markgróf v rokoch 1221 – 1288. Pozri napr. LUTZ, Rudolf Wolf. *Heinrich der Erlauchte (1218 – 1288), Markgraf von Meissen und der Ostmark (1221 – 1288), Landgraf von Thüringen und Pfalzgraf von Sachsen (1247 – 1263)*. Erlangen: Palm und Enke Verlag, 1977, 500 s.; HELBIG, Herbert. Heinrich III. der Erlauchte. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118548220.html#ndbcontent>> [2021-08-30]

- XIII Eberhard II. z Regensburgu, salzburský arcibiskup v rokoch 1200 – 1246. Pozri napr. DOPSCH, Heinz. Erzbischof Eberhard II. und die Anfänge des Salzburger Landesfürstentums. In *Geschichte Salzburgs I: Stadt und Land*. DOPSCH, Heinz – SPATZENEGGER, Heinz (ed.). Salzburg: Verlag Anton Pustet Salzburg, 1983, s. 308-336; SAUSER, Ekkart. Eberhard II. In *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Vol. XVI. Bautzen: Herzberg, 1999, s. 414.
- XIV Rüdiger z Bergheimu, pasovský biskup v rokoch 1233 – 1250. Pozri napr. HOCHBERGER, Werner. Der Sturz des Bischofs Rüdiger von Passau und der Elekt Konrad. In *Ostbairische Grenzmarken*, 1997, roč. XXXIX, č. 1, s. 27-46.
- XV Ekbert z Andechs-Meranu, bamberský biskup v rokoch 1203 – 1237. Pozri napr. DENGEL-SCHREIBER, ref. VIII, s. 60-101; KLOOS, ref. VIII. Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.
- XVI Konrád I. z Tölzu a Hohenburgu, freisingký biskup v rokoch 1230 – 1258. Pozri napr. TÜCHLE, Hermann. Konrad I. von Tölz (Tolntzner). In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd136689051.html#ndbcontent>> [2021-08-30] Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.
- XVII Henrich I., seckauský biskup v rokoch 1231 – 1243. Pozri napr. FREIDINGER, Ludwig. Siegelgebrauch und Wappenführung der Bischöfe von Seckau im Mittelalter und früher Neuzeit. Teil I: 1218 – 1337. In *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*, 1998, roč. 48, č. 1, s. 129-130.
- XVIII Přemysl I. (1209 – 1239), najmladší syn českého panovníka Přemysla Otakara I. a jeho manželky Konštancie Uhorskej, moravský markgróf v rokoch 1227 – 1239. ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar I*. Praha: Svoboda 1990, 361 s.
- XIX Albrecht I. Askánsky (1175 – 1260), saský vojvoda v rokoch 1212 – 1260. Pozri napr. MUNDHENKE, Herbert. Albrecht I. (Albert). In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118644351.html#ndbcontent>> [2021-08-30] Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.
- XX Bernard II. Sponheimský, korutánsky vojvoda a kranský markgróf v rokoch 1202 – 1256. Pozri napr. HAUSMANN, ref. IX, 188 s.; Bernhard. Duke of Carinthia. In Foundation for Medieval Genealogy: Carinthia, Styria, Tirol. Dostupné na internete: <https://fmg.ac/Projects/MedLands/CARINTHIA.htm#_Toc524803292> [2021-08-30]; APPELT, ref. IX. Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.
- XXI Hermann II. (1222 – 1241), durínsky landgróf v rokoch 1227 – 1247. Pozri napr. RASSLOFF, Steffen – LUTZ, Gebhardt. *Die Thüringer Landgrafen. Geschichte und Sagenwelt*. Ilmenau: Rhino Verlag, 2017, 97 s.
- XXII Bez zápisu v rukopisoch I – IV]. Pisármi naznačený bol len rok.
- XXIII Václav I. (1205 – 1253), český kráľ z dynastie Přemyslovcov v rokoch 1230 – 1253. Pozri napr. ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských 1198 – 1253*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 964 s.; ŽEMLIČKA, Josef. Václav I. In VOREL, Petr – RYANTOVÁ, Marie (ed.). *Čeští králové*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008, s. 93-101; VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny země Koruny české II. 1197 – 1250*. Praha: Paseka, 2000, 582 s.
- XXIV Oto II. Wittelsbach (1206 – 1253), bavorský vojvoda v rokoch 1231 – 1253. Pozri napr. SPINDLER, Max – KRAUS, Andreas. Die Auseinandersetzungen mit Landesadel, Episkopat und Königtum unter den drei ersten wittelsbachischen Herzögen (1180 – 1253). In KRAUS, Andreas (ed.). *Das Alte Bayern. Der Territorialstaat vom Ausgang des 12. Jahrhunderts bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*. München: C. H. Beck, 1988, 7-52.
- XXV Konrád I. Hohenzollern (1186 – 1261), norimberský burggróf v rokoch 1218 – 1261). Pozri napr. MAST, Peter. *Die Hohenzollern. Von Friedrich III. bis Wilhelm II*. Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1988, s. 12.
- XXVI Bertold I. z Andech-Meranu (1180 – 1251), aquilejský patriarcha v rokoch 1218 – 1251. Okrem toho zastával v počiatkoch svojej kariéry viaceré významné posty v Uhorsku. APPELT, Heinrich. Berthold. Patriarch von Aquileja. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd123324432.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- XXVII Pozri vysvetlivku č. XIV.
- XXVIII Pozri vysvetlivku č. XVI.
- XXIX Oto II. z Ebersteinu (? – 1286/1287), korutánsky ministeriál.
- XXX Václav I. (1205 – 1253). Pozri vysvetlivku č. XXIII.

- XXXI Podrobnú charakteristiku termínu ministerialita pozri napr. Ministerialität, Ministerialen. In *Lexikon des Mittelalters. Vol. VI: Lukasbilder bis Plantagenêt*. Stuttgart; Weimar: Verlag J. B. Metzler, 1999, s. 635-639.
- XXXII Okolo 29. septembra 1241.
- XXXIII Václav I. (1205 – 1253). Pozri vysvetlivku č. XXIII.
- XXXIV Fridrich II. Bojovný (*der Streitbare*) (1211 – 1246), posledný rakúsky a štajerský vojvoda z dynastie Babenbergovcov v rokoch 1230 – 1246). Z literatúry napr. LECHNER, ref. III, s. 298-307; POHL, Walter – VACHA, Brigitte. *Die Welt der Babenberger: Schleier, Kreuz und Schwert*. Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1995, 319 s.; LHOTSKY, Alphons. Friedrich II. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd119441306.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- XXXV Margita Babenberská (1204 – 1266), dcéra rakúskeho a štajerskeho vojvodu Leopolda VI. a prvá manželka českého panovníka Přemysla Otakara II. Z literatúry pozri PENETH, Sabine. Margarete von Babenberg. Römische Königin – Herzogin von Österreich – Königin von Böhmen. In REUSS, Karl Heinz (ed.). *Frauen der Staufer, Schriften zur staufischen Geschichte und Kunst*. Göppingen: Gesellschaft für staufische Geschichte e.V., 2006, s. 90-112; DIENST, Heide. Margarethe von Österreich. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd129199494.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- XXXVI Přemysl Otakar II. (1233 – 1278), syn českého kráľa Václava I., moravský markgróf v rokoch 1247 – 1278, rakúsky vojvoda v rokoch 1251 – 1276, štajerský vojvoda v rokoch 1251 – 1254 a 1260 – 1276, a český panovník v rokoch 1253 – 1278, korunovaný 25. decembra 1261. Z literatúry napr. HOENSCH, Jörg Konrad. *Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König*. Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1989, 321 s.; CHALOUPECKÝ, Václav. Uherská politika Přemysla Otakara II. In *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých*. KLIK, Josef – PEKAŘ, Josef (ed.). Praha: Historický klub 1930, s. 130-188; JAN, Libor – KACETL, Jiří (ed.). *Pocť kráľi. K 730. výročiu smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markhraběte Přemysla Otakara II.* Brno, Znojmo: Matice moravská, 2010, 263 s.; KUTHAN, Jiří. *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*. Vimperk: Tina, 1993, 370 s.; KUTHAN, Jiří. *Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*. Praha: Academia, 1991, 255 s.; MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In *Folia historica Bohemica*, 1979, roč. 1, s. 37-65; ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 752 s.
- XXXVII Václav I. (1205 – 1253). Pozri vysvetlivku č. XXIII.
- XXXVIII Belo IV. Arpádovský (1206 – 1270), uhorský kráľ v rokoch 1235 – 1270. Z literatúry napr. ENGEL, Pál. *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. Budapest: Tauris Publishers, 2001, 452 s.; KRISTÓ, Gyula. *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*. Budapest: Corvina, 1993, 310 s.
- XXXIX Koloman Haličský (1208 – 1241), mladší brat uhorského kráľa Bela IV. a haličský kráľ (*rex Galicie*) zomrel počas vpádu Mongolov do Uhorska. BARABÁS, Gábor – FONT, Márta. *Coloman, King of Galicia and Duke of Slavonia (1208 – 1241): Medieval central Europe and Hungarian power*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2019, 160 s.; BARABÁS, Gábor. Coloman of Galicia and his Polish Relations. The Duke of Slavonia as protector of Widowed Duchesses. In *Hungaro-Polonica. Young Scholars on Medieval Polish-Hungarian Relations*. BAGI, Dániel – BARABÁS, Gábor – MÁTÉ, Zsolt (ed.). Pécs: Történeztudományi Társaság, 2016, s. 89-118.
- XL 13. augusta 1241.
- XLI Fridrich II. Bojovný (*der Streitbare*) (1211 – 1246). Pozri vysvetlivku č. XXXIV.
- XLII Belo IV. Arpádovský (1206 – 1270). Pozri vysvetlivku č. XXXVIII.
- XLIII Rieka Litava, uhorsko-rakúske pohraničie.
- XLIV Václav I. (1205 – 1253). Pozri vysvetlivku č. XXIII.
- XLV Agneša Meránska, (asi 1215 – 7. januára 1263). Pozri vysvetlivku č. V.
- XLVI Fridrich II. Bojovný (*der Streitbare*) (1211 – 1246). Pozri vysvetlivku č. XXXIV.
- XLVII 23. januára 1244.

- XLVIII Bitka na rieke Litava. Pozri napr. DIENST, Heide. *Die Schlacht an der Leitha 1246*. Wien: Österreichische Bundesverlag, 1986, 36 s.; LECHNER, ref. III, s. 298-307.
- XLIX 15. júna 1246.
- L Durínsky landgróf Henrich Raspe zomrel v roku 1247.
- LI Oto II. Wittelsbach (1206 – 1253). Pozri vysvetlivku č. XXIV.
- LII 2. apríla 1252.
- LIII Mödling, Dolné Rakúsko.
- LIV Daniel Romanovič (1201 – 1264). ADAMOVIČ, Viktor. *Česko-haličské konflikty za vlády Daniela Romanoviča z pohľadu zahraničnej politiky Bela IV.* Diplomová práca. Bratislava: Katedra slovenských dejín FiF UK v Bratislave, 2012, 72 s.; BARTNICKI, Mariusz. *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217 – 1264*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005, 250 s.
- LV Geras, Dolné Rakúsko.
- LVI Budínsky mier bol uzatvorený 3. apríla 1254. PALKO, Jakub. Budínsky mier 1254. In *Opus signinum. Historia Nova 16*. Bratislava: Stimul, 2020, s. 32-51. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/file-admin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino16.pdf> [2021-09-21]
- LVII 13. júna 1254.
- LVIII 13. júla 1260.
- LIX 29. júna 1260.
- LX 29. augusta 1261.
- LXI Kunigunda (Kunhuta) Mačvianska (1245 – 1285), vnučka uhorského kráľa Bela IV. a manželka českého kráľa Přemysla Otakara II., česká kráľovná v rokoch 1261 – 1278. MENDL, Bedřich (ed.). *Listy královny Kunhuty králi Přemyslovi*. Praha: Akropolis, 1997, 56 s.; HOENSCH, ref. XXXVI, 321 s.; CHALOUPECKÝ, ref. XXXVI, s. 130-188; JAN – KACETL ref. XXXVI, 263 s.; KUTHAN, ref. XXXVI, *Přemysl Otakar III* 1993, 370 s.; KUTHAN, ref. XXXVI, *Zakladatelské dílo*, 255 s.; MAR-SINA, ref. XXXVI, s. 37-65; ŽEMLIČKA, ref. XXXVI, 752 s.
- LXII Mohučský arcibiskup a ríšsky kurfirst Werner z Eppsteinu (1225 – 1284) v rokoch 1259 – 1284. SANTE, Georg Wilhelm. Werner von Eppstein, Kurfürst von Mainz 1259 – 1284. In *Sonderdruck aus Nassauische Lebensbilder*. Wiesbaden: K. Wolf, 1950, s. 1-23.
- LXIII 25. decembra 1261.
- LXIV 22. septembra 1262.
- LXV 18. mája 1262.
- LXVI 28. apríla 1262.
- LXVII 27. februára 1263.
- LXVIII 6. apríla 1263.
- LXIX Ulrich III. Sponheimský (1220 – 1269), korutánsky vojvoda (1256 – 1269) a kranský markgróf (1248 – 1269). HAUSMANN, ref. IX, 188 s.; HAUSMANN, Friedrich. Die Grafen zu Ortenburg und ihre Vorfahren im Mannesstamm, die Spanheimer in Kärnten, Sachsen und Bayern, sowie deren Nebenlinien. In *Passauer Jahrbuch für Geschichte Kunst und Volkskunde XXXVI*. Passau: IKON, 1994, s. 9-62.
- LXX Kunigunda Askánska (? – 1292), dcéra brandenburského markgrófa Ota III. Askánskeho, manželka chorvátsko-slavónskeho vojvodu Bela ml., syna uhorského kráľa Bela IV. (1264 – 1269). PALKO, Jakub. *Belo ml. (1249 – 1269) Dux tocius Slavoniae, Dalmaciae et Croaciae*. Rigorózná práca. Bratislava: Katedra slovenských dejín FiF UK v Bratislave, 2021, s. 48-64.
- LXXI Oto III. Askánsky (1215 – 1267), brandenburský markgróf v rokoch 1220 – 1267. ESCHER, Felix. Otto III. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd138457794.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- LXXII 2. októbra 1264.
- LXXIII 5. februára 1264.

LXXIV Ľudovít IX. Kapet (1214 – 1270), francúzsky kráľ v rokoch 1226 – 1270. BRADBURY, Jim. *The Capetians: kings of France 987 – 1328*. London: Hambledon Continuum, 2007, 338 s.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Österreichische Nationalbibliothek, Viedeň

Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 352.

Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 364.

Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 539.

Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Ser. n. 4189.

Pramene a edície prameňov

Regesta Imperii V/2. Ed. Johann Friedrich BÖHMER. Innsbruck: Verlag des Wagnerischen Universitäts-Buchhandlung, 1901, 1 053 s.

Codex Diplomaticus et Epistolaris regni Bohemiae V/1. Ed. Jindřich ŠEBÁNEK – Sáša DUŠKOVÁ. Pragae: Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovacae, 1974, 621 s.

Continuatio Sancrucensis prima. Anno 1225 – 1233. Ed. Wilhelm WATTENBACH. In *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores (In Folio)*. Vol. IX. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 626-628.

Continuatio Sancrucensis secunda. Anno 1234 – 1266. Ed. Wilhelm WATTENBACH. In *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores (In Folio)*. Vol. IX. Hannoverae: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, s. 637-646.

HOMZA, Martin – MALINOVSKÁ, Nora (ed.). *Haličsko-volyňská kronika. Neznáme rozprávanie o rodine kráľov a kniežat východo-strednej Európy v 13. storočí*. Martin: Matica slovenská, 2019, 428 s.

MENDL, Bedřich (ed.). *Listy kráľovny Kunhuty králi Přemyslovi*. Praha: Akropolis, 1997, 56 s.

Literatúra

ADAMOVIČ, Viktor. *Česko-haličské konflikty za vlády Daniela Romanoviča z pohľadu zahraničnej politiky Bela IV*. Diplomová práca. Bratislava: Katedra slovenských dejín FiF UK v Bratislave, 2012, 72 s.

APPELT, Heinrich. Bernhard II. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd138734763.html#ndbcontent>> [2021-08-30]

APPELT, Heinrich. Berthold. Patriarch von Aquileja. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd123324432.html#ndbcontent>> [2021-08-30]

BARABÁS, Gábor – FONT, Márta. *Coloman, King of Galicia and Duke of Slavonia (1208 – 1241): Medieval central Europe and Hungarian power*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2019, 160 s.

BARABÁS, Gábor. Coloman of Galicia and his Polish Relations. The Duke of Slavonia as protector of Widowed Duchesses. In *Hungaro-Polonica. Young Scholars on Medieval Polish-Hungarian Relations*. BAGI, Dániel – BARABÁS, Gábor – MÁTÉ, Zsolt (ed.). Pécs: Történetészék Egyesület, 2016, s. 89-118.

BARTNICKI, Mariusz. *Polityka zagraniczna księcia Daniela Halickiego w latach 1217 – 1264*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2005, 250 s.

BLUM, Wilhelm. Eudokia Laskarina. In *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Vol. XI. Bautzen: Herzberg, 1996, s. 861-863.

BRADBURY, Jim. *The Capetians: kings of France 987 – 1328*. London: Hambledon Continuum, 2007, 338 s.

DENGEL-SCHREIBER, Karin. Bischof Ekbert von Andechs-Meranien (1203 – 1237): Opfer einer Intrige? Ein Reichsfürst in der Zeit des deutschen Thronstreits. In *Berichte des Historischen Vereins Bamberg*, 2017, roč. 153, č. 1, s. 60-101.

DIENST, Heide. *Die Schlacht an der Leitha 1246*. Wien: Österreichische Bundesverlag, 1986, 36 s.

DIENST, Heide. Margarethe von Österreich. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd129199494.html#ndbcontent>> [2021-08-30]

DOPSCH, Heinz. Erzbischof Eberhard II. und die Anfänge des Salzburger Landesfürstentums. In *Geschichte Salzburgs I: Stadt und Land*. DOPSCH, Heinz – SPATZENEGGER, Heinz (ed.). Salzburg: Verlag Anton Pustet Salzburg, 1983, s. 308-336.

- ENGEL, Pál. *The Realm of St Stephen: A History of Medieval Hungary, 895 – 1526*. Budapest: Tauris Publishers, 2001, 452 s.
- ESCHER, Felix. Otto III. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd138457794.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- FREIDINGER, Ludwig. Siegelgebrauch und Wappenführung der Bischöfe von Seckau im Mittelalter und früher Neuzeit. Teil I: 1218 – 1337. In *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs*, 1998, roč. 48, č. 1, s. 119-141.
- HAUSMANN, Friedrich. Die Grafen zu Ortenburg und ihre Vorfahren im Mannesstamm, die Spanheimer in Kärnten, Sachsen und Bayern, sowie deren Nebenlinien. In *Passauer Jahrbuch für Geschichte Kunst und Volkskunde XXXVI*. Passau: IKON, 1994, s. 9-62.
- HAUSMANN, Friedrich. *Geschichte des reichsständischen, herzoglichen und gräflichen Gesamthauses Ortenburg I: Das herzogliche Haus in Kärnten*. München: Rückert Verlag, 1931, 188 s.
- HELBIG, Herbert. Heinrich III. der Erlauchte. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118548220.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- HOENSCH, Jörg Konrad. *Přemysl Otakar II. von Böhmen. Der goldene König*. Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1989, 321 s.
- HOCHBERGER, Werner. Der Sturz des Bischofs Rüdiger von Passau und der Elekt Konrad. In *Ostbairische Grenzmarken*, 1997, roč. XXXIX, č. 1, s. 27-46.
- HOLZFURTNER, Ludwig. Otto II. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118839381.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- CHALOUPECKÝ, Václav. Uherská politika Přemysla Otakara II. In *Od pravěku k dnešku. Sborník prací z dějin československých*. KLIK, Josef – PEKAR, Josef (ed.). Praha: Historický klub 1930, s. 130-188.
- JAN, Libor – KACETL, Jiří (ed.). *Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markhraběte Přemysla Otakara II*. Brno, Znojmo: Matice moravská, 2010, 263 s.
- KLOOS, Rudolf Michael. Ekbert von Andechs-Meranien. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118954199.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- KRISTÓ, Gyula. *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*. Budapest: Corvina, 1993, 310 s.
- KUTHAN, Jiří. *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*. Vimperk: Tina, 1993, 370 s.
- KUTHAN, Jiří. *Zakladatelské dílo krále Přemysla Otakara II. v Rakousku a ve Štýrsku*. Praha: Academia, 1991, 255 s.
- LASZLOVSZKY, József et al. Contextualizing of Mongol Invasion of Hungary in 1241 – 1242: Short- and Long-Term Perspectives. In *Hungarian Historical Review*, 2018, roč. 7, č. 3, s. 419-450.
- LECHNER, Karl. *Die Babenberger. Markgrafen und Herzoge von Österreich 976 – 1246*. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 1992, 478 s.
- LHOTSKY, Alphons. Friedrich II. In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd119441306.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- LUTZ, Rudolf Wolf. *Heinrich der Erlauchte (1218 – 1288), Markgraf von Meissen und der Ostmark (1221 – 1288), Landgraf von Thüringen und Pfalzgraf von Sachsen (1247 – 1263)*. Erlangen: Palm und Enke Verlag, 1977, 500 s.
- MARSINA, Richard. *Ku koncepcii a vývoju slovenskej historiografie*. Bratislava: Post Scriptum, 2013, 258 s.
- MARSINA, Richard. Přemysl Otakar II. a Uhorsko. In *Folia historica Bohemica*, 1979, roč. 1, s. 37-65.
- MARSINA, Richard. *Štúdie k Slovenskému diplomatáru I*. Bratislava: VEDA 1971, 108 s.
- MARSINA, Richard. *Štúdie k Slovenskému diplomatáru II*. Bratislava: VEDA 1989, 165 s.
- MAST, Peter. *Die Hohenzollern. Von Friedrich III. bis Wilhelm II*. Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1988, 269 s.
- MUNDHENKE, Herbert. Albrecht I. (Albert). In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd118644351.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- ORSÁGOVÁ, Zuzana. *Kráľovné arpádovského obdobia*. Dizertačná práca. Bratislava: Katedra slovenských dejín FiF UK v Bratislave, 2013, 224 s.
- PALKO, Jakub. *Belo ml. (1249 – 1269) Dux totius Sclavoniae, Dalmaciae et Croaciae*. Rigorózná práca. Bratislava: Katedra slovenských dejín FiF UK v Bratislave, 2021, 109 s.
- PALKO, Jakub. Budínsky mier 1254. In *Opus signinum. Historia Nova 16*. Bratislava: Stimul, 2020, s. 32-51. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino16.pdf> [2021-09-21]

- PALKO, Jakub. Majetkové spory štajerských kláštorov v čase uhorskej správy. In *Historický časopis*, 2021, roč. 69, č. 1, s. 3-26.
- PALKO, Jakub. Uhorský kráľ Štefan V. v stredovekých rakúskych letopisoch. In *Opus sectile. Historia nova 15*. Bratislava: Stimul, 2019, s. 57-83. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino15.pdf> [2021-09-21]
- PENETH, Sabine. Margarete von Babenberg. Römische Königin – Herzogin von Österreich – Königin von Böhmen. In REUSS, Karl Heinz (ed.). *Frauen der Staufer, Schriften zur staufischen Geschichte und Kunst*. Göttingen: Gesellschaft für staufische Geschichte e.V., 2006, s. 90-112.
- POHL, Walter – VACHA, Brigitte. *Die Welt der Babenberger: Schleier, Kreuz und Schwert*. Graz – Wien – Köln: Verlag Styria, 1995, 319 s.
- RASSLOFF, Steffen – LUTZ, Gebhardt. *Die Thüringer Landgrafen. Geschichte und Sagenwelt*. Ilmenau: Rhino Verlag, 2017, 97 s.
- ROHÁČ, Peter. Boj o babenberské dedičstvo a I. česko-uhorská vojna. In *Vojenská história*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 18-42.
- ROHÁČ, Peter. Fridrich II. Babenberský a jeho boje s Uhorským a Českým kráľovstvom v rokoch 1230 – 1246. In *Vojenská história*, 2015, roč. 19, č. 3, s. 6-25.
- SANTE, Georg Wilhelm. Werner von Eppstein, Kurfürst von Mainz 1259 – 1284. In *Sonderdruck aus Nassauische Lebensbilder*. Wiesbaden: K. Wolf, 1950, s. 1-23.
- SAUSER, Ekkart. Eberhard II. In *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. Vol. XVI. Bautzen: Herzberg, 1999, s. 414.
- SPINDLER, Max – KRAUS, Andreas. Die Auseinandersetzungen mit Landesadel, Episkopat und Königtum unter den drei ersten wittelsbachischen Herzögen (1180 – 1253). In KRAUS, Andreas (ed.). *Das Alte Bayern. Der Territorialstaat vom Ausgang des 12. Jahrhunderts bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*. München: C. H. Beck, 1988, 7-52.
- TÜCHLE, Hermann. Konrad I. von Tölz (Tolntznaer). In *Neue Deutsche Biographie*. Dostupné na internete: <<https://www.deutsche-biographie.de/gnd136689051.html#ndbcontent>> [2021-08-30]
- VANÍČEK, Vratislav. *Velké dějiny zemí Koruny české II. 1197 – 1250*. Praha: Paseka, 2000, 582 s.
- ZSOLDOS, Attila. *The Árpáds and Their Wives: Queenship in Early Medieval Hungary 1000 – 1301*. Rome: Viella Historical Research, 2019, 256 s.
- ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských 1198 – 1253*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, 964 s.
- ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar I*. Praha: Svoboda 1990, 361 s.
- ŽEMLIČKA, Josef. *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, 752 s.
- ŽEMLIČKA, Josef. Václav I. In VOREL, Petr – RYANTOVÁ, Marie (ed.). *Čeští králové*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2008, s. 93-101.

Annales Sancrucenses I – II as a Source for the Medieval History of the Kingdom of Hungary

This work presents a modern re-edition of one of the chronicles of the Austrian provenance – *Annales Sancrucenses I – II*, which are exceptionally important for learning about the history of the Kingdom of Hungary in the 13th century. In addition to the editorial part, the paper deals with specific records related to the Kingdom of Hungary. Besides, the main goal is to present a qualitative and quantitative analysis of information provided by the chronicle with the emphasis on entries related to the history of the Kingdom of Hungary and to the development of the Hungarian-Czech-Austrian relations in the 13th century. The conclusions are based on the analysis of four medieval manuscript codices, currently stored in the Österreichische Nationalbibliothek Wien. The text of the chronicles is subsequently being compared with thus far the only published edition of the *Annales Sancrucenses I – II*, which was prepared by

a German historian Wilhelm Wattenbach in the middle of the 19th century, and which was published as a part of the Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum (In folio) editorial series.

Keywords: Kingdom of Hungary, Duchy of Austria, Heiligenkreuz Monastery, chronicles, Hungarian-Austrian relations, 13th century

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[126 543 znakov / 3,52 AH]

PALKO, Jakub. Annales Sancrucenses I – II ako prameň k stredovekým dejinám Uhorska. In *Opus caementum*. Historia nova 19. [online] Bratislava: Stimul, 2021, s. 7-61. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino19.pdf>

Študenti z Nitrianskej stolice na univerzite vo Viedni počas neskorého stredoveku

Adam Čuchor

Spolu s rozvojom vzdelania počas stredoveku vznikajú v niektorých európskych krajinách postupne prvé univerzity, najmä vo veľkých rozvinutých a bohatých mestách. Tieto univerzity si za krátku dobu svojho pôsobenia vybudovali pomerne slušnú reputáciu vďaka kvalite prednášaných tém ponúknutých pre záujemcov a prilákali mnoho návštevníkov s rozličnými ambíciami a očakávaniami. V Uhorsku nastal záujem cestovať na univerzity do susedných krajín najmä z rozvinutejších stolíc. Univerzity mohli vzniknúť iba na základe vydania zakladajúcej listiny od panovníka alebo pápeža, prípadne iného vysokopostaveného cirkevného hodnostára. Všetky univerzity sa stali už krátko od svojho vzniku vyhľadávanými inštitúciami pre záujemcov o vzdelávanie, z blízkych ako aj vzdialených území mnohých krajín. V období nástupu neskorého stredoveku vznikli v okolí Uhorského kráľovstva, v hlavných mestách troch susedných štátov univerzity, medzi ktoré patrila aj Viedeň. Univerzitní poslucháči patrili na akejkoľvek univerzite svojim počtom medzi najpočetnejšiu a najrozmanitejšiu sociálnu skupinu spoločnosti, ktorá sa dobrovoľne rozhodla ísť vyskúšať univerzitné prostredie.

Týmto príspevkom chceme priblížiť odpoveď na otázku, aký mohol byť pravdepodobný potvrdený počet študentov pochádzajúcich z územia Nitrianskej stolice počas obdobia neskorého stredoveku na univerzite vo Viedni. Cieľom bolo preskúmať existujúce údaje zo starších prác historikov a porovnať ich. Niekoľko maďarských, československých a tiež slovenských historikov vo svojich edíciách, prácach alebo článkoch od druhej polovice 19. storočia dodnes pokúšalo identifikovať všetkých uhorských študentov na zahraničných univerzitách. Je však nutné poznamenať, že ich práce obsahujú množstvo nesprávne identifikovaných lokalít a ďalších chybných údajov, ktoré je potrebné prehodnotiť.¹

---

¹ Najstaršie práce uhorských historikov sú FRAKNÓI, Vilmos (ed.). *Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. Században*. Budapest: Eggenberger-Féle Akad. Könyvkereskedés, 1874, 92 s. Dostupné na internete: <<http://real-eod.mtak.hu/796/>> [2021-03-16]. SCHRAUF, Károly (ed.). *Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen*. Budapest: A M. Tud. Akadémia Kiadványa, 1892, 470 s. Dostupné na internete: <<https://archive.org/details/magyarorszgita00schr/page/n113/mode/2up>> [2021-03-09]. SCHRAUF, Károly (ed.). *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig*. Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 1902, 639 s. Dostupné na internete: <https://library.hungaricana.hu/en/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_234/?pg=0&layout=s> [2021-03-18]. Napriek uvedenému sú pre tento výskum tieto práce v mnohom prínosné a použiteľné aj s odstupom času.

Rovnako aj moderné práce obsahujú niekoľko chybné určených lokalít.² Na obranu predchádzajúcich bádateľov je treba povedať, že ide o tému, ktorá bola a zrejme aj vždy bude spracovaná subjektívne. Preto si tento text kladie za cieľ pomocou priamej, čiastočne komparatívnej a geografickej metódy predstaviť čitateľom všetky zistené osobné údaje o študentoch počas obdobia neskorého stredoveku.

Ako sme naznačili, ide o nejednoznačnú tému, kde aj napriek snahám a mnohým rôznym prístupom historikov zrejme navždy budú podľa identifikovaných lokalít zosumarizované len pravdepodobné údaje. Viacero lokalít malo totiž v minulosti veľmi podobné názvy, alebo mohlo existovať viacero totožne pomenovaných sídel. Problémy v takomto výskume sa najčastejšie vyskytujú pri potvrdenom písomnom výskyte drobných vidieckych lokalít, pretože počas stredoveku rovnako pomenované sídla ešte nerozlišovali.

Časté bolo tiež pomenovanie sídiel na území viacerých stolíc v Uhorsku po svätcoch alebo dňoch. Takýto výskum výrazne skomplikovalo aj to, že v niektorých krajinách, hlavne z príbuzného alebo podobného jazykového prostredia, tiež dochádzalo k tomu, že mnohé lokality sa nazývali veľmi podobne. Napriek úsiliu mnohých historikov zrejme nikdy nebude úplne možné správne identifikovať lokality pôvodu všetkých študentov pre celé Uhorsko.

V tomto texte sme sa zamerali na výskum menšieho vymedzeného územia jedinej – Nitrianskej stolice, najmä z dôvodu, že študentom z tejto stolice v Uhorskom kráľovstve ešte nebola venovaná dostatočná pozornosť. Za posledné desaťročia vyšli doposiaľ zo spoločnej medzinárodnej spolupráce maďarských a slovenských historikov dve ambiciózne významné práce obsahujúce informatívnu formou zostavené zoznamy o študentoch na viacerých zahraničných univerzitách z Bratislavskej a Šarišskej stolice.³ Dúfame, že sa v najbližšom desaťročí dočkáme pokračovania tohto náročného projektu v podobe postupného spracovania ďalších uhorských stolíc. Takéto práce dávajú autorom viac možností ako pracovať s novými poznatkami, ktoré by mohli využívať neskôr aj mnohí regionálni historici pri svojich ďalších výskumoch, napríklad v dejinách školstva alebo spracovávaní miestnych významných osobností. Tento text si vzhľadom na náročnosť a limity rozsiahleho výskumu nekladie za cieľ sledovať

² TŰSKÉS, Anna. *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365 és 1526 között. Students from Hungary at the university of Vienna, 1365 and 1526*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 2008, 481 s. To isté platí aj o prácach slovenských alebo československých historikov, na ktoré sa budeme odvolávať.

³ V modernej historiografii sa javí ako najvhodnejšie riešenie spracovávať túto tému vo vymedzenom menšom území v priestore Uhorska. KAMENICKÝ, Miroslav – SZÖGI, László (ed.). *Študenti z Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918*. Bratislava: Post Scriptum, 2017. 476 s.; SZÖGI, László – KÓNYA, Peter (ed.). *Sáros megyei diákok az Európai egyetemen 1387-1918: Šarišski študenti na európskych univerzitách 1387-1918*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára és Lévéltára, v spolupráci s Centrom excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu Prešovskej univerzity, 2012. Felsőoktatástörténeti Kiadványok új sorozat, 9, 410 s.

ďalšiu činnosť nájdených jednotlivcov z rôznych lokalít po skončení alebo ich nedobrovoľnom odchode z univerzity.

Táto téma sa pre svoje materiálne spracovanie často stretáva s nepochopením zo strany mnohých súčasných historikov, ktorí nevidia v takomto výskume žiadny prínos pre regionálnu históriu a preto sa jej v modernej historiografii nevenuje taká pozornosť ako napríklad v susednom Maďarsku. Avšak existuje aj niekoľko historikov, ktorí sa na Slovensku zaoberali témou stredovekého, prípadne novovekého univerzitného študentstva.⁴

V tomto materiáli sa snád' podarí prehodnotiť a správne určiť aspoň väčšiu časť z predloženého množstva údajov zo starších prác a článkov, ktoré vychádzali z troch univerzitných matrik a neskôr sa stali materiálom pre edície.⁵ Usilovali sme sa pracovať s viacerými novšími pomôckami, ktoré pomôžu správne identifikovať lokality pôvodu jednotlivcov v prílohe. Na konci textu sumarizujeme výsledky zo zhromaždených údajov o študentoch a pokúsime sa v prílohe vytvoriť prehľadnú tabuľku.

Vyhľadávanie zahraničných univerzít

Postupným aktívnym obchodno-hospodárskym rozvojom v mestách a vo vidieckom prostredí od začiatku obdobia neskorého stredoveku na území Uhorského kráľovstva narastala miernym tempom potreba pre vedenie rôznych hospodárskych, súdnych a obchodných záznamov. S ňou súčasne vzniká potreba základnej gramotnosti spolu s okrajovým dopytom po systematickom kultúrnom vzdelávaní pre pisárov alebo notárov. Pre potreby každodenného života

---

⁴ Uvádzam aspoň tieto články o študentoch, avšak nie všetci autori sú zo Slovenska: KAMENICKÝ, Miroslav. Študenti z Banskej Štiavnice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918. In LABUDA, Jozef – HAVRAN, Daniel (ed.). *Argenti Fodina MMXVII: zborník prednášok z medzinárodnej konferencie Argenti Fodina 2017, ktorá sa konala v dňoch 6.-8. septembra 2017 v Banskej Štiavnici*, 2018, s. 107-119; ŠTANGOVÁ, Romana. Študenti zo Slovenska v matrikách stredovekých univerzít v Prahe, v Krakove a vo Viedni. In PODOLAN, Peter (ed.). *Štúdie o minulosti. Historia nova 7*. [online] Bratislava : Stimul. 2014, s. 9-34. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino7.pdf> [2021-03-11]; ŠTULRAJTEROVÁ, Jana. Študenti pochádzajúci z územia dnešného Slovenska na stredoeurópskych univerzitách v 15. a v prvej polovici 16. storočia. [online]. In TIMKOVÁ, Bibiana (ed.). *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Paedagogica*, 2010, roč. 22, s. 5-37. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kped/projekty/Archiv_Paedagogica/22_-_1.pdf> [2021-04-09]; SZÖGI, László. Študenti zo Slovenska na zahraničných univerzitách a vysokých školách od stredoveku do roku 1918. [online]. In *Verbum historiae*, 2017, roč. 5, č. 1, s. 7-24. Dostupné na internete: <https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Katedry/KH/Verbum_Historiae/VH1-17_-_opr._PDF.pdf> [2021-03-09]

⁵ Pôvodné stredoveké matriky sú v Rakúsku už niekoľko rokov digitalizované. Pozri Univerzitný archív vo Viedni, fond Matrikel der Universität Wien 1377-1945. *Matricula Universitatis Vindobonensis, 1377-1420*, č. AT-UAW/M1. Dostupné na internete: <<https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/objects/o:883948/methods/bdef:Book/view>> [2021-05-06]; *Matricula Universitatis Vindobonensis, 1421-1450*, č. AT-UAW/M2. Dostupné na internete: <<https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/objects/o:884545/methods/bdef:Book/view>> [2021-05-06]; *Matricula Universitatis Vindobonensis, 1451-1548*, č. AT-UAW/M3. Dostupné na internete: <<https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/objects/o:887523/methods/bdef:Book/view>> [2021-05-06]

sa dostali do všetkých vrstiev stavovskej spoločnosti sympatie k osvojovaniu si alebo rozširovaniu základných písomných a jazykových vedomostí, avšak iba v obmedzenej miere. Preto miestami vznikali v priebehu stredoveku tam, kde boli vhodné ekonomicko-materiálne podmienky, mestské, farské alebo kapitulske školy.⁶ Toto vytvorilo pre niekoľkých jednotlivcov prvé predpoklady a nové príležitosti ako získať vlastným úsilím pomocou vzdelávania prednosti, ktorými mohli ojedinele získať lepšie kariérne možnosti na vykonávanie práce v súdnej, cirkevnej alebo štátnej správe, ktorá už nemusela súvisieť s ich stavovským pôvodom. Mohla byť taktiež omnoho lepšie finančne zabezpečená než výkon zdedeného remeslá alebo obchodu. Toto sa s odstupom času pomalšie prejavovalo aj vo verejnom živote na území Uhorska, až to prerástlo do záujmu nadšených jednotlivcov vycestovať, aby mohli začať navštevovať univerzity. Po ich absolvovaní nadobudli okrem titulu nové kariérne príležitosti a po menovaní do funkcie občas dokonca aj úctu okolia. Mnoho výlučne mužských potomkov bez ohľadu na svoj pôvod začalo s nadšením vyhľadávať univerzitné prednášky a debaty.⁷

Predtým než vznikli v susedných krajinách Uhorského kráľovstva prvé univerzity, všetci záujemci o štúdium museli cestovať veľkú vzdialenosť na územie západoeurópskych krajín, kde sa nachádzali napríklad univerzity v Bologni, v Padove alebo Sorbona v Paríži. Pre svoju dostupnosť sa krátko od svojho založenia stali susedné univerzity veľmi navštevované študentami z celého územia Uhorského kráľovstva. Súviselo to najmä s tým, že univerzity založené v Uhorsku, ako bola napríklad univerzita v Pät'kostolí v roku 1367 alebo neskôr Univerzita Istropolitana v Bratislave v roku 1467, neboli dlhodobejšie životaschopné. Nedokázali výraznejšie konkurovať financiami potrebnými pre svoj chod zahraničným univerzitám, a preto museli byť podporované panovníkom.⁸

Uhorskí študenti vo Viedni

Univerzita vo Viedni bola v roku 1365 založená panovníkom Rudolfom IV. Habsburským, čím sa z nej stala pre tisíce študentov najdostupnejšia univerzita v blízkosti hraníc Uhorska.⁹ Táto univerzita mala štyri fakulty, na ktorých bolo možné študovať slobodné umenia, právo, medicínu a teológiu. Poslucháči navštevujúci tieto fakulty sa snažili dôkladne pripravovať na prebiehajúce debaty a otázky diskusie, ktoré boli vtedy nevyhnutné pre absolvovanie

⁶ VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946-1968*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, s. 438-439.

⁷ ŠTULRAJTEROVÁ, ref. 4, s. 5-6.

⁸ Univerzita v Prahe vznikla počas roku 1348, kým v roku 1364 a opätovne v roku 1400 bola založená univerzita v Krakove a tiež v roku 1365 vo Viedni. VARSÍK, ref. 6, s. 442.

⁹ KUČERA, Matúš. Študenti zo Slovenska na viedenskej univerzite do r. 1530 In HOLOTÍK, Ľudovít – VANTUCH, Anton (ed.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*, 1967, s. 173-174.

predmetov. Po úspešnom splnení všetkých debát a absolvovaní skúšok mohli získať akademické tituly. Táto univerzita bývala podľa množstva údajov v matrikách navštevovaná takmer zo všetkých uhorských stolíc, avšak najintenzívnejšie bývali väzby so severozápadnou časťou Uhorského kráľovstva. Univerzita vo Viedni sa delila podľa početnosti na štyri univerzitné národy a jedným z nich bol na základe potvrdených štatútov z rokov 1366 a 1384 práve uhorský národ, ktorý sa počas obdobia stredoveku nenachádzal takto uznaný na žiadnej ďalšej zahraničnej univerzite.¹⁰ Vďaka tomuto mali uhorskí študenti na univerzite okrem svojich matrik aj vlastných prokurátorov, potvrdené stanovky a články, informujúce o ich pôsobení, ktoré dodržiavali napríklad pri organizovaní obradných slávností na sviatok patróna svätého panovníka Ladislava (I.), ktorý sa každoročne konával deň pred sviatkom svätých apoštolov Petra a Pavla. Napríklad ak niektorý zo zapísaných študentov do národnej matriky počas štúdia zomrel, museli mu členovia jeho univerzitného národa usporiadať a zaplatiť pohrebný sprievod.¹¹ Aj na základe iných výhod vyplývajúcich zo štatútov sa domnievame, že uhorskí študenti mali skutočne veľmi priaznivé podmienky pre navštevovanie univerzity práve vo Viedni, o čom svedčí ich vyšší počet už v období neskorého stredoveku.

Väčšina zapísaných jednotlivcov musela študovať najprv na filozofickej fakulte predmety siedmich slobodných umení. Začínalo sa štúdiom nižšieho latinského trivía, ktoré pozostávalo z gramatiky, rétoriky a dialektiky. Dĺžka štúdia na univerzite trvala štandardne dva roky, hoci v skutočnosti bola podmienená šikovnosťou študenta. Niekomu sa to mohlo podariť zvládnuť aj za jeden rok, čo sa však dialo iba zriedkavo, kým väčšine absolventov však podľa prác s univerzitnými záznamami trvalo oproti iným univerzitám oveľa dlhšie než bolo štandardné.¹² Po vykonaní všetkých skúšok jedinec získal bakalársky titul a mohol pokračovať v štúdiu predmetov kvadrivía na filozofickej fakulte, kam patrila astronómia, muzika, geometria a aritmetika.¹³ Vyším titulom, ktorý bolo možné získať, bol licenciát alebo častejšie sa vyskytujúci magisterský titul, kým v tomto období sa iba zriedkavo udeľovali ako najvyššie možné hodnosti doktoráty. Až po absolvovaní univerzitného trivía mohol jedinec študovať aj na inej fakulte právo, medicínu alebo teológiu, avšak zapísané údaje nasvedčujú aj tomu, že museli existovať aj prípady, že si dokázali ojedinele niektorí jednotlivci vymôcť pre seba udelenie výnimky u vedenia univerzity a študovať tak súčasne naraz na dvoch fakultách, ak jedna z nich bola

¹⁰ KUČERA, ref. 9, s. 180-181.

¹¹ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. III.

¹² ŠMAHEL, František. Pražští studenti v letech 1348-1622. In RATAJOVÁ, Jana (ed.). *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*, 2 zv. Praha: Scriptorium, 2008, s. 24.

¹³ RICHE, Pierre – VERGER, Jacques. *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2011, s. 41.

filozofická. Napriek tomu, že väčšina študentov navštevovala iba filozofickú fakultu, tak viac ako štyri pätiny zapísaných záujemcov ju nedokončili. Upozorňujeme, že je to však iba odhad vychádzajúci z existujúcich zápisov, pretože odchod študenta z univerzity nemusel zakaždým znamenať, že už nepokračoval v štúdiu na inej univerzite. To pre výskum znamená, že očakávame iba veľmi malú úspešnosť pri hľadaní absolventov z každoročného zápisu. Existovali tiež prípady, keď jedinci s pravidelnosťou opúšťali úmyselne každý semester alebo rok univerzitu ako tzv. *peregrini*, až zakončili svoje cestovateľské štúdium na úplne inej vzdialenej univerzite.¹⁴

Univerzitné matriky a študenti

Väčšina študentov prichádzala študovať na filozofickú fakultu akejkoľvek univerzity vo veku 16 až 18 rokov, avšak nebolo to pravidlom najmä v prípade, ak išlo o duchovné osoby alebo o v prípade mestských pisárov, ktorí prichádzali na univerzity až v oveľa vyššom veku s poskytnutím štipendií z miesta vyslania.¹⁵ Ako bolo naznačené, ísť študovať právo, medicínu alebo teológiu bolo podmienené predošlým štúdiom slobodných umení, čo spôsobilo, že len ojedinelo sa vyskytovali študenti z Uhorska neskôr na iných fakultách. Prijímacie skúšky nebývali na žiadnej zo stredovekých univerzít, avšak ak chceli úspešne doštudovať, všetci záujemci museli ovládať na dobrej hovorovej úrovni latinčinu.¹⁶ Úspech v univerzitnom štúdiu závisel viac od nadania, dôkladnej prípravy na diskusie, usilovnosti a obetovania osobného času jednotlivca, než od jeho sociálnych pomerov a pôvodu.¹⁷ Zámožnejší študenti si totiž mohli dovoliť iba doučovanie, rukopisné knihy, lepšie jedlo, luxusnejšie ubytovanie a hodnotnejšie oblečenie. Mnohí študenti bez ohľadu na sociálny pôvod a finančné zabezpečenie však museli skončiť, respektíve opustiť univerzitu bez dosiahnutia akademického titulu v priebehu prvého roku štúdia. Viac ako osemdesiat percent zo všetkých zapísaných univerzitných študentov v matrikách nedokončilo ani predmety trivia. Úspešnosť sa líšila individuálne v lokalitách z ktorejkoľvek stolice Uhorska, pretože záviselo aj od predošlej úrovni vzdelania poslucháča. Taktiež omnoho menej študentov dokončilo štúdium s titulom licenciát alebo magister, pretože sa uspokojili len s dosiahnutím titulu bakalára.¹⁸

¹⁴ SZÖGI, ref. 4, s. 7-8.

¹⁵ ŠMAHEL, František. *Alma mater Pragensis: studie k počátkům Univerzity Karlovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, s. 560.

¹⁶ ŠMAHEL, ref. 15, s. 560.

¹⁷ ŠTANGOVÁ, ref. 4, s. 15.

¹⁸ ŠMAHEL, ref. 15, s. 414.

Aj napriek tomu, že v čase výučby si boli všetci študenti nachádzajúci sa na univerzitnej pôde rovní, domnievame sa, že ich pôvod, podliehajúci stavovskému rozdeleniu spoločnosti, alebo prostredie, z ktorého študenti pochádzali, boli faktory spôsobujúce sociálne nerovnosti vo vzdelávaní už pred nástupom na univerzitu.¹⁹ Ďalším dôkazom potvrdzujúcim túto tézu bolo, že v matrikách rektora sa pri menách študentov nachádzajú mnohé zápisy o tom, že im bol zápisný poplatok čiastočne alebo úplne odpustený, čo jasne preukazuje to, že si nemohli byť úplne rovnými vo finančnom zabezpečení. V praxi to pri práci s prameňom znamená, že sa uhradená suma pri študentoch mení veľmi často aj počas rovnakého dátumu zápisu.

Ako sme vyššie uviedli, zámožnejší študenti si mohli dovoliť sluhov, viac zábavy, vlastné knihy, lepšie ubytovanie a na doučovanie súkromného učiteľa, prípadne nadaného absolventa. Naopak, chudobní študenti, ktorým boli odpustené mnohé poplatky, žili vo veľmi skromnom ubytovaní. Aby si finančne prilpšili, často slúžili bohatším študentom, alebo asistovali pedagógom, či vykonávali rôzne pomocné funkcie.²⁰ Väčšinou išlo medzi študentami o potomkov mešťanov, ktorí ako príslušníci obchodno-remeselných vrstiev od štúdia očakávali lepšiu profesijnú kariéru, lepšie sociálne zabezpečenie, či rýchlejší spoločenský vzostup. Miestami sa pri matričných zápisoch z Uhorska vyskytuje údaj, že ide o potomka vykonávajúceho niektoré zdedené remeslo, ako napríklad krajčírca či mäsiara, prípadne obchodníka a mnoho ďalších.²¹ Predpokladá sa tiež, že mnoho študentov bolo systematicky posielaných na univerzitu vo Viedni vzdelávať sa s určitou finančnou podporou miest, aby po dokončení štúdia mohli zastávať funkciu notára, prisázného, pisára alebo učiteľa.²²

Po potlačení sedliackeho povstania v roku 1514 sa situácia pre uhorských záujemcov, ktorí nepochádzali zo slobodných kráľovských miest, značne skomplikovala, pretože všetci ostatní jedinci žijúci vo vidieckych sídlach a poddanských mestečkách odvtedy potrebovali povolenie od vrchnosti. Tá vo vlastnom záujme často zbrzdila vydávanie súhlasov pre odchádzanie nepriviligovanej vrstvy nevoľníkov. Toto obmedzenie však neplatilo pre duchovenstvo alebo vykúpené osoby a ani pre akúkoľvek privilegovanú vrstvu šľachty.²³

---

¹⁹ ŠTANGOVÁ, ref. 4, s. 11-12.

²⁰ *Tamže*, s. 12-13.

²¹ *Tamže*, s. 18. Porovnaj s KUČERA, ref. 9, s. 183. Autor na základe záznamov uvádza, že najviac študentov pochádzalo z tradičných remeselníckych alebo baníckych rodín.

²² V dobových mestských knihách sa však iba zriedkavo dozvedáme informácie potvrdzujúce tieto činy, pretože sa doštudovaní absolventi mohli dostať aj k inej lukratívnejšej profesii ako bolo napríklad vychovávanie a vzdelávanie potomkov šľachty, prípadne pôsobenie na dvoroch ako úradníci alebo poradcovia. Vo výnimočných prípadoch sa dokázali zamestnať aj na univerzite ako vyučujúci, prokurátori, zapisovatelia, správcovia ubytovacích zariadení alebo hospodári. *Tamže*, s. 183-184.

²³ ŠTULRAJTEROVÁ, ref. 4, s. 19-20.

Nižšie boli v prílohe uvedené chronologicky usporiadané nájdené osobné údaje o jedincoch pochádzajúcich z územia Nitrianskej stolice. Dobové zápisy sa konali hromadne cez vopred určené dátumy, čo spôsobilo, že mnohé údaje nie sú kompletne, pretože boli zapísané rôznymi pisármi, ktorí vo svojej práci častokrát neboli podrobní a občas pozabudli uviesť niektoré údaje. Je potrebné si tiež uvedomiť, že študenti nadiktovali pri zápise do matriky povinne len svoje osobné mená a prídomky odkazujúce na miesto narodenia alebo pôvodu. Pisári tieto údaje často zapísali podľa vlastného uváženia iba na základe počutia a úrovne vzdelania, preto sa neraz stávalo, že sa pri rovnakej lokalite našli v priebehu pár rokov rôzne gramatické obmeny, prípadne vypadávanie niektorých písmen, taktiež diakritiku (mäkčene) nahradzovali viacerými rôznymi spôsobmi. Študenti tieto zápisy zrejme nevideli, pretože sa v praxi iba výnimočne opravovali. Iba ojedinele nachádzame v matrikách a univerzitných záznamoch vykonané preškrtnutia alebo opravy. Tejto domnienke nasvedčuje tiež to, že sa u niektorých jedincov v rôznom čase objavujú aj tri verzie podoby mena a prídomku, pričom dokázateľne išlo o toho istého študenta. Dodatočne ostatné údaje bývali nadiktované už len na základe vôle a dobrovoľnosti záujemcu. Väčšinou pisári poznamenávali aj to, kedy sa konal hromadný zápis a koľko každý jednotlivec zaplatil. Ak niektorý jednotlivec nebol zapísaný do matriky, komplikuje to výskum.

Zhrnutie nadobudnutých výsledkov z údajov

Na základe mnohých existujúcich edícií a prác sa nám podarilo pomocou priamej a tiež čiastočne komparatívnej a geografickej metódy naplniť stanovený cieľ, na základe čoho sme identifikovali na univerzite vo Viedni počas neskorého stredoveku až deväťdesiatštyri študentov. Mnoho ďalších študentov, ktorí sa nám zdali ako pochybní pre totožný výskyt lokality s rovnakým názvom vo viacerých stoliciach, sme do tohto počtu nezaradili. Sem patrí napríklad pomenovanie sídel podľa dní v týždni (študenti zo „Stredy“) alebo podľa svätcov, ktoré bolo v praxi na území Uhorského kráľovstva veľmi časté. Všetkých uvedených deväťdesiatštyri jedincov bolo chronologicky zoradených do tabuľkovej podoby v prílohe na konci príspevku. Aby sme zlepšili prehľadnosť informácií, uviedli sme v poslednom stĺpci pravdepodobný názov dnešnej lokality pôvodu, pričom sme podľa zistených skutočností zaznamenali okrem pôvodnej verzie tvarov mená a prídomkov tiež údaje o dátume zápisu, uhradenej sume, fakulte a nadobudnutí titulu. Hoci ide o tému, ktorú skúmali historici pred niekoľkými storočiami, ako aj v modernej dobe, každá existujúca práca má výrazné rozdiely v nadobudnutých výsledkoch. Staršie práce nemali tendenciu identifikovať všetky lokality a ani počty ako modernejšie práce. Porovnaním zistených 94 mien poslucháčov s modernými prácami, A. Tüskés uvádza údaje

o 65 jedínoch, kým R. Štangová uviedla, že sa vo Viedni vyskytovalo až 82 študentov z lokalít na území Nitrianskej stolice, avšak presné osobné údaje o nich sa z jej článku nedozvedáme. Článok od Hlaváčka a Hlaváčkovej obsahuje iba niektoré údaje obsiahnuté z matrik do konca roku 1450.

Žiadna staršia práca presne neudáva, podľa akého kritéria identifikovala jednotlivé sídla v stoliciach, preto nám ostáva len dúfať, že sme sa pomocou modernej literatúry týkajúcej sa dejín osídlenia a historickej geografie pri overovaní prídomkov vyhli vo väčšine prípadov ďalšiemu šíreniu alebo neúmyselnému vytváraniu chýb. Taktiež sme prehodnotili niekoľko mien, ktoré sme do zoznamu v prílohe nezaradili a ešte viac nových údajov sme našli podľa identifikovania prídomku ako bolo uvedených v prácach od zahraničných a slovenských historikov. Napríklad sme z tohto dôvodu do zoznamu nezaradili osem študentov s označením prídomku de Tapolcza, pretože jednak rozvinutejšie mesto Tapolca sa nachádzalo pri Balatone a takouto podobou sa aj skutočne označovalo, kým mesto Topoľčany na území tejto stolice sa označovalo častejšie ponemčene ako Topolczan. Ďalším dôvodom pre ich vylúčenie bolo, že sa na konci 14. storočia dostali jeho obyvatelia donáciou do dlhodobej poddanskej závislosti topoľčianskeho panstva, čím sa mestský rozvoj výrazne spomalil.²⁴ Do zoznamu neboli zaradené tiež dva prípady z lokality Szerdahely a Zeredahel, ktorej názov znamená po maďarsky Streda, pretože nebolo možné jednoznačne zistiť, o ktorú Stredu išlo. Takto sa označovala Horná Streda, Nitrianska Streda, Streda nad Bodrogom alebo aj Dunajská Streda.²⁵ Podobne nejednoznačné bolo množstvo označení Wylak a Ujlak čo mohlo znamenať Veľké Zálužie, ale tiež viaceré lokality v dnešnom Maďarsku.²⁶

Pre porovnanie zistených údajov okolitých univerzít sme vo Viedni z tejto stolice počas neskorého stredoveku identifikovali uvedených deväťdesiatštyri študentov, kým na staršej Karlovej univerzite v Prahe sme pre neúplnosť dochovaných záznamov našli iba dvanásť študentov, z ktorých niekoľko dokázalo doštudovať na filozofickej a právnickej fakulte. Oveľa priaznivejšie sa nám javí univerzita v Krakove, kde sme dospelí objavili osemdesiat poslucháčov z územia Nitrianskej stolice. Pre zaujímavosť podľa záznamov na univerzite v Krakove sa až desiatim študentom z tejto stolice počas rokov (1468 až 1515) podarilo získať akademický titul bakalára, no z nich iba jeden sa stal magistrom. Osobné údaje študentov v Prahe a Krakove v tomto texte vzhľadom na rozsiahlosť takého výskumu bližšie rozoberať ďalej nebudeme,

²⁴ ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984, s. 84.

²⁵ *Tamže*, s. 191-197.

²⁶ *Tamže*, s. 199.

pretože by si zaslúžili vykonanie samostatného výskumu. Navyše, by sa mohol vyskytnúť problém, ak by sa objavil rovnaký jedinec na viacerých univerzitách.

Najvyššiu návštevnosť zo severozápadnej časti Uhorska si vysvetľujeme nielen kvôli uzákoneným univerzitným výhodám pre uhorský národ vo Viedni, ale tiež z praktických dôvodov lepšej cesty po rovine a kratšej vzdialenosti, ktoré mohli tiež mnoho záujemcov výrazne ovplyvniť pri ich výbere. Pre náročnosť latinských diskusií o preberanom učive na hodinách, však bývala úspešnosť pri dokončení predmetov nižšieho trivium na tejto univerzite veľmi nízka. Z deväťdesiatich štyroch študentov vo Viedni získalo akýkoľvek akademický titul iba sedem jednotlivcov, čo predstavuje veľmi malú úspešnosť (menej ako 7,45%). Ide o študentov číslo 26, 27, 29, 32, 66, 67 a 71 v zostavenom zozname nachádzajúcom sa v prílohe. Je nutné však vyzdvihnúť ich úsilie, pretože štyria z nich boli mimoriadne nadanými. Z týchto siedmich absolventov, sa dvom z nich pošťastilo dokončiť bakalársky stupeň na univerzite za jediný rok, kým dvom ďalším za štandardné dva roky. Všetkých sedem absolventov pochádzalo z rozličných lokalít, spolu sa im podarilo získať šesťkrát bakalársky titul, trikrát licenciát, dvakrát magisterský titul a rovnako dvakrát doktorát.

Väčšina identifikovaných študentov však navštevovala iba filozofickú fakultu a iba traja z nich boli neskôr zapísaní aj na právnickej fakulte. Vo Viedni študenti z Nitrianskej stolice pochádzali až zo štyridsaťjeden rôznych lokalít, čo bolo veľmi neobvyklé vzhľadom na to, že veľká časť z nich sú vidiecke sídla. V prílohe sa odvolávame pri opakovanom výskyte rovnakej určenej lokality na moderný zdroj iba na mieste jeho prvého výskytu.

Pravdepodobne až päťdesiatšesť jedincov pochádzalo zo slobodných kráľovských miest, trhových miest alebo poddanských mestečiek, čo predstavuje hodnotu približne 59,57%. Medzi objavené trhové mestá a mestečká spolu so slobodnými kráľovskými mestami patrili: Nitra, Skalica, ďalej Čachtice, Hlohovec, Jelenec, Komjatice, Nováky, Nové Mesto nad Váhom, Oponice, Prievidza, Senica, Šintava, Topoľčany a Vrbové, spolu teda štrnásť mestských lokalít.

Zvyšných tridsaťosem študentov predstavujúcich hodnotu 40,43% bolo pôvodom z dvadsaťsedem vidieckych sídiel. Medzi identifikované vidiecke sídla patrili: Báb, Bošany, Dlhá nad Váhom, Chynorany, Jalšové, Koplotovce, Lazany, Lefantovce, Lieskové, Maňa, Neded, Nitrianske Pravno, Nové Sady, Petrova Ves, Piešťany, Pobedim, Podbranč, Podolie, Pohranice, Račice, Sádok, Sasinkovo, Šaľa, Šurany, Tvrdošovce, Veselé a Vrbovce. Dokopy dvadsaťsedem rôznych lokalít, kde v dvadsiatich prípadoch išlo len o lokalitu s jediným nájdeným zástupcom.

O sociálnom statuse jedincov sme zistili, že osem študentov (čísla 2, 6, 14, 15, 21, 24, 30, 36) malo pripísané pri svojom mene slovo *pauper*, ktoré sa vzťahovalo pre najchudobnejšiu vrstvu, ale až u ďalších dvadsaťpäť jednotlivcov nemáme uvedené, akú sumu zaplatili ako zápisný poplatok. Popritom mnohým ďalším bol zrejme na ich prosbu bez ohľadu na pôvod aspoň čiastočne znížený tento poplatok, kým pauperovi bol však preukázateľne v každom jednom prípade zápisný poplatok úplne odpustený. Z toho až päť identifikovaných pauperov pochádzalo z miest, kým ostatní traja boli pôvodom z vidieckych lokalít. Podarilo sa nám zistiť, že z cirkevného prostredia bol určite jeden kanonik z Nitry (číslo 13). Z vidieckych lokalít bolo preukázateľne niekoľko šľachticov, pretože dokázali zaplatiť aj vyššie sumy než bolo obvyklé a do matriky a edícií máme zaznamenané, že nadiktovali slová *nobilis*, *generosus dominus* alebo *dominus* (čísla 13,26,46,72,82,87, 88).

Najpočetnejšia bola početom študentov Nitra, ktorá bola ako mesto s najväčšou populáciou rodiskom deviatich jedincov. Hneď po nej s početom až osem poslucháčov pochádzalo zo Šintavy, Prievidze a Hlohovca. Nové Mesto nad Váhom bolo domovom pravdepodobne siedmich študentov a z Vrbovíc pochádzali zrejme až piati zapísaní záujemci, za predpokladu, že ide o správne určenú lokalitu. Za zmienku ešte stojí, že po troch študentov pochádzalo z Novák, Čachtíc, Šale a Senice. Z ďalších lokalít ako Maňa, Veselé, Nitrianske Pravno, Topoľčany, Podbranč a Tvrdošovce pochádzali po dvaja univerzitní študenti. Všetci ostatní dvadsiatipiaty univerzitní študenti vo Viedni pochádzali po jednom z rôznych, väčšinou vidieckych lokalít v Nitrianskej stolici.

Študenti z tejto stolice chodievali na zápis väčšinou spoločne v menších skupinkách, 13. októbra 1401 prišli na zápis až štyria jednotlivci, kým traja záujemci sa dostavili na zápis 13. októbra 1450. Vo dvojiciach prichádzali na zápis v rovnaký deň počas rokov 1383, 1412, 1416, 1437, 1439, 1442, 1446, 1473, 1498 a 1507. Občas sa vyskytujú viacerí zapísaní študenti aj z tej istej lokality, pričom je pravdepodobné, že sa mohli spoznať už pred cestou na univerzitu.

Počas vlády jednotlivých panovníkov sa hospodárske podmienky v Uhorskom kráľovstve líšili, od čoho sa odvíjal aj počet študentov. V období vlády kráľa Ľudovíta Veľkého (1342 – 1382) bol identifikovaný iba jeden študent, kým počas vlády jeho dcéry Márie (1382 - 1387) boli zapísaní do matriky uhorského národa až štyria záujemci. Zistili sme, že v priebehu panovania kráľa Žigmunda Luxemburského (1387 – 1437) sa prišlo dať zapísať až tridsaťšesť poslucháčov, čo predstavuje najvyšší získaný údaj za relatívne dlhšie časové obdobie. Omnoho nižší počet troch záujemcov pochádzal z obdobia vlády Albrechta Habsburského (1438 – 1439), kým čiastočné zvýšenie – devätnásť máme počas života kráľa Ladislava Pohrobka (1440 – 1457). Počas rokov (1440 – 1444) vládol v Uhorskom kráľovstve tiež Vladislav I. z rodu

Jagelovcov, ktorého sme napriek tomu, že bol korunovaný a reprezentoval krajinu, do zoznamu nezahrnuli, aby sa nekomplikoval výskum pri troch nájdených študentoch. Za vlády kráľa Mateja Korvína (1458 – 1490) sa podarilo identifikovať štrnásť jedincov. Pokles počtu zapísaných študujúcich nastal od založenia Univerzity Istropolitany v Bratislave týmto panovníkom počas roku 1467, avšak tá nemala dlhé trvanie, preto trvalejší výraznejší pokles nastal až v závere 15. storočia, keď sa na uhorský trón dostal Vladislav II. (1490 – 1516) – iba dvanásť záujemci, kým počas vlády jeho syna Ľudovíta II. (1516 – 1526) sme objavili len piatich jednotlivcov. Tento pokles si vysvetľujeme okrem uvedeného nástupu nevoľníctva a potreby povolenia od vrchnosti aj tým, že v tomto období sa dostáva do popularity dynastia Jagelovcov a z tohto dôvodu do popredia stúpala orientácia smerom na univerzitu do Krakova. Tá mala vtedy niekoľkonásobne vyšší celkový počet študentov z celého priestoru Uhorska spolu s omnoho vyššou úspešnosťou v štúdiu, súvisiacou zrejme s kvalitou výučby na odlišnej úrovni, čo mohlo byť tiež veľmi dôležitým kritériom v tom období pri výbere.

Na záver ešte chceme informovať o tom, že na univerzite vo Viedni sa hlásili všetci identifikovaní študenti z územia Nitrianskej stolice k uhorskému univerzitnému národu. To dnes slúži ako dostačujúci dôkaz o intenzívnejšom záujme a väzbách medzi Uhorským kráľovstvom a Viedňou ako najbližším univerzitným mestom, keďže tam uhorskí študenti bez ohľadu na svoj pôvod a rodnú reč vytvorili jednu zo štyroch najpočetnejších skupín, ktorá prerástla do oficiálne uznaného a stáročia pretrvávajúceho univerzitného národa. Pre zaujímavosť navštívilo oficiálne univerzitu vo Viedni do konca stredoveku podľa prameňov až 7213 študentov. Podľa osobných údajov z viacerých prameňov, matrik a edícií spracovaných A. Tuskés v roku 2008, kde sme však našli niekoľko chýb a zdvojených údajov pri skúmanom území (no stále ide o hodnotnú prácu s údajmi z územia celého Uhorska), tak skutočné číslo bude zrejme nižšie. Do úvahy však treba brať aj to, že študentov čo nemali univerzitný národ – ako príslušníkov z Českého a Poľského kráľovstva – zapisovali v matrike tiež do stĺpca pod národ Uhrov.²⁷ Na iných zahraničných univerzitách mimo Prahy alebo Krakova nachádzame študentov z Nitrianskej stolice počas stredoveku len veľmi zriedkavo.

---

²⁷ TŮSKÉS, ref. 2, s. 340. Kým oproti tomu v staršej práci z roku 1967 M. Kučera ponechal iba číslo 4151 s vylúčením všetkých nejednoznačných mestských a vidieckych lokalít najmä mimo dnešného Slovenska, avšak konkrétne mená o študentoch vo väčšine prípadov neuvádzal autor a nahradil ich číselnými štatistickými údajmi počas rokov 1385 až do roku 1530. Pozri KUČERA, ref. 9, s. 176-180.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Univerzitný archív vo Viedni

fond Matrikel der Universität Wien 1377-1945

Matricula Universitatis Vindobonensis, 1377-1420, č. AT-UAW/M1. Dostupné na internete: <<https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/objects/o:883948/methods/bdef:Book/view>> [2021-05-06]

Matricula Universitatis Vindobonensis, 1421-1450, č. AT-UAW/M2. Dostupné na internete: <<https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/objects/o:884545/methods/bdef:Book/view>> [2021-05-06]

Matricula Universitatis Vindobonensis, 1451-1548, č. AT-UAW/M3. Dostupné na internete: <<https://fedora.phaidra.univie.ac.at/fedora/objects/o:887523/methods/bdef:Book/view>> [2021-05-06]

Pramene a edície prameňov

FRAKNÓI, Vilmos (ed.). *Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. Században*. Budapest: Eggenberger-Féle Akad. Könyvkereskedés, 1874. 92 s. Dostupné na internete: <<http://real-eod.mtak.hu/796/>> [2021-03-16]

GALL, Franz (ed.). *Die Matrikel der Universität Wien. I. Band 1377-1450*. Graz; Köln: Holzhausen, 1956. 712 s.

GALL, Franz – SZAIVERT, Willy (ed.). *Die Matrikel der Universität Wien. II. Band 1451-1518*. Graz; Wien; Köln: Böhlau, Holzhausen, 1967. 739 s.

GALL, Franz – SZAIVERT, Willy (ed.). *Die Matrikel der Universität Wien. III. Band 1518-1579*. Wien; Köln; Graz: Böhlau, Holzhausen, 1971. 455 s.

SCHRAUF, Károly (ed.). *A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig*. [online]. Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 1902. 639 s. Dostupné na internete: <https://library.hungaricana.hu/en/view/KlasszikusOrvosiKonyvek_234/?pg=0&layout=s> [2021-03-18].

SCHRAUF, Károly (ed.). *Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen*. Budapest: A M. Tud. Akademia Kiadványa, 1892. 470 s. Dostupné na internete: <<https://archive.org/details/magyarorszgi00schr/page/n113/mode/2up>> [2021-03-09]

TÜSKÉS, Anna (ed.). *Magyarországi diákok a bécsi egyetemen 1365 és 1526 között. Students from Hungary at the university of Vienna, 1365 and 1526*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára, 2008. 481 s.

Literatúra

BEŇKO, Ján. *Osídlenie severného Slovenska*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, 328 s.

DVOŘÁKOVÁ, Daniela. Senica. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 419-424.

HLAVÁČEK, Ivan – HLA VÁČKOVÁ, Ludmila. Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské universitě: I. část. In *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 1961, roč. 2, č. 1, s. 97-132.

HLAVÁČKOVÁ, Miriam. Skalica. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 425-435.

KUČERA, Matúš. Študenti zo Slovenska na viedenskej univerzite do r. 1530 In HOLOTÍK, Ľudovít – VAN-TUCH, Anton (ed.). *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. – 16. storočí*, 1967, s. 173-188.

LUKAČKA, Ján. Hlohovec. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 164-170.

LUKAČKA, Ján. Nitra. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 283-293.

LUKAČKA, Ján. Nové Mesto nad Váhom. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 307-313.

LUKAČKA, Ján. Prievidza. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 354-360.

LUKAČKA, Ján. Topoľčany. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 503-510.

LUKAČKA, Ján. Vývin osídlenia stredného a severného Ponitria do začiatku 15. storočia. In *Historický časopis*, 1985, roč. 33, č. 6, s. 817-840.

MAJTÁN, Milan. *Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997)*. Bratislava: Veda, 1998. 600 s.

- MASLÍKOVÁ, Ľudmila. Vývoj osídlenia a mestotvorný proces v najzápadnejšej časti Nitrianskej stolice do začiatku 15. storočia. [online]. In PODOLAN, Peter (ed.). *Štúdie o dejinách. Historia nova 6*. [online] Bratislava: Stimul, 2013, s. 48-70. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino6.pdf> [2021-04-09]
- MASLÍKOVÁ, Ľudmila. Vývoj osídlenia dolného Ponitria do polovice 14. storočia. [online]. In PODOLAN, Peter (ed.). *Štúdie o minulosti Slovenska a sveta. Historia nova I – 2010 – 2*. [online] Bratislava: Stimul, 2011, s. 8-31. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/HinoI-2010-2.pdf> [2021-04-09].
- RICHE, Pierre – VERGER, Jacques. *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2011, 270 s.
- SZÖGI, László. Študenti zo Slovenska na zahraničných univerzitách a vysokých školách od stredoveku do roku 1918. [online]. In *Verbum historiae*, 2017, roč. 5, č. 1, s. 7-24. Dostupné na internete: <https://www.fedu.uniba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Katedry/KH/Verbum_Historiae/VH1-17_-_opr._PDF.pdf> [2021-03-19]
- ŠMAHEL, František. *Alma mater Pragensis: studie k počátkům Univerzity Karlovy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2016, 614 s.
- ŠMAHEL, František. Pražští studenti v letech 1348-1622. In RATAJOVÁ, Jana (ed.). *Pražský student: univerzitní studenti v dějinách Prahy: Clamm-Gallasův palác 14. listopadu 2008 - 1. února 2009*, 2 zv. Praha: Scriptorium, 2008, s. 14-26.
- ŠTANGOVÁ, Romana. Študenti zo Slovenska v matrikách stredovekých univerzít v Prahe, v Krakove a vo Viedni. In PODOLAN, Peter (ed.). *Štúdie o minulosti. Historia nova 7*. [online] Bratislava: Stimul, 2014, s. 9-34. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino7.pdf> [2021-04-11]
- ŠTULRAJTEROVÁ, Jana. Študenti pochádzajúci z územia dnešného Slovenska na stredoeurópskych univerzitách v 15. a v prvej polovici 16. storočia. [online]. In TIMKOVÁ, Bibiana (ed.). *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Paedagogica*, 2010, roč. 22, s. 5-37. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/kped/projekty/Archiv_Paedagogica/22_-_1.pdf> [2021-04-09]
- VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda, 1984, 260 s.
- VARSÍK, Branislav. *Zo slovenského stredoveku. Výber historických štúdií a článkov z rokov 1946-1968*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1972, 548 s.
- ŽUDEL, Juraj. *Stolice na Slovensku*. Bratislava: Obzor, 1984, 200 s.

Students from the Nitra County at the University of Vienna in the Late Middle Ages

The paper discusses a probable number of students from the Nitra County at the University of Vienna from its founding until the end of the Late Middle Ages (1365 - 1526). The study builds on older works of historians and re-evaluates their research results regarding names of the students. This text aims to present readers, with all the personal data found about individuals during the Late Middle Ages from various works, using a direct, partly comparative and geographical method. By using these methods, the study has established likely the number of locations in the Nitra County and students in the records could be. Up to ninety-four students have been identified; the list of these students is to be found in a tabular appendix at the end of the paper. The list also includes current names of the identified birthplace locations. Furthermore, the study attempts to establish on a basis of the university records data what kind of faculty the students attended as well as to define what the social status of the students in the medieval society was. The article summarizes whether they actually paid any enrollment fees, completed their studies or obtained an academic degree, and summarizes the results achieved.

Keywords: students, University of WienVienna, social status, Nitra County, Late Middle Ages

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[60 324 znakov / 1,68 AH]

ČUCHOR, Adam. Študenti z Nitrianskej stolice na univerzite vo Viedni počas neskorého stredoveku. In *Opus caementum. Historia nova 19*. [online] Bratislava: Stimul, 2021, s. 62-84. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino19.pdf>

Príloha: Chronologicky usporiadaný zoznam nájdených študentov z Nitrianskej stolice na univerzite vo Viedni počas obdobia neskorého stredoveku²⁸

Číslo	Dátum zápisu do matriky	Meno a prídomok	Uhradená suma	Univerzitná fakulta	Udelený titul	Lokalita pôvodu
1.	24. júna 1377	Paulus de Salia ²⁹	12 denárov	filozofická		Šaľa ³⁰
2.	9. novembra 1383	Paulus de Topolcza ³¹	pauper	filozofická		Topoľčany ³²
3.	9. novembra 1383	Georgius de Topolcza ³³	neznáma suma	filozofická		Topoľčany
4.	október 1384	Georgius Johannis de Salla ³⁴	2 groše	filozofická		Šaľa
5.	14. apríla 1385	Nicolaus Johannis de Surran ³⁵	2 groše	filozofická		Šurany ³⁶
6.	11. apríla 1392	Michael de Wessele ³⁷	pauper	filozofická		Veselé ³⁸
7.	16. októbra 1394	Stephanus de Nitria ³⁹	1 groš	filozofická		Nitra ⁴⁰
8.	14. apríla 1401	Michael de Saag ⁴¹	neznáma suma	filozofická		Sasinkovo ⁴²

²⁸ Zoznam bol zhotovený podľa údajov z predošlých prác a edícií porovnaných s originálmi matrik, pridali sme súčasný názov lokality a univerzitnú fakultu. Je možné aj pracovať s paleograficky prepísanými verziami matrik v edíciách: GALL, Franz (ed.). *Die Matrikel der Universität Wien. I. Band 1377-1450*. Graz; Köln: Holzhausen, 1956. 712 s.; GALL, Franz – SZAIVERT, Willy (ed.). *Die Matrikel der Universität Wien. II. Band 1451-1518*. Graz; Wien; Köln: Böhlau, Holzhausen, 1967. 739 s.; GALL, Franz – SZAIVERT, Willy (ed.). *Die Matrikel der Universität Wien. III. Band 1518-1579*. Wien; Köln; Graz: Böhlau, Holzhausen, 1971. 455 s.

²⁹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 2.

³⁰ ŽUDEL, ref. 24, s. 198.

³¹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 5.

³² LUKAČKA, Ján. Topoľčany. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 503.

³³ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 5. Namiesto uhradenej sumy máme uvedené iba slovo tenetur.

³⁴ *Tamže*, s. 5.

³⁵ HLAVÁČEK, Ivan – HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. Studenti z českých zemí a Slovenska na vídeňské universitě: I. část. In *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 1961, roč. 2, č. 1, s. 104.

³⁶ ŽUDEL, ref. 24, s. 198.

³⁷ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 106.

³⁸ MAJTÁN, Milan. *Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773-1997)*. Bratislava: Veda, 1998, s. 325.

³⁹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 16.

⁴⁰ LUKAČKA, Ján. Nitra. In ŠTEFÁNIK – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 283.

⁴¹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 23. Namiesto uhradenej sumy máme uvedené iba slovo tenetur.

⁴² MASLÍKOVÁ, Eudmila. Vývoj osídlenia dolného Ponitria do polovice 14. storočia. [online]. In PODOLAN, Peter (ed.). *Štúdie o minulosti Slovenska a sveta*. Historia nova I – 2010 – 2. [online] Bratislava: Stimul, 2011, s. 22. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/HinoI-2010-2.pdf> [2021-04-09]

9.	13. októbra 1401	Bartholomeus Glubis de Freyenstat ⁴³	neznáma suma	filozofická		Hlohovec ⁴⁴
10.	13. októbra 1401	Clemens de Nouac ⁴⁵	neznáma suma	filozofická		Nováky ⁴⁶
11.	13. októbra 1401	Emericus de Nouac ⁴⁷	neznáma suma	filozofická		Nováky
12.	13. októbra 1403	Johannes Puch de Fryenstat ⁴⁸	2 groše	filozofická		Hlohovec
13.	13. októbra 1404	Dominus Otto canonicus Nytriensis ⁴⁹	4 groše	filozofická		Nitra
14.	14. apríla 1411	Nicolaus Andree de Freystat ⁵⁰	pauper	filozofická		Hlohovec
15.	14. apríla 1412	Johannes de Elefant ⁵¹	pauper	filozofická		Dolné alebo Horné Lefantovce ⁵²
16.	14. apríla 1412	Fabianus de Neged ⁵³	neznáma suma	filozofická		Neded ⁵⁴
17.	14. apríla 1413	Martinus de Verenths	1 groš	filozofická		Podbranč ⁵⁵
18.	14. apríla 1413	Benedictus de Podoley ⁵⁶	2 groše	filozofická		Podolie ⁵⁷
19.	13. októbra 1413	Nicolaus Feldner de Schinauia ⁵⁸	4 groše	filozofická		Šintava ⁵⁹

⁴³ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 24. Namiesto uhradenej sumy máme uvedené iba slovo tenetur.

⁴⁴ LUKAČKA, Ján. Hlohovec. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 164.

⁴⁵ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 24. Namiesto uhradenej sumy máme uvedené iba slovo tenetur.

⁴⁶ LUKAČKA, Ján. Vývin osídlenia stredného a severného Ponitria do začiatku 15. storočia. In *Historický časopis*, 1985, roč. 33, č. 6, s. 823.

⁴⁷ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 108. Namiesto uhradenej sumy máme uvedené iba slovo tenetur.

⁴⁸ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 26.

⁴⁹ *Tamže*, s. 26-27.

⁵⁰ TŮSKÉS, ref. 2, s. 83.

⁵¹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 33.

⁵² LUKAČKA, ref. 46, s. 822. Nebolo však možné v tom období zistiť, o ktoré Lefantovce presne išlo.

⁵³ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 109.

⁵⁴ ŽUDEL, ref. 24, s. 195.

⁵⁵ MASLÍKOVÁ, Ľudmila. Vývoj osídlenia a mestotvorný proces v najzápadnejšej časti Nitrianskej stolice do začiatku 15. storočia. [online]. In PODOLAN, Peter (ed.). *Štúdie o dejinách. Historia nova 6*. [online] Bratislava: Stimul, 2013, s. 54. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino6.pdf> [2021-04-09] Porovnaj s MASLÍKOVÁ, ref. 42, s. 21. Upozorňujeme, že počas stredoveku sa označenie castrum Berencz vyskytovalo ako latinské pomenovanie pre hrad Branč spolu s jeho panstvom, preto sa domnievame, že ide o lokalitu Podbranč nachádzajúcu sa v jeho okolí, pretože vtedy patrilo rodu Stiborovcov.

⁵⁶ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 110.

⁵⁷ MAJTÁN, ref. 38, s. 230.

⁵⁸ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 38.

⁵⁹ ŽUDEL, ref. 24, s. 198.

20.	14. apríla 1416	Johannes de Pobedna ⁶⁰	4 groše	filozofická		Pobedim ⁶¹
21.	13. októbra 1416	Ladislaus de Tordaskeddi ⁶²	pauper	filozofická		Tvrdošovce ⁶³
22.	13. októbra 1416	Stephanus Roch de Vesseleye ⁶⁴	mediam libram	filozofická		Veselé
23.	14. apríla 1417	Martinus Boscar de Czysicz ⁶⁵	4 groše	filozofická		Sádok - dnes súčasť obce Klátova Nová Ves ⁶⁶
24.	13. októbra 1417	Barnabas Jacobi de Senocz ⁶⁷	pauper	filozofická		Senica ⁶⁸
25.	13. októbra 1418	Martinus de Peschano ⁶⁹	4 groše	filozofická		Piešťany ⁷⁰
26.	apríl 1420	Dominus Fabianus de Tardascheydu ⁷¹	2 groše	právnická	1421 bakalár ⁷² 1424 licenciát ⁷³ 1424 doktorát ⁷⁴	Tvrdošovce
27.	4. apríla 1420	Johannes de Nitria ⁷⁵	2 groše	filozofická	1425 licenciát ⁷⁶ 1427 magister ⁷⁷	Nitra
28.	4. apríla 1421	Georgius de Sala ⁷⁸	4 groše	filozofická		Šaľa

⁶⁰ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 42.

⁶¹ ŽUDEL, ref. 24, s. 196.

⁶² SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 44.

⁶³ ŽUDEL, ref. 24, s. 199.

⁶⁴ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 44.

⁶⁵ TŰSKÉS, ref. 2, s. 101. Porovnaj s edíciou SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 45, kde bol uvedený tvar mena rovnako ako v matrike Martinus Roscar de Czysicz.

⁶⁶ MAJTÁN, ref. 38, s. 131.

⁶⁷ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 113.

⁶⁸ DVOŘÁKOVÁ, Daniela. Senica. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 419.

⁶⁹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 47.

⁷⁰ VARSÍK, ref. 6, s. 247.

⁷¹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 123.

⁷² *Tamže*, s. 123. Uvedená bola aj verzia mena Fabianus de Tardaschedy, ktorý za získanie titulu bakalára zaplatil 1 florén v apríli 1421.

⁷³ *Tamže*, s. 123. Uvedená bola aj verzia mena Fabianus de Tardascheydy, Licenciát získal v apríli roku 1424 a zaplatil sumu 3 florény.

⁷⁴ *Tamže*, s. 125. Doktorát mu bol udelený až v októbri roku 1424, keď zaplatil sumu 1 florén.

⁷⁵ *Tamže*, s. 51.

⁷⁶ FRAKNÓI, ref. 1, s. 43. Uvedená bola podoba mena Johannes Zekel de Nytria.

⁷⁷ SCHRAUF, *A bécsi*, ref. 1, s. 9. Dňa 4. júna 1427 sa stal magistrom Johannis de Nitria.

⁷⁸ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 51.

29.	14. apríla 1422	Michael de Priuidia ⁷⁹	3 groše	filozofická a 1430 právnická	1434 bakalár 1435 licenciát	Prievidza ⁸⁰
30.	14. apríla 1423	Nicolaus de Nitria ⁸¹	pauper	filozofická		Nitra
31.	13. októbra 1423	Silvester de Berenczs ⁸²	69 denárov ⁸³	filozofická		Podbranč
32.	13. októbra 1425	Antonius Stephani de Sinthauia	4 groše	filozofická a právnická	1430 magister 1433 bakalár 1435 licenciát a doktorát ⁸⁴	Šintava
33.	13. októbra 1426	Stephanus de Nouak ⁸⁵	1 groš	filozofická		Nováky
34.	13. októbra 1427	Laurentius de Preuidia ⁸⁶	4 groše	filozofická		Prievidza
35.	14. apríla 1429	Michahel de Rachicha ⁸⁷	4 groše	filozofická		Račice - dnes súčasť obce Nitrica ⁸⁸
36.	13. októbra 1433	Stephanus de Semptauia ⁸⁹	pauper	filozofická		Šintava
37.	14. apríla 1436	Antonius de Comiati ⁹⁰	4 groše	filozofická a právnická ⁹¹		Komjatice ⁹²

⁷⁹ TŮSKÉS, ref. 2, s. 111. V roku 1430 študoval na právnickej fakulte, kde sa stal bakalárom v roku 1434 a v roku 1435 získal licenciát.

⁸⁰ LUKAČKA, Ján. Prievidza. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 354.

⁸¹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 55.

⁸² HLAVÁČEK, – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 116.

⁸³ Upozorňujeme, že počas stredoveku sa označenie castrum Berencz vyskytovalo ako latinské pomenovanie pre hrad Branč. Táto lokalita sa však bude vzťahovať na jeho vedľajšiu vidiecku lokalitu Podbranč, pretože mimoriadne vysoká zápisná suma jasne naznačuje, že ide o bohatého šľachtica. Rovnako preto treba vylúčiť vidiecku lokalitu Branč nachádzajúcu sa pod mestom Nitra. MASLÍKOVÁ, ref. 55, s. 54.

⁸⁴ TŮSKÉS, ref. 2, s. 119. Stal sa na filozofickej fakulte v roku 1430 magistrom, kým neskôr na právnickej fakulte sa stal v roku 1433 bakalárom a v roku 1435 získal licenciát a doktorát z práva.

⁸⁵ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 118.

⁸⁶ *Tamže*, s. 119.

⁸⁷ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 68.

⁸⁸ LUKAČKA, ref. 46, s. 828.

⁸⁹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 77.

⁹⁰ TŮSKÉS, ref. 2, s. 145.

⁹¹ Zrejme dokončil štúdium na inej univerzite, pretože sa medzi absolventmi nenachádzal, avšak až neskôr v roku 1450 sa spomína na právnickej fakulte.

⁹² ŽUDEL, ref. 24, s. 193.

38.	25. novembra 1436	Bartholomeus de Wyhel ⁹³	4 groše	filozofická		Nové Mesto nad Váhom ⁹⁴
39.	14. apríla 1437	Andreas de Caplad ⁹⁵	3 groše	filozofická		Koplotovce ⁹⁶
40.	13. októbra 1437	Stephanus Egidij de Wyhel ⁹⁷	4 groše	filozofická		Nové Mesto nad Váhom
41.	13. októbra 1437	Georgius Sclauus de Schinta ⁹⁸	2 groše	filozofická		Šintava
42.	14. apríla 1438	Jacobus de Hussufalw ⁹⁹	2 groše	filozofická		Dlhá nad Váhom ¹⁰⁰
43.	14. apríla 1439	Mathias de Czachta ¹⁰¹	4 groše	filozofická		Čachtice ¹⁰²
44.	14. apríla 1439	Benedictus filius Martini de Senicz ¹⁰³	4 groše	filozofická		Senica
45.	14. apríla 1442	Mathias Wihell filius Aduene ¹⁰⁴	4 groše	filozofická		Nové Mesto nad Váhom
46.	14. apríla 1442	Dominus Gregorius Nicolai de Priuidia ¹⁰⁵	6 grošov	filozofická		Prievidza
47.	14. apríla 1444	Mathias de Yalsaw ¹⁰⁶	4 groše	filozofická		Jalšové ¹⁰⁷
48.	14. apríla 1445	Johannes de Czechta ¹⁰⁸	4 groše	filozofická		Čachtice
49.	14. apríla 1446	Zacharias Leffler de Freinstat ¹⁰⁹	3 groše	filozofická		Hlohovec

⁹³ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 82.

⁹⁴ LUKAČKA, Ján. Nové Mesto nad Váhom. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 307.

⁹⁵ HLAVÁČEK, – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 123.

⁹⁶ MAJTÁN, ref. 38, s. 137.

⁹⁷ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 84.

⁹⁸ *Tamže*, s. 84.

⁹⁹ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 124.

¹⁰⁰ ŽUDEL, ref. 24, s. 190.

¹⁰¹ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 87.

¹⁰² MAJTÁN, ref. 38, s. 53.

¹⁰³ TŮSKÉS, ref. 2, s. 154.

¹⁰⁴ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 92.

¹⁰⁵ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 126.

¹⁰⁶ *Tamže*, s. 127.

¹⁰⁷ MAJTÁN, ref. 38, s. 118.

¹⁰⁸ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarország*, s. 97.

¹⁰⁹ TŮSKÉS, ref. 2, s. 170.

50.	14. apríla 1446	Michael Pruner de Freinstat ¹¹⁰	3 groše	filozofická		Hlohovec
51.	október 1447	Jacobus Ybon de Schinttauia ¹¹¹	2 groše	filozofická		Šintava
52.	14. apríla 1448	Paulus Sartoris de Prifidia ¹¹²	2 groše	filozofická		Prievidza
53.	14. apríla 1449	Albertus de Senicz ¹¹³	3 groše	filozofická		Senica
54.	13. októbra 1450	Paulus de Leczko ¹¹⁴	4 groše	filozofická		Lieskové - dnes súčasť obce Cerová ¹¹⁵
55.	13. októbra 1450	Emericus de Freystat ¹¹⁶	3 groše	filozofická		Hlohovec
56.	13. októbra 1450	Gabriel Soruatka de Priuidia ¹¹⁷	4 groše	filozofická		Prievidza
57.	1450	Stephanus de Sempti ¹¹⁸	neznáma suma	filozofická		Šintava
58.	1451	Andreas de Nitria ¹¹⁹	neznáma suma	filozofická		Nitra
59.	14. apríla 1451	Paulus Cingulatoris de Preuidia ¹²⁰	neznáma suma	filozofická		Prievidza
60.	14. apríla 1453	Osvaldus de Schemtavia ¹²¹	6 denárov	filozofická		Šintava
61.	14. apríla 1454	Ladislaus de Bab ¹²²	neznáma suma	filozofická		Báb ¹²³
62.	14. apríla 1455	Thomas Georgii de Nitria ¹²⁴	neznáma suma	filozofická		Nitra
63.	1457	Johannes de Mana ¹²⁵	neznáma suma	filozofická		Maňa ¹²⁶

¹¹⁰ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarországi*, s. 98.

¹¹¹ TŰSKÉS, ref. 2, s. 171.

¹¹² HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 129.

¹¹³ *Tamže*, s. 130.

¹¹⁴ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarországi*, s. 112.

¹¹⁵ MAJTÁN, ref. 38, s. 51.

¹¹⁶ SCHRAUF, ref. 1, *Magyarországi*, s. 112.

¹¹⁷ HLAVÁČEK – HLAVÁČKOVÁ, ref. 35, s. 131.

¹¹⁸ FRAKNÓI, ref. 1, s. 50.

¹¹⁹ *Tamže*, s. 51.

¹²⁰ TŰSKÉS, ref. 2, s. 187.

¹²¹ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 90.

¹²² TŰSKÉS, ref. 2, s. 195.

¹²³ MAJTÁN, ref. 38, s. 22.

¹²⁴ TŰSKÉS, ref. 2, s. 200.

¹²⁵ FRAKNÓI, ref. 1, s. 60.

¹²⁶ MASLÍKOVÁ, ref. 42, s. 27.

64.	1463	Clemens de Vrboucz ¹²⁷	4 denáre	filozofická		Vrbovce ¹²⁸
65.	13. októbra 1463	Simon Sorardi de Nitria. ¹²⁹	6 denárov	filozofická		Nitra
66.	14. apríla 1464	Jeronimus de Galgocz ¹³⁰	10 denárov	filozofická	1466 bakalár ¹³¹	Hlohovec
67.	13. októbra 1466	Johannes de Wyhel ¹³²	2 groše	filozofická	1468 bakalár ¹³³	Nové Mesto nad Váhom
68.	14. apríla 1467	Demetrius de Czach. ¹³⁴	neznáma suma	filozofická		Čachtice
69.	1469	Balthasir de Bosan ¹³⁵	6 denárov	filozofická		Bošany ¹³⁶
70.	13. októbra 1469	Thomas de Nitria ¹³⁷	4 denáre	filozofická		Nitra
71.	1472	Laurencius filius Andree Puneoich de Urbocz ¹³⁸	4 denáre	filozofická	1473 bakalár ¹³⁹	Vrbovce
72.	1473	Dominus Jacobus Iwan de Schintauia ¹⁴⁰	neznáma suma	filozofická		Šintava
73.	1473	Johannes de Urbolcz ¹⁴¹	4 denáre	filozofická		Vrbovce
74.	14. apríla 1475	Nicolaus de Prona Teutonicali ¹⁴²	7 denárov	filozofická		Nitrianske Pravno ¹⁴³

¹²⁷ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 105.

¹²⁸ ŽUDEL, ref. 24, s. 199.

¹²⁹ TŮSKÉS, ref. 2, s. 214. Porovnaj s SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 105-106. Údajne Symon Bohemus de Nitria zaplatil 6 denárov dňa 14. apríla 1464.

¹³⁰ *Tamže*, s. 106.

¹³¹ FRAKNÓI, ref. 1, s. 63. Uvedená bola podoba mena Hieronimus de Galgócz.

¹³² SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 73-74.

¹³³ *Tamže*, s. 109. V roku 1468 získal bakalársky titul a zaplatil poplatok 8 denárov. Porovnaj s FRAKNÓI, ref. 1, s. 65, kde autor sa udáva, že sa stal bakalárom až v roku 1469.

¹³⁴ TŮSKÉS, ref. 2, s. 220.

¹³⁵ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 112. Pozri aj FRAKNÓI, ref. 1, s. 67, kde bola uvedená správne podoba mena Balthasar de Bosan.

¹³⁶ LUKAČKA, ref. 46, s. 823.

¹³⁷ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 115.

¹³⁸ *Tamže*, s. 118.

¹³⁹ *Tamže*, s. 75. Podľa zdroja Laurencius de Vrbozc zaplatil v roku 1473 poplatok 8 denárov za vykonanie skúšky.

¹⁴⁰ FRAKNÓI, ref. 1, s. 73.

¹⁴¹ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 121.

¹⁴² *Tamže*, s. 123.

¹⁴³ VARSÍK, Branislav. *Z osídlenia západného a stredného Slovenska v stredoveku*. Bratislava: Veda, 1984, s. 192. Presnejšie išlo o dobový názov Nemecké Pravno.

75.	1475	Benedictus Files de Pogran ¹⁴⁴	2 groše	filozofická		Pohranice ¹⁴⁵
76.	14. apríla 1476	Johannes Clementis de Priuidia ¹⁴⁶	neznáma suma	filozofická		Prievidza
77.	14. apríla 1485	Albertus Bary de Byhel ¹⁴⁷	neznáma suma	filozofická		Nové Mesto nad Váhom
78.	13. októbra 1493	Albertus Rosas de Nitria ¹⁴⁸	neznáma suma	filozofická		Nitra
79.	14. apríl 1495	Johannes Gotschalkh ex Prona Almanicali ¹⁴⁹	neznáma suma	filozofická		Nitrianske Pravno
80.	14. apríla 1498	Martinus de Zakolcza ¹⁵⁰	4 denáre	filozofická		Skalica ¹⁵¹
81.	14. apríla 1498	Jacobus de Petrivilla ¹⁵²	4 denáre	filozofická		Petrova Ves ¹⁵³
82.	13. októbra 1498	nobilis Ladislaus de Appon ¹⁵⁴	neznáma suma	filozofická		Oponice ¹⁵⁵
83.	14. apríla 1502	Johannes de Wyhel ¹⁵⁶	8 denárov	filozofická		Nové Mesto nad Váhom
84.	13. apríla 1504	Franciscus Forgatz de Gymes ¹⁵⁷	neznáma suma	filozofická		Jelenec ¹⁵⁸
85.	13. októbra 1507	Georgius Gantz de Verbo ¹⁵⁹	neznáma suma	filozofická		Vrbové ¹⁶⁰
86.	13. októbra 1507	Jorius Priuidianus ¹⁶¹	neznáma suma	filozofická		Prievidza

¹⁴⁴ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 125.

¹⁴⁵ ŽUDEL, ref. 24, s. 196.

¹⁴⁶ TŮSKÉS, ref. 2, s. 245.

¹⁴⁷ *Tamže*, s. 256.

¹⁴⁸ *Tamže*, s. 273.

¹⁴⁹ *Tamže*, s. 277.

¹⁵⁰ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 148.

¹⁵¹ HLAVÁČKOVÁ, Míriam. Skalica. In ŠTEFÁNIK, Martin – LUKAČKA, Ján (ed.). *Lexikon stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 425.

¹⁵² SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 148.

¹⁵³ Nemôže ísť o osadu s rovnakým názvom Petrova Ves na Spiši z dôvodu, že tá lokalita zanikla po roku 1408, tým že všetci obyvatelia odišli do obce Kamienska. BEŇKO, Ján. *Osídlenie severného Slovenska*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1985, s. 171.

¹⁵⁴ TŮSKÉS, ref. 2, s. 284.

¹⁵⁵ LUKAČKA, ref. 46, s. 829.

¹⁵⁶ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 155.

¹⁵⁷ TŮSKÉS, ref. 2, s. 297.

¹⁵⁸ ŽUDEL, ref. 24, s. 192.

¹⁵⁹ TŮSKÉS, ref. 2, s. 303.

¹⁶⁰ ŽUDEL, ref. 24, s. 199.

¹⁶¹ TŮSKÉS, ref. 2, s. 303.

87.	13. októbra 1509	nobilis Andreas Verbeci ¹⁶²	neznáma suma	filozofická		Vrbovce
88.	14. apríla 1511	Generosus dominus Ladislaus Verböczi ¹⁶³	8 grajciarov	filozofická		Vrbovce
89.	13. októbra 1512	Petrus Marckch ex Mania ¹⁶⁴	4 uhorské denáre	filozofická		Maňa
90.	14. apríla 1518	Caspar de Assykwrt ¹⁶⁵	2 grajciare	filozofická		Nové Sady ¹⁶⁶
91.	13. októbra 1519	Antonius Mawter de Freystat Ungarie ¹⁶⁷	neznáma suma	filozofická		Hlohovec
92.	1524	Caspar de Hynoren ¹⁶⁸	2 grajciare	filozofická		Chynorany ¹⁶⁹
93.	13. októbra 1524	Petrus Bechinie de Lazan ¹⁷⁰	neznáma suma	filozofická		Lazany ¹⁷¹
94.	13. októbra 1525	Thomas de Vihel, filius Ladislai Sarwas ¹⁷²	2 grajciare	filozofická		Nové Mesto nad Váhom

¹⁶² *Tamže*, s. 306.

¹⁶³ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 62, pozri aj stranu 85, kde je uvedené, že Ladislaus Berböczi nobilis zaplatil 4 grajciare a stal sa 24. augusta bakalárom, avšak tento zápis bol v rukopisnej verzii matriky preškrtnutý, čo pravdepodobne znamenalo opravenie vykonanej chyby.

¹⁶⁴ *Tamže*, s. 168.

¹⁶⁵ *Tamže*, s. 179.

¹⁶⁶ MAJTÁN, ref. 38, s. 209.

¹⁶⁷ TŰSKÉS, ref. 2, s. 328.

¹⁶⁸ SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 187.

¹⁶⁹ LUKAČKA, ref. 46, s. 829.

¹⁷⁰ TŰSKÉS, ref. 2, s. 338.

¹⁷¹ VARSÍK, ref. 143, s. 185.

¹⁷² SCHRAUF, ref. 1, *A bécsi*, s. 188.

„Statuta den newgesezten Richtern, Burgern und allen Underthanen in der ganczen Herschafft Bybersburg“.

Príspevok k poddanskému právu v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí

Eva Benková

Problematika právneho postavenia poddaných za feudalizmu bola v slovenskej historickej spisbe diskutovaná predovšetkým pred rokom 1989.¹ Za ostatných 30 rokov síce poddanská vrstva nepatrí k „veľkým“ témam domácej historiografie a osobitne skúmaným entitám, nemožno však povedať, že moderný historický výskum o feudálnych spoločenských štruktúrach si nepriviligované obyvateľstvo Uhorského kráľovstva nevšima. Nazerá naň ale z pohľadu iných metodologických koncepcií a prístupov, napríklad v kontexte rodových štúdií², aristokratickej dvorskej kultúry a prostredia³, fenoménu kriminality⁴ a pod. Samozrejme, poddaný ostáva tiež v centre pozornosti hospodárskych dejín ako jeden zo základných produkčných pilierov uhorskej feudálnej ekonomiky, ale je (rovnako ako v predchádzajúcom období) skúmaný cez optiku kolektívnej identity (v rovine záväzkov voči zemepanskej vrchnosti, remeselníckej profesie, angažovania sa v panských službách).⁵

Vedecké práce, ktoré by zdôrazňovali mikrohistóriu života poddaného – jednotlivca alebo vybranej skupiny (aj v kontexte jestvujúcich právnych noriem) takmer chýbajú. Výnimkou je v tomto ohľade dvojzväzkové dielo Jána Tibenského *„Poctivá obec budmerická I. a II.“* sprostredkujúce pútavým rozprávaním reálie života v Budmericiach na Červenokamenskom

¹ Nasledovný výber literatúry zodpovedá zameraniu tejto štúdie: HORVÁTH, Pavol (ed.). *Listy poddaných z rokov 1538 – 1848*. Bratislava: SAV, 1955, 375 s. + prílohy; HORVÁTH, Pavel. *Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici 18. storočia*. Bratislava: SAV, 1963, 326 s.; HORVÁTH, Pavel. Hospodársko-spoločenské a právne pomery poddaného obyvateľstva na Slovensku v 16. – 18. storočí. In *Historické štúdie*, roč. 17, 1972, s. 27-46; RATKOŠ, Peter. Vývin feudálnej renty na Slovensku v 16. – 18. storočí. In *Historické štúdie*, roč. 17, 1972, s. 9-26; REBRO, Karol. K otázke práv poddaného k usadlosti do roku 1848. In *Historické štúdie*, roč. 8, 1963, s. 69-93; SEDLÁK, František. K niektorým otázkam hospodárskeho a sociálneho vývinu poddaných na Slovensku v 16. – 18. storočí. In *Historické štúdie*, roč. 17, 1972, s. 129-143; ŠPIESZ, Anton. Slovensko v procese reafeudalizácie v 16. – 18. storočí. In *Historické štúdie*, roč. 17, 1972, s. 47-61; ŠPIESZ, Anton – WATZKA, Jozef. *Poddaní v Tekove v 18. storočí. Historicko-štatistická monografia*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1966, 244 s. + prílohy; ŽUDEL, Juraj. Poddanská robota a námezdna práca na červenokamenskom panstve za Fuggerovcov v rokoch 1535 – 1583. In *Historické štúdie*, roč. 18, 1973, s. 157-174.

² KOHÚTOVÁ, Mária. Právne a sociálne postavenie poddaných žien. In LENGYELOVÁ, Tünde. *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Bratislava: Academic Electronic Press, s.r.o., 2004, s. 218-225.

³ Napríklad k úlohe poddaných v štruktúre aristokratického dvora pozri LENGYELOVÁ, Tünde. *Život na šľachtickom dvore. Odev, strava, domácnosť, hygiena, voľný čas*. Bratislava: Slovart, 2016, 248 s.; DUCHOŇOVÁ, Diana. *Palatín Mikuláš Esterházy. Dvorská spoločnosť a aristokratická každodennosť*. Bratislava: VEDA, 2017, 560 s.

⁴ NEMEC, Miroslav. *Od zločinu k trestu. Vývoj stoličného súdництва na Liptove v 18. storočí*. Ružomberok: Society for Human Studies, 2019, 200 s. + prílohy.

⁵ Štúdie k ranonovovekým reáliám panstiev uverejnené v LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). *Otázky zemepanského hospodárenia a správy v novoveku*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2019, 416 s.

panstve v Bratislavskej stolici.⁶ Pre bádateľa sústredujúceho sa na podmalokarpatský región sú tieto publikácie kľúčové, pretože autor *Poctivej obce* v nich v plnosti ukázal výpovedný potenciál zachovanej archívnej matérie. Vzhľadom na celouhorské pomery sú jedným z výnimočných prameňov staršie „*poriadky pre novovymenovaných richtárov, prísazných a poddaných panstva Červený Kameň*“ a mladšie „*pripomienky k poriadkom nášho milostivého pána* [Fuggera; pozn. autorky] *pre poddaných panstva Červený Kameň...*“ z polovice 16. storočia, o ktorých J. Tibenský v roku 1993 konštatoval: „*Fuggerovský Poriadok alebo Štatúty pre novovymenovaných richtárov, prísazných a poddaných je jedinečným prameňom nielen pre dejiny mestečiek a obcí, vrátane Budmeríc, Červenokamenského panstva, ale v istom zmysle pre slovenskú feudálnu dedinu vôbec. Preto som presvedčený, že sa tento prameň stane predmetom záujmu špecialistov nielen historikov, ale aj historikov práva a etnografov.*“⁷ Neskôr, keď vydával „*Starodávnu históriu*“ Budmeríc (v poradí ako druhý, avšak z chronologického aspektu prvý zväzok *Poctivej obce*), napísal „*Veľký štatút* [mladšie „*pripomienky k poriadkom*“; poznámka autorky] *nie je iba „vzorkou“ právnych pomerov, spoločenského života a materiálnej kultúry ľudu panstva Červený Kameň, ale v mnohom pre celé Slovensko a vôbec staré Uhorsko.*“⁸

Na tomto mieste je tiež nevyhnutné ozrejmiť situáciu, za akej boli štatúty na Červenom Kameni vydané. Keď sa v polovici 30. rokov 16. storočia etablovali na Červenom Kameni Fuggerovci, panstvo bolo v nie dobrej kondícii. Za polstoročie z neho títo finančníci z Augsburgu spolu so svojimi faktormi a delegovaným správnym aparátom urobili na uhorské pomery modernú a fungujúcu „firmu“ s prvkami ranokapitalistického podnikania. Červený Kameň tak možno považovať za vzorový príklad uhorského feudálneho panstva v 16. storočí, kde

⁶ Pred knižným vydaním budmerických dejín Ján Tibenský prezentoval výsledky svojho výskumu v sérii 12 prednášok v Budmericiach. Tie vyšli tlačou v rokoch 1992 – 1995 v edícii Korene. Uvádžam len tie, ktoré hlbšie reflektujú problematiku červenokamenského poddanstva. TIBENSKÝ, Ján. *Ako žili naši predkovia za panstva Fuggerovcov a čo za to museli dávať svojej zemepanskej, cirkevnej a štátnej vrchnosti*. Budmerice: Obecný úrad, 1992, prednáška č. 2, 13 s.; TIBENSKÝ, Ján. *Fuggerovské poriadky alebo štatúty pre novomenovaných richtárov, prísazných a poddaných v živote Budmeričanov*. Budmerice: Obecný úrad, 1993, prednáška č. 3, 25 s. + prílohy; TIBENSKÝ, Ján. *Každodenný život v Budmericiach v časoch Fuggerovského panstva*. Budmerice: Obecný úrad, 1993, prednáška č. 5, 20 s.; TIBENSKÝ, Ján. *Obyvateľstvo Budmeríc v druhej polovici 16. a 17. storočia*. Budmerice: Obecný úrad, 1993, prednáška č. 7, 23 s.; TIBENSKÝ, Ján. *Hospodárske a sociálne pomery v Budmericiach v 17. storočí*. Budmerice: Obecný úrad, 1994, prednáška č. 8, 26 s.; TIBENSKÝ, Ján. *Život verejný, spoločenskoprávny a každodenný v Budmericiach za prvých Pálffyovských zemepánov*. Budmerice: Obecný úrad, 1994, prednáška č. 9, 39 s.; TIBENSKÝ, Ján. *Obyvateľstvo Budmeríc na konci feudalizmu 1700 – 1850*. Budmerice: Obecný úrad, 1995, prednáška č. 12, 45 s.; TIBENSKÝ, Ján. *Poctiva obec budmerická. Každodenný život slovenskej dediny na konci feudálnej éry*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 1996, 480 s.; TIBENSKÝ, Ján. *Poctivá obec budmerická. Starodávna história. Každodenný život slovenskej dediny od najstarších čias do začiatku 18. storočia*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 1998, 558 s.

⁷ TIBENSKÝ, ref. 6, *Fuggerovské poriadky*, s. 25.

⁸ TIBENSKÝ, ref. 6, *Poctivá obec budmerická. Starodávna história*, s. 430.

majitelia dokázali racionálne využiť jeho potenciál, úspešne implementovať inovátorské idey a prístupy k rozvoju hospodárstva, konsolidovať socio-demografickú situáciu a v zhode s tým reorganizovať panskú správu a systematizovať písomnú agendu.⁹ Za vydaním tých najvýznamnejších dokumentov hospodárskej a verejnej správy stál najmä Sebastián Kurtz, prefekt panstva.¹⁰ Popri urbári z roku 1543 realizoval, koordinoval či inicioval založenie pozemkovej knihy vinogradov, knihy kostolných a sirotských účtov či práve spísanie (staršieho) štatútu pre novozvolených richtárov, mešťanov a všetkých poddaných na panstve. Ide o písomnosti, ku ktorým sa na iných uhorských panstvách v danom období ťažko hľadá paralela.¹¹ Hoci autorstvo oboch poddanských poriadkov nemožno jednoznačne deklarovať, podiel na redigovaní dokumentov mali okrem Kurtza tiež červenokamenský provizor Hans Mayr a zemepán Anton Fugger.

Relevancia právnych poriadkov z Červeného Kameňa pre výskum poddanského práva v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí

Keď sa v súlade s obsahom príspevku sústredím na otázku poddanského práva na úrovni krajinskej legislatívy v 16. storočí, podobne ako v storočiach stredoveku bolo na uhorskom sneme pomerne frekventovane diskutované právo sťahovania sa poddaných.¹² Samozrejme, najmarkantnejšie situáciu poddaných poznačili októbrové zákony z 1514¹³ a Tripartitum, ktoré hoci formálne nenadobudlo platnosť zákona, v uhorskej právnej kultúre a vede dosiahlo vysokú relevanciu.¹⁴

Krajinská legislatíva síce bola univerzálnym, východiskovým, predpisom a nástrojom pre zemepanskú vrchnosť vo veciach disciplinovania poddaných a vytvárala základné mantinely spoločenského, hospodárskeho, kultúrneho a právneho systému v ich životoch, bytie poddaného bolo regulované predovšetkým právnou úpravou platnou v rámci konkrétneho

⁹ ŽUDEL, Juraj. *Fuggerovci na Červenom Kameni 1535 – 1583*. Bratislava: Veda, 1991, passim.

¹⁰ FEDERMAYER, F[rederik]. Erby fuggerovských prefektov a kastelánov na hrade Červený Kameň (Biberspurg). In *Woch: ročenka pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy*, 2015, roč. 3, s. 78-79.

¹¹ Juraj Žudel, najväčší znalec archívneho fondu *Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň 1*, štatúty ako „unikátne dokumenty feudálnych panstiev na Slovensku.“ Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej **MV SR**), Slovenský národný archív (ďalej **SNA**), fond (ďalej f.) *Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň 1* (ďalej **ČK I**), inventárne číslo (ďalej i. č.) 24, škatuľa (ďalej š.) 8; i. č. 26, š. 9; i. č. 58, š. 31; i. č. 54, š. 28, s. 4n; ŽUDEL, Juraj. *Správa Červenokamenského panstva za Fuggerovcov a jej písomnosti (1535 – 1583)*. In *Slovenská archivistika*, 1989, roč. 24, č. 2, s. 41.

¹² Suspensovanie alebo uvoľňovanie mobility poddaných ošetrovali zákonné ustanovenia z rokov 1504, 1514, 1547, 1548, 1550. LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. 2. vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2002, s. 201.

¹³ MÁRKUS, Dezsó (szerkeszti). *Magyar Törvénytár 1000-1895. Millenniumi emlékkiadás. 1000-1526. évi törvényzikkék*. Budapest: Franklin-Társulat, 1899, s. 704-741, Uladislai II. Decretum Septimum.

¹⁴ ŠTENPIEN, Erik. *Tripartitum*. Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 277-286, tretia časť, článok 25-31.

časopriestoru. Feudálne panstvá na vidieku sú príkladnými socioekonomickými subjektmi pre pochopenie personálneho a teritoriálneho partikularizmu v praxi s možnosťou komparácie pre celé Uhorské kráľovstvo. V uhorských reáliách druhej polovice 16. storočia je badateľná zvýšená produkcia urbárov (čo súviselo najmä so zmenami v ekonomickej politike nobility), na základe ktorých je najlepšie čitateľná právna pozícia poddaných. V správnom mechanizme feudálnych panstiev tieto písomné inštrumenty síce zachytávali (obyčajne) len skupiny poddaných prinášajúcich zisk do panskej kasy a „panských pivníc a sýpok“, avšak niektoré registrovali poddanstvo komplexne. Urbáre spomínam aj preto, lebo pre uhorské panstvá sú tieto najčastejšie zachovanou písomnosťou správnej agendy a poväčšine práve v nich sa odrážalo miestne zvykové právo a boli v nich nastolené základné pravidlá správania sa poddaných. Na Červenom Kameni bol fuggerovský urbár spísaný v roku 1543 a už len v porovnaní s niekoľkými uhorskými urbármi zo 16. storočia, respektíve urbármi pochádzajúcimi z Červenému Kameňu najbližších feudálnych panstiev v Bratislavskej stolici, má vysokú výpovednú relevanciu (už na prvý pohľad podporený kvantitatívnou stránkou).¹⁵

Úlohou tejto materiálovej štúdie nie je obsahová analýza červenokamenských právnych poriadkov, ale sprístupnenie prameňa ako takého. O panstve Červený Kameň v 16. storočí už slovenská historiografia vyprodukovala (napríklad vyššie citované¹⁶) veľmi kvalitné práce, čo niekedy vzbudzuje nesprávny dojem o nemožnosti „objavenia“ nespracovanej „červenokamenskej“ témy. Tu publikované štatúty ale otvárajú jednu z ďalších kapitol, ktorej sa môže dostať interdisciplinárneho vedeckého diskurzu v medzinárodnom rámci.

Poddanské poriadky na panstve Červený Kameň

Oba poddanské poriadky sú zapísané do majetkovoprávnej a administratívnej knihy („*Prothocoll und handelsbuch*“) panstva Červený Kameň z rokov 1550 – 1562.¹⁷ Prvý poriadok „*Statuta den newgesezten richtern burgern und allen underthanen in der ganncze[n]*

¹⁵ MV SR, f. ČK I, i. č. 54, š. 28, s. 4-17, 139-172; MARSINA, Richard – KUŠÍK, Michal (ed.). *Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I. (16. stor.)*. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959, s. 69-163. Pre komparáciu pozri napríklad urbár Svätojurského a Pezinského panstva z roku 1559. Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, E 156, Urbaria et conscriptiones, Fasc. 097, No. 020.

¹⁶ Pozri tiež BENKOVÁ, Eva. *Vinohradníctvo na panstve Červený Kameň v ranom novoveku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2017, 192 s.; ČIČAJ, Viliam. Obilninarstvo na panstve Červený Kameň za Mikuláša Pálffyho v rokoch 1583 až 1600. In *Agrikultúra*, 1978, roč. 15, s. 5-19; SKLADANÝ, Marián. Pivovarníctvo na Červenom Kameni v 16. storočí. In PETRÁŠ, Milan (ed.). *Z dejín pivovarníctva, sladovníctva a chmeliarstva na Slovensku*. Trnava: Západoslovenské múzeum, 1993, s. 38-53; SKLADANÝ, Marián. Rybníkarstvo na fuggerovskom panstve Červený Kameň v 16. storočí. In *Historické štúdie*, 1965, roč. 10, s. 22-53.

¹⁷ Kniha je uvedená: „*Hernnach ain annder gemain handel buech angefangen unnd ist numero 2, dan das erst handl buch ist gar uber schriben.*“ ŽUDEĽ, ref. 11, Správa Červenokamenského panstva, s. 41; MV SR, SNA, i. č. 54, š. 28, s. 2, s. 4-17, 141-172.

*herschafft Bybersburg*¹⁸ pochádza z roku 1550 (respektíve bol do knihy zaznamenaný 24. apríla roku 1550), obsahuje 35 artikúl a je napísaný na 14 stranách. Druhý poriadok uvádza titul „*Vermerckht die statuta und gepott, unnserer gnedigen herrn, der herrn Fugger, auff die underthonen der herschafft Biberspurg*“.¹⁹ Tento poriadok o 49 číselne označených odsekoch s dvomi doplnenými článkami spolu na 32 stranách vznikol prepracovaním staršieho a je nedatovaný. S ohľadom na prax označovania záznamov v knihe, bol tento mladší štatút zapísaný v roku 1555.

Obidva štatúty sú napísané v nemčine. J. Tibenský ich v 90. rokoch prácne analyzoval a v slovenskom preklade veľký štatút v *Poctivej obci* publikoval.²⁰ Počas môjho niekoľkoročného výskumu v archívnych fondoch panstva Červený Kameň som ja sama zo štatútov (predovšetkým originálov, pretože Tibenského preklady niektorých článkov nie sú presné) pravidelne čerpala informácie a pred pár rokmi som si ich pre väčšie pohodlie a zefektívnenie vlastnej práce aj prepísala. Hoci J. Tibenský mal víziu frekventovanejšieho využívania týchto prameňov v interdisciplinárnom rozsahu, vychádzajúc z mojich znalostí o historickej spisbe k Červenému Kameňu (v prípade, že sa mýlim, iný bádateľ na to určite v budúcnosti upozorní) musím po takmer 30 rokoch od Tibenského vyjadrenia potvrdiť pravý opak. Práve preto som sa rozhodla túto „pracovnú pomôcku“ sprístupniť aj neslovensky čítajúcemu bádateľovi.

Pri prepise oboch právnych poriadkov sa pridržam niekoľkých pravidiel. Vzhľadom na skutočnosť, že v písárskej praxi nebolo ustálené písanie veľkých písmen, majuskulami zapisujem len názvy sviatkov, kresťanského Boha, toponymá, dni v týždni, nemecký názov Uhorského kráľovstva. Veľké litery používam tiež na začiatku viet (členenie textu vychádza z predlohy). Okrem vlastných mien nerozlišujem písanie ü/ů, ö/ő. V origináli naznačené skratky rozpisujem s výnimkou peňažných jednotiek, kde ponechávam skrátene tvary d. (denár), f. (florén), β (šiling). Hlások j a v na príslušných miestach zamieňam za i a u. Spoluhlásku w a samohlásku y ponechávam podľa predlohy. Háčik nad u som nenaznačovala. Všetky moje autorské zásahy (rozpísanie skratiek, poznámky a ďalšie komentáre) vymedzujem od pôvodného textu hranatými zátvorkami.

¹⁸ *MV SR*, f. *ČK I*, i. č. 54, š. 28, s. 4-17.

¹⁹ *MV SR*, f. *ČK I*, i. č. 54, š. 28, s. 139-172.

²⁰ TIBENSKÝ, ref. 6, *Poctivá obec budmerická. Starodávna história*, s. 429-455.

Prvá redakcia poddanského poriadku z roku 1550

[s. 4] Laus deo 1550 adi 24 aprilis auff Bybersburg²¹.

Hernnach statuta den newgesezten richtern burgern und allen underthanen in der ganncze[n] herschafft Bybersburg gegeben.

Auff S[ankt] Iergentag oder den nechste[n] Sonntag darnach, pfllegt ma[n] ierlich die empter zueverender[n] und auff dem schlos²², new richter zue seczen. Der herr seczt die richter musse[n] mit auff gelegte[n] fin[k]hern ain aid den herr[n] schwere[n] wie in der vorgelesen wirdt, wen ma[n] welt gibt der h[er] aine[n] iede[n] richter ain weys steblin in die hand. Die richter aus den 2 mergte[n] Schadmansdorf²³ und Windisch Nusdorf²⁴ welt im ieder selber 2 burg[er]. Die gemain aus bemelte[n] 2 mergte[n] wele[n] iede noch 4 burg[er]. Die richter aus den furnembste[n] grossen derffer[n], erwelen in 2 burg[er] und die gemain 2 burg[er]. Die richt[er] aus den claine[n] derffer[n] erwele[n] ine[n] aine[n] burg[er] und die die gemain 2 burg[er]. Dise burg[er] alle muss[en] gleycher massen wie die richter mit aufgelegte[n] fing[ern] aine[n] aid den herr[n] schwere[n]. Die staduta werde[n] der gancze[n] gemain aus der herschafft verlese[n] wan man richt[er] und burg[er] erwelt hat im vorhof in der stube[n] bey dem ausser[n] thor verlese[n], dan wan ma[n] emsagt das ma[n] richter secze[n] will khompt die gancz gemain der maist tayl, auf angesaczte[n] tag herauf das schlos, und wirt in vorgelesen wie hernahvolgt, und nach verlesne[n] staduta, schwere[n] richter und burg[er].

[s. 5] Statuta.

Erstlich das ain ieder richter, wie ehr wirt erwelt, und mit name[n] genent aine[n] aid thun soll, auf de[n] vorgelosne[n] statuta, und auf gesezten ordnu[n]ge fur gelese[n] werden. Nach gebrauch und altem herkhome[n], der freye[n] und ander[n] kunigelihe[n] stedte[n], dises lobliche[n] kunig reychs Hungern gleycher massen solln auch schwere[n] die erwelten burgern.

Zuem ander[n]. Hatt ma[n] bisher ain gotlos leben in alle[n] aigen gefiert so man schon in der kyrche[n] gepredigt, sein die paurn anderswohin gange[n] und also kaine[n] underschid under den feyertag und arbit tag gemacht der halben welle[n] wir richter und burger bey ihre[n] aid so sy thun werden, ermant und erynnert haben. Wen man bredigt oder mes list, sol das volk

---

²¹ Hrad Červený Kameň.

²² Hrad Červený Kameň.

²³ Častá.

²⁴ Dolné Orešany.

zuer kyrch gehn die feyer tag haylige[n] mit bredig hore[n] und betten. Die richter und underthan sein bisher alle feyrtag auff's schlos gelauffen daraus auch solh leychtfertigkeit ist gewachse[n], das niema[n]d[en] der bredig oder kyrch gehn geacht hatt, welle[n] wir burgrafe[n] vo[n] dise[n] tag an abgestellt habe[n], und gebietten richter und burger das sy mit ihre[n] gesind, so ma[n] bredigt od[er] mes helt die ersten und lezten, darzue und darvo[n] seyen. Auff de[n] schlos wirdt ma[n] an kaine[n], Sontag, Unser Liebe[n] Frawen und Zwelff Bottentag ainich verhor gebe[n], der halbe[n] ain Ieder sich darnach zue richte[n] wis. Es sey dan ain gar genotig sach die nit auff den ander[n] tag mog verzug habe[n]. So ain richter imand[en] under der bredig oder wan ma[n] mes list auff dem margt oder vor der kyrche[n] stehn findt, oder erfert das ain[er] aus ungehorsam und unachtsam nit zue kyrche[n] geth, den selben solln richter und burg[er] den burgrafe[n] anzaige[n] der soll zue straf 2 tag auf dem schlos robotten. Welher nit zue beycht und ierliche[n] zue de[n] haylige[n] sacrament geth solln die pfarr[er] der obrikait anzaige[n], soll ain ieder vo[n] den burgrafe[n] umb 5 f.²⁵ on alles mitl gestrafft werd[en]. Kain recht nach handlung soll ma[n] yeben oder verrichte[n] bis das die bredig und mes in der kyrchen fur yber ist. Man soll niemand[en] under der bredig gestatte[n] zueverkauffen oder [s. 6] kauffen, sey flaisch braut wey[n] oder anders man mus es aber almal so ma[n] imand frembder was sieht fayl habe[n] undersage[n], so ain[er] vber die verbott was kauffe[n] wurd soll richter und burg[er] dem kauffer das so ehr kauft hat neme[n] und soll es verlore[n] haben. So ymand[en] weyn under der bredig oder mes leytegt od[er] die so trinken solln umb f. 2 gestrafft werd[en], und so es richter und burg[er] verschweyge[n] solln sy vo[n] burgrafe[n] umb f. 10 gebust werd[en], darauf solln die pfarrherrn auch ihr aufmerke[n] habe[n]. Den pfarrherr[n] soll man das so in von altersher zue stendig zue iseder gelegne[n] zeut gut willig gebe[n], welher sich aber hierin ungehorsamlich hielt wurd gestrafft werd[en]. Alle kyrchen zins, und wax so ain ieder schuldig ist, das ehr bezal die kyrchpflieger solln solhes vleyssig aufschreybe[n] was ain ied[er] Zalt, den kyrchpflieger[n] hab ich aine[n] ieden ain zettl geben wer und wievil ain ieder schuldig ist.

Zuem dritten. Soll ain ieder richter burg[er] alle geburliche gerechtigkeit anneme[n], nach landts gebrauch, doch ihr solt die selbigen gerechtigkeit zuvor und ehe ihrs annempt wol beratschlage[n] ob die anzueneme[n] sey oder nith, dan etwa daraus schade[n] und vil unrathe erfolgt[en] wie ihr diser zeut gnug gesehe[n] und gehort habt, und so ihr was annempt sol wetlet

---

²⁵ Skratka f. = zlatý.

clag und ant[?] von den underthane[n] und auslender[n], mit vleys verhore[n], und niemand[en] zue lieb noch zue laid richte[n].

Zue vierdten. Solln die richter so offt ain recht ist, der herrn gelobte[n] schreyber vo[n] den burgrafe[n] darzue begere[n], und nach ergangne[n] urtail, alle rechtlihe od[er] gutlihe vertreg, und handlung[e] in die gerichts buch[er], auff dem schlos einschreybe[n] lasse[n], damit zue kunfftige unainigkait coste[n] und schad[en] zuverhuetten. Es solln auch die richter in malfycz hanndlunge[n] oder ander wichtige recht sachen, allein nit hanndle[n], sonnder auslender als umb ligende nachparrn, darzue erbitten und begere[n], die alt erfare[n] und recht verstendig leut sein. [s. 7] Was aber belangt gemain sache[n], moge[n] richter und burg[er] allein richte[n] ist es in auh zue schwer moge[n] sy aus den nechste[n] aige[n] in der herschafft darzue forder[n], so aber imand ain beschwer hett und sich an de[n] was richter und burg[er] ausgesproche[n], nit wolte[n] setige[n] lasse[n] soll ain ieder frey habe[n] auff den herrn zue appelle[n], befunde[n] wir burgrafe[n] dan das die richter nach gunst od[er] unbedachtlich gericht od[er] ainer aus beste[n] streytige[n] kopf unrechtlich appelieret soll vo[n] vns burgrafe[n] nach gelegenheit der sache[n] gestrafft werd[en] der halbe[n] solln sich richt[er] und burg[er] vor wol bedenke[n] ehe das sy rotl spreche[n], der appelle[n] will soll sich gleych[er] massen vor auh wol bedenken.

Zuem funffte[n]. Haben die richter bisher in der herr[n] weyngart und all anderer arbeit ubel zuegesehen, dardurch die underthan ungehorsam unvleyssig worde[n], etwa ist ain[er] erst umb 8 od[er] 9 Ur etlich[er] erst umb mit tag an die robot gange[n] habe[n] 2 od[er] 3 stund gearbeit, das wa ma[n] ain arbeit in aine[n] tag hett moge[n] verrichte[n] hatt ma[n] 2 od[er] 3 tag darzue haben musse[n], derhalbe[n] ermanen wir die richter bey ihre[n] aid das sy wolle[n] die robot bey recht[er] zeut ansag[en] auf das sich kainer ausreden khun, und morgens frue das all roboter zue de[n] richt[er] khome[n] und mit im, so bald die sun auffgeth an die robot gehn, der richter soll nit vo[n] inne[n] gehn, der gleyche[n] solln die underthan an der robot bis zue der sune[n] nidergang beleybe[n], welcher sich in de[n] ungerhorsam langsam an die robot gehen od[er] vor der zeut darvo[n] lauffe[n] wurd, solln richter und burg[er] anzaige[n] und nit verschweyge[n], und so richt[er] und burg[er] in de[n] nachlessig erfund[en] wurd[en] solln die vil herter als die underthan gestrafft werden. So der richt[er] etwa krankhait od[er] ander gescheft halbe[n] bey der robot selb[er] nit sein kund[en], mag ehe es seine[n] geschworne[n] burg[er] aine[n] bevelh[en] der soll es wie d[er] richter selbs verrichte[n]. Es solln im auh die underthan wie de[n] richter selbs gehorsam laiste[n]. Der herr diener vom schlos auch die weynzirl habe[n] sich

vergangen iar beclagt, wan wir sy schiken, das sy zue sehe[n] auff mit vleys, [s. 8] wol und recht gearbait werd, redt ain[er] ine[n] was zue, so schelte[n] sy die dien[er] und weinzylr rede[n] ine[n] schmebliche[n] zue, also das schier kain[er] mehr weyn zyrl sein will, solhes woll ain ieder richt[er] sein[er] gemain anzaigen das sy gedenke[n], und sich vor solhe[n] zue rede[n] und schelte[n] huette[n], khompt mehr ain clag uber ain solhe[n] soll gewislich, mit ungnad gestroft werd[en]. Die underthane[n] beclage[n] sich wie ma[n] ain ungleychait in den robotte[n] geprauch, es thut oft ain[er] 2 oder 3 robott. Da manch[er] khaum ain robott thut, welle[n] also richter und burg[er] ermant habe[n], das sy in dem selbe[n], gleychait halte[n], und die robott vo[n] haus zue haus heru[m]b ansage[n], sovil von nothe[n], ain ander mal so ma[n] einsagt so fecht ma[n] an de[n] orth an da mans vorgelasse[n] hatt. So wirdt ain gleychait gehalte[n] und sich niemand beschwere[n] khune[n], den so man freyhait geben hatt soll ma[n] mit aller robot zue fride[n] lasse[n].

Zuem sechsten. Hoffer oder inleutt die gutter habe[n], und aines vermoge[n] sein, solln richter und burg[er] nit gestatte[n] inleut zue sein, sonnder solln heuser pawe[n], dan es ist manch[er] ain in man, hatt 2 weyngarten aker und ander zue gehorung ist reycher als mancher wirt, und ain freyher robot nach zinst de[n] h[er]n nictes, welches die herrn, weytter kains wegs gestatten noch zue sehe[n] welle[n]. Was hochstett oder freyheuslen sein, welle[n] die herrn nit mehr gestatte[n] sonnder solln zinse[n] und diene[n] wie ander die nit aker habe[n] soll ma[n] geben wie ander[n] hofe[n]. Was ander arm inleut sein die sich vo[n] der herschafft nere[n] solln halbe[n] robott od[er] die dritte thun darnach es die noth erhaist.

Zue 7. Mit dem anschnitt hatt ma[n] bisher nach gunst angeschnitte[n] der halbe[n], wan ain anschnit m[er?] wirt verkindt ermane[n] wir richt[er] und burg[er] bey ihre[n] aid den sy den herr[n] gelobt und geschwore[n], das sy den also anschneyde[n], auff das sich niemand zue beschwere[n] hab, so nue der aller angeschnitte[n], das richter und Bburg[er] alwege[n] mit de[n] rabasch herauff khome[n], und der obrikait anzaige[n], werde[n] wir burggrafe[n] darein sehe[n], das sich niemand[en] wirt beclage[n] moge[n].

Zue 8. Man soll fern[er] kain underthan einlass[en] oder zue pawe[n] vergune[n] der nit vermag kunigelihe[n] anschnit zue gebe[n], wir werd[en] [s. 9] ferner kaine[n] underthane[n] auffneme[n], od[er] zue pawe[n] gestatten, es sey dan das wir ain gruntlihs wisse[n] habe[n], wader der khompt, ob ehr sich an de[n] orth da ehr gewese[n], erlih verhalte[n], nit ausgeyagt sey, von seine[n] herr frey und ledig auh wol abgeschaide[n] sey, nit das wir aufneme[n] leut die

anderswo nit bleybe[n] derffen sein raub[er] merd[er] dieb ehebrech[er] und der gleyche[n] leut, wie bis her zue gelasse[n], dardan vil unraths entstand[en] ist.

Zue 9. Die richter an etlihe[n] orthe[n] haben bisher die underthanen, bust darnah das gelt under ainand[er] behalte[n] oder verzerth, gebiette[n] wie alle[n] und ieden richter das solhes babgestelt und hinfuro imm[er] beschehe, der obrikait kerth die bues zue, der richter soll den vngehorsam[en] mit de[n] stokstraffe[n].

Zue 10. Die einwoner soll kainer mit der wer in das leuthaus gehn. So aber der schenk ain wer bey aine[n] ersech, soll ehr im d[i]e wer neme[n] und de[n] richt[er] gebe[n] der richter soll ain solhe[n] mit de[n] stokstraffen. So ain frembder in das leuthaus kwem, mit sein[er] wer, so ehr uber ain seydl wey[n] bey de[n] schenk tysch, austrinke[n] oder sunst weytt[er] trinke[n] will, soll der schenk alle seine wer vo[n] im begere[n] das ehre zue behalte[n] geb, und so ehr will wegk gehn, soll ma[n] im sein wer wider zuestelle[n].

11. So etwa ain ubelthatter, merder, raub[er], oder dieb auff offner thatt in der herschafft Bybersburg, begriffen oder de[n] richt[er] mit grund anzaigt wirdt soll richt[er] sampt der ganz[e]n gemain auf sein und ain solhe[n] suche[n] den gefangne[n] aufs schlos ant[?] und so richt[er] und burg[er] in solhe[n] nachlessig erfund[en] solln sy nach ungnad gestrafft werd[en].

Zuem 12. Man hatt bisher ain gebrauch gehabt, wan was sich in der herschafft zuegetrage[n] oder beschehen, hatt ma[n] solhs erst vber 3 od[er] 4 tag angezaigt der halber gebietten wir in name[n] unser g[naden] here[n], alle[n] richter[n] und burgern, bey straf mit de[n] gefengknus und am gut, das wa etwa kriegs volk, durch die herschafft zug, imand[en] beraubt erschlagen wurd, od[er] in welde[n] den herr[n] holcz entfieret, oder and[er] gereubt iebet, das sy solhes vo[n] stunda[n] durch aine[n] gewise[n] zue rost aufs schlos anzaige[n].

Zue 13. So sich etwa (da Gott vor sey) ain ungluk zue trieg das etwa [s. 10] gewalt beschech, ain auf geleuff wurd oder feur auskwem, oder ander unfridlich zuefel begeb, das ma[n] auff dem schlos kreucz schus thett, das ain ieder furderlich de[n] schlos zue lauff. Ist es aber im margt oder dorff das ma[n] zue sturm schlieg, soll ain ieder auf placz mit der wer oder dem richter zue lauffen, ist es aber ain feur das ma[n] den nechste[n] zuem feur sampt weyber iungs und alts zue lauff, die richter solln solhes eylund zue ros erstlih auf das schlos, darnach de[n] nechste[n] derffer[n] zue wisse[n] thun, da soll ain ieder aufs treulichst bey straf an leyb und gut zue lauffe[n] und rechen helffen.

14. Die richter solln auh gutte[n] vleys habe[n] auff die feur stedte[n] in heusern die offft besichtige[n], und einsage[n] das ehr seine feurstett bewar thut ehre nith soll ma[n] in kain feur in seine[n] haus anlege[n] lasse[n] und de[n] ofen einschlage[n], solhes soll ma[n] bey zeutte[n] thun und nit anstehn lassen [marginálna poznámka v prameni Nota] bis auf den winter. Such den artikl a[?] 9 vom schiesse[n], und wald anzinde[n]. [s. 16] Es ist zuvor gnugsam angezaigt das kain[er] mit der buxen in welde[n] schiesse[n] umb gehn soll, wolle[n] euh der halbe[n] nochmaln angezaigt werde[n] wa ma[n] aine[n] mit ainer buxe[n] auf ungewonliher stras oder weg begriffe[n] de[n] wirt ma[n] die buxe[n] neme[n] erfert ma[n] aine[n] der rech [s. 17] hase[n], fashan oder ander wild od[er] gefligel scheust soll, nach ungnad[en] und gelegenhait gestrafft und mit nichte[n] begeben werde[n] darnach wis sych ain ieder vorschade[n] zue huetten. Die richter, burg[er] und gemain solln achtung auf die hurten und ander so ierliche[n] in der fassen die weld anzinde[n] habe[n], und ain solhe[n] aufs schlos ant[?] dan erfare[n] wir aine[n] der eß anlegt, oder ain ander der solhs gewar wirt und verschweygt solhs, soll, nach ungnade[n] an leyb und gut gestrafft werde[n] darnach hab sich ain ieder zue richt[en]. Alle die so wise[n] habe[n], welche de[n] herrn davo[n] zins zue gebe[n] schuldig sein, solln sich ierlih in den pfungst feyrtag ehe das sy machen aufs schlos zue den burgrafe[n] verfuege[n] und sich mit in vertrage[n] davon bezalen welher aber mehe[n] wurd ehe ehr den zins bey de[n] burgrafe[n] richtig macht, de[n] wirt ma[n] das hew neme[n] oder mus taplete[n] zins zale[n] darnah hab sich ain ieder zue richte[n] und vorschade[n] zue huete[n] wis. Eß soll auh kain[er] one erlaupnus oder auszaige[n] der burgrafen wise[n] noch aker mache[n], vil wenig[eg] sein wise[n] oder aker erweytter[n] so aber ain[er] daruber sich vergriff, wirt ma[n] geg[en] aine[n] solhen mit ernstlih[er] straff verfare[n].

[s. 10] Zue 15. Gebietten wir aine[n] iede[n] in sonnderhait, das ehr sich zue ernst geschickt mach, mit schwerte[n] oder sablen, buxen gutte[n] scharffen spiesse[n] und ain[er] haken, auff solhes solln die richter acht habe[n], das geschech dan son wir werd[en] heru[m]b schike[n] die lasse[n] besichtige[n] und beschreybe[n], und aine[n] od[er] mehr find[en] die nit were[n] habe[n] solln gestrafft werd[en].

Zue 16. Wer wise[n] und weingarte[n] hatt, soll die mit grabe[n] mache[n] verzeune[n] oder sunst verhawe[n], damit das eich nit mog schade[n] thun so aber ainer befund[en] wurden das ehr nit recht vermachtet, ime od[er] seine[n] nach pare[n] schade[n] beschech. Soll nit der des das vieh ist gestrafft werde[n], sonnder der sein weyngart wise[n] oder aker nit recht verzeunt oder verfritt hatt.

Zue 17. So ainer ain grabe[n] wise[n] oder anders so vermacht ist auff prech, im ain weg hindurch machet, und dem des wise[n] oder weyngart schaden beschech. Soll der den weg aufgebracht[n] de[n] schad[en] zale[n], und darzue von burgrafe[n] umb begangne[n] mut willen gestrafft werd[en].

Zue 18. Die da vich habe[n] sey schwey[n] Ros oder Anders, verhute[n] das nit getheß Zue schade[n], soll ma[n] den Schade[n] besichtige[n] und schecze[n], das der dem das Vich zue gehört den schade[n] bezal, beschicht eß Zue mehr maln sonnderlih vo[n] Schweyne[n], werden d[i]e Burgrafe[n], die schwey[n] [s. 11] lassen nider schiesse[n] und neme[n], darnach hab sich ain ieder zue richte[n].

Zuem 19. Wer will getraid verkauffe[n] oder kauffe[n], soll ain mecze[n] von dem richter mit der herrn zaichen gepecziert habe[n], so aber ain[er] mit aine[n] frembde[n] mecze[n], des heren gezeichnete[n] mecze[n] ungleich, wirdt verkauffe[n] od[er] kauff[en] soll gestrafft werde[n], thut ehre zue ander[n] mal soll ma[n] im getraid oder was ehr verkauft neme[n].

Zue 20. Eß solln weder richter noch bergmaist[er] nit gestatte[n] haus, weingarte[n], wisen, oder eker zuverkauffe[n] oder zueverpfende[n], auch niemand[en] einweyse[n], oder gerechtigkeit anneme[n], one vorwisse[n] der burgrafe[n], eß solln auch die richter solhs der gemain einsage[n] auff das sych ain ieder darnach zue richte[n] hab, dan welher one vor wisse[n] der burgrafe[n] verkauft oder verpfendt soll vom haus f. 2 vom $\frac{1}{8}$ weyngarte[n] f. 4 vom ianchart aker f. 1 von der wise[n] f. 1, one alles mitl gestrafft und gebust werd[en].

Zue 21. Eß soll kain flaischaker oxen oder khue schlachte[n], eß habens dan zuvor richter und burg[er] besichtiget, ob eß gesund tüchtig od[er] nit sey, richt[er] und burg[er] solln auh ab solhem halte[n].

Zue 22. Ma[n] soll frembde[n] flaischaker[n] oder sterczer[n] nit gestatte[n] flaisch zuverkauffe[n] vich zue schlachte[n] eß wolte[n] eß dan d[i]e flaisch[er] in der herschafft nith thun.

Zue 23. Richter und burger solln den flaischaker[n] nit gestatten das flaisch zue gebe[n] wie sy welle[n], sonnder das sy eß iede zeit verkauffe[n] wie mans zue Thurna²⁶ und Bresburg²⁷ gibt, sey oxen khue oder schweyne flaisch.

---

²⁶ Trnava.

²⁷ Bratislava.

Zue 24. Die richter solln dene[n] einsage[n], welhe zins aker habe[n] und nit ros darzue, damit ehr aker mecht, das dieselbe[n] zwische[n] hie und weyhenachte[n], ros kauffe[n], welher aber kains kauft, und zins aker hatt. Soll umb f. 10 gestrafft werd[en].

Zue 25. Die herr[n] ihr g[naden] haben verpote[n] gais zue halte[n], solln de richt[er] der gemain aber mal anzaige[n], welher zwische[n] hie und michael's seine gais nit verkauft, wirdt ma[n] die neme[n] und nihts darfur zale[n], darnach hab sich ain ied[er] zue richte[n].

[s. 12] Zue 26. Mit dem gelt auff weyngart paw zue entneme[n], soll ma[n] nit so unforsichtig sein, ain ieder wöll bedenke[n], das ehr 2 oder 3 em[er] weyn, umb f. 1 nit pawe[n] khan, was ist das ain[er] ain gancz iar muhe und arbeit hatt, und wan das weynlese[n] fur uber, kompt d[er] wucher[n] ni[m]pt den wein aller weg, also das den pawre[n] nichts pleybt, wovo[n] will ehr kunigs gab gebe[n] de[n] herr[n] zinse[n], robotte[n], sich sein weyb und kinder nere[n], die wey[n]garte[n] aufs kunfftig wider pawe[n] der halbe[n] gebiette[n] wir burgrafe[n], euh richter und burg[er] das ihr ainer gancze[n] gemain, anzaiget wirt ainer on wisse[n] und wille[n] gelt auff weyn entlehe[n], der soll mit ungnad[en] gestrafft werden, nach gelegenhait vbertretung.

27. Die richter haben sich bisher ungebürlich gehalten, wan der herrn diener, wild schucze[n] oder waid leut sein kome[n], habe[n] sy ine[n] gemaine speys zue gebe[n] gewidert, der halbe[n] bevelhen. Wir burgrafe[n], an stadt unser g[naden] here[n] euh richter[n], so der herr[n] leut zue euh khome[n], wolt in herberg und esse[n] gebe[n], nach alte[n] gebrauh dises landts, wirt sich aber ain richter an solhe[n] ungebürliche[n] halte[n], und ain clag uber in kompt soll ehr gestrafft werde[n] der gleyche[n] solln die diener und waid leut, auch was haus vermag, vergut neme[n], und der gebur nach als dien[er] halte[n].

Zue 28. Die richter solln gedenke[n], das sy die bruke[n] und weg so ain iedes aige[n] zue bessern schuld sein, mache[n], sonnderlich under de[n] geburg herumb, wa aber solhes nit beschech, wurd[en] die burgrafe[n], verursacht, richter und burg[er] zue straffen.

Zue 29. Die richter und kyrch pfleger, solln gut auff sehung auff die kyrche[n], habe[n], das die wol verwart seye[n], dan eß ist iecz allenthalbe[n], vil bybrey, das ma[n] nit einprech wie ma[n] iecz in der Schutt²⁸ und ander orthe[n] in die 10 kyrche[n] eingebrache[n] und beraubt hatt. Nach dem die gemain zue offtes mal an mich Hannse[n] Maýr gelangt, das ich in erlaube[n]

---

²⁸ Žitný ostrov.

one zins frey steke[n] und schindl zue mache[n], welhs in mein[er] macht nit gestand[en], sonnderlich weyl die herr[n] ihr g[naden] verordnet, davo[n] zins zue neme[n], weyl aber die herr[n] ihr g[naden] den [s. 13] herrn Sebastian Kurcz hieher gesanch[?], das haus halte[n] und and[er] noturft zue besehe[n], hab ich under ander[n] was die steken und schindl belangt der gemain besses aufs trenlichst gehandelt, und wie wol h[er] Sebastia[n] Kurcz, sich hart beschwert, hatt ehr doch teczlich in name[n] und anstatt der herrn, bewilligt das ain ieder zue sein[er] haus und wey[n]gart noturfft, soll und mag steken, und schindl mache[n], doch soll kain[er] one vorwisse[n], solhes thun, sonnder soll eß zuvor de[n] burgrafe[n] anzaige[n].

30. Ausser der herschafft habe[n] die herrn ihr g[naden] bey straff f. 10 verpotte[n] kain schindl noch steken, zuverkauffen, one vorwisse[n] der burgrafen wer steken oder schindl umb das gelt macht und verkauffs soll de[n] herrn das 5. zinse[n], und das 1000 thennesteke[n] umb d.²⁹ 25 ungr.³⁰ umb 1000 aichisteken, d. 30 ungr. umb 1000 schindl f. 1 zue 75 kr., zueverkauffe[n] macht habe[n], theurer soll ehre nit geben eß sols auch kain[er] theurer bezale[n]. So ain[er] ain bam zue schindel oder steken niderfelt, und den nit recht auff arbeit, oder sunst zue unucz holcz felt, das ehr nit geniesse[n] khan, soll fur ain iedes holcz f. ½ zale[n]. So imand one erlaupnus steken und schindl macht oder one vorwisse[n] der burgrafe[n] aus dem wald furth, soll de[n] herrn die steken und schindl verfall[e] habe[n]. So imand den zins verschweygt, oder darin ainich vortail praucht soll auch dem herr[n] steken und schindl verfall[e] habe[n], und so der eß kauft dem uberhilft so eß gemacht hatt, der soll mit zwifach[er] bues gestrafft werde[n].

Zue 31. Die richter solln iede[n] zins, S[ankt] Ierge[n], und Michels besonnd[er] einpringe[n], und herauf ant[?] und nit bede zins zuesame[n] khome[n] lasse[n], so aber ain richter in de[n] nachlessiger fund[en] wurd soll umb f. 5 gestrafft werde[n], ist also der herr[n] ernstlich[er] bevelh.

Zue 32. Bysher hatt man in gebrauch gehabt wan ma[n] hatt heurat gestyft so hatt der breutigam, der braut gar nahend all sein vermugen verschafft, und zue morg[e]gab versproche[n], haben nit betracht der kinder so sy mit ain ander habe[n] mochte[n], oder zuvor hatt ehe ehr sich zue andern mal verheurat, daraus eruolgt, so ain[er] stirbt [s. 14] und kinder hinder im verlest, sy nembt aine[n] ander[n] man, das ienig so ihr erster man ihr vermorge[n] gabt nempt sy wegk das also seine kinder ihrs vetterliche[n] erbs beraubt und an bettlstab gericht werden daraus dan

---

²⁹ d. = denár.

³⁰ ungr. = ungarisch = uhorský.

allerlay ubels ervolgt, das die kinder kain aufenthalt habe[n], werde[n] auh zue kain[er] Gots forcht, nach zue erbarlihe[n] sytte[n] auff gezoge[n], daran niemand als die eltern schuldig seyn, aus dise[n] und ander[n] beweglihe[n] ursache[n], secze[n] und ordne[n] wir das hinfuro die heurat belangt also soll gehalte[n] werd[en]. Nemlich so zway iunge[n] ledige[n] zue same[n] heurate[n], das der breutigam, ferer nit macht haben soll, der braut mehr zue vermorgen gabe[n] od[er] zuverheurate[n] als ain $\frac{1}{4}$ seines guts, so ehr mitler zeut mit sein[er] hausfraw kinder bekem, und der vatt[er] mit tod abgeng, und der kind[er] mutt[er] wolt sich weder verheurate[n] so soll ihr morg[e]gab bevoreh[n], darnach mit den kindern zue gleych tayln. Das der mutt[er] sovil erb als ain iedes kind so aber die mutt[er] mit den kinder[n] also im witwen stand hausen wolt soll ihr auch zue gelasse[n] werd[en], doch anderer gestalt nit dan das sy d[i]e gutt[er] pawhafft halt[en], darauff dan richt[er] und burg[er] gut acht habe[n] solln, das die mutt[er] den kinder[n] das ir nit unuczlih verschwend, one gnugsame ursach solln die kind[er] die mutter nit ausstoffe[n], sonnder sy darin sicze[n] lasse[n]. So sich aber begeb das ain[er] heurate[n] welt der zuvor ehliche kind[er] heit, soll ehr fueg und macht habe[n]. Ihr gege[n] de[n] das sy im zuebringt ain $\frac{1}{3}$ mit name[n] ernennt, aus allen sein gutter[n] zue vermorgen gabe[n], doch das der vatter seine kinder ihrs mütterliche[n] erbs also bedenk, wie ehr dan schuldig und pflichtig ist, den kind[ern] vo[n] der erste[n] mutt[er] geth die morgengab bevor, so ist ia billich das ehr den kinder[n] vo[n] dem erst zuesame[n] gebrachte[n] und gewune[n] gutt auch aine[n] voraus mach, das ist vo[n] wege[n] der recht verstorbnen mutter, nachmaln, wan eß zue aine[n] fal taylung zwische[n] mutt[er] und kinder[n] kwem, solln sy nach der morgengab und verschafftem vor aus, zue gleyche[n] tayl neme[n]. Die morgengaben so nith vererbt werde[n] solln, zue baide[n] taylen wider zueruk falle[n] auf das die gutt[er] nit von der franitschaft khome[n], nah landts gebrauh. [s. 15] So ain vatt[er] od[er] mutt[er] zwayerlay kinder hette[n], die sich verheurate[n], solln sy den erste[n] kinder[n] welhs begert, den geburende[n] tail an der morg[e]gab und voraus, hinaus gebe[n], damit sy sich einrichte[n] moge[n], des rechte[n] erbtayls, solln die kind[er] bis nach absterbe[n] d[er] elt[er] gewarte[n]. So ain man od[er] fraw die zuvor eliche kinder habe[n], widerheurate[n] wollen, soll nit zue gelasse[n] werde[n], eß sey dan zuvor beschribe[n] an ligend und farender hab, das die kinder wisse[n] was dazue mal ihr recht vetter und mütterlich erb ist, solhe abschrift solln die testamentari od[er] fraindschafft so dere[n] kain[er] verhande[n] solln eß richt[er] und burg[er] zue hannd[en] neme[n], und bis zue der kinder mindige[n] iare[n] zuesame[n] halte[n].

Zue 33. In testament mache[n] hatt ma[n] bisher auh kain ordnug gehalte[n], ma[n] hatt eß mir mintlih oder auf zettl geschribe[n] und verricht, und kaines verfertigt wie sichs geburt, daraus

etwa vil ubels entstand[en]. Der halbe[n] so imand[en] testament mache[n] will solln eß die so darbey sein zuvor wol betrachte[n], das man eß also mach das es vor recht volkomliche kraft habe, niemand nichts unbyllichs entzoge[n] oder vergebe[n] werd, und so ainer was unbyllichs wolt verschaffe[n], solln eß die so darbey seyn nit gestatte[n]. So ain man ain testament macht und hat ain hausfraw, soll die selb bey de[n] geschafft sein, und so der ma[n] farende hab, an gelt, geschmeyd, oder anders verschafft. Solln die testamentari an der frawe[n] erforsche[n] ob solhes verhande[n] sey. Ist eß aber ain witwer oder witfraw solln d[i]e testamentari solh verschaffe[n] farende hab mit auge[n] sehe[n] und verware[n]. So man eß haben mag soll alweg bey aine[n] solhe[n] testament der pfarr[er] richter od[er] ain burg[er] darnach wer im weytt[er] darzue gefelt hab[en]. Das 7 person sagen und so bald das testament verfertiget soll ma[n] eß in bey sein des der eß gemacht verpecziere[n], und aine[n] unuerdechtige[n] oder der testamentari aine[n] zue behalte[n] gebe[n], kompt der aber auf oder will eß anderst mache[n] und begert das testament wider soll ma[n] ims zue stelle[n].

[s. 16] Zue 34. So imand ain testament mache[n], und zue Gottes dienst oder almuse[n] was ausser halb der herschafft verschaffen wol de solln die so darbey sein in kain weg gestatte[n], auff der herschafft sein arme kyrche[n] die auch Gottes dienst sein, so sein arm leut gnug auf der herschafft derffe[n] kaines grosser spital da eß bas angelegt wer als alda, da mag ain[er] hinschaffe[n] was leydlich so aber ainer ausser halb der herschafft zue Gottes dienst od[er] spital verschaffet soll eß kain krafft habe[n], und die so darbey sein, als testamentari, gestatte[n] sollch geschafft solln umb f. 10 mehr und wenig[er] nach gelegenhait der sache[n] gestrafft werde[n].

Zue 35. Und leczte[n], welle[n] wir burgrafe[n], richter burg[er] und ain ganzte gemain in diser herschafft Bybersburg zue aine[n] beschlus ermant habe[n], wellett dise obverlestne[n] artikl, uns[er]er g[naden] herr[n] gebott und verpott. Zue gemuth fasse[n], und euch als die gehorsame[n] underthane[n] nach de[n] gebott Gottes, gege[n] ewer obrikait als burgrafe[n] richter und burg[ern] gehorsam und underthenig erzaige[n] und halte[n], so ihr das thun, wirt Gott der almechtig zue forderst, darnach die herr[n] ihr g[naden] ain wol gefalle[n] daran habe[n], und wirt bey euh und ewer kind[er] geluk und hayl, zucht und gut regiment sein, davo[n] ihr nit allein in diser welt lob und dank haben, sonnder bey Gott nach dise[n] weltliche[n] ain gottlihes und ewiges regiment erlange[n] ame[n]. Auff das ihr erwelte richter und burg[er] also bestett, und dem nachkhome[n] welt, so euh vorgelesen, und in nacher zelte[n] aid begrife[n] so wolt an stadt der herr[n] Fugg[er] ihr g[naden] uns burgrafe[n] den alte gebreuchige[n] auf erlegte[n]

aid thun mit auf gereckte[n] od[er] aufgelegte[n] finger[n], und im name[n] Gottes schwere[n]
also. Ich.

Nový fuggerovský poriadok pre poddaných

[s. 139] Register uber die artickhl.

Khirchen geen und Gotts dienst

Eingang der statuta und artickhln am platt 71

Sonntagen und ander vesst am platt 71

An Sontagen und hailligen vessten nit fail haben am platt 71

Khain handlung under der predig fürnemen am platt 71

Auff spiller und Gots lesterer sehen am platt 71

Aufs schloss an Sontagen und festen nit khomen am platt 72

Beichten und ierlich zum sacrament gehn am platt 72

Der khirch vatter ampt und thuen am platt 72

Recht sachen und nider legung gerechtighait am platt 72

Übrig uncosten in rechts handlung abstellen am platt 72

Der unbeschaidnen partheyen straff vor dem rechten am platt 73

Ernhandlung und so ainer den andern pluet riss schlecht am platt 73

Fleisch hackher thuen am platt 73

Welliche zu Ostern nit fleischhackhen sollen ubers jar feürn am platt 73

Frembt fleischhackher sollen nicht schlachten am platt 73

Generalya

Der herrn einkhomen

Milner wie sich die halten sollen am platt 74

Besichtigung aller gewicht ellen und mass am platt 74

Verkhauffung ligender güetter nit gestatten am platt 74

Einpringung der jarlichen gefell am platt 74

Weingart zins am platt 75

Khueffen gab am platt 75

Pau wein der herrn am platt 75

Richter misprauchen in der herrn jarlichen einkhomen am platt 75

Wer an der herrn einkhomen etwas verschweigt am platt 75

Ordnung in gehiltz darin zu hackhen am platt 75

Ackher wisen on erlaupnuss nit zu reütten am platt 76

Alle visch wasser darin verpotten zu vischen am platt 76

Dem wildpret nachgeen verpotten am platt 76

Die hirten belangt

Die hiertten uber auss gzaigte waidt nit treiben

Verfridung weingart ackher und wisen

Viech so zue schaden geet

Schwein soll man under die hert treiben

Den hunden prigl anhenckhen

Schwein auf wissmat nit treiben

Ob bürgs gerechtighait zu halten

Weingart pauen nach pürgs gerechtighait

Heürat stiftung

[s. 140]

Von testament und erbschafften

So ein fiech so ir gieng gefunden wüerd

In robotten wie sich die underthanen halten solln

Die underthon solle ross halten

Inleüt so gründt haben

Inleüt so nit gründt haben

Wie man sich halten soll im anschnit

Auf pot in einer noth oder lermen auch prunst

Ain yeder soll mit guetten weren gerist sein

So sich todschlag begeben in der herschafft

Wie man sich gegen morder rauber halten soll

So ainigerlai geschrai oder neutzeilung sich heren liess

Wie sich die schreckh im leüthaus halten sollen

Besichtigung der feür steet

In der fassten auff feür legung in walde zusehen

Auf ackher wisen one erlaupnuss nit prenen
 Wie sich die Richter gegen den dienern vom schloss mit underhalt halten sollen
 Diener vom schloss so zu ungewonlicher zeit in leittheüssern sitzen
 Von dienen so gelt auf wein entnemen
 Übergehn der hotter
 Underthon sollen nit weintzierle sein
 Prückh machung in der herschafft
 Gaiss abschaffung
 So sich ain underthon ausser vorwissen in ander dinst geb
 Schmid so holtz zu kholn prenen notturffig
 Richter sollen ob den artickhln halten niemandt, nichts nachlassen oder sollen selber zallen
 Richter und burger sollen einer gantzen gemain in bei seinen ains von schloss raittung geben
 Welliche fleckhen in der herschafft schulmaister halten sollen
 Beschluss der artickhl

[s. 141] Vermerckht die statuta und gepott, unnserer gnedigen herrn, der herrn Fugger³¹, auff die underthonen der herschafft Biberspurg, wie unnd wasmassen sich die underthone[n], in ainem undanderm der gepüer nach halten sollen. Wie volgt.

Erstliche. Dieweil in gemelter herrschafft allen und ieden richtern sampt iren zuegegebenen burger, pergmaister auch khirchvatter, so man die ampter iarlich[en] erneut, und ersetzt, bei iren aidtpflichten aufgelegt und bevolhen wüerd, denselben iren amptern treulichen vleissig, und mit aller gehorsamkhait, nachzugleb[en] sollen, dieselben und yeder in sonderhait, dasselb glib bei ime wol und hoch bewegen, wo es hin trifft, damit seiner seel selligkhait, khain schwere gepurt aufferlegt sonder ain yeder in sein gewissen gehn, und dz ine sein gewissen lernt, treulich ausserhalb muet noch gab auch niemandt zu lieb oder laidt hanndl, nochdarüber greiff, wie etwo villeicht zuvor beschehen, dardurh die welt Gott mit manigerlai straff teglich haimb suecht, derweg[en] soll man Gott den Herrn bitten: umb sein gnadt, damit er sollichen zorn abwende, und auffhebe, auch erleicht, alle derseinig[en] hertzen, mit dem waren liecht, das sy in al irem thuen und wesen, dem beruff darün sy und ieder erfund[en], mit getreuen hertzen vleissig nachleben, und handeln one beschwar, unnd nachtail seines nechsten, und verdamnuss der Herrn salligkhait.

---

³¹ Anton Fugger, *1493 – †1560.

Wie es an Sontagen und andern fessten soll gehalten werden.

Zum 2. Sollen die richter und burger darob sein, und vesst halt[en], darmit alle[n] Sontag und vesst, der Gottes dienst durch die pfarhern, verricht, iung und alts sich zuer khirchen verfüg[en], gegen Gott sich zu versünen, das wort Gottes zu horn, und niemandt auss der burger-schafft noch gemain (vor verrichtung des Gottes diennst, auszuraus, ausserhalb grosser er-haft[en], das doch mit vorwissen eines richters wo ess sich zuetrig beschehen soll) gestatten, wovor yemandt darüber griff, soll dem herrn β.³² 2 und zu gemainem nutz auch 2 β. zu des richters handen erlegt werden, so ainer zum andermall ergriffen, sol toppelt gestrafft, zum dritt[en] mall durch richter aufs schloss geantwurt werd[en].

Nota: hin fur an a. 86, wie ma[n] die kinder soll betten lern. [pozn. autorky: vložené zo strany 171]

Pfarherrn und schuelmaister sollen kinder betten lernen.

Die pfarherrn sollen die gemain ermane[n], dz sy ire khind[er] lernen betten, dz Vatt[er] Unnsere, den Glauben, den Engelischen Grueß Ave Maria, die Zehen Gebott, die pfarherrn sollen schuldig sein, die schuelmaister dahin zuehalten, dz sy die khind[er] in der schuel den cathechis[mus] auswendig lernen, darnach soll pfarrer und schuelmaister alle feyrtag anstat d[er] vesper, zuer khirchen gehn, leüt[en] lassen, unnd den cathechis[mus], in d[er] khirchen lassen recidieren, damit auch and[er] davon zueherendt lernen mogen, dz soll d[er] pfarer unnd schuelmaister durchs ganntz iar über, zuethuen schuldig sein, welche aus der gemain ihre khind[er] nit zue dem cathechis[mus] schick[en], soll der pfarrer od[er] schuelmaister aufzaichnen, unnd alle wuchen ain zettl aufs schloß geben. Der pfarer unnd schuelmaister sollen die iugendt alle feyrtag bey dem cathechismo p[ro]biern, ob sy betten khüenen, sollen den nechsten welchen sy bedunckht anfordern, dz sy vor in betten, so sy imand befind[en], ders nit khan, soll man die unnderrichten, unnd solchs ain zway od[er] 3 mal den eltern anzaig[en], unnd sy ehrmanen, dz sy gedenckhen unnd die khind[er] beten lernen, ob aber die eltern in dem nachlesig sein wurden, sol es d[er] pfarrer d[er] obrighait bey seiner pflicht anzuezaig[en] schuldig sein.

---

³² Značka β. sa napríklad v hlavných peňažných knihách zo 16. storočia používala na označenie šilinga. Na Červenom Kameni sa ale v 40. a 50. rokoch 16. storočia používal aj peňažný systém, ktorého základom bol uhorský zlatý a grajciar, prípadne rýnsky zlatý a groš. ŽUDEL, ref. 11, Správa Červenokamenského panstva, s. 43. Pozri tiež účtovnú evidenciu podľa: ŽUDEL, Juraj. *Panstvo Červený Kameň I. (1287) 1536 – 1913. Inventár*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1969, s. 17-19, pre overenie tiež s. 21-22.

[s. 142] An sonntagen und hailligenfessten nit fail haben.

Zum 3. Sollen richter und burger an Sontag und andern hohen fest[en] niemant frembd[en] noch inwonnern gestatten vor der mess und predig es sei was dawell, fail haben, sonnder wo frembt khumen, inen dasselb antzaigen, wo sy daruber greiffen, soll denselben die warr genomen werden, wehr aber fleisch und prot, pedarff, soll dasselb vor dem zusammen leütten frue nemen, und darnach so man des Gottes diennst, anhebe[en] will, fleischpenckh gespert, prott und dergleichen profandt, dieweill nicht verkhauffen, biss nach verrichtung Gottes diennst, dessgleichen prantwein khains wegs vor der khirchen noch in heüssern sampt andern failn wein aussgeb[en] wellicher darüber erfunden wüerd, soll der verkhauffer sein war verlorn, und der es khaufft umb 4 β. halb dem herrn halb zu gemainen nutz verfallen sein, so es aber richter und burger verschreig[en] und nit straffen wurden, soll der richter umb 4 β. d. und yeder purger 2 β. verfallen sein.

Khain handlung zwischen inen an sontage[n] oder fessten vorsingen nit fürnemen.

Zum 4. Sollen richter und burger an berüertt[en] haillig[en] tag[en], vor dem Gottes diennst, khain handlung zwischen inen fürnemen, sonder so wass von obrighait wegen, fürkheme, soll dasselb nach sing[en], und verrichten Gottes diennst beschehen, es khnut dan vor groser erhafft und notturfft mit bevelch der obrighait nit umbgang[en] werden.

Auff die spiller und Gots lesterer sehen.

Zum 5. Sollen richt[er] und burger auff die spiller und Gots lesterer sonderlich[en] ir auffmerckhen haben, auf d[er] gassen, in leit heüssern wo die betretten mogen werden, wo spiller die hauss gesessen begriffen wurden, sol Ieder umb f. 5 gestrafft, halb dem hern und halb zu gemainem nutz, was aber Gots lesterer sollen nach verprechung 1, 2 oder 3 Feirtag nach ainander auf dem freit hoff in stockh eingestelt werden, biss zu endt der mess und predig, wierdt ainer zum and[er]n mal begriffen, sollen richter und burger die selb[en] aufs schloss antwurten, wo aber das durch richter [s. 143] oder purger vernachlast und nit nachhelept wurde, auff ir selbst oder anders antzaig[en], sollen sy in dess herrn sonderlich straff sein auch ander so mit und bei sollichn Gots lesterern, wern, und dasselbig dem richter oder purgern nit antzaigten, sollen umb 4 β. halb dem herrn halb zu gemain gestrafft werden.

An Sontagen und hailligen tag[en] aufs schlos mit clag nit furkome ausser grosser ursach.

Zum 6. Sollen richter und burger oder gemain an sontag[en] oder andern fesst[en] mit clag oder andern handlungen fürzupring[en] aufs schloss nit khomen, es sei dann die gross notturfft, und

was daran gelegen, soll in dasselb anzutzaig[en] gepetten sein, und khains wegs mit sollicher aussredt wie gemelt zuentlassen, richter und burger sollen der gemain einsagen, das wir burggraffen in der wuchen 2 tag verordnet haben, als am Montag und Freytag (sover daran khaine feirtagliche fesst sein) alle underthonen weer khompt, verher zuhalten, ausser diser 2 tagen sol sich niemant herauff bemüen dan wir mit andern gescheffen belad[en] sein werden, es were dan das ein sach weer die nit bitt noch anstand biss an montag oder freytag leid[en] mecht, der mag herauffkhomen.

Wer nicht beicht und iarlichen zue dem hailligen sacrament geth.

Zum 7. Wellicher hinfüeran iarlichen von mitter vasten an biss auff Sankt Iergentag, gottloser und muottwillig[er] weis od[er] etwa aus neyd so aus zue de[n] ander[n] hat und sich nit vertregt der halben unge peicht pleybt und zue de[n] haillig[en] sacrament nit geth, soll ain yeder dem herrn f. 2 verfalln haben, daraus soll dem pfarrer β. 3 und dem schulmaister 2 β. volg[en].

Khirchvatter ampt und thuen.

Zum 8. Was belangt der khirchvatter, ieres thuens und ampts, wellich nach verrichtung yeder arbeit zu weingart vor richter und purger, so woll als auf dem schloss der obrigkhait raittung thuen sollen, die einemen und aussgeben, ordenlich in iren registern von tag zu tag wan yedes beschehen einschreiben lass, und khains wegs nit auffschieb unnd hernachaus dem khopff in pauss in raittung einfüern, wie biss her beschehen, derselb[en] raittung khains wegs nit angenehmen werden, soll, sond[er] noch darzu des verprechens gestrafft, halb dem h[er]n halb zu gemain sy sollen auch ire inventari von allen gefell, und einnemen, [s. 144] der wein, sampt und neben der andern irer raittung verrait[en] unnd so wein durch sy aussgeleigbt wurd[en], und das gelt an iren nutz anlegten, sollen nach gelegenhait gestrafft werden, durch die burggraffen. Richter und burger sollen auff die khirchen pfleger sehen, ob sy die weingart mit guettem vleiss pawen lassen, dan es werden die verordneten vom schloss die weingart auch übergehn, und besehen, so dieselben die weingarten nit recht gepaut fünden, auch das richter und burger nit darauff gesehen, soll der richter β. 4 yed[er] purger β. 2 und der khirchvatter β. 2 dem h[er]n halb und halb zue gemainem nutz verfallen sein auch soll[en] die khirchvatter, alle zinss zur rechten zeit, abfordern, darob der richter halten soll, wellicher aber zue ausgang des iarss in der raittung nit eingeprecht, soll er für ieden zinss zue straff d. 10 yb[?] davon dem pfarrer und schuelmaister 4 d. die 6 zu gemainem nutz geraicht werd[en].

Rechts handlungen.

Zum 9. Sollen richt[er] und burger woll bedachtlich und fürsichtig sein, so yemandt frembder oder einwoner khaume und gerechtighait begert nider zulegen soll der richter one vorwissen oder bey sein aller sein[er] burg[er] kaine gerechtighait anneme[n] welliche dan nach vernembung der sachen, ob es inen zu schwer, mit rath und vorwissen der obrighait statt thon oder zue gelass[en] soll werd[en], dan zuvorsich offt begeb[en], manicher gerechtighait unbefüegt nidergelegt, dardurch die underthonen hernach zu schad[en] umb zuecht, und auffgehalten werd[en].

Abstellung ybrigs uncosten.

Zum 10. Was die rechts tag betrifft sey nun malefitz oder annders ist bisssher dermassen grosse unordnung und unzimblich uncosten aufgangen, wellen die herrn ihr g[naden] dasselb abgestellt haben, sonder verorden und wellen dz ied[er] richt[er] wo sich den in der herschafft dermassen rechts handlung und tag zuetrieg[en], mit bevelch und ordnung der burggraffen, im uncosten was die notturfft erford[er]n wüerd, nachhalten und leben, und darüber nit greiffen, ausserhalb was auff den zichtinger gepüert wover aber sonst richter und burger über der burggraffen ordnung tretten sollen sy es selbst zallen, und in d[er] h[er]n straff darzu sein, unnd so es rechts handlung ausserhalb malefitz warn ausslendisch oder einlendisch. [s. 145] Soll ieder richter und burg[er] gleichfals mit vorwissen der burggraffen sollichen uncosten mit mass ankhern, damit sich khain parthay zuebeschweren hab, und yed[er] zeit, wan sich dergleichen, solliche rechts sach[en] zuetriegen, so es die notturfft erfordert, frembt ausswendig rath, sovil derselben vonnothen wurd[en], zue empietten welliches mit bevelch und verordnung der burggrafen beschehen sol, dieselb[en] neb[en] richt[er] und burger der herschafft was pillich und recht helffen zu ortt[en], unnd zuebeschliessen sey mit ausser oder mit recht, was sonst aber sachen under den underthonen in der herschafft sich begaben, ist unnet, frembt zuebitten, mag durch die burger der herrschafft underworten auss ettlichen dorffen oder marckhten. In bei sein eines darzu verordneten dienners durch die burggraffen beschehen, wover ihr ainer selbst nit khnut dabey sein, sollen auch die partheien des unncosten unbeschwart beleiben, damit ain mass gehalten, und sich nicht zubeclagen verursacht werd[en] bey straff.

Unbeschaidenhait der partheyen vor dem rechten.

Es sollen auch richter und burger die partheyen vermanen das sy vor dem rechten beschaidenlich mit fürpring[en] und widerantwort ire noturff halten, wover aber sich hierin derselben ainer ungepüerlich halten und ertzaigen, soll nach erkhanntnuss d[er] recht sitzer in straff gefallen sein,

und was also yeder zeit in hohen od[er] wenigern rechts sachen gehandelt, und beschlossen, soll heroben im schloss in das gericht buech eingeschriben werden, wo aber richter burger was ausserhalb der burggraffen verschweig[en] wurden, und heroben nit antzaigten, sollen sy in der herrn sraff nach gelegenhait gefallen sein.

Ern hanndlung.

Ernhandlung da ainer den andern an ehrn schmech mit ain[er] wer auf sein hauslaufft zue schlagen oder wo man ainander pluett riss schlecht, soll richter und burger ausser vorwissen der burggraffen nit vergleichen bei straff 8 β. d.[?], sonder dasselb heroben antzaigen soll one alle begnadu[n]g de[n] herrn f. 10 verfalle[n] habe[n] und bezale[n], darin noch de[n] h[er]n bevor bezalte[n] die straf zue minder[n] od[er] mehre[n] nach erkentnus der burgrafe[n], und verwurgtter hanndlung, wehr auch über ain ergangen, urtl oder sentenz durch richter und burger in wellichem marckht oder dorff dasselb beschach beschwart zue sein vermaint, mag iede parthei auff die burggraffen cappeliern, derhalben sollen richter und bürger in wellichem marckht oder dorff dasselb beschad[en] beschwardt zu sein vermaint, mag iede parthei auff [s. 146] die burggraffen appellieren, derhalben sollen richter und burg[er] ire gewissen nit beschwarn, nit gunst neidt noch gaben ansehen sond[er] woll bedachtlich urtl und sententz zuefellen sich beraden, auch soll der so appellieren will sehen, damit er die selb appellation mit guettem fueg thue, sich auch vorschaden wiss zuverhuetten.

Fleischhackher ordnung und thuen.

Zum 11. Fleischhackher in der herrschafft soll inen in marckht oder dorffern sei oxsen od[er] anders viech zuschlahen nit gestatten, es sei dann durch die darzu verordneten, beschaue leütten, besicht obs gesund auchtriglich sey, so aber ain fleischhackher darüber schlagen wurde, soll er zu gemainem dem richter β. 4 niderleg[en], unnd so es ain rinder viech, war unsichtig, soll ime auss zu hackhen verpott[en] sein. Wellicher fleischhackher zuostern nicht anfecht zu fleischhackhen, soll ime das iar hinauss auch nicht gestat sein, und wellich[er] fleischhackher in der herrschafft durchs iar schlachten will, sol sich in der vasten den burggraffe[n] und richter auch burgern antzaigen, verschwaigts ainer, und darüber zu schad[en] khumpt, wüerd die schuld sein, und darneben den schaden leiden, sy soll[en] auch sehen, damit allenthalben in der herrschafft, an fleisch khain mangl nach abgang und yed[er] zeit mit rindern, khelberschepsen, schwein, nach gelege[n]hait der zeüt versehen sein, wo aber hierin ein abgang also, das an mit wuchen od[er] pfintztag[en] khain fleisch in pruckhen seyn, soll d[er] an wellichem dz fleischhackhen ist, dem richter straff zallen β. 4, beschech dz aber zue mehr maln und die fleischhackher

darüber wolten unnutze redstreiben, würd die obrigkhait frembde fleischhackher herein zue füern (wo oder wellichen ort an ein mangl erscheinen wurde) erlaub[en] und nicht wenig[er] dieselben fleischhackher den mangl wurde gestrafft werden. Sy sollen auch yedes fleisch teurer nicht geben, als wie man zu Thürnaw³³ und Presburg³⁴ verkhaufft, wellichers aber yber [s. 147] tritt soll dem herrn β. 4 zu straff verfallen sein, zum andermall toplt es soll auch khainem frembd[en] fleischhackher, dieweil die herrschafft sonst gunegsam, wie obsteet versehen, herein zu füern gestatt werd[en], wurde einer herein füeren, soll ime durch ied[en] richt[er] wo das beschiecht verpott[n] werd[en], füert er darüber herein und die underthan khauffen es von im, ist er der herrschafft das fleisch verfaln, und derse[?]'s khaufft, soll dem richter zu schraff zallen β. 2 darumb wiss sich ain ied[er] zuehüeten, und sonnderlich die richter, darauff wo ainer darauff herein für zue under sagen gedacht sein, dergleichen den underthon, das sy bei straff, β. 2 von khainem frembd[en] fleischhackher khauffen.

Milner ordnung und verhaltung.

Zum 12. D[er] milner halb[en] in d[er] herrschafft sollen richter und burger in marckht[en] und dorffern, milner seint guet achtung auffhab[en] damit sy die underthon oder ausslender nit beschwarn, mit posem malter falsch[er] mass oder zuvil maut nemen, dz sich inen nit gepürt wo solchs erfund[en] würt, soll dasselb von stund[en] durch richter und burger den burg graffen antzaigen, sollen dieselben nach der selben verprechen gestrafft werden, wurdens aber richter und burger verschweigen, und hingeen lassen, auch nit antzaigten, soll der richter dem herrn β. 4 und yed[er] purger β. 2 verfallen sein. Die miller sollen maut vass und metz iarlichen vom schloss, zu Sankt Iergen Tag mit der herrn geprenten zaichen hinab nemen, das inen in ieden marckht oder dorffern, durch die richter und burger soll zue gestelt werden, so aber ein milner mit ainer andern unrichten mess oder ungebürlicher nembung der naut und pesen malter, wie obsteet, erfunde wurde, soll die selb nach erkhantruss gestrafft werden nach gelegenheit der verprechung, darnach sich ain ieder hab zuerichten und zuehüeten.

Besichtigung gewicht und mass.

Zum 13. Sollen richter und burger in der herschafft, an welchen ortten man khaufft und verkhaufft, 4 mal im iar unversehens [s. 148] in bei sein eines verordneten dienners von den burggrafen, zuegeben, alle gewicht, mass, elln, traid, und wein mass, besehen, ob sy recht massig

---

³³ Trnava.

³⁴ Bratislava.

und mit der herrn marckh wie obsteet, getzaichnet, gefund[en] werd[en], wüerd[en] ainer oder mehr unrecht in ainem und anderm vill oder wenig begriffen soll umb f. 2 gestrafft werden. Ob auch ain frembder in der herrschafft über richter und burg[er] einsagen mit unrechter mass am verkhauffen, am traid oder anderm mass befund[en], soll der selb dz traid verfallen sein, od[er] so es ain ander war ist, nach erkhanntnuss umb f. 2 gestrafft werd[en], der drittail zu gemainem nutz und die 2/3 dem richt[er] selbst.

Heüßer weingartten verkhauffung.

Zum 14. So ain underthon in der herrschafft, ausserhalb vorwissen der burggraffen, hauss, hoff, weingartten, oder ackhern verkhaufft, verpfent oder khaufft, sollen dasselb richter und burger antzaig[en], sol der verkhauffer, und khauffer vom hauss f. 1 von ein[en] 1/8 weingartten f. 4 von ainer gewant[en] ackher β . 5 von einer wisen so f. 10 werdt f. 1 straff zallen, davon zue[m] gemainem nutz der drittail fallen, das übrig dem herrn. Wer weyngart[en] will verkauff[en], soll den dem bergmaist[er] fayl zue biet[en] 14 zuvor anzaig[en], wer sich in zeut der 14 tag ze[?] auff[en] anzaigt, de[n] soll der bergmaist[er] noch 14 tag zeut gabe[n] und der selbe[n] fraindt hafft und nechste[n] nach par hafft anzaig[en], wer ainich zue spruh zue wey[n]garten vermaynt zue habe[n] der soll sich melde[n], und ob sich schon iemand meldet und doh vermuttung[en] verhand[en] [?]s etwa leut verhand[en] die in kauff stehn wolte[n], so vil der verkauffer das gelt vor de[n] bergmaist[er] niderlege[n], und soll der bergmaist[er] zue[m] drite[n] mal 14 tag verkind[en] so sich da auh niemandt findt, der zue spruh habe[n] wolt, als dan soll ma[n] de[n] verkauffer das gelt ze aus gang der drit[en] 14 tag zue stelle[n] und in wey[n]gart[en] einweyste[n], doch mit dise[n] vor bezalt so in tag und tag sich ainer herzuwend, und wolt erbe[n], oder het schriftlihe gerechtigkeit, de[n] soll mit [?]cht volg[en] was im von billichait wege[n] nah geburgs gerechtigkeit zue gehort.

Einbringung aller ierlichen gefell.

Zum 15. Alle ierliche einkhomen und gefell wie die selben durchs iar zue ieder zeit der richter einzuforderdern schuldig, sollen die richter der gmain zuvor 14 tag in 3 wuchen vor dem benannten tag einsagen, das die underthon sich zubetzalung schickhen khüenen, alss dan sollen es die richter, 8 tag über die zeit und bestimpte tag nit ansteen lassen, vertzeucht ainer damit 14 tag, soll der richter β . 4 straff verfallen sein, dem herrn als offft 8 tag alweg die straff umb 2 β . gestaigert, und khain richt[er] sich aussreden, Sankt Iergen Tag wehr für über und die ampter als richter unnd burger, noch nit erneut und ersetzt des etwan nit alweg auff georgy ursach ander fürfallendt sachen nit beschehen mag, wo sich der massen ainer mit red[en] wurde, [s. 149]

merckhen lassen, soll β. 4 zu wandl den herrn gefallen sein so sich anntgegen die underthon gegen dem richter wurd[en] ungehorsam halt[en], unnd den zinss auff den tag wie in der richter einsagt, nit erlegen, soll der richter macht haben die einzusetzen, und nit ausszulassen, biss ainer betzalt. Die wisen zinss sollen die richter alweg auff Bartolomei einpring[en], und khainss weegs ansteen lassen, wo aber die richter nachlessig, erfund[en], solln darumb gestrafft werd[en], wie obsteet, dergleichen ain ieder so zins ackher oder wisen hatt, soll die selben in guettem paw halten, und aussreitt[en], dann ainer anpaw ackher oder mee die wisen die wisen, oder nit wüerd er den zins darvon raichen und geb[en] müessen, oder man wüerd die selben einziehen, und einemen, and[er]n geb[en], und khainem über ain iar des zusehen.

Weingart zins einbringung.

Zum 16. Die weingart zinss sollen durch die richter almal vor dem lesen einpracht werd[en], wo es aber ain richter nit that, für ain[en] ied[en] dem er porgt β. 1, dem herrn straff verfaln sein. Auch die strassmaut sollen die richter was yed[er] füert und wehr ied[er] ist aufschreib[en], er für fuerder, khueffen, gantz und halb auch eintzig emer bei straff β. 4.

Einbringung khueffengab.

Zum 17. Khueffengab sollen ierlichen durch die richter zwischen Marthiny und Unser Frawen Liechtmess, aufs schloss gericht werden woes aber nit beschech und die richter nachlessig sollems auss ai[?] peütl erleg[en], und ehe vom schloss nit frey hinab gelassen werden, wover aber inen ainiche ungehorsam von den underthonen in einbringung der schuld[en], begegnet, hab[en] sy macht die selben zue straffen und einzusetzen.

Paw wein.

Zum 18. Was der herrn paw wein belangt sollen richter und purger darob sein, die wein nit auff rabusch geben werd[en], sond[er] so der wein auss, dz gelt aufs schloss erlegt werde, woes niht beschach od[er] so was austiende, soll richter und burger denselb[en] par betzall[en].

[s. 150] Der richter misprauch mit der herrn einkhomen zu irem nutz.

Zum 19. Haben richter und burger under willen der h[er]n iarlich einkhomen, wie dan die selben sein, von den underthonen eingenomen und zu iren selbst aigen nutz gewandt, derhalben wollen richter unnd burger treulich vermant und gewarnt sein, das hinfüero abzusteem, und nicht ursach geben, gegen inen mit pillicher straff zuverfarn, sonnder sich ain yeder vorschaden und nachtail wiss zue hüetten.

Wer an den herrn einkhomen was verlaugnet.

Zum 20. Es hat sich vergangen iar etlich mal begeben das man der herrn gefell so ir g[naden] von gerechtighait wegen zue gepürt verhalten, und verlaugnet hatt, der halb[en] wellet ainer gemain antzaigen das sy solchs nit mehr thuen, ist ainer wisen zins, ackher zins, oder anders schuldig und dasselb verhelt umb willen als ob wirs nit auffgetzaichnet hetten, soll ers zwifechtig hernach betzallen, darzu in wysen eingeschmidt werden, und nach verprechung 8 oder 14 tag auff dem schloss arbaitten, one alle begnadung.

Ordnung im holtzhackhen und waldarbait wie es damit soll gehalten werden.

Zum ainundzwanzigsten. Soll khainer in d[er] herschafft one erlaupnuss und vorwissen der burggraffen paw holtz fellen, schindl, steckhen, gartten unnd dergleichen machen noch schlahen, er hab dann ain erlaupnuss und zetl vom schloss, was und wievil, auch an wellichem ort, ime dasselb zuegeben wüerd, so einer darüber ergriffenn wurde, soll er sein arbit und zeug verlorn haben, unnd dartzu von einem stamb holtz 5 β. verfallen sein, wir wollen khainem underthonen zum paw unnd zu anderer seiner notturfft, holtz zuegeben abgeschlag[en] haben, pallain damit das mit vorwiss und ainer ordnung geschech auch wo ainer pau holtz schlieg [s. 151] und haimblich, und das also ligen last, des zerfault und nichts paurt, solls holtz betzallen, darzu nach gelegenhait gestrafft werd[en], pren holtz zu irer notturfft, sollens sy auch nit ires gefallens wo sy wellen nemen, sonnder wo inen dasselbig ausszaigt wüerd, bei straff so offt man einen ergreiff f. 1 dührholtz aber, dieweil desselb[en] ain geniegen verhanden und griens zu hackhen verpotten ist, megen sy ausserhalb sonnderer erlaupnuss und ausszaig[en] woll haimbführen, wo sy das ain nechsten bekhomen mogen. Nota diser artikl ferro hinfur an 86. [nasleduje text zo strán 171 – 172; pozn. autorky]

Waldarbait, wie weit den underthanen holcz zue hack[en] erlaupt sein soll.

Ihr [?] befind[en] ainen grossen schaden, in aich und than wald, dz auch schon augenscheinlich mangl an pauholz ist, das macht alles die grosse unordnung, so darin gehalten wiert, dann manch[er] hackht zur unzeit[en], ehe 2 iar ausgehn habens die wüern schon verzert. Manch[er] hackht last es ligen, unnd also verderben, derhalben ihr g[naden] verordnet, dz man in neuem auf nemendem ma[n] khain holcz soll hack[en] lassen, sonnd[er] wehr bedarf zue gepew od[er] annd[er] notturfft, sol es in abnemendem man hack[en]. Zue steck[en] in die weingart, zue planckh holcz, zue latten per holcz wellen ihr g[naden] das thene unnd aichin holcz verpotten haben, zue schwel lor, seyllen unnd dergleichen, soll ain zimbliche notturfft geben werden, zue steck, planck, sper und lat[en], holcz wellen ihr [?] erlaupt haben, erliß, buchis, espis,

[?]einpom, ferhen po[?]stin, aschen, unnd all dergleichen laub holcz, dz sy das hack[en] sollen, wo in anzaigt wiert. Es soll und welle sich ain yed[er] [s. 172] hintten, welcher wiert holcz hack[en] unnd khainen zetl haben, den werden die wald huetter pfenden, unnd stroffen umb 4 β. dz sol für ihr mühe sein. Nach mehr welcher in iung[en] man, unnd verpotner zeit, one erlaupnuß wiert holcz hack[en] hab gleich zetl od[er] nit. Es werde ainem dann sonderlichen erlaucht, wo die hietter ain solchen betretten, soll ehr den hiet[er]n β. 4 unnd dem herrn f. 2 straf zallen. Welcher zetl nimpt sols in selben 14 tagen des alten monats fellen, als dan die zetl, wid[er] herauf antwurt[en], unnd lassen ausschreiben. Welcher aber seine[n] zetl nit auf antw[?] soll dein herrn straf β. 2 zallen.

One erlaupnuss weder ackher noch wisen reutten.

Zum 22. Soll khainer ausser erlaupnus ainnh ackher oder wysen reütten noch eden weyngart[en] zue grifte[n] oder aus seczen auch über die aussgetzaigt mass nit schreiten noch holtz dz zum paw dienlich one erlaupnuss derren, bei straff f. 2.

Teücht und ander vischwasser müssig gehn und nachgen dem wild pret verpotten.

Zum 23. Wellicher umb die teücht, darinen umb zuschreiten, visch dergleichen in allen andern vischwassern in der herschafft ergriffen wirt mit vischen, reischen legen, oder kreusen fahen, soll an leib und guet gestrafft werd[en], nach übertretung der sachen, gleicher massen welliche befunden werden, dem wiltpruth mit schiessen und annderen richten nachgeen, sollen diser gestalt, wie gemelt gestrafft werd[en].

Wie weit die hiertten das viech treiben und halten sollen.

Zum 24. Richter und burger in der herschafft, sollen allenthaben iren haltern mit ernst einsag[en], und bevelhen, khainer über die ausszaigt waidt treib sonderlich in die gehackhten weld, und orth für das wildpreth und auff dem Trib beim mairhoff, wüerd[er] das viech betretten soll gepfendt werd[en], und an d[er] aussred nachlessigkhait der halter, oder übertretten khain geniegen haben, darumb[en] sollen richter und burger, erstlich iren halt[er], solchs mit ernst einp[?]d[en] und bevelhen, soll auch iede gemain ir vieh waid[er] iarlich wo es die notturfft erfordert prennen, und 3 mall überreiten, und nit also verwachsen lassen, dardurch an andern orttenn, hernach mit schad[en], das viech gehalten wüerd[er], wo die richter hierin nachlessig auch die purger soll der richter f. 2 und ieder purger umb f. 1 one alle begnadung gestrafft word[en]. [s. 152] Richter und burger sollen ierlich einsagen so bald S[ankt] Iergen Tag khompt, die gemain ir viech under den hiertten treib[en], unnd soll khainem gestatt werd[en],

das er sein viech besonnd[er] und ain aigen hiertten dartzu halten wolt, wellicher es aber thuet, soll dem richter f. 1 zu wandl geben, halb dem herrn halb zue gemainem nutz. Es sollen auch richter und burger so balt S[ankt] Iergentag kompt, alle wismath hegen, und darauff zu hietten verpiett[en].

Verseidung der grint belangt.

Zum 25. All und iede so weingarten, wisen, oder ackher haben, an den wegen, oder sonst an ortten da das viech schad[en] khan thuen die sollen verfrid[en], mit graben oder vertzeinen wie es die not erfordert, thuet ain viech darüber schad[en], das nit zue richter zeit wie gepreüchig verfridt wüerd, soll derselb schad[en] nach erkhanntnuss betzallen, und dennacht in straff umb β. 4 zu gemainem nutz gefallen sein, auch welliche begriffen werden, die fridt und zeün ausprechen, und weeg dardurchmachen, soll umb β. 4 zue gemainem nutz, dem richt[er] niderzulegen verfallen sein.

Wo ein viech zu schaden gieng.

So ein rindt viech zu schaden geth, soll dem richter von iedem haupt, destags 1 grosch[en]³⁵, nachts 2 grosch[en] wandl volgen, und der, dem das viech zuegehert, soll den schaden betzallen, wo ab[er] die richter dem clagenden tail, dem der schaden geschehen, khain aussrichtung thuen wurd[en], soll der richter den schaden selbs bei straff f. 2 so im von den burggraffen, aufferlegt wüerd betzallen.

Schwein viech solle[n] bei der halt gehalten werd[en].

Schwein viech sollen bei d[er] halt gehalten werd[en], und nit also umblauffen lassen, dardurch zu weingarten, garten auff den wissmatten, und ackhern, darzu den nachpauern in iren hofften schaden beschiecht, wüerd darüber ains oder mehr gefunden soll dem richter vom haupt peimtag 2 groschen nacht 4 grosch[en], straff fallen, und d[er] schaden nach erkhanntnuss, derselb des dz viech ist betzallen wüerts zum andernmall, begriffen topelt straff, zum 3. dem h[er]n aufs schloss verfallen.

[s. 153] Den hunden prigl anhenckhen.

Auch so die weinpar zeittig sollen richter und burger darob sein, darmidt die hundert anheimbs gehalten, und prigl angehenckht werd[en], thuet ainer darüber schad[en], und wüert begriffen,

---

³⁵ Groß.

oder sunst waiss [?]ich das der schad[en] gethan, und man waiss wess der hundert ist, soll dem richter tags 1 groschen nachts 2 groschen verfallen sein, unnd der schaden soll nicht wenig[er] betzalt werden.

Schwein auff den wysen nit halten.

Zum 26. So ain hiert die schweinhert auf der gmain wysen treibt und die schwein mit graben schad[en], thuen, soll der hüert von iedem haupt, zu gemainem nutz 1 d. ungr. zallen, beschiecht aber auff d[er] h[er]n wysen schaden, soll er die straff gleichsfals betzallen.

Ob dem weingert pürgs gerechtighait zu halten.

Zum 27. Soll richter und burger bergmaister, ob den alten freihait, in weingebürgs gerechtighait halt[en], niemandt dar in zufrefflen gestatn, oder ainich alt herkhomen wider abkhomen, und neuerung aufkhomen lassen, welliche den h[er]n ir g[nade]n iurisdiction und gerechtighait auch den underthon zue schaden und nachtail khomen mecht, bei straff an leib und guet.

Weingart pawen nach pürgs gerechtighait.

Wehr seine weingarten nit paut wie gepürgs gerechtighait vermag, soll es der bergmaist[er] antzaigen, thuet ers nit soll er f. 2 straf zal[en].

Heürath stiftung wie es damit soll gehalten werd[en].

Zum 28. Ist bissher in heürath stiftung bei den underthon in geprauch gewesen wan man heürath gestift hat d[er] preütgam d[er] praut gar nahendt all sein vermügen verschafft, und zu freyer lediger morg[en]gab versprochen, haben nicht betracht der khünder so sy mit ainander zeugen machten, oder der khünder, die ain tail zuvor hat ehe ehr sich zum andermall verheürath, darauss oft mal erfolgt, so der man stirbt, und khünder hinder Im verlasst, das weib nimpt ain anndern man füert die morgengab auch anderst von dem ersten man bekhomen, mit ihr weckh, last die erste khünder der freündtschafft mit herrn hend[en], dardurch werd[en] die khünder irs vatterlichens [s. 154] erbtails beraupt und zu betler, darauss dann allerlai übel erfolgt, die khünder hab[en] khaine auffenthalt, werden weder zu Gottes forcht nacherbarlichen sitten aufgezogen, auss disen und andern beweglichen ursachen, hab[en] die herrn ihr g[nade]n verordnung zuethuen, und weeg für zunemen, bevolhen, damit solchs abgestellt und füerohin mit mehrer vorbetrachtung und rath beschehen soll, das wo es zu ainem fahl khompt, und der im leben ist, sein stanndt wider verkheren wolt, die verlass[en] khünder und waysen, des irigen nit beraupt werden, derwegen es also gehalten werd[en] soll, so ein lediger gesell heürath, soll er

nicht macht haben, seiner praut an güettern frey und ledig zuvermorgengaben, sond[er] alles nach lands prauh mit dem widerfall, ain viertten tail, der ligend[en] gründt die mog ehr ir verheurat[en], und nit mehr, auch soll ehr der praut so ein faal beschiecht der farend[en] hab nit mehr als den halben tail verschaffen, wover aber nit khünder verhanden, steet es in seiner macht, was ehr Ir darüber mehrers vermachen wolt, sonst soll es desselben nechsten freünd[en] fallen. Und so bald zwisch[en] zwayen khan leütt[en], ain fahl beschiecht, und khünd[er] verlassen, es hab nun wellicher tail ain testament geordnet, od[er] nicht, sollen richter und burger die selben güetter ligend oder farundt, von stund[en] beschreib[?] und inventiern lassen, d[en] khünd[er]n zue guet, und ain abschrift in die marckht lad[en] leg[en], und den and[er]n tail wie es inventiert auf schloss geb[en] zuebehalten ist es in einem dorff, soll dasselb durch richter schriftlich wie gemelt in bei sein eines pfarrers und der burger gehandelt, aufs schloss geben werden, alss dann würdt underricht wie es gehalt[en] werden soll, den khindern zue guettem, durch die burggraff[en] geben wurden, und sover aus das noth im leben ist, wider heüratten wurde, und zeugten anndere khünder, soll den erst[en] khindern nach dem landsbrauch volgen, was vatter und muett[er] zusammen pracht, und mit ainander erobert, und der vatter, so zuvor khünder hat, und zum andermall heürath soll nicht mehr macht haben, zuvermorgengaben, als $\frac{1}{3}$ seiner güetter, und so die auch khinder überkhomen, soll disen andern khündern was sy in der andern ehe mit ainander erobern nachvolg[en]. [s. 155] Dergleichen ob weingartten oder ander güetter von erfallen herrkhomen sollen die selben dem landtsprach nach, wo die hin rechtlich den nechst[en] freüden volgen. Auch sover ain vatter oder muetter in witwenstand ir leben erlichen also hinzu pringen gesind, sollen die khünder nit macht haben, one sondere ursach die auss den güettern treib[en], oder abzulesen, es gesched[en] dan mit irem selbs guetten freyen willen, sonnde[er] sollen macht haben, ir leb[en]lang frei unverhündert der khünd[er] wo nit beweglich ursachen, wie gemelt verhanden, bei den güettern zuepleiben. Denn khündern so in ersstere ehr ertzeucht, und die selb[en] erwachsen und sich verheüratten wurden, soll inen durch den stieff vatter oder muetter iedes gepierenden taill, hinauss zuegeben schuldig sei, so aber ains sich auff frembt gründt beheyrathn wolt, sol iedes sich erstlich von der herrschafft frey unnd ledig machen, er niemandt abzulassen gestatt werden soll bei straff f. 10. Khain witfraw soll frei oder macht haben, sich ausser vorwissen der burggraffen auss der herschafft sich zuverheüratt[en] bey 10/20/30/40 f. nach vermüg[en] der p[er]sonen und die so darzu rath und hilff geben, gleichfals in die straff verfallen sein.

Auffrichtung testament.

Zum 29. Testament und erbschafften belangent, hat man bisshor auch khain ordnung wie dann darzu gohert, und gebürt gehandelt, daraus auch nit wenig übel entstanden, soll mit mehrer, betrachtung und bewegen, deren so darzu erben gehandelt werd[en], wo es fürkhompt formlich und für pillich erkhennt mag werden, auch crafft hab, dardurch niemandt nichtz unbillichs zuegefüegt oder entzog[en] werde, darumb[en] die mit und bey sein, sollchs nit gestatt[en] sonnder guett[er] mainu[n]g ainem derweg[en] zuesprech[en]. Derweg[en] so ein man ain testament willens anzurichten ist und hat ein hausfraw welliche auch bei sollichem geschafft sein soll, so der man farunde hab an gelt, geschmeidt oder anders verschaffen wurde, sollen sych die selben erpretten testamentary an seiner hausfraw [s. 156] erfragen, ob das verhand[en] oder nit, ist es aber ein witwer od[er] witfrau, sollen sy die testamentary solhs verschaffen, der farund[en] hab mit augen sehen, In bei sein eines oder mehr der nechsten erben und dasselb verpetzieren, oder verwaren, das nichts verlorn sonnder alss dann an die orth wo es pillich hingehert soll hernach mit vorwissen, der obrigkhait geraicht werden, und soll alweg so es anderst sein khan, ein pfarrer sampt dem richter od[er] ein purger, 2 wie es einem gefellig, darzu erbetten darbei sein beschehen, dz d[er] p[er]son 7 sein, alss dan sollich testament vor Ime verfertigen, mit betschafften und ainer unverdecktechtig[en] p[er]son, oder einem testamentary zubehalten geben, so Gott der h[er] ime wider auffhilfft, dasselb wider zuegestellt werden auch macht haben, wider seines gefallens verendern. Ferrer so ainer ain testament machet und ausser der herrschafft zu khirchen oder spittallen was verschaff[en] od[er] verordnen wolt, soll des durch die testamentari nit gestat werd[en], sond[er] dieweil in der herrschafft auch arme abkhomne khirchen, und armeleüt verhanden sein, die es auch nottürfftig darauff man bass achtung haben und sehen khan, wie man diss so was verordnet anlegt, alss so es ainer in and[er] frembt herrschafften verschafft, daman anderst dan der villeicht vermaint, damit der gehandelt und mispraucht wurd, wie dann das genuessam und vorang[en]. Derweg[en] die testamentari schuldig, einem sollichen guetten und[er] richt zu geben, und von solchen fürnemen abtzuwenden, wo aber durch die testamentari solliches übertreten wurden, soll yed[er] nach gelegenhait in straf verfallen sein, den herrn, und das verschafft ist nit crafft haben, so ein underthan od[er] weib abgeth, sei in d[er] herrschafft geporn oder ein ausslender, und nit bekhant erb[en], od[er] freündt hiet und sich einer für ein erben ausser der burggraffen vorwiss[en] einzulassen understiendt, soll nach gelegenhait der sach[en] und thuens gestrafft werd[en], und dasselb erb darzu verlorn hab[en] [s. 157] auch so etwo vatter oder muetter absturb, und khinder verlassen soll richter und burger dasselb den burggraffen bei straff f. 2 antzaig[en]. Wo ein hauss ausstirbt, oder

sonnst ainer od[er]t liess soll durch richter und burger antzaigt werden, ist dem herrn haimbgefallen, soll durch richter und burger mit vorwissen der burggraffen verkhaufft werden. Richter unnd burger sollen khain testament das den herrn oder freündtschafft zu nachtail verferdigen, wo solchs beschach sollen nach erkhandtuss gestrafft werden. So ain man oder weib ain testament will machen, und hat khainen freündt, der von seinem gesipstamen oder liny zerrkerem, hat er nicht macht, seinem weib weiter zuverschaffen als den halbentaill, seiner güetter, der annder halb tail, gehort dem erb und grundtherrn zue dem landssprauch nach. So ain man od[er] weib der herrn underthonen ain testament durch ausslender one vorwissen der obrigkhait wolt machen, auch so sy khind[er] haben, die selbe[en] den ausslendern bevelhen oder verschaffen wollen, soll es one vorwissen d[er] obrigkhait khain krafft haben. So ain man od[er] weib gelt oder clainat hat, haben das nit wozubewarn, sollen das aufs schloss oder in die khirch laden zu treuen handen geben, dargeg[en] soll man inen ain bekhandtuss geben, vergrebt aber einer sein guet, oder gibt dz ausser der herrschafft one vorwissen, der obrigkhait zuebehalten, und man wüert dz gewar, soll es dem herrn haimbfallen, und solchs inen wirt, weil er noch in leben ist, soll er noch darzu gestrafft werden, dann ain ieder woll betrachten, das ainer nit waist was tots ersterben wüerd[et], es begibt sich gern, dz sollichen leütten gehlig[en] die red verligt, wolt hernach gerrn antzaigen wo es sein guet hin zuebehalten geb[en], oder vergraben hat, khan er immer reden dz wüerd[et] dan dem rechten erben verlorn und ermag in verdambnuss seiner sollen dartzu khomen, auch den in verdambnuss pringen dem ehre etwo zuebehalten geben hatt, und ers hernach verlaugnet.

[s. 158] So ain ierig viech gefunden wiert.

Zum 30. Wover sich begab das in der herrschafft wo es wär ain viech, ross, oxen, oder annd[er]s so irr ging gefund[en] wurde, sols khainer über den 3. tag behalten, sond[er] von stund an dem richter antzaig[en], fündt sich niemandt der dem nachkheme soll ers 3 mall zu Thürnaw rüeffen lassen, so sich niemandt melt solls der richter in mairhoff treiben, lassen, und herobenn im schloss antzaigen, darvon soll dem richter und dem so dz viech betretten, das drittail gefallen, die andern 2/3 dem herrn pleiben, so aber iemandt verschwig, der soll dem hern das viech oder sovil dasselb werdt verfallen sein, und nicht münder umb den ungehorsam das ers verschwigen gestrafft werden.

Verrichtung der Robot.

Zum 31. Ain ied[er] richter in d[er] herrschafft soll durchs gantz iar zu ieder rechter zeit, so man die pillich schuldig robott thun soll als weingart paw, schnit, madt, und annders wie es sich

im iar zuetregt, bei rechter zeit einsagen und so d[en] einsagen beschiecht, nachts, morgens früe vor d[er] sun[n]en auffgang, sich für des richters hauss stellen, und der richter mit inen ausgeen und an die robot anstellen wie sich gepüert, und bei inen bleib[en] biss zum abent, und vor der recht[en] zeüt nit haimblassen, wover aber ainer morgens sumer zeit biss auff die 6 stundt sich zur robot nach dem einsagen nit stelt, noch erscheinet soll dem richter 10 d. ungr. betzallen, pleibt ainer ain halb[en] od[er] gantzen tag auss soll er dem richter topelt wandl zallen und den and[er]n tag dennacht nicht weniger, die versampt robot verrichten. Auch sover yeder richter od[er] ain burger an seiner statt bei dem robotten selb nit sein wurde soll dem herrn 4 β. Zue wandl verfallen sein. So der richter ain gancze gmaind versamlet, soll der richt[er] bey straf f. 1 umbsag[en], welher nit erscheint soll bezale[n], so in das gebot dahaim angetroffen, so ain[er] krank oder uber land aus wer ai[?] eß sich selber aus, und so der richter sunst aine[n] zue sich erfordert und nit erscheint aus ungehorsam soll de[n] richt[er] d. 10 ungr, zue[m] ander[n] mal 20 d. zue[m] drite[n] de[n] here[n] f. 2 straf zalen.

So weintzirle oder diener von den robottern schmechlichen gehalten wurden.

Darneben so ain dienner vom schloss oder weintzierl bei den arbeiteren neben dem richter zue zusehen verordnet, [s. 159] und etwan unfleiss sehen wurden, und dem selben zueredetenn, so inen entgegen von einem oder mehr mit besen wortten darauff begegnet, das die selben dienner mit clag für die burggraffen khunnen, und der richter liess ungestrafft, auch unangeredt, die-weill, ehr mit und darbei ist, soll derselb p[ro] 10 d. ungr. und der richter p[ro] β. 4 gestrafft werd[en], vermags ainer der arbeiter od[er] robotter nit, mit gefunckhnuss sein straff betzallen. Dergleichen sollen richter und burger, ain rechte ordnung füern mit einsag[en] der robot, damit nit etwo nach gunst gespilt werde, und einer mehr oder offter als der ander robotten soll, sonnder ain rechte gleichait halten dem armen als dem reichen, auch sonderlich die raich[en] gewont, wan der arm selbs p[er]sonlich an die robot geet[en], so schickhen die reichen khünder wo dz mehr beschiecht soll der selb β. 1 verfallen sein, halb dem richter halb dem herrn, thuets der richter nit, sols der richter zallen, und die straff wiewor steet, und so die richter ein robot ein-sagenn, und etwo einer, an wellichem sich die ordnung treff[?] nit anhaimbs, soll richter den selben zur andern zeit einsagen, dann es sich gegen den andern vergleichen thue, und ain ieder er hab ross, oder oxen, so auff einem gantzen hoff sitzt, soll mit seiner antzall wie sich gepüert sich ertzaig[en], und nit aintzig[er] weiss zu andern ein spanen, woltgestatten, bey straff β. 5 wurden aber hierin richter und burger schuldhaftt erfunden, od[er] nach gunst oder neid hann-dlen und zusehen wurden, soll richter umb f. 2 burger f. 1 zu straff dem herrn verfallen sein. Auch die underthan so halb heffe besitz[en], sollen auch mit irer antzal ross oder oxen bei

gemelter straff sich gehorsam ertzaigen. Die so freihait haben sollen die richter mit der robott und andern gaben ausserhalb der weingartten arbeit und hai machen zue frid[en] lassen. Die underthonen so auff gantzen und halben heffen sitz[en], sollen seh[en] und gedenckhenn damit ain ieder ross oder oxen hab seine ackhern selbst zu ackhern, und nicht zuverlohn, damit dem h[er]n die gewonlich robot nit abgeen, sonnder verricht werdt, bei straf welliche khainem nachgelassen noch begeb[en] soll werd[en], darnach die richter sich wiss[en] zuerichten, und vorschad[en] und straff wiss[en] zuhüett[en].

[s. 160] **Inleütt so grindt haben.**

Zum 32. Wie es mit den inleütten so ligundt gründt, habe[n] und sich nit setzen wellen heüsluchen auch handtwercckh khünd[en], sollen richter und burger, darauff sehen, und die selben dartzu halten, damit sy heüser khauffen, oder pauen, und khainem über das iar mehr gestatn, der gründt als weingartten, und irer handtierung, davon dem herrn nicht anderst khompt, als was von weingartten gefelt, aber gab[en] und robott pleib[en] auss, nicht münder, ain sollicher gewust, des herrn gründt mit sein thuen wie obsteet, wo sich aber am sollicher haimblich wolt weckh ziehen, vom grundt nach solchem empfangnen genies[en], unnd richter und burger würden die selb[en] nicht antzaig[en] unnd verschweig[en], soll richt[er] umb f. 2 ied[er] purger umb f. 1 dem herrn verfalln sein. Richter und burg[er] solln khainen zinss ackher hinlassenser hab dan selbs ross.

Inleüt so nit grint haben.

Zum 33. Die inleüt aber so sich in der herrschafft auffhalten, und nit gründt haben, sonder sich mit and[er] arbeit etlich mit dem handtwercckh neren, dieselben sollen auch sonnder war ir robot haben, so inen auss bevelch der burggraffen durch richter eingesagt würdt, derhalben ain ieder so inleüt hat, sols mit vorwissen des richters auffnemen, und der richter die selben durch den pfarrer beschreiben lassen, und aufs schloss antwurten, wo es aber einer verschweig[en] würdt, und dem richter nit antzaigte soll umb f. 1 gestrafft werden, dergleich[en] ob es die richter und burger auch verschweigen, soll der richter p[ro] β. 4 ain purg[er] p[ro] β. 1 gestrafft werd[en], und so alss dan ain zimbliche billich rbot, inen eingesagt würdt, sollen dieselben gehorsam laisten, und sich nit waig[er]n dan die herrn, nit gestatt[en] wellen, ir g[nade]n gründt mit sollichen freyen leütten, die sich der herrschafft ierens gefallens auffhalten, und so man alss dan was begert, wider abtziehen wolten, sonnder wo sich dermassen ainer waigern wurde, soll der richter den [s. 161] selben fanckhlich aufs schloss antwurten, entrint ainer soll der dapey er zu herprig gewesen, darumb gestrafft werden, unnd dasselb so ime aufgelegt war worden leid[en],

darnach sich ain ied[er] hab zurichten und sonnderlich unbekanntt frembt khains weegs auffhalten noch auffnemen. Es sollen auch richter und purger pawen noch inleüt nit einlass[en], ausserhalb sy werden dann zuvor genuessam gerechtfertigt, und so sy guette khuntschafft und abschit nit haben, wie und was gestalt sy sych an andern ortten gehalten, und ieren abschid genome[n], soll man khainen einlassen, dergleichen damit sy ains vermüg[en] sein, neben andern underthonen, den khünüglichen anschnit zuegeb[en] und die robott zuverrichten.

Anschnit belangt.

Zum 34. Die underthon haben sich mehrmaln beschwart, in zeit der anschnitts wie wenig glaichait gehalden, der arm gegen dem raich geschätzt, des gar unbillich, darauff sollen richter und burger, bei irem aidt vermant sein, im anschlag des anschnitts, acht hab[en], auf die armen, damit die selben nit den raichen gleich und ein mer hers vermügen geacht, und angeschlagen werden, wo es aber faull unutz unwüertlich hauss gesessen warn, die nur dem spill und leüt-hauss ausswartten, auff solliche sollen richter und burg[er] ire guette auffstehen haben, die werden pillich durchs gericht gestrafft, so aber solliche straff nit helffen wolt, sols den burggraffen antzaigt werden, wüerd man sich geg[en] ainem sollichem der gepür nachwissen zu halten, wo auch mit dem anschlag durch richter und burger, des anschneidens aingerlai beschwar[en] auff gunst oder neidt clag weiss fürkhomen, und sich an der verhor also befündt, soll richter p[ro] β. 4 ieder purger p[ro] β. 2 gestrafft werden.

Auffpot in ainer noth oder lermen wie man sich halten soll.

[s. 162] Zum 35. So sich etwo unversehens (da Gott vor sey) in der herrschafft, marckht oder dorff, ein lermen oder auflauff durch pöse nachpaurschafft oder anndern weg begab, und zue trieg, oder ainige prunst, und in solchem einfall, auf dem schloss die kreütz schiss giengen, soll ain ieder dem schloss mit sein[er] irer zulauff war es aber in einem marckht, oder dorff und der glockhen straid[en] angiengen, damit ieder mit seiner wehr auff dem platz oder richters hauss zuelauff, war es aber ain prunst, strackhs dem feür zue, iung und alts zu rettung, etliche mit abreissung der tacher, weib[er] zum wassertragen, zuverordnen wie es dan die notturfft erfordert richter und bürg[er] sollen sich zuvor inn sollichem beratten, und berrait machen, auff ein fürsorg, und nit erst so es im thuen wär, das Gott lanng verhüetten well, erst ratschlag, die richter sollen auch die stund an wo sich solliches bagab, In angesicht dermassen zuefall auffschloss antzaigen und den nachsten dörffern, oder marckhten, damit zu hilff khumen werdt, und ieder rat[?] helffen bey straff leib und guet, wüerd aber solchs durch richter und burger oder der underthonen einen oder mehr verwarlast, mit antzaigung oder rettung ain abgang oder

ungehorsam, sollen wie gemelt an leib und guet gestrafft werden, und hierin khain entschuldigung helffen. Es sollen richtern purg[er]n und ainer gantzen gmain in der herrschafft mit ernst auffgelegt sein, damit ain Ieder in seinn hauss, mit guetten manss weren, wie die selb ainem ieden am preichlichsten ist, auch pichsten, mit dermassen ristung so es die notturff erfordern wurde gerisst und gefast mache wellicher alss dann in nechster besichtigung unnd mussterung nit gefast gefunden würt, soll ieder der gepür nach gestrafft werden, die pichsten soll ieder anhaimb in sein hauss behalten, biss zur nott und nit damit dem wildpret oder annderm nachgeen, und mit ime tragen, würt ainer darüber begriffen, soll die pichsten verlorn haben, darneben gestrafft.

[s. 163] Wan sich todschlag in der herrschafft zuetragen wie man sich halten soll.

Zum 36. So ainer in der herrschafft erschossen od[er] sunst zue todt erschlag[en], oder an gefer gefunden wurde, ain solhen todten corper sollen richter und burger, dasselb von stundan aufs schloss antzaig[en] und ehe niemandt begraben lassen, biss den burggraffen antzaigt wüerd, bey straff der richter p[ro] f. 4 und ieder burger f. 2.

Wa merder rauber begriffen wie man gegen in verfarn soll.

Zum 37. So etwo ain morder rauber, oder dieb, in der herrschafft an offner that begriffen oder sunst ainer in ain marckht od[er] dorff kheme[?]er ein wissentlicher übelthetter wehr, und solches dem richter und burgern angetzaigt wurde, soll richter sampt sein burgern, und so von notten, der gemain auffpieten, denselben, zu fanckhnussen, ob er aber flüchtig[en] fuess setzen wolt nacheillen biss man in behendigt, alss dann aufs schloss antwurten, wellicher auff richters oder burg[er]s gepot nit wurde helffen, auff ihr begern, soll ieder der selben p[ro] f. 2 gestrafft werden, halb dem herrn halb zu gemainem nutz.

So ainigerlay geschray oder neutzeuttung herrnlies.

Zum 38. Wover imandt in der herrschafft ein geschray heredt reden, das der herrschafft zu schad[en], und nachtail kheme, derselb sols bey straff leib unnd guet dem richter und der richter in der selben stundt aufs schloss antzaigen, und khains wegs verschweig[en].

Wie man sich inleüt heüssern gegen frembden unnd einhaimischen halten soll.

[s. 164] Zum 39. Einwonner der herrschafft in marckhten und dorffern, soll khainer mit der wehr in das leithauss geen siecht aber der leitgeb ain, soll ime die wehr nemen und dem richter geben, die soll ainer alss dan von richter zu lesen, umb β. 4 schuldig sein, unnd so ein frembder mit der wehr in das leithauss gieng, magerem seidl wein beim schenckhtisch austrinckhen,

bleibt er lenger, soll der schenckh ime die geb[en] haissen, wo er wid[er] weckh will ime zuestellen, ober sich aber spreitz[en] oder setzen woll, dem richt[er] oder burgern antzaig[en], ain sollichen zue recht ferdigen und einsetzen gefanckhlich, ist es alss dan so hochwichtig ausser vorwissen der burggraffen, nit auslassen, sonst soll ehr dem richter sein stockh gelt betzallen, auch khainen frembden nach einwonner über die gebürlich zeüt im leüthaus nit sitzen lassen, sonnder ain ieder in sein gewar geen, ein frembder der über lannd zeucht, sich bei zeit[en] umb ain wüertt umbstehen, der ine beherbrig, und nit inleütheüssern gestatten, über die weinglockhen so man dieleüt zusitzen, oder dar in zuelig[en] bei straff β. 4 der gmain.

Besichtigung der feürsteet.

Zum 40. Richter und burger sollen von stundan in der herrschafft nach der erwellung, die feürsteet, zuebesehen umb geen, und ieden einsagen damit nach der besichtigung in 8 tag[en] ieder seine feürsteet, auff besst bewar, wo nit soll denselben die offen und feürsteet eingeschlag[en] werden, welche beschau im iar 4 mall beschehen, und khains wegs under lassen sollen werd[en].

Auff die feür in der fassten so die hiertten anlegen sehen.

Dergleichen richter und burger sollen auff die halter unnd anndersehen, die in der vassten feür in den weld[en] legen, so man deren ein ergriff, auff schloss antwurt[en], so richt[er] [s. 165] und burg[er] in welden feür uleschen einsagen, oder ainer auch meh die zu weingarten wärn, und dass feür sehen, und nit leschen eilt, zum feür soll dem herrn f. 2 verfalln sein, der gmain den viert tail darvon gefallen, auch so einem sein nechster nachpaur riff, und zue schrey zum feürleschen, zue villn, und dasselb nit thuen, sol gleichs fals als ob[?]iss der richt[er] oder burger eingesagt hat, gestrafft werden umb f. 2 der viertail dem so es angetzaigt hat, der ander vierttail der gmain, und der halbtail dem herrn. Es sollen richt[er] und gemain in ainss ied[en] aigen getzierckh, so die zeüt in der fasten khompt, ainen halter haben, der auff feur anlegen siecht, biss grass herfür khumpt, und miner prennen khan geet darüber ain feur auff in welden, in wellichem getzwekh das geschech, dardurch schaden beschiecht, das nit bald gelescht wirt, soll ain gantze gemain gestrafft werden, und das herdt teiech aufs schloss treiben, den zuegefüegten schaden, den herrn davon zuvergnieg[en], darauff richter und burger bedacht sein wellen, es soll auch khainer one erlaupnuss des richters auff seiner wissen, weingarten und ackher feür anleg[en], bey straff β. 4 zint ainer darüber an, so schaden beschiecht soll dem herrn f. 10 verfalln sein.

Wie sich die richter gegen den diennern vom schloss halten sollen.

Zum 41. Wan der herrn dienner als forsser, schitz, und waitleüt oder die so auff die robotter sehen, zum richter khumen, sey under tags oder über nacht, soll ime ein pratkhess, odere in trunckh nach dess richters vermügen, mit getail werden, was ain zimblichs und sollen sich die dienner, darmit beniegen lassen, und ferrer irem bevelch nachgeen, und ausswarten.

So der richter dienner zu ungewonlicher zeüt im leüthauss sitzen sindt, soll er die einsetzen und aufs schloss schickhen.

Dergleichen wo sich zuetrieg sonderlich in den 3 merckht[en] Schadmanssdorf³⁶, Ottentall³⁷, Windischnussdorff³⁸ das man [s. 166] besind und ander gesind auss dem schloss, wagenknecht, kotzi, retknecht, bei dem wein sitzn wurden, zu ungewonlicher zeit, da ainer sonst bey seinem thuen sein solt, und ausswarten, denselben sollen richter und burger in stockh setzen, und aufs schloss antzaig[en], wover es richter und burger daselb nicht thatten, sol richter umb β . 4 ieder burger umb β . 2 gestrafft werden, darneben, sonnderlich auffsehen zuhalten, so etwo nach sperung das schloss im marckht oder am ob[er] ort, zu Schadmanssdorff³⁹ ergriff[en] mechten werden, und hierinnen khaines zuverschonen, noch verschweigen, bey sonnderlicher straff, so sich aber derselben ain[en] auff rierisch ungepüerlich halten wolt, oder sich des gerichtz wider setzen denselben an ain khetten geschlagen und auffs schloss geantwurt soll dem richter sein wann dl wie ander darneben betzallen.

Yber geender hotter.

Zum 42. Sollen richter unnd burger darauff gedacht sein 4 mall im iar auf bevelch der burggraffen so inen dasselb verkhünt würt die hotter zu übergehn, wie inen dan zuer selbigen zeit bevelch geben würdt, sich werd[en] wissen zuhalten, und so sy zwischen d[er] zeüt der übergeung ainer oder mehr was erindern oder entziehung einiges grunts, wie der wär verstieden, oder befund[en], dasselb nit gestatten, sonnder strackhs dem richter antzaigen, unnd richter auch burger hernach unverzogenlich herauff, denn burggraffen bei schwerrer straff antzaig[en], und nit verschweig[en] Schadmanssdorff⁴⁰, Ottentall⁴¹, Pumeritz⁴² und Wistuech⁴³ von

---

³⁶ Častá.

³⁷ Doľany.

³⁸ Dolné Orešany.

³⁹ Častá.

⁴⁰ Častá.

⁴¹ Doľany.

⁴² Budmerice.

⁴³ Vištuk.

Pesing[en]⁴⁴ hott[er] an biss zu der Kropfetten Puechen, auff Khuchner Weeg ubergeen, Windischnusdorff⁴⁵ und Geselssdorff⁴⁶ zwischen Teütz Nussdorff⁴⁷ und Trinoff⁴⁸ gegen Neusidl⁴⁹, Düernbach⁵⁰ und Zwontzin⁵¹ geg[en] d[er] Thürner⁵² hotter. Bodantz[er]⁵³ und Shelbitzer⁵⁴ geg[en] Spatzinitz⁵⁵, Neusidl⁵⁶, Kutzowan⁵⁷ und Podhaiza (?) Helmisch⁵⁸ Cappel- len⁵⁹ Pumeritz⁶⁰ und Wistuech⁶¹ geg[en] Ziffer⁶² unnd Bohom⁶³, nach besichtigung solcher hotterung wo sich was unpillichs befunde, wie obgemelt, soll durch richter und burger herauf antzaigt [s. 167] word[en], wo ab[er] was verschwig[en] plib und ainigerlai nachtail darauss ervolgt, sollen ihenigen so es verschweigen, nachdem der schad[en] nach ungnad[en] gestrafft werden. Dergleichen weder massen solche übertrett[en] es wär mit ackhern oder holtz hackhen durch der underthonen ainen begriff[en] wurde, über die ordenlichen hotter griff[en] hatt, denselben fanckhlich ainemen und pfenden, unnd auf schloss antwurten, siecht ainer dz er dem selb[en] zue Schwach, soll er zum nechsten dorff zum richter lauffen, umb hilff, ime dz antzaigen, wers der richter nit thuet, soll nach erkhantruss und ungnaden gestrafft werden. So auch ain underthon über die hotter in frembde g[?]t ackhert oder wisen reütschibel verackhert gmerckh oder khreitz bam verend[?] oder umbhackht, soll one alle begnadung umb f. 10 gestrafft werd[en].

Von den so gelt auff wein nemen.

Zum 43. Welliche und[er] den underthone[n] wie zuvor villmaln gescheh[en], gelt von frembd[en] auff weingartt paw und and[er] irer notturfft entnomen wellen, sollen sich zuvor woll bedenckh[en], was grosser schad inen darauss ervolgt das ganntz iar mue und arbeit hat,

---

⁴⁴ Pezinok.

⁴⁵ Dolné Orešany.

⁴⁶ Košolná.

⁴⁷ Horné Orešany.

⁴⁸ Malé Trnie (?).

⁴⁹ Nová Ves.

⁵⁰ Suchá nad Parnou.

⁵¹ Zvončín.

⁵² Trnava.

⁵³ Bohdanovce nad Parnou.

⁵⁴ Šelpice.

⁵⁵ Špačince.

⁵⁶ Nová Ves.

⁵⁷ Klčovany.

⁵⁸ Jablonec.

⁵⁹ Kaplna.

⁶⁰ Budmerice.

⁶¹ Vištuk.

⁶² Cífer.

⁶³ Báhoň.

unnd zum weinlessen khaum sovil pauet, sein schulner abzutzallen, und ime im vorrath aufskhünfftig wenig [?] davon er wid[er] pauen, sich auch weib und khündt erneen soll, derwegen soll ain yed[er] seh[en] und gedanckhen, pesser wüert zue sein und dester wenig[er] zum wein geen, und dem spill auswartt[en] und erlassung ergemach und zu aintzig auch hinder ein merherri narrung unnd hilff khume[n], wo aber ie ainer also aus gross[er] noth dahin getrung[en] wurde was zu entlechnen dasselb ain ieder mit vorwissen thue beschiechts aber auss erlaupnuss, soll der so dz gelt ausslecht und d[er] annd[er] den wein verlorn haben, und wellichem erlaupnt wüerd soll auch über 2 em[er]⁶⁴ p[ro] f. 1 diser zeit nit bewilligen, zuegeben bei verlierung wein und gelt, wie gemelt, soll d[er] halb tail dem h[er]n d[er] and[er] tail zu gemainem nutz fallen.

Welliche pauren hoff haben sollen nit weintzirle sein.

Zum 44. Wellen die herrn ir g[nade]n gepotten, haben und v[er]pott[en], das khain underthon auff den pauren dorffern die aigne hoff und ackher haben, sollen weintzirle sein, dan ir g[nade]n befund[en] durch sollich weintzierle ampt, dz ir g[nade]n, hold[en] die eckher nit pauen khüne[n].

[s. 168] Weeg und pruckhen in der herrschafft machen.

Zum fünff und fiertzigist[en]. Sollen richter und burg[er] an den end[en] und ortten, wo pruckhen oder weeg zumachen sein, dar ob sein, damit die selben 2 mal im iarr gemacht werd[en], erstlich zwisch[en] Ost[er]n und Sankt Ierg[en] Tag, zum and[er]n mall, zwischen Sankt Michels und dem weinlesen, wo es aber nit beschach sollen richt[er] umb f. 1 ieder purger 5 ß. straff zallen, dem h[er]n und die pruckhen und weeg nicht wenig[er] machen.

Gais abschaffen.

Zum 46. Der h[er]n ihr g[nade]n, bevelch wie dann zuvor mehrmaln, eingesagt die gaiss weckh zue thuen, der halb[en] sollen richter und burger denen so gaiss hab[en] ernstlich einsag[en], das sie dieselben zwisch[en] hin und Sankt Michels Tag weckh thuen, oder man wüerd die nemen, und immer wie zuvor eingesagt nachlassen, sonnder wüert ernst sein, darnach sich ain ied[er] hab zuerichten, wie ihr ietz selbst von d[er] h[er]n ir g[nade]n gesankthen müntlich[en] gehert auch unns burggraffen in eurm bey sein, aufferlegt darauff achtung zuhaben, damit alle gaiss weckh gethan werd[en].

---

⁶⁴ Emer = okov, dutá miera na meranie objemu tekutín. Obsahovala 32 pínt alebo 64 holieb a mala objem 54,297 6 l; v 17. a 18. storočí sa pri výčape vína jeden okov rozdeľoval na 60 holieb, jedna holba mala objem 0,905 l.

Underthon sollen sich one vorwissen in khain dienst ausser der herrschafft one erlaupnuss begeben.

Zum 47. So ain underthon sich ausser der herrschafft an vorwissen in diennst begäb dem soll sein hab und guett genomen werd[en], ime darnach sampt weib und khündt die herrschafft verbotten sein.

Schmid so holtz zu kholn von nothen.

Zum 48. Schmid sollen khain holtz zukholn fellen, hab dan ain zetl, sonst werd[en] die holtzhackher sampt ieren zeug aufs schloss gefüert.

Richter sollen ob den artickhln halten und niemant an bussgelt was nachlassen oder sollens selb[er] betzallen.

Zum 49. Nachdem unsere g[nade]n herrn allenthalben in d[er] herrschafft, der gantzen gemain wolfnt und auffnemen, [s. 169] betracht, und bewegt haben, damit ain forcht Gottes zucht guetter gehorsam und erbarkhait bei alden und iungen, gepflantzt, unnd erhalten wurde, wellen ihrg[nade]n, derhalben alle richter und burg[er] auch die gantze gemain mit g[nade]n treulichen vermant sein haben, damit sy samentlich dise haimbsuechung Gottes, so etlich iar hör über unnss in aim und annderm wie vor augen, gang[en] und noch khain auffherung, verhengt werden, dise vor ertzelten artickhl, woll behertzig[en] und bewegen, damit denselben eur selbst, nutz und guetten nach voltzog[en] werde, und nit also gar für leichtfertig achten, dardurch wir alss dan zur straff verursacht die sonnst woll, wo dieselben al wolten, vermütt[en] pleib[en] nechst. Damit aber solchen gegebenen statuta und artickhln dest stattlicher und mit vleiss nachgelept werde, haben ir g[nade]n bevolhen, in die fürnemisten fleckhen abschrift sollicher artickhel zuegeben, dieselb[en] in irer gemain lad[en] zu halten, auff das richter und burger sich ieder zeüt darinnen erindern, khünen und mit der straff zuverfarn, niemandt verschonen. Wo aber richter und burger herin nachlessig erfunden, und khain glaichait halten wolte, sond[er] etwo auss gunst, die straffen nachlassen wurde, sollen sy al dieselben buessgelt, aus aignem beütl erlegen, dan die h[er]n ihr g[nade]n, wollen hierin ain gleichhait gehalt[en] haben, so woll dem armen als dem reichen, zueschitzen und hanthabung witwen und waisen. Darumb[en] sonderlich die herrn ir g[nade]n, von solchen puessen unnd straffen, wie dann die artickhl in sich halt[en], zu gemainem nutz ain sundern gebierunden thail ervolg[en] zulassen, mit g[nade]n ben[?] ligt, doch mit vorbehalt, durch khain gerechtighait, sonder die selben straff und puess gefell, ieres gepüerunden thails zu mündern, mehren oder gar wider aufzuheben, wo man demselb[en] nit also nachkhumen wurde, wie gepotten, sonnder dieselben gefell, misprauchen

wolten, dardurch der gemain wenig geholffen, richter unnd burger, ires gefallens mit zue gehandlen, das khains wegs bei sonderer straff sein soll.

[s. 170] Die richter sollen der gmain raittung geben von puess gelt, unnd gefellen.

Die richter sollen von dem straff geltt, ainer ganntzen gemain, sampt andern derselben raittungen, zu ausgang des iarss schuldig sein, in bey sein aines dienners von burggraffen dartzu verordnet, auffrichtige raittung zugeben, in wer alss dann die gemain beschwerdt, soll die selb solchs den burggraffen antzaig[en] werden sy sych der gebüer nach, und verprechnug der sachen wiss[en] zuhalt[en].

Welche fleckhen in der herrschafft sollen schuelmaister halt[en].

Es sollen richter und burger, sonderlich in marckht zu Schadmasdorff⁶⁵, Windischnussdorff⁶⁶, Düernbach⁶⁷, sampt den dorffern, Ottental⁶⁸ und Pumeritz⁶⁹ sehen, damit an den selben ortten an iedem ein schulmaister gehalten werdt, damit die iugendt treulich under wissen in guetter lehr sitten, und forcht Gottes aufwachsen, und nit also wie bisher also rauch loss, durch ire eld[er]n weder auf betten, noch anndere zucht, unnd guetteweckh aufertzogen werd[en], das sy also von irn eldern auch wenig geseh[en] noch gelernet, sond[er] in grosser ergernuss gelebt, das aber hinfüero (abgestellt, und die eldern der iugendt, mit bessern wann dl ein guet eben pild geben, und fürtrag[en] werd[en], aber die underthon sond[er]lich die so ain zimbliche narrung haben, nachlessig das sy ire khünd[er] umb kharigkhait willen, nit in die schuel wellen geen lassen, sollen die selb[en] umb f. 5 gestrafft werden, unnd dennoch die khünder in die schueel geen lass[en], darnach hab sich ain ieder zurichten, dan man sonderlich darauf achtung haben würt.

Beschlus der Artickhl.

Zue sollichem guetten cristlichen füernemen, wie gemelt sollen richt[er] und burg[er] auch ain gantze gemain, in solcher ierer betrachtung, guetter pollicey und wann dl, von der obrigkhait in wee sy irer hilff, und rath, notturfftüg und angesuecht werden, nit verlass[en] sein, sond[er] wellen inen in allen hilfflich und rätlich sein, und treuen beistand zuethuen erpott[en] hab[en], allaine damit die sach[en] fürderlich in dz werckh gepracht und nit auffgeschowen, welliches

---

⁶⁵ Častá.

⁶⁶ Dolné Orešany.

⁶⁷ Suchá nad Parnou.

⁶⁸ Doľany.

⁶⁹ Budmerice.

dan die obrighkheit an stat d[er] h[er]n ir g[nade]n, nicht zueseh[en] khünd[en], darauf richter und burg[er] treulich well[en] vermant sein.

[s. 171] Noten diser artikel gehort herfur a. 70. [pozn. autorky: pozri články Pfarherrn und schulmaister sollen kinder betten lernen a .]

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára

E 156, Urbaria et conscriptiones, Fasc. 097, No. 020.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Slovenský národný archív, Bratislava

fond Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň 1, i. č. 54, š. 28; i. č. 26, š. 9; i. č. 58, š. 31.

Edície prameňov

MÁRKUS, Dezső (szerkeszti). *Magyar Törvénytár 1000-1895. Millenniumi emlékkiadás. 1000-1526. évi törvények.* Budapest: Franklin-Társulat, 1899, 854 s.

MARSINA, Richard – KUŠÍK, Michal (ed.). *Urbáre feudálnych panstiev na Slovensku I. (16. stor.).* Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1959, 576 s.

Literatúra

BENKOVÁ, Eva. *Vinohradníctvo na panstve Červený Kameň v ranom novoveku.* Bratislava: Univerzita Komenského, 2017, 192 s.

ČIČAJ, Viliam. Obilnárstvo na panstve Červený Kameň za Mikuláša Pálffyho v rokoch 1583 až 1600. In *Agrikultúra*, 1978, roč. 15, s. 5-19.

DUCHOŇOVÁ, Diana. *Palatín Mikuláš Esterházy. Dvorská spoločnosť a aristokratická každodennosť.* Bratislava: VEDA, 2017, 560 s.

FEDERMAYER, F[rederik]. Erby fúggerovských prefektov a kastelánov na hrade Červený Kameň (Biberspurg). In *Woch : ročenka pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy*, 2015, roč. 3, s. 74-105.

HORVÁTH, Pavel. Hospodársko-spoločenské a právne pomery poddaného obyvateľstva na Slovensku v 16. – 18. storočí. In *Historické štúdie*, roč. 17, 1972, s. 27-46.

HORVÁTH, Pavel. *Poddaný ľud na Slovensku v prvej polovici 18. storočia.* Bratislava : SAV, 1963, 326 s.

HORVÁTH, Pavol (ed.). *Listy poddaných z rokov 1538 – 1848.* Bratislava : SAV, 1955, 375 s. + prílohy.

KOHÚTOVÁ, Mária. Právne a sociálne postavenie poddaných žien. In LENGYELOVÁ, Tünde. *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti.* Bratislava : Academic Electronic Press, s.r.o., 2004, s. 218-225.

LENGYELOVÁ, Tünde. *Život na šľachtickom dvore. Odev, strava, domácnosť, hygiena, voľný čas.* Bratislava : Slovart, 2016, 248 s.

LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). *Otázky zemepanského hospodárenia a správy v novoveku.* Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2019, 416 s.

LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku. 2. vydanie.* Bratislava: IURA EDITION, spol. s r.o., 2002, 628 s.

NEMEC, Miroslav. *Od zločinu k trestu. Vývoj stoličného súdництва na Liptove v 18. storočí.* Ružomberok : Society for Human Studies, 2019, 200 s. + prílohy.

RATKOŠ, Peter. Vývin feudálnej renty na Slovensku v 16. – 18. storočí. In *Historické štúdie*, roč. 17, 1972, s. 9-26.

REBRO, Karol. K otázke práv poddaného k usadlosti do roku 1848. In *Historické štúdie*, roč. 8, 1963, s. 69-93.

SEDLÁK, František. K niektorým otázkam hospodárskeho a sociálneho vývinu poddaných na Slovensku v 16. – 18. storočí. In *Historické štúdie*, roč. 17, 1972, s. 129-143.

SKLADANÝ, Marián. Pivovarníctvo na Červenom Kameni v 16. storočí. In PETRÁŠ, Milan (ed.). *Z dejín pivovarníctva, sladovníctva a chmeliarstva na Slovensku.* Trnava: Západoslovenské múzeum, 1993, s. 38-53.

- SKLADANÝ, Marián. Rybnikárstvo na fuggerovskom panstve Červený Kameň v 16. storočí. In *Historické štúdie*, 1965, roč. 10, s. 22-53.
- ŠPIESZ, Anton – WATZKA, Jozef. *Poddani v Tekove v 18. storočí. Historicko-štatistická monografia*. Bratislava: Slovenská archívna správa, 1966, 244 s. + prílohy.
- ŠPIESZ, Anton. Slovensko v procese refeudalizácie v 16. – 18. storočí. In *Historické štúdie*, roč. 17, 1972, s. 47-61.
- ŠTENPIEN, Erik. *Tripartitum*. Bratislava: Eurokódex, 2008, 320 s.
- TIBENSKÝ, Ján. *Ako žili naši predkovia za panstva Fuggerovcov a čo za to museli dávať svojej zemepanskej, cirkevnej a štátnej vrchnosti*. Budmerice: Obecný úrad, 1992, prednáška č. 2, 13 s.
- TIBENSKÝ, Ján. *Fuggerovské poriadky alebo štatúty pre novomenovaných richtárov, prísazných a poddaných v živote Budmeričanov*. Budmerice: Obecný úrad, 1993, prednáška č. 3, 25 s. + prílohy.
- TIBENSKÝ, Ján. *Hospodárske a sociálne pomery v Budmericiach v 17. storočí*. Budmerice: Obecný úrad, 1994, prednáška č. 8, 26 s.
- TIBENSKÝ, Ján. *Každodenný život v Budmericiach v časoch Fuggerovského panstva*. Budmerice: Obecný úrad, 1993, prednáška č. 5, 20 s.
- TIBENSKÝ, Ján. *Obyvateľstvo Budmeríc na konci feudalizmu 1700 – 1850*. Budmerice: Obecný úrad, 1995, prednáška č. 12, 45 s.
- TIBENSKÝ, Ján. *Obyvateľstvo Budmeríc v druhej polovici 16. a 17. storočia*. Budmerice: Obecný úrad, 1993, prednáška č. 7, 23 s.
- TIBENSKÝ, Ján. *Pocívna obec budmerická. Každodenný život slovenskej dediny na konci feudálnej éry*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 1996, 480 s.
- TIBENSKÝ, Ján. *Pocívna obec budmerická. Starodávna história. Každodenný život slovenskej dediny od najstarších čias do začiatku 18. storočia*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 1998, 558 s.
- TIBENSKÝ, Ján. *Život verejný, spoločenskoprávny a každodenný v Budmericiach za prvých Pálffyovských zemepánov*. Budmerice: Obecný úrad, 1994, prednáška č. 9, 39 s.
- ŽUDEL, Juraj. *Fuggerovci na Červenom Kameni 1535 – 1583*. Bratislava: Veda, 1991, 132 s. + prílohy.
- ŽUDEL, Juraj. Poddanská robota a námezdná práca na červenokamenskom panstve za Fuggerovcov v rokoch 1535 – 1583. In *Historické štúdie*, roč. 18, 1973, s. 157-174.
- ŽUDEL, Juraj. Správa Červenokamenského panstva za Fuggerovcov a jej písomnosti (1535 – 1583). In *Slovenská archivistika*, 1989, roč. 24, č. 2, s. 27-46.

„Statuta den newgeseczten Richtern, Burgern und allen Underthanen in der gannczen Herschafft Bybersburg“.

Study on the law of the subjects in the Kingdom of Hungary in 16th century

The legal status of the subjects at the times of feudalism had been addressed to by the Slovak historiography predominantly before 1989, whereas in the last 30 years, this issue has not belonged to major topics nor has it even been an individual research topic as such. On the other hand, it does not mean that the modern historical research on feudal social structures has completely neglected the unprivileged social groups in the Kingdom of Hungary; it has just adopted a different view as far as methodological concepts and approaches are concerned (e.g. in a context of gender studies, aristocratic court culture and environment or a crime rate phenomenon). Naturally, the subject as one of basic producing pillars of the Hungarian feudal economy has remained in the focus of the economic history; only now, the subject is rather viewed through the collective identity.

The legal status of the subjects in the 16th century, or during the whole period of the feudalism as such, was most heavily affected by the October laws from 1514 and the Tripartitum which never formally entered into force as an actual law, yet it was still deemed highly relevant in the Hungarian legal culture and science. Subject's very being was, however, regulated mostly by a legal regulation, valid within a specific space-time. Feudal estates in the countryside represent a good example of a social and economic entity when trying to understand both personal and territorial particularism with an option to compare within the reality of the whole area of the Kingdom of Hungary. The best way to research the legal status of the subjects is provided by *urbaria*: although these written instruments (usually) reflected

in administrative mechanism of the feudal estates only those subjects that were producing some kind of a profit for the estate and “manorial cellars and granaries,” some of the urbaria actually registered the subjects in a more complex manner. In addition, the urbaria usually represent the most frequently preserved written source of the administrative agenda and also reflect local customary law best. Besides, the urbaria outlined basic rules of subjects’ behaviour as outlined by their lords.

The Fuggers established themselves at the Červený Kameň castle estate in the 1530s. In the course of next fifty years, these financiers from Augsburg managed, aided by their factors and delegated administrative apparatus, to build up a modern and well-functioning “firm,” especially in the terms of the Hungarian context. Thus, Červený Kameň may be considered a model example of the Hungarian 16th-century feudal estate where the owners managed to rationally make use of its potential, and implement innovative ideas as well as approaches to enhance the economic development. They also managed to consolidate the social and demographic situation and thus reorganize the estate administration and systematize written agenda. It was Sebastian Kurtz, the estate prefect, who was in particular responsible for issuing the most significant documents of the economic and public administration. Apart from the 1543 urbarium, he also coordinated, initiated (in other words, came up with the idea of) and realized the foundation of book of vineyards, book of church and orphanage accounts. He was also behind a composition of the statute from 1550 which is published in this my study. It should be emphasized that these written documents are of the unparalleled importance in the context of the Hungarian estates at that particular period.

This study presents and discusses transcripts of two judicial codes for the subjects, iudices and iurati at the Červený Kameň castle estate; more specifically, so-called “*Statuta den newgesezten richtern burgern und allen underthanen in der gancze[n] herschafft Bybersburg*” and “*Vermerckht die statuta und gepott, unserer gnedigen herrn, der herrn Fugger, auff die underthonen der herschafft Biberspurg*”. Both these codes are included in the “*Prothocoll und Handelsbuch*” of the Červený Kameň estate which is stored in the Slovak National Archive in the archival fonds “*Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň I*”, under the inventory number 54, in the box numbered 28. The first (older or, as labelled by Ján Tibenský, minor) statute consists of 14 pages. Authored by Sebastian Kurtz, it is dated back to 1550. Hans Mayer was most probably a person in charge of a re-edition of the regulation (by the so-called younger and major statute); this statute consists of 32 pages. These regulations not only reflect a situation, typical for the mid-16th century, as well as various standards that had been introduced at the estate by the Fuggers; the regulations include the customary law, German emphyteutic law, Hungarian legislation (even including the older regulations from the very first centuries of the existence of the Kingdom of Hungary), as well as a personal input provided by Sebastian Kurtz, Hans Mayer and especially, Anton Fugger himself. In the 1990s, Ján Tibenský analyzed both these codes in his work “*Poctivá obec budmerická. Starodávna história*”, which also includes a Slovak translation of the “*major*” statute. Although being ultimately relevant on level of validity for the whole Kingdom of Hungary, the regulations were subsequently rather overlooked by historians. Thus, almost three decades after Tibenský published his “*Starodávna história*”, this study attempts to yet again point to a particular historical importance of both of the Červený Kameň judicial codes. Besides, as it includes also the original version in the German language, the study makes the material more accessible to foreign researchers as well.

Keywords: Červený Kameň castle estate, law of the subjects, Kingdom of Hungary, 16th century

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[127 661 znakov / 3,55 AH]

BENKOV, Eva. „Statuta den newgesezten Richtern, Burgern und allen Underthanen in der ganczen Herschafft Bybersburg“. Príspevok k poddanskému právu v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí. In *Opus caementum*. Historia nova 19. [online] Bratislava: Stimul, 2021, s. 85-131. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino19.pdf>

Evanjelické duchovenstvo v hornouhorských slobodných kráľovských mestách. Náčrt problému*

Peter Benka

Pri hesle venovanom Jánovi Leuchhammerovi, dvornému kazateľovi Hansa Ruebera, uvádza Johann Samuel Klein poznámku jedného zo svojich priateľov, ktorý si v závere 18. storočia povzdychol, že o mnohých evanjelických kazateľoch z predošlých troch storočí sa nezachovalo veľa dostupných informácií. Až na pár výnimiek sa biografické dáta obmedzujú na roky prijatia úradu, základné informácie o manželke a deťoch, prípadné kontakty s inými duchovnými a zhodnotenie, či si kazateľ dobre plnil svoje povinnosti a zachovával pravoverné učenie.¹ S podobnými výzvami pri výskume personálnej stránky reformačného hnutia sa do istej miery stretávajú aj súčasní bádatelia. Zámerom nasledujúceho textu je nahliadnuť na problematiku z perspektív presahujúcich výlučne biografický rozmer bádania a v kontexte metodologických prístupov súčasnej historiografie tak v stručnom prehľade ponúknuť východiská, z ktorých možno pristúpiť k výskumu evanjelického duchovenstva na konkrétnych príkladoch hornouhorských slobodných kráľovských miest.² Napokon aj stručné informácie, o ktorých hovoril Klein so svojim známym, môžu byť užitočným zdrojom poznania, i napriek istej svojej schematickosti. Príklady analýzy sú v texte chronologicky vymedzené prvou tretinou 16. storočia a sedemdesiatymi a osemdesiatymi rokmi 17. storočia. Spodná hranica sa spája s počiatkami šírenia reformačného hnutia v oblasti, záver sledovaného obdobia zodpovedá ukončeniu prepojenia oficiálnych štruktúr mestskej samosprávy a evanjelických cirkevných štruktúr v procese vystupňovanej protireformácie. Inštitucionálny rozmer jestvovania evanjelických komunít v kráľovských mestách v nasledovnom období bol už kvalitatívne odlišného charakteru.

Výskum reformácie v uplynulých desaťročiach zaznamenal pomerne dynamický vývoj. Od tradičného sústredenia sa na cirkevné dejiny v tom najužšom zmysle slova, teda teologické

---

* Táto štúdia bola realizovaná s podporou projektov APVV-16-034 *Slovaciká z bývalého Uhorského kráľovstva na príklade Horného Uhorska (1500 – 1780)*; a VEGA 1/0881/21 *Vzory a mechanizmy sociálnej komunikácie v kazateľstve na území dnešného Slovenska od stredoveku do raného novoveku*.

¹ KLEIN, Johann Samuel. *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischen Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vol. 2. Leipzig; Ofen: Diepold und Lindauer, 1789, s. 357-358. „*Alles was von den meisten gesagt werden kann, ausser einige ausgenommen, die sich durch edle und rühmliche Handlungen, Verdienste und Ruhm bey der Nachwelt erworben, ist dieses: in dem und dem Jahr hat er das Amt angetreten, hat jährlich richtig sein Kathedratikum belegt, hat ein Weib genommen, brav tüchtig Kinder in die Welt gesetzt, seine Zehnden richtig von seinen Zuhörern eingebracht, von seinen Mitbrüdern bey seiner oder seiner Töchter Hochzeit ein Geschenk bekommen, mit seiner Gemeinde oder mit seinem Diakonus, oder Rektor gezant, ein Kryptokalvinist gewesen, u. d. g.*“

² Pod „hornouhorskými mestami“ sa tu rozumejú Košice, Bardejov, Levoča, Prešov a Sabinov, teda členovia zväzu takzvanej Pentapolitany. V závere tu analyzovaného obdobia sa ich rady rozšírili o Kežmarok. V cirkevných záležitostiach sa k nim počas 16. a 17. storočia opakovane pridával aj Veľký Šariš.

otázky, vieroučné spory a formovanie nových konfesijných spoločenstiev v duchovnej a intelektuálnej rovine sa čoraz viac do popredia dostali otázky vplyvu na dobovú spoločnosť, využívajúce prístupy sociálnych a kultúrnych dejín. Dôraz sa presúval z utvárania konfesie (*Konfessionsbildung*) k otázkam konfesionalizácie (*Konfessionalisierung*) a disciplinizácie (*Sozialdisziplinierung*) spoločnosti, často v spojení s analýzou rol, ktoré zohrávala politická moc v akejkoľvek svojej regionálne podmienenej podobe.³ Tieto prístupy boli napokon rozšírené o koncept konfesijných kultúr (*Konfessionskultur*)⁴ v jej rôznych prejavoch, vrátane dôrazov na mieru kontinuity so zbožnosťou neskorého stredoveku, komunikačné siete a multimediálny charakter reformačných procesov.⁵

Súčasťou takéhoto rozšírenia výskumného poľa a prístupov sa stal aj výskum duchovenstva ako svojím spôsobom personálnej zložky, ktorá bola často pôvodcom alebo realizátorom vyššie načrtnutých fenoménov. Evanjelickí duchovní sú analyzovaní ako sociálna skupina so špecifickými charakteristikami a vlastnou identitou, rozlišujúcu vnútornú diferencovanosť takto vymedzeného okruhu postáv a regionálnu podmienenosť ich postavenia a úloh.⁶ Práve posledný bod je potrebné na tomto mieste vyzdvihnúť – a v nasledujúcom texte sa k nemu opakovanne vrátim – keďže šírenie reformácie v uhorských reáliách malo v porovnaní s ríšskymi územiami špecifický charakter. Predovšetkým počas 16. storočia bola príznačná absencia politických štruktúr na nadregionálnom rámci, ktoré by sa stotožnili s reformačným projektom a aktívne by tak prispeli k utváraniu inštitucionálnych štruktúr novej cirkvi a jej duchovenstva. Aj po vzniku samostatnej cirkevnej organizácie na začiatku 17. storočia sa decentralizovaný

³ Stručný prehľad prístupov k problematike, ich možností i limitov podávajú napr. KAUFMANN, Thomas. Die Konfessionalisierung von Kirche und Gesellschaft – Sammelbericht über eine Forschungsdebatte. In *Theologische Literaturzeitung*, 1996, č. 11, s. 1008-1025 (Teil 1); *Tamže*, č. 12, 1112-1121 (Teil 2). Príspevky Thomasa A. Bradyho Jr. a Heinza Schillinga v *Confessionalization in Europe, 1555 – 1700: Essays in Honor and Memory of Bodo Nischan*. Ed. John M. Headley, Hans J. Hillerbrand a Anthony J. Papalas. New York: Routledge, 2004, 369 s. Pre strednú Európu pozri BÄHRENDT, Joachim – STROHMEYER, Arno (ed.). *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa : Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1999, 439 s. Tam aj štúdiá KOWALSKÁ, Eva. Die ungarischen Städte und das Problem der Konfessionalisierung aus kulturpolitischer Sicht. In *Tamže*, s. 351-366.

⁴ Reprezentatívnymi publikáciami sú KAUFMANN, Thomas. *Konfession und Kultur: Lutherischer Protestantismus in der zweiten Hälfte des Reformationsjahrhunderts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, 541 s.; KOLB, Robert (ed.). *Lutheran Ecclesiastical Culture, 1550 – 1675*. Leiden; Boston: Brill, 2008, 531 s.

⁵ Z rozsiahlej literatúry tu možno spomenúť výskum zameraný na Uhorsko BERNHARD, Jan-Andrea. *Konsolidierung des reformierten Bekenntnisses im Reich der Stephanskronen: Ein Beitrag zur Kommunikationsgeschichte zwischen Ungarn und der Schweiz in der frühen Neuzeit (1500 – 1700)*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2015, 800 s.

⁶ Najvýznamnejšie príklady SCHORN-SCHÜTTE, Luise. *Evangelische Geistlichkeit in der Frühneuzeit: Deren Anteil an der Entfaltung frühmoderner Staatlichkeit und Gesellschaft. Dargestellt am Beispiel des Fürstentums Braunschweig-Wolfenbüttel, der Landgrafschaft Hessen-Kassel und der Stadt Braunschweig*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1996, 635 s.; RIEGG, Ernst. *Konfliktbereitschaft und Mobilität: Die protestantischen Geistlichen zwölf süddeutscher Reichsstädte zwischen Passauer Vertrag und Restitutionsedikt*. Leinfelden-Echterdingen: DRW, 2002, 411 s.

a regionálny charakter evanjelických cirkevných štruktúr nepodarilo preklenúť, čo je obzvlášť zjavné pri porovnaní s ríšsko-nemeckými alebo severoeurópskymi príkladmi, ktoré boli charakterizované významným zástojom oficiálnych politických orgánov, vrátane „štátnych“. V Uhorsku do procesu o to viac vstupovali také faktory, ako miestni držitelia svetskej authority v podobe šľachty a magistrátov kráľovských miest, či vzťahy založené na síce neformálnej a neinštitucionalizovanej, ale predsa uznávanej autorite niektorých významných postáv z domáceho prostredia i zahraničia. Už v počiatkoch výskumu tak možno predpokladať, že sa tieto rôznorodé vplyvy odrazili aj na podobe formujúceho sa evanjelického duchovenstva.

Napriek novým perspektívam pri výskume „sociálneho substrátu“ reformácie nemožno poprieť dôležitosť biografických a prosopografických príručiek. Zameranie sa na jednotlivca a jeho životné osudy je zároveň azda aj najprirodzenejší prístup, s ktorým sa stretávame už v počiatkoch uhorskej protestantskej historiografie, okrem iného v prácach Andreasa Schmala⁷ alebo vyššie spomínaného Johanna Samuela Kleina.⁸ Na rozdiel od nemeckej historiografie, ktorá disponuje pomerne rozsiahlou kolekciou takzvaných *Pfarrerbücher* so základnými dátami o jednotlivých kazateľoch, pre uhorské reálie pomerne dlho nebola dostupná porovnateľná prosopografická príručka. Tento nedostatok sa v súčasnosti darí do veľkej miery naprávať rozsiahlemu projektu Zoltána Csepregiho, ktorého výsledkom je šesť doposiaľ publikovaných zväzkov, rovnomerne rozdelených do dvoch častí (prvé tri s abecedne radeným zoznamom kazateľov do Žilinskej synody, druhé tri pre nasledujúce obdobie ohraničené šopronským snehom roku 1681 a rozdelené podľa geografického princípu na západné, severné a východné Uhorsko).⁹ Tieto práce rozsiahlosťou biografických dát i odkazmi na literatúru a základnú pramennú bázu ponúkajú jedno zo základných východísk pri výskume zameranom na evanjelických duchovných, nateraz prinajmenšom v 16. a 17. storočí.

Najmä v prípade využiteľného pramenného materiálu je však potrebné konštatovať jeho veľkú rôznorodosť, a to tak z hľadiska formálneho a obsahového, ako aj provenienčného. Od začiatku 17. storočia sú prinajmenšom pre základné údaje o pôvode užitočnou pomôckou

⁷ SCHMAL, Andreas. *Brevis de vita superintendentum evangelicorum in Hungaria Commentatio*. In *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. In Hungaria Historica*, vol. 1. Ed. András FABÓ. Pest: Caroli Osterlamm, 1861, 193 s. Pozri tiež ĎUROVIČ, Ján P. *Evanjelická literatúra do tolerance*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská, 1940, s. 260-281.

⁸ Dobové vydania KLEIN, *Nachrichten von den Lebensumständen*, vol. 1 – 2. Neskoršie vydania prác z rukopisu: KLEIN, Johann Samuel. *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vol. 3. In *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. In Hungaria Historica*, vol. 4. Ed. András FABÓ. Pest: Viktor Hornyánszky, 1873, 445 s.; *Sto kňazských biografii Johanna Samuela Kleina*. Ed. Peter KÓNYA a Zoltán CSEPREGI. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015, 661 s.

⁹ CSEPREGI, Zoltán (ed.) *Evangélikus lelkészek Magyarországon* (ďalej **ELEM**), vol. 1/1 – 3, vol. 2/1 – 3. Budapest: MEDiT, 2014 – 2021.

matriky ordinovaných, ktorých vedenie bolo superintendentom uložené ako jedna z povinností po vzniku samostatnej cirkevnej organizácie.¹⁰ V prípade hornouhorských slobodných kráľovských miest však k tomu možno prirátať širokú škálu dokumentov z magistrátov jednotlivých miest, v súčasnosti v správe príslušných štátnych archívov.¹¹ Okrem toho disponujú jednotlivé cirkevné zbory evanjelickej cirkvi aj vlastnými archívmi, ktoré síce obsahujú zväčša dokumenty z neskoršieho obdobia (počnúc poslednou tretinou 17. storočia) a reflektujú tak zmenené inštitucionálne postavenie evanjelických komunít vo vzťahu k mestám, napriek tomu však v nich možno nájsť aj materiál vzťahujúci sa k staršiemu obdobiu, či už v origináli alebo neskorších odpisoch.¹²

Jedným z najvýraznejších aspektov evanjelického (lutherského) duchovenstva a jeho identity v 16. a 17. storočí bolo jeho intelektuálne zázemie, často reprezentované formálnym univerzitným vzdelaním. Vychádzajúc z nemeckých reálií viedlo toto pozorovanie ku konštatovaniu, že od druhej polovice 16. storočia možno pozorovať utváranie (prinajmenšom časti) duchovenstva ako akademicky formovanej elity spoločnosti so špecificky teologickou-intelektuálnou funkciou.¹³ Na teologickej fakulte wittenberskej univerzity sa k danej téme viedlo nemálo dišpút, ktoré sa rôznym spôsobom vysporadúvali s rolou duchovného ako príslušníka teologickej elity pre život cirkevného spoločenstva.¹⁴ S tým súvisí otázka, do akej miery sa zároveň aspoň niektorí príslušníci evanjelického duchovenstva vnímali ako vzdelanci, neobmedzení iba duchovnými úlohami svojho postu v cirkevnej štruktúre.¹⁵

V krátkosti naznačené podnety a doterajšie výsledky bádania z ríšskeho prostredia môžu poslúžiť ako vhodné východisko pre uvažovanie o problematike v uhorských

¹⁰ Pozri napríklad KOŽLEJ, Miloš. Matrika ordinovaných superintendentie piatich slobodných kráľovských miest Horného Uhorska a prešovskí evanjelickí farári. In *Historické rukopisy a neznáme rukopisné diela vo fondoch historických knižníc mesta Prešov*, vol. 2. Ed. Marcela DOMENOVÁ. Prešov: Štátna vedecká knižnica, 2011, s. 41-69.

¹¹ V štúdií sú použité materiály z nasledovných archívov: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív Prešov (ďalej **ŠA PO**) – pracoviská Bardejov (ďalej p. **BJ**), Prešov (ďalej p. **PO**). Z hľadiska inštitucionálneho zaradenia predstavuje výnimku Archív mesta Košice (ďalej **AMK**).

¹² Možnostiam evanjelických zborových archívov sa novšie na príklade Levoče venoval CZENTHE, Miklós. A lócsei evangélikus levéltár története. In *Reformácia v strednej Európe*, vol. 2. Ed. Peter KÓNYA a Annamária KÓNYOVÁ. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 222-257.

¹³ Parafrázujem tu vyjadrenie Thomasa Kaufmanna, ktorý špecifický znak evanjelickej (lutherskej) konfesionalnej kultúry vidí práve v „*intensive, homogene und nachhaltige konfessionelle Akademisierung der theologischen Funktionseliten*“. KAUFMANN, ref. 4, s. 18-19. Pre rolu akademického prostredia pozri aj KAUFMANN, Thomas. *Universität und lutherische Konfessionalisierung: die Rostocker Theologieprofessoren und ihr Beitrag zur theologischen Bildung und kirchlichen Gestaltung im Herzogtum Mecklenburg zwischen 1550 und 1675*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1997, 789 s.

¹⁴ Pozri APPOLD, Kenneth G. *Orthodoxie als Konsensbildung: Das theologische Disputationswesen an der Universität Wittenberg zwischen 1570 und 1711*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, 359 s.

¹⁵ Pre otázky výskumu intelektuálov v ranom novoveku možno odkázať aspoň na súbornú prácu SCHORN-SCHÜTTE, Luise (ed.). *Intellektuelle in der Frühen Neuzeit*. Berlin: Akademie Verlag, 2010, 221 s.

podmienkach. Prinajmenšom otázke zahraničného štúdia, preferovaných univerzít, nasledovných kariérnych dráh takýchto absolventov v cirkevných štruktúrach sa v maďarskej historiografii už venovala istá pozornosť.¹⁶ Akademické zázemie evanjelických duchovných v hornouhorských slobodných kráľovských mestách bude ešte predmetom systematickejšieho spracovania, nateraz sa obmedzíme na niekoľko základných pozorovaní na bardejovskom príklade.

V období medzi rokmi 1550/1560 až 1670 pozíciu hlavného mestského farára zastávalo osem duchovných. Na poste nemeckého diakona alebo kazateľa sa vystriedalo 11 duchovných, z ktorých traja neskôr postúpili na post hlavného farára. Pre potreby slovenských mešťanov zo sledovaného obdobia poznáme šesť kazateľov.¹⁷ Pred analýzou ich akademickej formácie je však ešte potrebné poukázať na skutočnosť, že nie pri všetkých postavách aktuálny stav bádania umožňuje identifikovať rozsah ich domácich alebo zahraničných štúdií. Najmenej detailov je známych k slovenským kazateľom, čo môže byť samo osebe výpovedným faktom, ako na to ešte upozorníme. Z ôsmich mestských farárov sme o vzdelaní informovaní v šiestich prípadoch, z ktorých iba jeden duchovný neabsolvoval štúdium v zahraničí. Medzi ostatnými je dominantne prítomná univerzita vo Wittenbergu v štyroch prípadoch, v polovici z nich sprevádzaná ďalšími zahraničnými centrami evanjelického intelektuálneho života (Frankfurt nad Odrou, Lipsko, Helmstedt).¹⁸ Obzvlášť v prvej polovici 17. storočia sa v obľúbenosti do popredia dostávajú vyššie školy vo východopruských mestách Toruň (Toruń, Thorn), Gdansk (Gdańsk, Danzig) a Elbing (Elbląg, Elbing). Napokon aj posledný v rade hlavných mestských farárov pred „Trauerdekade“, Martin Pfeiffer neabsolvoval pobyt vo Wittenbergu, ale iba na školách v týchto mestách. V prípade nemeckých diakonov sme aktuálne informovaní o štúdiách siedmich z celkového počtu 11. Situácia v ich radoch je o čosi rôznorodejšia, keďže (odhliadnuc od

¹⁶ Prípadové štúdie CSEPREGI, Zoltán. Rekrutierung und Mobilität der evangelischen Prediger in der Reformation Westungarns anhand des ersten Bandes vom ungarischen Pfarrerbuch (1522–1610). In POLSTER, Gert (ed.). *Ecclesia semper reformanda: Die protestantische Kirche im Pannonischen Raum seit der Reformation*, vol. 1. Eisenstadt: Landesmuseum Burgenland, 2017, s. 137-147; SZABÓ, Péter András. Bridges to Königsberg: Students from North-East Hungary at Prussian Schools in the First Half of the Seventeenth Century. In *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541 – 1699*, vol. 1. Ed. Gábor ALMÁSI et al. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014, s. 101-120. Spomenúť treba aj edíciu SZÖGI, László et al. (ed.). *Magyarország diákok egyetemjárása az újkorban*. Budapest: ELTE Levéltára, 1994 – 2018.

¹⁷ Tento prehľad bol zostavený na základe informácií z CSEPREGI, *ELEM* 1/1 – 2/3 a doplnený podľa archívneho materiálu: Archív ECAV Bardejov (ďalej *AEC BJ*), Protocollum Pastorale Vetustior, bez sign. Najmä v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 16. storočia je situácia do istej miery nejednoznačná kvôli častým zmenám na postoch nemeckých a slovenských diakonov. Na tomto mieste sme sa pre potreby zjednodušenia obmedzili na postavy so stabilnejším postavením v mestských službách počnúc rokom 1560. Pre viac informácií pozri BENKA, Peter. *Mesto a jazyk: Bardejov v ranom novoveku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2019, s. 160-163. Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru a pramene.

¹⁸ Pozri Graf 1 v Prílohe.

domácich škôl) Wittenberg navštívili traja, okrem toho tam však figuruje po jednom prípade Lipsko, Augsburg a Tübingen (u toho istého duchovného), Jena a napokon východopruské mestá.¹⁹ V radoch slovenských diakonov je situácia najmenej jasná, zo šiestich iba pri dvoch, oboch zo záveru obdobia v 17. storočí, disponujeme detailnejšími informáciami. Martin Blümelius študoval iba na viacerých domácich inštitúciách, Pavol Kray okrem uhorských škôl navštívil Toruň aj Wittenberg.²⁰

Uvedený stručný prehľad nie je v tejto fáze jednoduché interpretovať. Nasledujúce tvrdenia majú teda predbežný charakter, predovšetkým výskum situácie v ďalších hornouhorských slobodných kráľovských mestách a následné porovnanie môžu priniesť zaujímavé výsledky. Zdá sa však, že prinajmenšom v prípade bardejovských hlavných mestských farárov je dominantne zastúpené vzdelanie na zahraničných univerzitách, predovšetkým vo Wittenbergu. Požiadavka na takéto vzdelanie nemusela byť explicitne formulovaná, napriek tomu však v praktickej rovine zohrávala rolu. So zahraničnými univerzitami sa napokon spájala vyššia miera prestíže a teda je prirodzené, že i pre najprestížnejší post v radoch mestského duchovenstva boli vyberaní kandidáti s takouto skúsenosťou. Ja zaujímavé, že najmä v 17. storočí sa významnou konkurenciou pre Wittenberg stávali aj vzdelávacie inštitúcie v iných lokalitách, napríklad vo východnom Prusku.

Pri uvažovaní v intenciách prestíže je potom príznačná situácia v radoch slovenských diakonov a kazateľov. Už samotný fakt, že k nim nemáme až také množstvo informácií ako k zvyšným pozíciám, možno interpretovať ako prejav relatívne nižšej sociálnej prestíže, ktorá čiastočne súvisela aj s ich potenciálnym publikom. Najmä v prvej polovici skúmaného obdobia bolo zložené do veľkej miery z ľudí pochádzajúcich z vidieckeho zázemia mesta a z poľského pohraničia, a nie vždy bolo dostatočne integrované do štruktúr mestskej komunity. Azda aj preto nemuseli byť personálne nároky kladené na obsadzovanie týchto postov také, ako v prípade ďalších kolegov z radov mestských duchovných. Isté zmeny v tomto prístupe však možno badať od prvej polovice 17. storočia.²¹ Prinajmenšom z tohto obdobia totiž už máme správy aj o sociálnej integrácii slovenských kazateľov do radov meštianskej spoločnosti a jej elit. Zároveň sa pravidelne objavujú v testamentoch mešťanov ako príjemcovia darov, spolu s ostatnými

¹⁹ Pozri Graf 2 v Prílohe.

²⁰ Pozri Graf 3 v Prílohe.

²¹ Ich výrazom môže byť okrem iného aj z mestských prostriedkov financovaná rekonštrukcia bývalého kláštorného kostola pre potreby slovenských evanjelických veriacich. Podujatie bolo súčasními v rámci lokálnej cirkevnej tradície kladené do súvisu so stým výročím návratu Leonarda Stöckela z Wittenbergu do rodiska, symbolického začiatku luterskej reformácie v Bardejove. Na vysvätení rekonštruovaného slovenského kostola sa podieľali tak svetské, ako aj cirkevné elity mestskej komunity. *AE BJ*, *Protocollum Pastorale Vetustior*, s. 14-15.

duchovnými mesta. Zároveň nie je možné vylúčiť ani praktický aspekt. Ešte okolo polovice 16. storočia sa v Bardejove aj v iných mestách stretávame s dozvukmi zmienok o nedostatku súcich kandidátov na farárske miesta.²² Ak bol teda pociťovaný nedostatok vhodných kazateľov pre potreby mešťanov jazykovo a kultúrne nemeckých, a to aj napriek lepšiemu prepojeniu s ďalšími reformačne naladenými nemeckými regiónmi, o to pochopiteľnejšie sa javí, že podobné problémy mohli byť – aspoň spočiatku – ešte výraznejšie pri vyhľadávaní súcich kazateľov pre potreby slovenských poslucháčov.

Zahraničné štúdium na etablovaných inštitúciách malo vplyv na identitu evanjelického duchovenstva v hornouhorských mestách vo viacerých rovinách. Azda najzjavnejšou je spoločná teologická a intelektuálna formácia miestnych cirkevných elít. Význam, ktorý sa pripisoval spojeniu s centrami evanjelickej vzdelanosti za hranicami Uhorska, je napokon zjavný aj z pretrvávajúcích kontaktov po návrate zo štúdií. Prípad bardejovského rektora Leonarda Stöckela a jeho korešpondencie s Filipom Melanchthonom je pomerne dobre známy a prebádaný.²³ V rovine kolektívnej či inštitucionálnej je však aj neskoršie obdobie charakterizované kontaktami so zahraničím, predovšetkým s Wittenbergom ako autoritou pri definovaní teologickej pravovernosti.²⁴ V druhej polovici 16. storočia sa opakovane stretávame s vyžiadanim stanoviska wittenberských profesorov k otázkam, ktoré sa v Hornom Uhorsku stali predmetom sporov v oblasti teológie alebo cirkevnej organizácie. Do istej miery paradoxne vyznieva, že v úplnom závere 16. storočia veľmi výraznú aktivitu týmto smerom vyvíjal bardejovský farár a senior Severín Škultéty, ktorý sa sám netajil tým, že neabsolvoval žiadne štúdiá za hranicami vlasti.²⁵ Napriek tomu sa stal jedným z hlavných aktérov pri presadzovaní lutherskej pravovernosti, ako bola zadefinovaná Formulou svornosti. Aj napriek tomu, že nemal osobnú skúsenosť

---

²² GUITMAN, Barnabás. *Hit, hatalom, humanizmus: Bárta reformációja és művelődése Leonhard Stöckel korában*. Budapest: Szent István Társulat, 2017, s. 73-76. Pozri tiež *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából* (ďalej *ETE*), tom. 3. Ed. Vincze BUNYITAY, Rajmond RAPAICS a János KARÁCSONYI. Budapest: Szent István Társulat, 1906, kde napríklad Wolfgang Schustell, bývalý bardejovský kazateľ, píše do svojho voľakedajšieho pôsobiska, že im nedokáže poradiť s výberom nového kazateľa (list z 10. júna 1537, č. 182, s. 166), „*dan es sind um bdie Schweidnitz genug schwermer, von rechtenn christlichen predigern horet man wenig*.“

²³ Leonardovi Stöckelovi je venovaná na pomery slovenskej historiografie rozsiahla literatúra. Na tomto mieste možno odkázať na edíciu jeho listov ŠKOVIERA, Daniel. *Epistulae Leonardi Stöckel*. In *Graecolatina et Orientalia*, roč. 7-8, 1975-1976, s. 265-359.

²⁴ Prehľad vývoja prináša KVAČALA, Ján. *Dejiny reformácie na Slovensku, 1517 – 1711*. Liptovský Svätý Mikuláš: Transcius, 1935, s. 124-132.

²⁵ SCULTETI, Severinus. *Ypomnima sive admonitio brevis ad Christianos regni Ungarici cives de asserenda et retinenda veteri seu auita vere Christiana doctrina in Confessione Augustana comprehensa*. Bartphae: Daud Gutgesell, 1599, fol. 18v. „*Ego quoque minimus & indignus, qui iam ferre annis 27 doceo in his Ecclesiis & nunquam Regnum hoc egressus sum [...]*.“

zo zahraničných štúdií, sám zjavne udržiaval kontakty s predstaviteľmi ortodoxie na wittenberskej univerzite a informoval ich o vývoji v Hornom Uhorsku.²⁶

O dôležitosti štúdia a univerzitného vzdelania pre formovanie intelektuálnych elit cirkevného spoločenstva svedčí napokon aj nemalá inštitucionálna a materiálna podpora určená pre študentov na zahraničných univerzitách. Počas 16. a 17. storočia sa tak dialo prostredníctvom špeciálne na tento účel určených základín, iniciatív mestských rád i jednotlivcov.²⁷ Príznačná je aktivita Petra Hrabovského, šľachtica a správcu budatínskeho panstva, ktorý sa v roku 1656 obrátil na bardejovskú mestskú radu s ponukou zveriť jej do správy istú finančnú základinu. Výnosy z nej mali byť podľa Hrabovského podmienok použité práve na podporu štúdia na pravoverných lutherských univerzitách a akadémiách. Vo svojom testamente Hrabovský zdôraznil jazykové kritériá pri výbere vhodných kandidátov na finančnú podporu, ktorá sa mala dostať tak nemeckým, ako aj slovenským a maďarským nadaným mladíkom (zdôrazňujúc, že v prípade absencie vhodného maďarského kandidáta, možno zvoliť síce slovenského, ale takého, ktorý ovláda maďarský jazyk).²⁸ V čase krátko po polovici 17. storočia, keď sa evanjelická konfesijná identita aj v Hornom Uhorsku dostávala pod silnejúci tlak mocenských štruktúr spojených s dvorským centrom, nadobúdalo vzdelanie duchovenstva v zahraničí nový rozmer.²⁹

Dôležitým momentom pre formovanie evanjelického duchovenstva bola kolektívna identita, pre ktorú bolo teda jedným z východísk práve spoločné akademické zázemie, ale

²⁶ Severín Škultéty bol napríklad iniciátorom otázky o správnom pomere duchovnej a svetskej moci v cirkevnej správe, ktorá bola v závere 16. storočia adresovaná wittenberskej univerzite. Text odpovede publikovaný napríklad v RIBINI, Ioannes. *Memorabilia Avgvstanae Confessionis in Regno Hvngariae a Ferdinando I vsqve ad III. Posonii*: Lippert, 1787, s. 298-311. Škultétyho polemický spis „*De Irreconciliabili Calvinistarum in Ecclesiam Odio Admonitio*“ bol zahrnutý do zbierky podobne zameraných textov viacerých významných nemeckých teológov: *Celeberrimorum Virorum Varia Anti-Henotica Quorum Catalogum sequens pagina exhibet*. [s. l.]: [s. t.], 1706, s. 147-154. Severín Škultéty zároveň stál za sprostredkovaním protokolu prešovskej synody z roku 1593 pre potreby polemického spisu Leonharda Huttera, wittenberského profesora, ktorý ich publikoval vo svojom diele (k dispozícii som mal nasledovné vydanie): HUTTER, Leonhard. *Concordia concors: De Origine et Progressu Formulae Concordiae ecclesiarum Confessionis Augustanae, liber unus*. Francofurti; Lipsiae: Apud Joh. Christophorum Föllginer, 1690, s. 1381-1406.

²⁷ Na príklade Levoče sa téme venovala KATONA, Tünde. *Caritas und Memoria: Eine Leutschauer Stiftung im Dienste der Bildungsförderung in der Zips des 16. Jahrhunderts*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2011, 337 s. Výskumu kariérnych dráh košických študentov sa venovala CAPROȘ, Iulia. *Students from Košice at foreign Universities before and during the Reformation Period in Town*. Kiel: Solivagius-Verlag, 2013, 426 s.

²⁸ AEC BJ, Prothocollum Eccl. Ev. Bartph. 1539 – 1670, s. 229. „[...] ut loco quatuor studiosos in Academijs promovendorum quinque scribantur cum declaratione nationum duo germani, duo Sclavi & quintus Hungarus sive Sclavus qui Hungaricam linguam calleat, volo enim ut beneficium hoc istis tribus nationibus semper deserviret.“

²⁹ K diskusii problému pozri CSEPREGI, Zoltán. Ethnische versus konfessionelle Identitätsbildung im Königreich Ungarn von der Reformation bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. In FATA, Márta – SCHINDLING, Anton (ed.). *Luther und die Evangelisch-Lutherischen in Ungarn und Siebenbürgen. Augsbургisches Bekenntnis, Bildung, Sprache und Nation vom 16. Jahrhundert bis 1918*. Münster: Aschendorff Verlag, 2017, s. 377-403. Pozri tiež BENKA, ref. 17, s. 182.

nielen v rovine zdieľaných znalostí, ale nezriedka aj spoločných (osobných) skúseností. Keď sa v šesťdesiatych rokoch 16. storočia z iniciatívy Gabriela Perénioho (Perényi) na jeho majetkoch organizovala teologická dišputa medzi žiakmi Filipa Melanchtona, významnú úlohu v posolstve kráľovských miest zastával Tomáš Fabri, Stöckelov nástupca na poste rektora bardejovskej školy. Okrem iných vlastností, ktoré ho na úlohu kvalifikovali, sa ale spomenulo, že s Pavlom Thurym, svojím názorovým oponentom, sa napokon aj poznal zo študentských čias vo Wittenbergu.³⁰

V neskoršom období sa s týmto rozmerom zdieľanej študentskej skúsenosti ako základu pre nasledovné vzťahy a pocit spolupatričnosti stretávame opakovane a na základe rôznych prameňov. Míľniky v akademickom živote ako univerzitné dišputácie a zisk titulu boli sprevádzané tlačenými vydania príslušných textov, nezriedka doplnenými o blahoprajné verše kandidátových priateľov a rodákov. Podobne veľavravné môžu byť zápisníky, obsahujúce venovania zozbierané počas *peregrinatio academica* i nasledovnej kariéry.³¹ Aj po návrate štúdií boli napríklad vydania teologických polemických spisov v závere 16. storočia sprevádzané odporúčaniami a veršami viacerých duchovných a regionálnych intelektuálov, počiatky kontaktov s ktorými mohli siahať k zdieľanej študentskej skúsenosti.³² Na tomto základe možno rekonštruovať sociálne zosieťovanie a prepojenia medzi vzdelancami a duchovnými v regióne.

Dôležitým faktorom pre budovanie kolektívnej identity bol napokon aj samotný inštitucionálny a správny rozmer miestnych cirkevných štruktúr. Najvýznamnejším fórom boli počas 16. a 17. storočia synody, ktoré okrem iného slúžili budovaniu a upevňovaniu vieroučnej jednoty. Najviac do popredia sa tento element dostával, pochopiteľne, v druhej polovici 16. storočia, teda v čase budovania konfesionalnej jednoty a vymedzovania sa voči kalvinizujúcim interpretáciám v takzvaných kryptokalvinistických sporoch. Z tohto obdobia sa stretávame v zápisniciach z jednotlivých synod so zoznamami duchovných a ich podpismi pod základné

³⁰ SCULTETI, *Ypomnīma sive admonitio brevis*, fol. 22v. „*Vir Thomas Fabri [...] erat assumptus in ditionem Domini Perennii, ut quia Pauli Thurii Witebergae familiaris & Condiscipulus fuerat, ipse quoque in corrigenda mala causa ipsius Pastores iuuaret.*“

³¹ Dobový humanistický rozmer približuje ALMÁSI, Gábor. *The Uses of Humanism: Johannes Sambucus (1531-1584), Andreas Dudith (1533-1589), and the Republic of Letters in East Central Europe*. Boston; Leiden: Brill, 2007, najmä s. 69-97. Príklad bardejovského kazateľa ERNŐDI, András. Martinus Weigmann peregrinációs albuma 1598 – 1621. In *Acta Papensia*, roč. 7, 2007, č. 1-2, s. 29-50.

³² Jednou z takých príležitostí mohol byť aj pohreb, ako tomu bolo napríklad v prípade Gregora Horvátha-Stančiča (Stansich, Stansith), kde bola publikácia pohrebných kázni sprevádzaná latinskými básňami študentov a pedagógov školy v Strážkach. ERHARDUS, Nicolaus. *Duae Orationes Fvnebres. Item: Lachrimae Gymnasii Neerensis, syper praematram obitv Magnifici, Generosi, et Incomparabilis Doctrinae et Pietatis Domini, Domini Gregorii Horvath, Stansith [...]*. Bartphae: Daud Gutgesel, 1597, [42] fol. Verše farárov z vidieckych oblastí sú zase zhromaždené v *Epicedia in praematurum obitum Generosi Domini Christophori Darholtz de Finta etc. ab aliquot doctis ac piis viris conscripta, cura ac industria Generosi Domini Andreae Mariasi etc.* Bartphae: Iacobus Kléz, 1602, [10] fol.

vieroučné texty.³³ Nezriedka ale nejde len o strohé vyjadrenie súhlasu s predloženou vieroučnou normou, ale objavujú sa aj obsažnejšie individuálne stanoviská, ktoré vyjadrujú silne pociťovanú osobnú zainteresovanosť na konkrétnej teologickej formulácii. Niektorí kazatelia deklarujú, že sa Vyznania Piaticich miest, Augsburského vyznania a spisov Melanchthona v lutherskej interpretácii pridávajú z celého srdca, rozhodne a otvorene, bez akejkoľvek pretvárky.³⁴ Silná miera individuality a dôraz na integritu osobného postoja sa ale prejavuje aj v rezervovanejších stanoviskách. Napríklad prešovský kazateľ Ján Fabricius na bardejovskej synode roku 1589 nevyjadril bezvýhradný súhlas so všetkými teologickými textami, ktoré sa tam spomínali, keďže niektoré nepoznal a teda pochopiteľne nemohol s plným vedomím ponúknuť svoju podporu.³⁵ Takéto budovanie konfesijného konsenzu však nebolo len záležitosťou obdobia vystupňovaných teologických polemík v závere 16. storočia. Aj počas 17. storočia bolo predcítavanie domáceho i Augsburského vyznania pravidelnou súčasťou zasadnutí synod mestského duchovenstva, sprevádzané vyjadreniami akceptácie zo strany zidených duchovných, neraz aj po predošlej diskusii vedúcej k objasneniu niektorých článkov.³⁶

Na synodách sa zároveň dostávali na pretras aj pragmatické otázky fungovania cirkevnej organizácie a plnenia si povinností jednotlivými kazateľmi. Dôraz na také správanie v súkromí a vystupovanie na verejnosti, ktoré by vzbudzovalo rešpekt voči jednotlivcovi i úradu, ktorý zastával, bolo zdôrazňované už v prvých dokumentoch reformačného hnutia v mestách. Na prešovskej synode v roku 1546 sa o cirkevných služobníkoch v siedmom článku zdôrazňovalo, že ak sa v prípade pohoršujúceho správania alebo náuky ani po napomenutí nepolepšia, môže to byť dôvodom na ich odvolanie.³⁷ V takzvaných šarišských článkoch z polovice 16. storočia sú očakávania na kazateľa ešte špecifickejšie, zdôrazňujúc bezúhonný život, súčasťou

³³ THURY, Elemér (ed.). Ág. hitv. zsinatok a bécsi béke előtt. In *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár* (ďalej MPEA), vol. 2. Ed. László Stomp. Budapest: Magyar protestáns irodalmi társaság, 1903, s. 1-117 (tu najmä s. 5-14).

³⁴ Napríklad v roku 1588 nachádzame takýto záznam: „*Martinus Rimanoviensis, pastor ecclesiae Dei in Reichwald, se ultroneo animo subscripsit confessioni augustanae, non sub praetextu hypocraticae falsiatis, nec sub simulatione perversae opinionis, uti multi faciunt, sed ex vero et sincero affectu cordis, et ex pura et limpida sinceritate.*“ *Tamže*, s. 7.

³⁵ V zápise nachádzame: „*Ego Joannes Fabricius, minister Verbi Dei apud Eperiensis ut ante hac aliquoties, sic nunc quoque coniunctim corde et animo subscribo, et Confessionem Augustanae et Corpori Doctrinae Philippi in sensu non depravato, et non sophistico. Quod ad Confessiones D. Lutheri attinet, quia illae necdum a me partim vel visae, vel lectae sunt, illis sine certa cognitione, et exploratione primaria, temere ac sine iudicio nondum subscribo.*“ *Tamže*, s. 8. Z pohľadu formovania vieroučnej jednoty a lutherskej konfesijného identity je zaujímavé, že v závere 16. storočia bolo ešte možné, že prešovský kazateľ nebol oboznámený so všetkými základnými Lutherovými textami. K tomuto problému sa vrátíme v pripravovanom výskume.

³⁶ Príkladom môže byť bardejovská synoda z roku 1652. *ŠA PO* – p. *BJ*, fond Magistrát mesta Bardejov (ďalej f. *MMB*) – Knihy, Protocolum Magistratiale 1652 – 1655, sign. 51, fol. 42r. a nasl.

³⁷ Latinský text článkov: RIBINI, ref. 26, s. 67-70. Slovenský preklad: HAJDUK, Andrej. Prešovské články z roku 1546. In *Cirkevné listy*, roč. 93 (104), 1980, č. 10, s. 156-157.

ktorého bolo vyhýbanie sa krčmám, hazardným hrám, prílišnej voľnosti v obliekaní a teologickým škriepkam s inými duchovnými.³⁸ Konkrétne požiadavky, kladené na duchovných predstaviteľmi jednotlivých miest, možno nájsť v takzvaných *litteris vocatoriis*, ktoré sa zachovali z neskoršieho obdobia a aj napriek svojmu formalizovanému charakteru predstavujú zaujímavý a doposiaľ nie veľmi reflektovaný typ prameňa.³⁹ V prípade, že svetská vrchnosť nadobudla dojem, že kazateľ si svoje povinnosti neplní dostatočne, záležitosť sa mohla dostať na program synody. K takejto situácii došlo napríklad na prešovskej synode v roku 1656, keď sa zástupcovia z Veľkého Šariša sťažovali na svojho kazateľa, že zanedbáva požehnávanie pri oltári, biblické čítania počas Adventu, katechetické cvičenia a kázne počas týždňa. Synoda tak mohla zohrávať rolu nielen súdneho, ale v istom zmysle i dozorného a disciplinačného orgánu. Zároveň však synoda, zhromaždenie duchovných i svetských zástupcov, figurovala aj ako nástroj vymáhania požiadaviek jednotlivých duchovných voči vrchnosti, ako sa ukázalo na tom istom zasadnutí v roku 1656, keď kazateľ z Veľkého Šariša požadoval radu a záštitu (*consilium & patrocinium*) v jeho finančných požiadavkách voči županovi. Synoda vtedy poverila svetských zástupcov (*Magistratus Politicus*), aby sa u župana vo veci kazateľa prihovorili.⁴⁰

Tento prípad otvára ďalšiu dôležitú otázku postavenia evanjelického duchovenstva v kráľovských mestách, a to jeho materiálne zabezpečenie. Všeobecne možno konštatovať, že magistráty ako svetskí patróni boli hlavnými zodpovednými aj za usporiadanie tejto záležitosti a duchovným vo svojich službách vyplácali plat z mestskej pokladnice.⁴¹ Výška platu bola špecifikovaná už počas povolávania kazateľov do služieb v takzvaných vokátoroch, pričom sa následne mohla meniť, v závislosti od aktuálnych podmienok. Vo väčšine miest boli paralelne v službe viacerí duchovní, pričom ich odmena bola odstupňovaná. Ako príklad tu možno uviesť Bardejov v druhej polovici 16. storočia. V roku 1572 hlavný mestský farár (*parochus*) dostával

³⁸ Datácia tohto dokumentu je sporná. V slovenskej historiografii sa tradične prijímal rok 1540, s ktorým sa možno stretnúť vo viacerých neskorších odpisoch z 18. storočia, napríklad v cirkevných protokoloch evanjelických zborov v Bardejove a Sabinove. Tak napríklad BODNÁROVÁ, Miloslava. Vplyv mestských rád na cirkevný život miest v 16. storočí. In KOHÚTOVÁ, Mária (ed.). *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2003, s. 51-66 (tu s. 57-58). Rukopis z knižnice evanjelického lýcea v Bratislave, ktorý zjavne poslúžil ako základ pre *Adattár*, vznik kladie lakonicky do polovice 16. storočia. Novšia maďarská historiografia spája dokument so sabinovskou synodou v roku 1560. Pozri GUITMAN, Barnabás. Neue Forschungsergebnisse zur Geschichte der Reformation in Bartfeld (Bardejov). In *Reformácia v Strednej Európe*, vol. 1, s. 181-194 (tu s. 186-187). Latinský text publikovaný v *MPEA*, vol. 7, s. 13-19. Slovenský preklad: HAJDUK, Andrej. Šarišské zákony (články) z roku 1540. In *Miscellanea Anno 1999*. Ed. Peter KÓNYA a René MATLOVIČ. Prešov: Biskupský úrad VD ECAV, 2000, s. 259-264.

³⁹ *AEC BJ*, Prothocollum Eccl. Ev. Bartph. 1539 – 1670, napríklad s. 118-119, 131-132, 147-152 a ďalšie.

⁴⁰ *Tamže*, s. 236-237.

⁴¹ Z mestskej pokladnice boli financovaní aj učitelia na mestských školách. Aj finančnému aspektu fungovania venovala pozornosť DOMENOVÁ, Marcela. K dejinám školstva v Prešove v 16. storočí. In *Nové Obzory*, roč. 33, 2017, s. 94-110.

z mestskej pokladnice na týždennej báze 2 zlaté, čo za rok činilo dohromady 106 zlatých. Nemecký kazateľ (*Germanorum concionator*) dostával 1 zlatý a 25 denárov na týždennej báze (podľa nediel, za rok teda 66 zlatých 25 denárov), slovenský kazateľ (*Sclavorum concionator*) 1 zlatý (za rok teda 53 zlatých). Napriek istej rovnomernosti a pravidelnosti však v iných rokoch výšky platieb medzi týždňami mohli variovať, azda v závislosti od množstva napĺňaných úloh. K tomu treba prirátať finančné odmeny pri špecifických príležitostiach. Koncom 1572 si k novému roku mestský farár prilepšil o 1 zlatý, zvýšil dvaja kazatelia rovnako o 50 denárov.⁴² Pre porovnanie možno uviesť situáciu v Prešove v tom istom čase. Tamojší mestský farár bol vyplácaný štvrťročne sumou 35 zlatých (respektíve v poslednom termíne 18. októbra 20 zlatých). Ostatní kazatelia – teda nemecký (*Germanicorum*), maďarský (*Ungarorum*) a slovenský (*Sclavorum*) – boli všetci vyplácaní týždenne sumou 1 zlatý a 25 denárov (všetci teda rovnako ako bardejovský nemecký kazateľ), za rok dohromady teda po 65 zlatých. Pri prešovských duchovných je navyše ešte uvádzaná hodnota dreva zakúpeného pre ich potreby.⁴³ O tento praktický rozmer materiálneho zabezpečenia duchovných sa starala mestská rada pochopiteľne aj v Bardejove, ako sa dozvedáme z už spomínaných vokátorov. Pri povolaní Leonharda Wagnera na post nemeckého diakona sa popri týždenne vyplácaných 2 zlatých spomínalo ročne 26 meríc obilia, 26 siah dreva a k Vianociam pravidelná odmena 10 zlatých.⁴⁴ Poplatky však mohli mať rôzny charakter a nepravidelnú podobu. V Košiciach sa napríklad roku 1572 rozhodla mestská rada darovať slovenskému kazateľovi Gregorovi Gosnowiczzerovi „*sponte & ex gratia*“ jeden sud košického vína, s výhľadom na jeho vyučovanie počas nadchádzajúcich vianočných sviatkov. Zároveň sa však dodávalo, že sa to do budúcnosti nemá stať zvykom, ani položiť základ pre nové právo.⁴⁵ Nezanedbateľným faktorom boli zároveň testamentárne odkazy individuálnych mešťanov, ktorí aj takým spôsobom mohli realizovať svoju konfesijnú identitu a zbožnosť.⁴⁶

Duchovní však vo vzťahu k mestu neboli iba pasívnymi prijímateľmi, ale mohli vyvíjať aj vlastnú aktivitu. V roku 1555 sa Stanislav Semidalius, slovenský kazateľ v Bardejove, poľsky písaným listom obrátil na Petra Górskeho, člena mestskej rady. V uplynulom roku Semidalius dostal od mesta akúsi záhradu pri špitáli. Mestskí radní mu vtedy prisľúbili, že ju ohradia. Po roku sa teda Semidalius pripomínal s touto požiadavkou. Bez ohrady je totiž márna všetka

⁴² ŠA PO – p. BJ, f. MMB – Knihy, Účtovná kniha 1552 – 1578, sign. 1746, s. 1354-1356 a 1389.

⁴³ ŠA PO – p. PO, f. MMP – Knihy, Účtovná kniha 1571 – 1583, sign. 2669, fol. 113v.-116v.

⁴⁴ AEC BJ, Prothocollum Eccl. Ev. Bartph. 1539 – 1670, s. 151-152.

⁴⁵ AMK, H III/2 mac 17, fol. 35v.

⁴⁶ MAREČKOVÁ, Marie. K náboženským poměrům a mentalitám východoslovenského měšťanstva v 17. a 18. století. In *Historické štúdie*, roč. 40, 1999, s. 169-175.

práca i úsilie, keďže sa tam dostanú kone a prasce a všetko rozryjú, ako sa to už stalo minulý rok. Zaujímavé je, že pri podpise okrem svojho mena uviedol aj označenie Poliak (*Polak*). Upozornením na spoločný pôvod si iste chcel získať ešte väčšiu náklonnosť senátora Gorského.⁴⁷ Tento prípad poukazuje na ďalšiu sféru materiálneho zabezpečenia mestských duchovných, a to ich potenciálne hospodárske aktivity. Nateraz uvádzame iba niekoľko pozorovaní, ktoré bude potrebné rozšíriť systematickejším výskumom. Na základe daňových súpisov je však zjavné, že evanjelickí duchovní v mestách mohli disponovať aj nezanedbateľným hnutel'ným majetkom, prípadne byť aktívni v ďalších hospodárskych aktivitách. V Bardejove napríklad v polovici 17. storočia mestský farár a superintendent Martin Wagner vlastnil dva domy na námestí (jeden so zadným domcom s vstupom na jednu z bočných ulíc). Okrem toho mal na predmestí ešte jeden dom a jeden hospodársky dvor, oba s nájomníkmi. Domami na námestí disponovali aj nemecký a slovenský kazateľ. Leonhard Wagner vlastnil ešte jednu nehnuteľnosť na predmestí, Blümelius zase mal na predmestí hospodársky dvor.⁴⁸ Okrem toho vlastnil Martin Wagner napríklad aj hospodárske zvieratá (vo vnútornom meste sa prinajmenšom spomínajú krava a býk, o situácii na predmestiach nemáme detailné informácie).⁴⁹ Z takýchto zmienok je zjavné, že ekonomické zázemie mestských duchovných mohlo mať rôznu podobu. Zaujímavú otázku potom predstavuje interakcia medzi rôznymi sférami ich aktivít a prípadné rozdiely medzi farármi v mestách a ich kolegami na vidieku. Napríklad výskum situácie v Pomoransku poukázal na to, že obzvlášť na dedinách sa kládol dôraz na to, aby sa kazatelia príliš nevložili do pragmatických hospodárskych aktivít, čo by mohlo viesť k zanedbávaniu ich duchovnej služby.⁵⁰

O hornouhorských podmienkach nateraz vieme, že mestá dbali na primerané personálne obsadenie kazateľských miest aj vo svojich poddanských dedinách alebo bezprostrednom vidieckom zázemí,⁵¹ detailnejšie informácie však prinesie až ďalší výskum. Situáciu v materiálnej či vzdelanostnej rovine však rozhodne nemožno vnímať stereotypne a automaticky predpokladať, že pozícia vidieckych duchovných musela byť dramaticky horšia než u ich mestských

⁴⁷ *ŠA PO* – p. BJ, f. MMB – Missiles, rok 1555, bez sign., nedatovaný. Pozri tiež BENKA, ref. 17, s. 139-140.

⁴⁸ *ŠA PO* – p. BJ, f. MMB – Knihy, Civium consignatio 1653, sign. 482.

⁴⁹ *ŠA PO* – p. BJ, f. MMB – Knihy, Consignatio 1649, sign. 479.

⁵⁰ PTASZYŃSKI, Maciej. Prediger seyn mit jhrem Ampte etwas der Welt kützel? Soziale Herkunft, Bildung und theologisches Selbstverständnis der evangelischen Geistlichkeit in den Herzogtümern Pommern. In SCHORN-SCHÜTTE, ref. 15, s. 69-104 (tu s. 73).

⁵¹ Zodpovednosť zaobstarať vhodných kazateľov pre poddaných ukladala magistrátom a šľachte už prešovská synoda roku 1546 vo svojom 15. článku. RIBINI, ref. 26, s. 67-70. HAJDUK, ref. 37, s. 156-157. V jednom z najstarších zachovaných zoznamov podpisov pod vieroučnými textami z regiónu, z bardejovskej synody roku 1564, medzi zúčastnenými už figurujú aj 11 identifikovateľne vidiecki farári, z toho napríklad 3 z poddanských dedín Bardejova (Mokroluh, Richvald, Kobyly). RIBINI, ref. 26, s. 85-86.

kolegov, prinajmenšom nie vo všetkých prípadoch zásadným spôsobom. Napríklad z bardejovských daňových záznamov vieme, že v druhej polovici 17. storočia vo vnútornom meste vlastnil dom napríklad kazateľ z neďalekých Raslavič, duchovným v poddanskej dedine Richvald bol aj Michal Czapko, syn jednej z meštianskych rodín a absolvent zahraničných štúdií, a Matúš Famelici, farár z Mokroluhu, teda ďalšej poddanskej dediny mesta, na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 17. storočia dokonca vlastnil dom priamo na námestí.⁵²

Materiálne zázemie, demonštrované vlastníctvom lukratívnejších nehnuteľností, môže byť svedectvom o stupni integrácie evanjelických duchovných do meštianskej komunity, rešpektíve začlenenie sa do radov jej elitných vrstiev. To sa však dialo aj v rovine osobných a rodinných prepojení, ktoré predstavujú poslednú významnú rovinu, na ktorú chceme v tomto texte upozorniť. Rodinný život predstavoval totiž jeden z dôležitých faktorov pre formovanie evanjelických duchovných ako sociálnej skupiny. Od počiatkov svojho šírenia bolo reformačné hnutie spojené s požiadavkou odstránenia kňazského celibátu. V nemeckom prostredí je rodinné a sociálne zázemie evanjelických duchovných a vznik „farárskych dynastií“ pomerne dobre reflektovanou tematikou. Uhorské evanjelické duchovenstvo sa tomuto trendu svojím sociálnym zázemím napokon tiež zásadne nevymykalo.⁵³ Aj táto téma si žiada ešte detailnejšie spracovanie, už teraz však možno vidieť, že od druhej polovice 16. storočia sa v radoch evanjelického duchovenstva formovali silné prepojenia prostredníctvom zväzkov medzi rodinami jednotlivých duchovných, ako aj nad-generačne, odovzdávaním si farárskeho povolania v jednej rodine. Dôležitým aspektom v kráľovských mestách bola navyše sociálna a rodinná integrácia duchovných do miestnej meštianskej society.

O formujúcej sa identite evanjelických duchovných ako skupiny svedčia napríklad záznamy Briccia Kokavina, kazateľa vo Veľkom Šariši, z druhej polovice 16. storočia. Pozornosť sa v nich venuje nielen evanjelickým kazateľom, ale aj udalostiam v ich rodinách, akými boli narodenia, svadby či úmrtia ich potomkov.⁵⁴ Dozvedáme sa tak napríklad o svadbe Juliany, dcéry sabinovského kazateľa Valentína Mengerlina roku 1564, utopení osemročnej dcéry Michala Radašina v rieke Topľa roku 1565 či o dva roky nato o svadbe Jána Beliského, služobníka prešovskej cirkvi, s dcérou tamojšieho farára Sabinou, pričom sobášiacim bol bardejovský

⁵² *ŠA PO* – p. BJ, f. MMB – Knihy, Civilium & Inquilinorum Consignatio 1670, sign. 502.

⁵³ Novšie prehľadovo napríklad SZABÓ, Péter András. Mesterség és életstratégia: Evangélikus lelkészdzinasztiák a 16-17. századi Felföldön. In *Credo – evangélikus folyóirat*, roč. 25, 2019, č. 3-4, s. 62-69; BERNÁT, Libor. The shaping of the Lutheran teaching profession and Lutheran families of teachers in the 16th and 17th centuries (illustrated by the example of the Trenčín, Liptov and Orava superintendency). In *Journal of Pedagogy*, roč. 3, 2012, č. 1, s. 101-116.

⁵⁴ [Diarium Bricci Kokavini et aliorum]. In SZELESTEI, László N. (ed.). *Naplók és útleírások a 16-18. századból*. Budapest: Universitas Kiadó, 1998, s. 19-55.

kazateľ Ján Schader. Zaujímavým svedectvom o vnímaní svojej roly v reformačnom historicko-teologickom kontexte je skutočnosť, že Briccius Cocavinus dal jednému zo svojich synov meno „*Joannes Huss [...] in memoriam Sanctus Martyris Hussi.*“⁵⁵

Rodinné tradície duchovnej služby a dedenie postu farára z otca na syna či vnuka v prostredí hornouhorských kráľovských miest tiež nie sú nezvyčajnou záležitosťou. Azda najvýraznejšie do popredia vystupujú rodiny Wagnerovcov a Zablerovcov. Osudy prvej sú úzko späté s Bardejovom a pri ich počiatkoch stoja banskobystriční rodáci, bratia Martin a Jakub. Prvý z nich zastával post hlavného mestského farára v rokoch 1580 – 1590 a od roku 1584 aj seniora Pentapolitany. Mladší Jakub od roku 1586 pôsobil v Bardejove ako nemecký kazateľ, a i keď ho o desať rokov neskôr už stretávame na Spiši, s hornošarišským mestom ostal spojený prostredníctvom svojej manželky Anny, dcéry bardejovského richtára Leonarda Heida (Heydt).⁵⁶ Dvaja ich synovia, Martin a Leonard, pokračovali v otcových stopách a v 17. storočí sa stali výraznými postavami duchovného života v regióne. Starší Martin od roku 1620 až do svojej smrti 1666 zastával post mestského farára, od roku 1645 navyše aj úrad superintendenta kráľovských miest. Mladší Leonard bol ako bardejovský nemecký diakon v rokoch 1633 – 1665 jeho blízkym spolupracovníkom.⁵⁷ Zablerovci, druhá z menovaných farárskych rodín, naopak, neboli spojení iba s jedným mestom. Prvou významnou postavou bol Peter, rodák z Grossenhaimu pri saskom Meissene, ktorý však väčšinu svojho života spojil s Levočou ako tamojší farár (1602 – 1645) a prvý superintendent Pentapolitany (od roku 1614). Jeden z jeho synov, Jób, pokračoval v duchovnej dráhe v rodnej Levoči. O príbuzenských prepojeniach v rámci skupiny duchovných svedčia manželstvá dvoch jeho sestier s evanjelickými kazateľmi.⁵⁸ Ďalšia vetva rodiny bola spätá s Bardejovom, kde sa usadil jeden z Petrových synov, ktorý si ale nezvolil duchovnú kariéru. V tradícii však pokračoval jeho syn – a superintendentov vnuk – Jakub, výrazná postava evanjelického života v poslednej tretine 17. storočia nielen v Bardejove, kde na rôznych pozíciách s prestávkami pôsobil od roku 1665, ale aj v krajinskom meradle. Vďaka pozícii superintendenta, ktorú zastával od roku 1686 až do smrti v roku 1709, zohral významnú rolu pri obnovovaní evanjelického cirkevného života v turbulentnom období vlády Leopolda I. Sám bol tiež rodinne spojený s meštianskymi i regionálnymi intelektuálnymi vrstvami.⁵⁹ Jeho syn rovnakého mena sa tiež stal kazateľom, i keď od prvej polovice 18. storočia už činný vo východnom Prusku.

⁵⁵ [Diarium Bricci Kokavini et aliorum], s. 27 (citovaná pasáž), 30 a 36.

⁵⁶ Biografické dáta prehľadne v *ELEM* 1/3, s. 466 (Jakub) a 468 (Martin). Tam aj odkazy na ďalšiu literatúru.

⁵⁷ Biografické dáta s ďalšou literatúrou v *ELEM* 2/3, s. 648 (Leonard) a 649 (Martin).

⁵⁸ *ELEM* 1/3, s. 513 (Peter); *ELEM* 2/3, s. 667 (Jób).

⁵⁹ *ELEM* 2/3, s. 666, spolu s odkazmi na ďalšiu literatúru.

Väčšiu pozornosť sme tu venovali síce iba týmto dvom rodom, biografické dáta evanjelických duchovných regiónu však ponúkajú mnoho podobných príbehov. Užitočným prameňom pre výskum rodinného zázemia, identity a prezentácie evanjelických duchovných navyše môžu byť aj vizuálne pamiatky.⁶⁰ Príkladom tu je iný bardejovský kazateľ, Martin Weigmann, ktorého maľovaný epitaf z roku 1625 sa zachoval do súčasnosti. V predele je spolu s manželkou a deťmi znázornený kľáčiac a modliac sa okolo kríža, on s tromi synmi z ľavej (z perspektívy diváka) a manželka s tromi dcérami z pravej strany.⁶¹ Takéto stvárnenie je veľavravným svedectvom o tom, že rodinné zázemie bolo integrálnou súčasťou identity evanjelického duchovného. Martin Weigmann je príkladom mestského duchovného, ktorý bol v meštianskom prostredí doma, keďže obaja jeho rodičia patrili k významným bardejovským meštianskym rodinám.⁶² O to významnejšiu rolu ale zohrávalo rodinné zázemie v prípade tých kazateľov, ktorí boli v meštianskej komunite „cudzincami“ a nemohli sa pochváliť ani sociálne prestížnejším pôvodom. Práve zaujatie kazateľského postu im ale mohlo otvoriť cestu k sociálnemu vzostupu, obzvlášť ak bolo spojené sobášom s dcérou z niektorej významnejšej meštianskej rodiny. Nasledujúce generácie už mohli figurovať ako etablovaní členovia mestských elít. Tak tomu bolo v prípade Jána Ocherlana, slovenského kazateľa v Bardejove v prvej polovici 17. storočia.⁶³ Integrácia do miestnej komunity bola natoľko úspešná, že ďalšie generácie zohrávali významné úlohy v živote miestnej komunity. Vnuk Ján sa napríklad na prelome 17. a 18. storočia stal jedným z reprezentantov nemeckej evanjelickej komunity a počas Rákociho povstania zastával post richtára.⁶⁴ Aj tento príklad tak demonštruje príslušnosť evanjelických duchovných a ich rodín k mestským elitám, i keď vzťahy sa v individuálnych prípadoch mohli vyvíjať rôznorodým spôsobom.

Všetky načrtnuté témy predstavujú významné fenomény súvisiace s existenciou evanjelického duchovenstva ako špecifickej skupiny v spoločnosti raného novoveku. Na príklade hornouhorských slobodných kráľovských miest a v nich pôsobiacich duchovných v 16. a 17. storočí sme sa pokúsili demonštrovať možnosti takéhoto výskumu. Evanjelickí duchovní tvorili špecifickú skupinu už na základe svojho vzdelania. V ríšskom kontexte bola práve lutherská vetva reformácie charakteristická výraznou úlohou, ktorú zohrávalo akademické prostredie pri

⁶⁰ Významný príklad sklbenia princípov umenovedného a cirkevno-historického výskumu predstavuje HARASIMOWICZ, Jan. *Kunst als Glaubensbekenntnis: Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte der Reformationszeit*. Baden-Baden: Verlag Valentin Koerner, 1996, 212 s.

⁶¹ Reprodukcia epitafu s krátkym opisom v GUTEK, František – JIROUŠEK, Alexander. *Radnica v Bardejove*. Košice: Vydavateľstvo JES, 2011, s. 171-172.

⁶² *Tamže*. Pozri tiež *ELEM* 2/3, s. 650.

⁶³ Iba stručné dáta ponúka *ELEM* 1/2, s. 197.

⁶⁴ *AEC BJ*, [Notizbuch von Johannes Ocherlan]. Pozri tiež BENKA, ref. 17, s. 143-144.

utváraní skupiny duchovných. Aj predbežné analýzy situácie v Uhorsku naznačujú, že tu tomu nebolo zásadne ináč, i keď prístup k štúdiu na zahraničných univerzitách bol limitovaný viacerými faktormi. Spoločné základy v rovine vzdelania následne vytvárali jeden z predpokladov, napomáhajúcich utváraniu spoločnej identity evanjelického duchovenstva vo svojich nových pôsobiskách, a to tak v rovine intelektuálnej, ako aj v rovine osobných vzťahov. Inštitucionálnym rámcom pre formovanie duchovenstva boli evanjelické cirkevné štruktúry. Vzhľadom na špecifický vývoj v Uhorsku ako takom a absenciu nadregionálneho jednotiaceho prvku, aké ponúkal konzistoriálny systém a prepojenie so svetskou mocou v iných protestantských regiónoch strednej a severnej Európy, boli pre duchovných z kráľovských miest veľmi významným nástrojom formovania identity kolektívne zhromaždenia, synody. Ich úlohou nebolo iba dosiahovanie vieroučnej jednoty, ale zároveň slúžili aj ako nástroj budovania vedomia o špecifickom statuse so súborom práv a povinností, nad výkonom ktorých mohli synody ako jeden z viacerých aktérov v konečnom dôsledku vykonávať dohľad. Pre praktické fungovanie evanjelických duchovných zohrávalo významnú úlohu ich materiálne zabezpečenie a ekonomické možnosti. Dôležitým individuálnym faktorom bolo, do akej miery dokázali využiť možnosti ponúkané meštianskou komunitou, čo malo nepochybne vplyv aj na vývoj ich postavenia v nej. Integrácia sa mohla diať prostredníctvom poslednej sféry, na ktorú v texte upozorňujeme, a to skrze rodinné zväzky. Okrem akceptácie kazateľov do kruhu významných meštianskych rodín bol tento fenomén charakterizovaný rodinnými prepojeniami medzi kazateľmi navzájom či medzigeneračnými tradíciami a vznikom miestnych „farárskych dynastií“. Všetky tieto fenomény korešpondujú s vývojom v iných lutherských oblastiach, no zároveň sa v hornouhorských podmienkach vyznačujú istými špecifikami. Na niektoré z nich bolo možné v texte aspoň v náznakoch upozorniť. Pre lepšie poznanie problematiky je však potrebný ďalší systematickejší výskum, ako vstupnú etapu ktorého možno túto štúdiu vnímať.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Archív ECAV Bardejov

Prothocollum Eccl. Ev. Bartph. 1539 – 1670

Protocollum Pastorale Vetustior

[Notizbuch von Johannes Ocherlan]

Archív mesta Košice

H III/2 mac 17

Štátny archív Prešov

pracovisko Bardejov

fond Magistrát mesta Bardejov – Knihy, sign. 51, 479, 482, 502, 1746

fond Magistrát mesta Bardejov – Missiles, rok 1555

pracovisko Prešov

fond Magistrát mesta Prešov – Knihy, sign. 2669

Publikované pramene a staré tlače

- [Diarium Bricci Kokavini et aliorum]. In SZELESTEI, László N. (ed.). *Naplók és útleírások a 16-18. századból*. Budapest: Universitas Kiadó, 1998, s. 19-55.
- Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából*, tom. 3. Ed. Vincze BUNYITAY, Rajmond RAPAICS a János KARÁCSONYI. Budapest: Szent István Társulat, 1906, 567 s.
- Epicedia in praematurum obitum Generosi Domini Christophori Darholtz de Finta etc. ab aliquot doctis ac piis viris conscripta, cura ac industria Generosi Domini Andreae Mariasi etc.* Bartphae: Iacobus Kléz, 1602, [10] fol.
- ERHARDUS, Nicolaus. *Duae Orationes Fvnebres. Item: Lachrimae Gymnasii Neerensis, svper praematvram obitv Magnifici, Generosi, et Incomparabilis Doctrinae et Pietatis Domini, Domini Gregorii Horvath, Stansith* [...]. Bartphae: Daud Gutgesel, 1597, [42] fol.
- HAJDUK, Andrej. Prešovské články z roku 1546. In *Cirkevné listy*, roč. 93 (104), 1980, č. 10, s. 156-157.
- HAJDUK, Andrej. Šarišské zákony (články) z roku 1540. In *Miscellanea Anno 1999*. Ed. Peter KÓNYA a René MATLOVIČ. Prešov: Biskupský úrad VDECAV, 2000, s. 259-264.
- HUTTER, Leonhard. *Concordia concors: De Origine et Progressu Formulae Concordiae ecclesiarum Confessionis Augustanae, liber unus*. Francofurti; Lipsiae: Apud Joh. Christophorum Föllginer, 1690, [118] fol. + 1460 s.
- KLEIN, Johann Samuel. *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischen Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vol. 1. Leipzig; Ofen: Diepold und Lindauer, 1789, 509 s.
- KLEIN, Johann Samuel. *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischen Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vol. 2. Leipzig; Ofen: Diepold und Lindauer, 1789, 536 s.
- KLEIN, Johann Samuel. *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinen des Königreichs Ungarn*, vol. 3. In *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. In Hungaria Historica*, vol. 4. Ed. András FABÓ. Pest: Viktor Hornyánszky, 1873, 445 s.
- RIBINI, Ioannes. *Memorabilia Avgvstanae Confessionis in Regno Hvngariae a Ferdinando I vsqve ad III*. Posonii: Lippert, 1787, [15] fol. + 545 s.
- SCULTETI, Severinus. De Irreconciliabili Calvinistarum in Ecclesiam Odio Admonitio. In *Celeberrimorum Virorum Varia Anti-Henotica Quorum Catalogum sequens pagina exhibet*. [s. l.]: [s. t.], 1706, s. 147-154.
- SCULTETI, Severinus. *Ypomnĭma sive admonitio brevis ad Christianos regni Ungarici cives de asserenda et retinenda veteri seu auita vere Christiana doctrina in Confessione Augustana comprehensa*. Bartphae: Daud Gutgesel, 1599, [144 s.].
- SCHMAL, Andreas. Brevis de vita superintendentum evangelicorum in Hungaria Commentatio. In *Monumenta Evangelicorum Aug. Conf. In Hungaria Historica*, vol. 1. Ed. András FABÓ. Pest: Caroli Osterlamm, 1861, 193 s.
- Sto kňazských biografíí Johanna Samuela Kleina*. Ed. Peter KÓNYA a Zoltán CSEPREGI. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2015, 661 s.
- ŠKOVIERA, Daniel. Epistulae Leonardi Stöckel. In *Graecolatina et Orientalia*, roč. 7-8, 1975-1976, s. 265-359.
- THURY, Elemér (ed.). Ág. hitv. zsinatok a bécsi béke előtt. In *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár* (d'alej MPEA), vol. 2. Ed. László STROMP. Budapest: Magyar protestáns irodalmi társaság, 1903, s. 1-117.

Literatúra

- ALMÁSI, Gábor. *The Uses of Humanism: Johannes Sambucus (1531-1584), Andreas Dudith (1533-1589), and the Republic of Letters in East Central Europe*. Boston; Leiden: Brill, 2007, 387 s.
- APPOLD, Kenneth G. *Orthodoxie als Konsensbildung: Das theologische Disputationswesen an der Universität Wittenberg zwischen 1570 und 1711*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004, 359 s.
- BAHLCKE, Joachim – STROHMEYER, Arno (ed.). *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa : Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1999, 439 s.
- BENKA, Peter. *Mesto a jazyk: Bardejov v ranom novoveku*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2019, 306 s.
- BERNÁT, Libor. The shaping of the Lutheran teaching profession and Lutheran families of teachers in the 16th and 17th centuries (illustrated by the example of the Trenčín, Liptov and Orava superintendency). In *Journal of Pedagogy*, roč. 3, 2012, č. 1, s. 101-116.

- BERNHARD, Jan-Andrea. *Konsolidierung des reformierten Bekenntnisses im Reich der Stephanskrone: Ein Beitrag zur Kommunikationsgeschichte zwischen Ungarn und der Schweiz in der frühen Neuzeit (1500 – 1700)*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2015, 800 s.
- BODNÁROVÁ, Miloslava. Vplyv mestských rád na cirkevný život miest v 16. storočí. In KOHÚTOVÁ, Mária (ed.). *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2003, s. 51-66.
- CAPROȘ, Iulia. *Students from Košice at foreign Universities before and during the Reformation Period in Town*. Kiel: Solivagus-Verlag, 2013, 426 s.
- Confessionalization in Europe, 1555 – 1700: Essays in Honor and Memory of Bodo Nischan*. Ed. John M. Headley, Hans J. Hillerbrand a Anthony J. Papalas. New York: Routledge, 2004, 369 s.
- CSEPREGI, Zoltán (ed.) *Evangélikus lelkészek Magyarországon*, vol. 1/1 – 3, vol. 2/1 – 3. Budapest: MEDiT, 2014 – 2021.
- CSEPREGI, Zoltán. Ethnische versus konfessionelle Identitätsbildung im Königreich Ungarn von der Reformation bis zum Ende des 18. Jahrhunderts. In FATA, Márta – SCHINDLING, Anton (ed.). *Luther und die Evangelisch-Lutherischen in Ungarn und Siebenbürgen. Augsburger Bekenntnis, Bildung, Sprache und Nation vom 16. Jahrhundert bis 1918*. Münster: Aschendorff Verlag, 2017, s. 377-403.
- CSEPREGI, Zoltán. Rekrutierung und Mobilität der evangelischen Prediger in der Reformation Westungarns anhand des ersten Bandes vom ungarischen Pfarrerbuch (1522–1610). In POLSTER, Gert (ed.). *Ecclesia semper reformanda: Die protestantische Kirche im Pannonischen Raum seit der Reformation*, vol. 1. Eisenstadt: Landesmuseum Burgenland, 2017, s. 137-147.
- CZENTHE, Miklós. A lőcsei evangélikus levéltár története. In *Reformácia v strednej Európe*, vol. 2. Ed. Peter KÓNYA a Annamária KÓNYOVÁ. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018, s. 222-257.
- DOMENOVÁ, Marcela. K dejinám školstva v Prešove v 16. storočí. In *Nové Obzory*, roč. 33, 2017, s. 94-110.
- ĐUROVIĆ, Ján P. *Evanjelická literatúra do tolerancie*. Turčiansky Svätý Martin: Matica slovenská, 1940, 433 s.
- ERNŐDI, András. Martinus Weigmann peregrinációs albuma 1598 – 1621. In *Acta Papensia*, roč. 7, 2007, č. 1-2, s. 29-50.
- GUITMAN, Barnabás. *Hit, hatalom, humanizmus: Bárta reformációja és művelődése Leonhard Stöckel korában*. Budapest: Szent István Társulat, 2017, 276 s.
- GUITMAN, Barnabás. Neue Forschungsergebnisse zur Geschichte der Reformation in Bartfeld (Bardejov). In *Reformácia v Strednej Európe*, vol. 1, s. 181-194 (tu s. 186-187). Latinský text publikovaný v *MPEA*, vol. 7, s. 13-19.
- GUTEK, František – JIROUŠEK, Alexander. *Radnica v Bardejove*. Košice: Vydavateľstvo JES, 2011, 119 s.
- HARASIMOWICZ, Jan. *Kunst als Glaubensbekenntnis: Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte der Reformationszeit*. Baden-Baden: Verlag Valentin Koerner, 1996, 212 s.
- KATONA, Tünde. *Caritas und Memoria: Eine Leutschauer Stiftung im Dienste der Bildungsförderung in der Zips des 16. Jahrhunderts*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2011, 337 s.
- KAUFMANN, Thomas. Die Konfessionalisierung von Kirche und Gesellschaft – Sammelbericht über eine Forschungsdebatte. In *Theologische Literaturzeitung*, 1996, č. 11, s. 1008-1025 (Teil 1); č. 12, 1112-1121 (Teil 2).
- KAUFMANN, Thomas. *Konfession und Kultur: Lutherischer Protestantismus in der zweiten Hälfte des Reformationsjahrhunderts*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, 541 s.
- KAUFMANN, Thomas. *Universität und lutherische Konfessionalisierung: die Rostocker Theologieprofessoren und ihr Beitrag zur theologischen Bildung und kirchlichen Gestaltung im Herzogtum Mecklenburg zwischen 1550 und 1675*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1997, 789 s.
- KOLB, Robert (ed.). *Lutheran Ecclesiastical Culture, 1550 – 1675*. Leiden; Boston: Brill, 2008, 531 s.
- KOWALSKÁ, Eva. Die ungarischen Städte und das Problem der Konfessionalisierung aus kulturpolitischer Sicht. In BÄHLCKE, Joachim – STROHMEYER, Arno (ed.). *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa: Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1999, s. 351-366.
- KOŽLEJ, Miloš. Matrika ordinovaných superintendentie piatich slobodných kráľovských miest Horného Uhorska a prešovskí evanjelickí farári. In *Historické rukopisy a neznáme rukopisné diela vo fondoch historických knižníc mesta Prešov*, vol. 2. Ed. Marcela DOMENOVÁ. Prešov: Štátna vedecká knižnica, 2011, s. 41-69.
- KVAČALA, Ján. *Dejiny reformácie na Slovensku, 1517 – 1711*. Liptovský Svätý Mikuláš: Tranoscius, 1935, 303 s.
- MAREČKOVÁ, Marie. K náboženským poměrům a mentalitám východoslovenského měšťanstva v 17. a 18. století. In *Historické štúdie*, roč. 40, 1999, s. 169-175.

- PTASZYŃSKI, Maciej. Prediger seyn mit jhrem Ampte etwas der Welt kützel? Soziale Herkunft, Bildung und theologisches Selbstverständnis der evangelischen Geistlichkeit in den Herzogtümern Pommern. In SCHORN-SCHÜTTE, Luise (ed.). *Intellektuelle in der Frühen Neuzeit*. Berlin: Akademie Verlag, 2010, s. 69-104.
- RIEGG, Ernst. *Konfliktbereitschaft und Mobilität: Die protestantischen Geistlichen zwölf süddeutscher Reichsstädte zwischen Passauer Vertrag und Restitutionsedikt*. Leinfelden-Echterdingen: DRW, 2002, 411 s.
- SCHORN-SCHÜTTE, Luise (ed.). *Intellektuelle in der Frühen Neuzeit*. Berlin: Akademie Verlag, 2010, 221 s.
- SCHORN-SCHÜTTE, Luise. *Evangelische Geistlichkeit in der Frühneuzeit: Deren Anteil an der Entfaltung frühmoderner Staatlichkeit und Gesellschaft. Dargestellt am Beispiel des Fürstentums Braunschweig-Wolfenbüttel, der Landgrafschaft Hessen-Kassel und der Stadt Braunschweig*. Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1996, 635 s.
- SZABÓ, Péter András. Bridges to Königsberg: Students from North-East Hungary at Prussian Schools in the First Half of the Seventeenth Century. In *A Divided Hungary in Europe: Exchanges, Networks and Representations, 1541 – 1699*, vol. 1. Ed. Gábor ALMÁSI et al. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2014, s. 101-120.
- SZABÓ, Péter András. Mesterség és életstratégia: Evangélikus lelkészdiánsztiák a 16-17. századi Felföldön. In *Credo – evangélikus folyóirat*, roč. 25, 2019, č. 3-4, s. 62-69.
- SZÖGI, László et al. (ed.). *Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban*. Budapest: ELTE Levéltára, 1994 – 2018.

Lutheran Clergy in the Upper Hungarian Free Royal Towns: Research Possibilities

Recent Reformation historiography has devoted considerable attention to the interpretation of the confessionalisation processes in cultural terms, including roles of the clergy as a social group with a distinct character and identity. The paper focuses on possible applications of these methodological approaches in the Hungarian context. Based on a couple of case studies, it draws attention to the issues of networks within the Lutheran clerical elite, their group identities, involvement with their communities on both personal and public level, and material backgrounds of their positions. Even though the paper does not aim at systematic analysis of the issues, by sketching the problems it offers a starting point for further research.

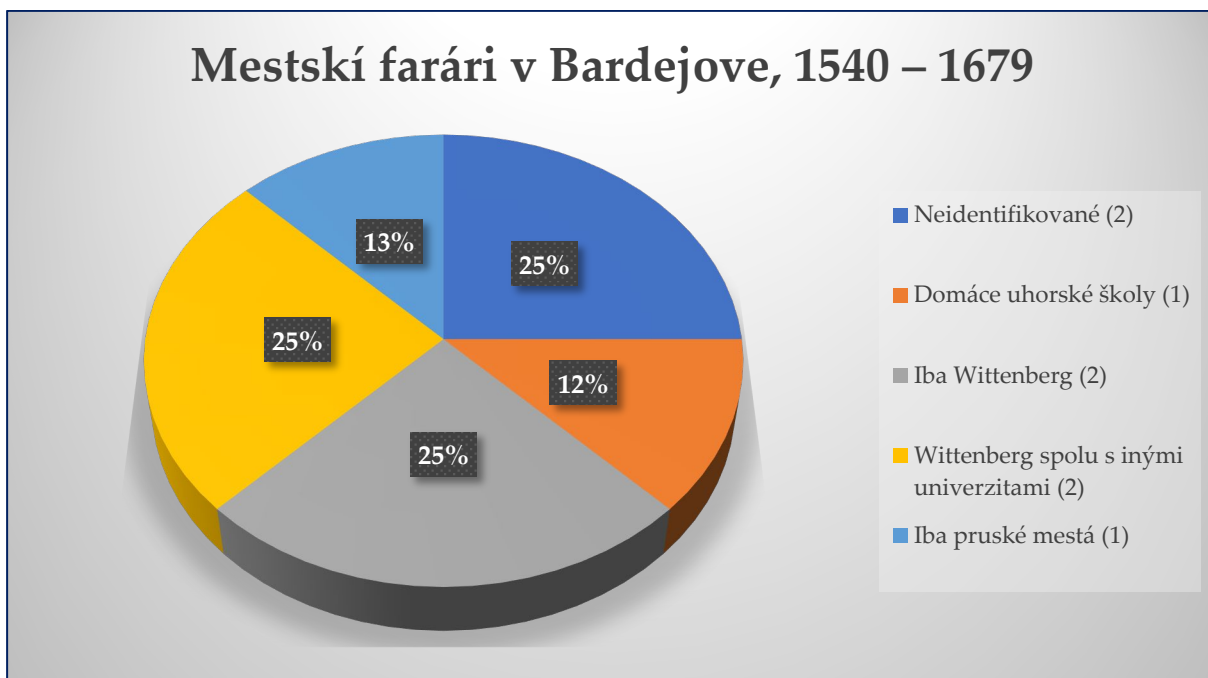
Keywords: Kingdom of Hungary, free royal towns, reformation, confessionalism, 18th century

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

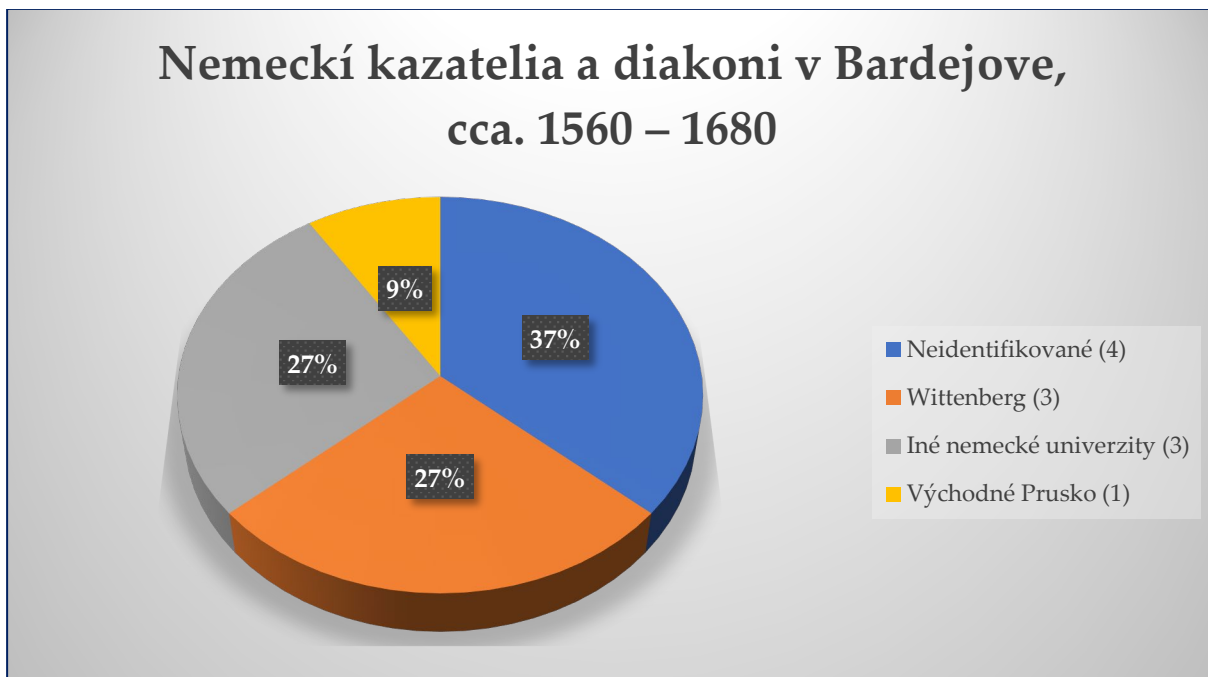
[68 328 znakov / 1,90 AH]

BENKA, Peter. Evanjelické duchovenstvo v hornouhorských slobodných kráľovských mestách. Náčrt problému. In *Opus caementum*. Historia nova 19. [online] Bratislava: Stimul, 2021, s. 132-153. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino19.pdf>

Prílohy⁶⁵

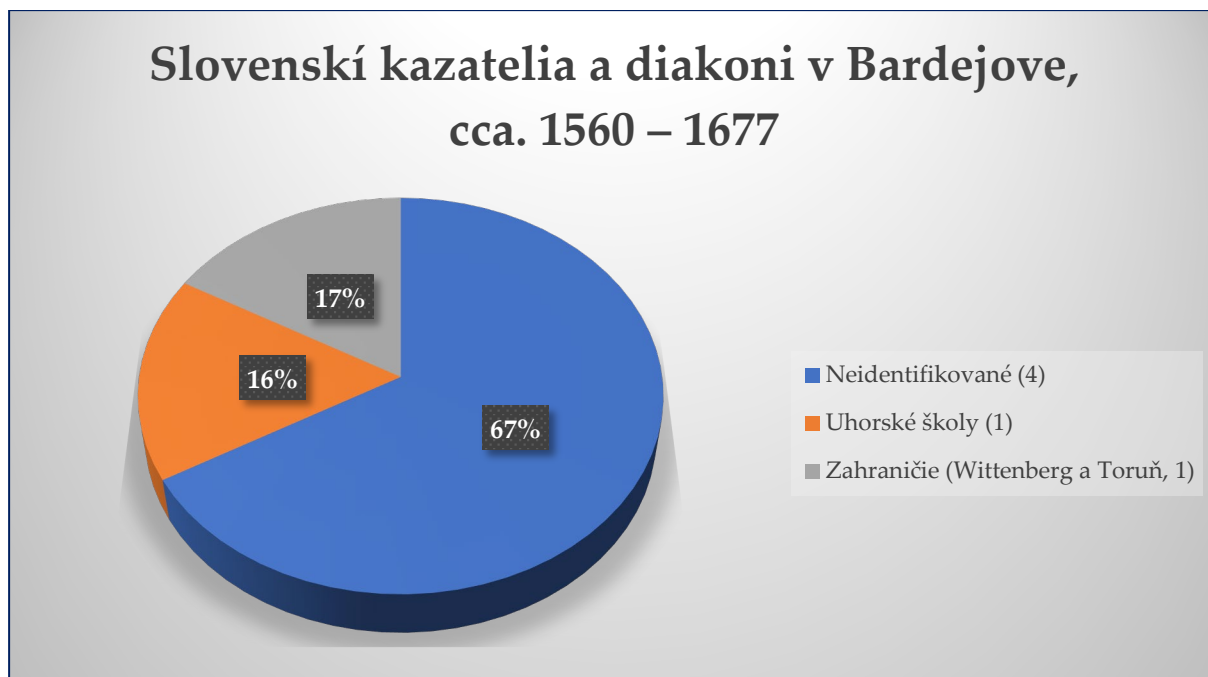
Graf 1: Vzdelanie mestských farárov v Bardejov, cca. 1540 – 1679

Graf 2: Vzdelanie nemeckých kazateľov a diakonov v Bardejove, cca. 1560 – 1680

⁶⁵ Všetky grafy boli vypracované na základe údajov z *ELEM*, vol. 1/1 – 2/3, doplnené o *AEC BJ*, *Protocollum Pastorale Vetustior*, bez sign.

Graf 3: Vzdelanie slovenských kazateľov a diakonov v Bardejove, cca. 1560 – 1677

Základné problémy pri výskume priemyslu medzivojnového Československa na príklade chemického odvetvia*

Peter Vanek

Skúmanie priemyslu v dobovom kontexte medzivojnovovej Československej republiky prináša niekoľko zásadných problémov. Uvedené je v predkladanom príspevku demonštrované na príklade chemického priemyslu. Prvé úskalie predstavuje samotná definícia skúmaného hospodárskeho odvetvia. Jej zjednodušený základ, ktorý som prevzal z dizertačnej práce Branislava Krasnovského a následne doplnil, hovorí, že chemický priemysel možno z výrobného hľadiska definovať ako „*odvetvie ťažkého priemyslu s vysokou technickou a technologickou náročnosťou, vyrábajúce základné anorganické a organické chemikálie, ktoré rozširujú surovinovú základňu iných priemyselných odvetví. Dôraz sa pritom kladie na efektívnosť výrobného procesu a kvalitu vyrábaných produktov*“.¹ Citované riadky sú príliš všeobecné a ani zďaleka nevytvorujú o obsahu pojmu „*chemický priemysel*“. Jediným východiskom je zadefinovanie na základe výrobných odborov (pojem „*výrobný odbor*“ definujem na nasledujúcej strane), ktoré spadali pod toto odvetvie v predmetnom období. Takýto prístup zväčša zvolili aj ostatní historici a bádatelia.

Situáciu komplikuje fakt, že ani v dobových prácach nedochádza ku konsenzu v otázke jednotlivých výrobných odborov, ktoré mali spadať pod chemický priemysel. Typickým príkladom je priemyselná výroba produktov z gummy. V *Statistickom zpravodaji* z roku 1939 je uvedená ako súčasť chemického odvetvia s názvom „*Zpracování kaučuku a výroba zboží z osinku [azbestu]*“.² V *Sčítaní ľudu* z 1. decembra 1930 je označovaná ako „*Výroba tovaru kaučukového*“ a spadá pod drevársky priemysel.³ V *Sčítaní živnostenských závodov* z 27. mája 1930, naopak, vystupuje ako samostatné odvetvie s názvom „*Priemysel pryže a osinku*“.⁴

Dokonca aj v štatistických prácach, vytvorených rovnakým pôvodcom (napríklad *Štátnym úradom štatistickým*), dochádzalo v priebehu rokov k podobnému javu, ktorý som uviedol

---

* Tento text vznikol vďaka financiám z Fondu pre podporu výskumu Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, projekt FPPV-23-2021 *Chemický priemysel a farmaceutická výroba na Slovensku v medzivojnovom období*.

¹ KRASNOVSKÝ, Branislav. *Dejiny chemického priemyslu na Slovensku v období rokov 1867 – 1949*. Dizertačná práca. Bratislava: Historický ústav SAV, 2002, s. 3.

² Zmeny nastalé v československém průmyslu v důsledku územních záborů. In *Statistický zpravodaj*, 1939, roč. I., č. 11-12, s. XII.

³ Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Povolání obyvatelstva. Část 1. Druhy, skupiny a třídy hlavního povolání, poměr k povolání a sociální příslušnost, třídy vedlejšího povolání. Praha: Státní úřad statistický, 1934, s. 42.

⁴ *Sčítaní živnostenských závodů v republice Československé podle stavu dne 27. května 1930. Díl IV. Část 3*. Praha: Státní úřad statistický, 1936, s. 8.

o odsek vyššie. Konkrétne v oficiálnych sčítaniach ľudu je tento jav označovaný ako „zmeny v klasifikácii povolání“, kde napríklad v *Sčítaní ľudu* z roku 1930 v porovnaní so *Sčítaním ľudu* z roku 1921 už nie je v chemickom odvetví zahrnutá „výroba jedlých umelých tukov a olejov“, „pohodnictví“ či „lekárne“.⁵

V oboch spomínaných sčítaniach sa pri klasifikácii povolání používa členenie na tzv. „triedy“, ktoré sa delia na „skupiny“, tie zas na „druhy“, pričom „druhy“ sa skladajú z jednotlivých „povolání“. Chemický priemysel bol v roku 1930 označovaný ako „IX. skupina“ (v roku 1921 ako „VIII. skupina“), pričom figuroval v rámci „triedy B“ s názvom „Priemysel a živnosti“.⁶ Pre zjednodušenie a zjednotenie pojmov s ostatnými zdrojmi som nahradil v článku pojem „skupina“ pojmom „odvetvie“ (respektíve „priemyselné odvetvie“), ktoré delím na niekoľko väčších „oblastí“ (respektíve „subodvetví“) a tie rozčleňujem na jednotlivé „výrobné odbory“. Napríklad jedna z oblastí chemického priemyslu – organická chémia – sa skladala z výrobných odborov suchej destilácie dreva, spracovania minerálnych olejov, produkcie mydla a pod.

Dôvodom na zmeny v klasifikácii povolání v *Sčítaní ľudu* z 1. decembra 1930 (nielen v chemickom odvetví) bola najmä snaha o zosúladenie tejto štatistickej publikácie so *Sčítaním živnostenských závodov*, ktoré bolo vykonané k 27. máju 1930. Výsledkom zosúladenia bol „symbiotický“ vzťah, keď sčítanie závodov obohatilo výsledky sčítania ľudu hlavne informáciami o zárobkovo činnom obyvateľstve, pričom sčítanie ľudu na druhej strane doplnilo sčítanie závodov dátami o neproduktívnom obyvateľstve a jeho „výžive závislej na jednotlivých odvetviach výroby“. Práve pre potrebu zjednotenia oboch sčítaní bolo nevyhnutné vykonať spomínané zmeny v klasifikácii, čo vytvorilo spoločnú komparačnú bázu. Samozrejme, toto zosúladenie nebolo absolútne, ale len približné. Úplná unifikácia nebola možná, keďže účel i metóda oboch sčítaní z roku 1930 boli diametrálne rozdielne.⁷

Základnú jednotku záujmu sčítania ľudu predstavoval jednotlivec, pričom cieľom bola snaha zistiť zdroj obživy obyvateľstva. Nezáležalo, či bol jedinec „v pomere k povolaniu zlozkou aktívnou či pasívnou...“, respektíve či pôsobil v továrenskej alebo remeselnej výrobe.⁸

⁵ *Sčítaní*, ref. 3, s. 17*-21*. „Pohodnictví“ je ekvivalentom slovenskému termínu „konidráčstvo“. Zjednodušene išlo o živnosť, pri ktorej dochádzalo najmä k likvidácii uhynutých a k odchytu túlavých zvierat. Hlavným účelom povolania bolo zabrániť šíreniu chorôb od živočíšnych pôvodcov. Spomínaná „výroba jedlých umelých tukov a olejov“ bola preradená do potravinárskeho priemyslu, pričom „pohodnictví“ a „lekárne“ prešli do zdravotníckej služby. Pozri *tamže*, s. 21*, 32 a 36.

⁶ *Tamže*, s. 19*.

⁷ *Tamže*, s. 17*-18*.

⁸ *Tamže*, s. 18*; FALTUS, Jozef – PRŮCHA, Václav. *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku 1918 – 1945*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1969, s. 284.

Naproti tomu sčítanie závodov sa snažilo zachytiť organizačnú štruktúru hospodárstva a do detailu sledovalo jednotlivé hospodárske činnosti. Základnú sčítaciu jednotku predstavoval práve závod. V porovnaní so sčítaním ľudu má sčítanie závodov navyše užší charakter vzhľadom na to, že zachytáva takmer výhradne len výrobné podnikanie a obchod. Nezahŕňa umeleckú, lekársku či advokátsku činnosť a pod. Prihliadnuc na nielen vyššie spomínané rozdiely, sú možnosti porovnávania a kombinovania výsledkov týchto sčítaní z roku 1930 dosť limitované.⁹

Okrem zmien v klasifikácii povolání dochádzalo v sčítaniach aj k zmenám v zaradení skupín osôb do kategórie „v povolání činní“.¹⁰ Táto kategória, zjednodušene povedané, zahŕňala osoby, ktoré boli v pracovnom procese zložkou aktívnou – reálne prácu vykonávali (v konkrétnom závode, výrobnom odbore či odvetví).

Spravidla sa jednotlivé sčítania ľudu vykonávali raz za dekádu bez zohľadnenia stavu hospodárstva štátu. Pri porovnaní teda treba brať do úvahy fázu ekonomického cyklu či ročné obdobie, v ktorom bol zber dát uskutočnený. Za ďalší významný faktor ovplyvňujúci hospodárstvo v prvej polovici 20. storočia môžu byť považované svetové vojny. Pri ich zohľadnení sa javia pre vzájomnú komparáciu vhodnejšie sčítania z rokov 1921 a 1946 (povojnový stav), respektíve tie z rokov 1910 a 1930 (hospodárstvo nezasiahnuté dôsledkami vojny).¹¹ Samozrejme, za predpokladu, že stav v roku 1930, spadajúci do obdobia veľkej hospodárskej krízy, nebudeme považovať za ekonomickú bodku 1. svetovej vojny.

Vo vzťahu k ostatným dobovým materiálom prispieva k neprehľadnosti a komplikáciám pri výskume i nejasné, či dokonca zlé používanie pojmov. V jednotlivých prácach dochádza napríklad k zamieňaniu pojmu „v povolání činní“ za pojmy „zamestnanci“ a „robotníci“. Termíny v povolání činní i zamestnanci sú na rozdiel od pojmu robotníci komplexnejšie a zahŕňajú v sebe robotníctvo, úradníctvo, učňov a pod. Diskrepancia spočíva taktiež v tom, že pod termín v povolání činní patrili aj majitelia a spolumajitelia závodov.¹² Uvedené možno demonštrovať na základe porovnania dvoch tabuľkových príloh z výročnej správy s názvom *Slovenský priemysel roku 1929 a Statistickej příručky republiky Československé IV*, v ktorých sa píše o počte osôb pracujúcich v gumárenskom priemysle v roku 1926 na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Hoci počty závodov a jednotlivých osôb v nich pôsobiacich sa v oboch dobových prácach

⁹ *Sčítaní*, ref. 3, s. 18*. *Štátny úrad štatistický* navyše uverejňoval dáta zo sčítaní v jednotlivých zošitoch *Československej štatistiky*.

¹⁰ Používam plurál, tak ako sa uvádza v dobových prácach.

¹¹ FALTUS, ref. 8, s. 276.

¹² *Sčítaní*, ref. 3, s. 13*-14*.

zhodujú, tak v jednej je použitý pojem „počet robotníkov“ a v druhej „počet zamestnancov“.¹³ Oba pojmy sú pritom nepresné. Štatistika priemyselných závodov z roku 1926, na základe ktorej boli tabuľky v oboch publikáciách vytvorené, zaznamenávala len dielenský personál závodov bez úradníctva. Dielenský personál zahŕňal viac kategórií činných osôb ako len robotníctvo a menej ako zamestnanectvo (pozri prílohu).¹⁴

Veľmi nejednoznačná je i definícia vtedajšieho pojmu „továrenský závod“, ku ktorému vystupovali v synonymickom vzťahu pojmy „továreň“, „priemyselný závod“, „väčší živnostenský závod“, pričom v zjednodušenom chápaní ho možno označiť iba slovom „závod“ či „podnik“.¹⁵ Továrenský závod bol určený minimálnym počtom v ňom aktívne pracujúcich osôb alebo úrovňou strojného zariadenia, prípadne oboma kritériami naraz. Výroba, ktorá nespĺňala požadované kritéria, bola označovaná ako „remeselný závod“, „drobná živnosť“, respektíve „domácka malovýroba“. V prvej spoľahlivej štatistike o priemyselnej výrobe v Uhorsku z roku 1898 je podmienkou pre továrenský závod minimálny počet 20 pracujúcich osôb.¹⁶ V štatistike z roku 1926 a 1938 je dolná hranica na úrovni 18 pracovníkov.¹⁷ Navyše existovali i rôzne výnimky. Napríklad v rámci určitých odvetví a výrobných odborov sa dolná hranica posúvala na 10, respektíve 5 osôb, alebo dokonca nebol vôbec stanovený minimálny počet pracovníkov. Miera vyspelosti strojného zariadenia bola v niektorých prípadoch rozhodujúca.¹⁸ Práve toto kritérium ponúkalo mnoho interpretačných možností továrenského závodu.

Nejasná definícia spomínaných pojmov spôsobovala pomerne veľké problémy pri vytváraní každoročných evidencií priemyselnej výroby v republike. Dôkazom toho je i korešpondencia medzi ministerstvom obchodu a príslušnými úradmi z decembra 1937 a z prvého kvartálu roku 1938. Štátny úrad štatistický ako najvyššia autorita nakoniec konštatoval, že hlavné kritérium továrenského závodu nespočívalo v počte činných osôb, ale v povahe samotnej výroby. Svoje stanovisko demonštroval na príklade farmaceutického priemyslu, v ktorom 6 činných osôb (myslené na jeden závod) „je už znakom veľkého podniku“, samozrejme,

¹³ *Slovenský priemysel roku 1929. Výročná správa Ústredného združenia Slovenského priemyslu*. Turčiansky Sv. Martin: Ústredné združenie slovenského priemyslu, 1930, s. 15; *Statistická príručka republiky Československé IV*. Praha: Štátní úrad štatistický, 1932, s. 112.

¹⁴ FALTUS, ref. 8, s. 286. V rámci dielenského personálu pôsobili napríklad aj závodní inžinieri. V prípade úradníctva to boli komerční, administratívni pracovníci a pod. Pozri *Statistická príručka*, ref. 13, s. 112.

¹⁵ V článku uprednostňujem pojem „závod“ pred pojmom „podnik“, pričom ich pre zjednodušenie chápem synonymicky.

¹⁶ ZAŤKO, Peter. *Industrializačná politika Maďarska a jej výsledky*. Bratislava: Slovenská kníhtlačiareň, 1930, s. 31.

¹⁷ *Statistická príručka*, ref. 13, s. 112; *Štatistický zpravodaj*, 1939, roč. II., č. 1-2, s. 12.

¹⁸ *Štatistický zpravodaj*, ref. 17, s. 12.

prihliadajúc na povahu výroby. Zároveň Štátny úrad štatistický priznal nejednoznačnosť pojmov a odporučil stanovenie presných kritérií pre plánované sčítanie závodov v roku 1940.¹⁹

Obchodná a priemyselná komora v Banskej Bystrici zas vo svojom liste poukázala na niektoré nejasné rubriky v štatistickom výkaze, ktorý mal obsahovať informácie o každom priemyselnom závode v komornom obvode. Predmetom evidencie bol druh a objem výroby, počet činných osôb, čas vzniku, respektíve zániku závodu a pod. V prípade činných osôb (v dokumente použitý termín „robotníci“) nebolo definované, či sa má uvádzať ich priemerný počet za týždeň, mesiac, rok alebo celkový stav ku konkrétnemu dňu. Niektoré subjekty dokonca nesúhlasili s vedením priemyselnej štatistiky, keďže sa obávali vyzradenia obchodného tajomstva. V jednotlivých výkazoch sa zväčša vyskytujú priemerné hodnoty za kalendárny rok. Občas dochádzalo i k uvedeniu minimálneho a maximálneho počtu osôb v roku či stavu len za istý časový úsek.²⁰

Problematická je aj skutočnosť, že niektoré závody, ktoré by sa dali na základe ich výrobných programov na prvý pohľad zaradiť pod konkrétny priemysel (napríklad pod chemický), spadali pod iné odvetvie. Uvedené možno demonštrovať na príklade gumárenského priemyslu. Podľa dobových zdrojov vykonával na Slovensku v rámci predmetnej výroby činnosť iba jediný subjekt – továreň spoločnosti *Matador* v Petržalke (dnes mestská časť Bratislavy). V skutočnosti však na trhu pôsobili aj ďalší producenti ako napríklad bratislavský *Gumon* a jeho materský závod *Kablo*, ktorí mali vo svojich výrobných programoch zaradenú aj produkciu článkov z gummy. Veľkosť oboch nebola zanedbateľná. Priemerný počet pracovníkov *Kabla* (vrátane jeho pobočného závodu *Gumon*) dosahoval v roku 1938 hodnotu 1 263. Vzhľadom na fakt, že nešlo o čisto gumárenské podniky, tak v štatistikách došlo k ich zaradeniu pod kovopriemysel.²¹

Z uvedeného vyplýva, že vykonanie vzájomného porovnania dát medzi jednotlivými sčítaniami a štatistickými prácami je veľmi problematické. Situáciu sťažujú najmä vágne vymedzené pojmy, častá zmena metodiky pri tvorbe výstupov či rozdielny prístup úradov a subjektov daného odvetvia k vyplňaniu výkazov. Časť autorov (aj súčasných) nevzala tieto faktory

¹⁹ Národní archiv Praha, fond Předsednictvo ministerské rady republiky Československé, škatuľa 3912, inventárne číslo 2843, číslo jednotky 384, Evidencia priemyselnej výroby na Slovensku (Matrika), Štatistika (evidencie) průmyslové výroby na Slovensku; součinnost okresních úřadů, 21. feb.1938, s. 1-2. a 30. mar. 1938, s. 1-3. (ďalej len *NAP*, f. *PMR*, šk. 3912, inv. č. 2843, č. j. 384, ...)

²⁰ *NAP*, f. *PMR*, šk. 3912, inv. č. 2843, č. j. 23743, Evidencia priemyselnej výroby na Slovensku (Matrika), Štatistika priemyselnej výroby na Slovensku, 3. dec. 1937, s. 1-2.

²¹ Slovenský národný archív v Bratislave, f. Ministerstvo hospodárstva, šk. 243, inv. č. 25, bez č. j., Evidencia priemyselných podnikov – Továrňa na kábele uč. spol. Bratislava, 27. okt. 1939; *Slovenský priemysel roku 1934*. Turčiansky Sv. Martin: Ústredné združenie slovenského priemyslu, 1935, s. 15-18.

na vedomie, a tak došlo v niektorých prípadoch ku komparácii neporovnateľných hodnôt a k uverejneniu nepresných záverov.

Na záver možno dodať, že po preštudovaní dobových zdrojov som sa rozhodol pod chemický priemysel medzivojnového obdobia v Československu zahrnúť päť väčších oblastí, resp. sektíve subodvetví – priemysel anorganickej a organickej chémie, priemysel viskózových vlákien, gumársky priemysel a farmaceutickú výrobu. Medzi jednotlivými celkami dochádzalo k prelínaniu v rámci ich výrobných programov. Priemysel anorganickej chémie zahŕňal výrobné odbory ako produkcia ferosilícia, gleja, karbidu vápnika, kyseliny sírovej, prostriedkov na ochranu rastlín, superfosfátov, zápalek a pod. Pod priemysel organickej chémie spadala široká škála výrobných odborov ako suchá destilácia dreva a spracovanie minerálnych olejov, či produkcia farieb, krémov na obuv, lakov, lepenky, zinkovej bieloby, mydla a pod. Zároveň treba podotknúť, že obsah pojmu chemický priemysel možno dnes chápať podstatne širšie. Bezpochyby by sa mohlo hovoriť napríklad o potravinárskej, sklárskej či papierenskej chémii.

Pramene a literatúra

Archívne pramene

Národní archiv Praha

fond *Předsednictvo ministerské rady*

Slovenský národný archív v Bratislave

fond *Ministerstvo hospodárstva*

Dobové práce a publikované pramene

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Povolání obyvatelstva. Část 1. Druhy, skupiny a třídy hlavního povolání, poměr k povolání a sociální příslušnost, třídy vedlejšího povolání. Praha: Státní úřad statistický, 1934, 407 s.

Sčítání živnostenských závodů v republice Československé podle stavu dne 27. května 1930. Díl IV. Část 3. Praha: Státní úřad statistický, 1936, 164 s.

Slovenský priemysel roku 1929. Turčiansky Sv. Martin: Ústredné združenie slovenského priemyslu, 1930, 241 s.

Slovenský priemysel roku 1934. Turčiansky Sv. Martin: Ústredné združenie slovenského priemyslu, 1935, 119 s.

Statistická příručka republiky Československé IV. Praha: Státní úřad statistický, 1932. 486 s.

Statistický zpravodaj, 1939, roč. I., č. 11-12, 32 s.

Statistický zpravodaj, 1939, roč. II., č. 1-2, 32 s.

ZATĚKO, Peter. *Industrializačná politika Maďarska a jej výsledky.* Bratislava: Slovenská kníhtlačiareň, 1930, 92 s.

Literatúra

FALTUS, Jozef – PRŮCHA, Václav. *Prehľad hospodárskeho vývoja na Slovensku 1918 – 1945.* Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1969, 410 s.

KRASNOVSKÝ, Branislav. *Dejiny chemického priemyslu na Slovensku v období rokov 1867 – 1949.* Dizertačná práca. Bratislava: Historický ústav SAV, 2002, 208 s.

Basic Problems in the Research of the Industry in the Interwar Czechoslovakia on the Example of Chemical Industry

The presented study deals with basic problems in the research of branches of industry in the Czechoslovak Republic on the example of the chemical industry in years 1918 – 1939. The content of this text focuses on a definition of basic contemporary terms (factory, craft production, etc.). At the same time, the limits of contemporary statistical works and yearbooks are analysed (e.g. the Census of 1930). The chemical industry is in the study defined as seen in the contemporary context – according to individual productions that were mentioned as part of it in contemporary work. In the interwar period, it consisted of the inorganic and organic industry, the production of viscose fibres, the rubber industry, and the pharmaceutical production.

Keywords: economic history, industry, chemical industry, interwar Czechoslovakia, 1918 – 1939

https://fphil.uniba.sk/historia_nova

[18 678 znakov / 0,52 AH]

VANEK, Peter. Základné problémy pri výskume priemyslu medzivojnového Československa na príklade chemického odvetvia. In *Opus caementum*. Historia nova 19. [online] Bratislava: Stimul, 2021, s. 154-161. Dostupné na internete: <https://fphil.uniba.sk/fileadmin/fif/katedry_pracoviska/ksd/h/Hino19.pdf>

Obrazová príloha

Vývin jednotlivých odvetví výrobných na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi.

Druh výroby	1900		1910		1926		Vzrast od 1900 do 1910 v %	Vzrast od 1910 do 1926 v %
	počet podnikov	počet robotníkov	počet podnikov	počet robotníkov	počet podnikov	počet robotníkov		
I. Baníctvo a hutníctvo	66	11.674	51	11.758	42	8.744	0,7	- 25,7
II. Kovopriemysel	74	12.775	81	17.893	72	12.666	40,0	- 29,2
III. Drevársky priemysel	102	7.308	118	8.707	233	15.581	19,0	78,9
IV. Stavebný priemysel	103	5.968	153	10.089	171	9.781	69,0	- 3,0
V. Sklárstvo	15	1.909	20	3.010	12	3.181	57,7	5,7
VI. Textilný priemysel	28	4.237	43	9.509	26	11.032	124,4	16,0
VII. Spracovanie kože a srsti (kefy)	19	1.782	17	2.588	19	2.076	45,0	- 18,8
VIII. Gumový priemysel	—	—	1	130	1	396	—	204,0
IX. Papier a celulóza	11	1.799	25	4.408	18	4.197	145,0	- 4,8
X. Chemický priemysel	13	1.301	21	2.866	42	4.874	120,0	70,0
XI. Priemysel potravinársky:								
a) celý, okrem mlynov	35	5.029	46	7.654	45	14.263	52,2	86,3
b) mlyny	13	862	11	790	59	1.438	- 0,7	82,0
XII. Elektrárne	—	—	5	155	52	402	—	159,0
XIII. Grafický priemysel	6	172	8	248	40	1.308	44	42,7
	485	54.816	600	79.805	1291	89.939	45,6	12,7

a) Hlavní data podle skupin průmyslu a podle zemí v roce 1926.

Skupiny průmyslu	Počet závodů	Počet zaměstnanců	Počet koňských sil (HP) ²⁾	Skupiny průmyslu					
				1	2	3	4		
A. Hornictví, koksový a briketárny.	Čechy	235	60.867	165.267	J. Průmysl soustr. (mimo dřevo).	Čechy	66	3.721	2.519
	Morava a Slezsko	69	46.730	181.052		Morava a Slezsko	16	654	478
	Slovensko	40	8.061	12.204		Československo	82	4.375	2.997
	P. Rus	2	683	471	K. Průmysl kartáč. a košíkářský.	Čechy	27	1.262	558
	Československo	346	116.341	348.994		Morava a Slezsko	14	408	187
B. Kovo-průmysl.	Čechy	954	126.294	258.716		Slovensko	4	841	488
	Morava a Slezsko	312	68.941	295.751	L. Průmysl chemický.	Československo	45	2.511	1.233
	Slovensko	68	12.327	25.674		Čechy	258	19.803	36.450
	P. Rus	4	339	270		Morava a Slezsko	71	5.028	8.077
	Československo	1.338	207.901	580.411	M. Plynárny.	Slovensko	35	3.773	4.264
C. Hudební nástroje.	Čechy	66	2.821	1.234		P. Rus	7	1.104	1.083
	Morava a Slezsko	7	285	257	N. Potravinářský průmysl (mimo mlýnářský).	Československo	371	29.708	49.874
	Slovensko	1	6	14		Čechy	52	1.328	561
	Československo	74	3.112	1.505	O. Tabákové továrny.	Morava a Slezsko	26	840	250
D. Průmysl textilní.	Čechy	1.291	210.742	282.795		Slovensko	7	221	145
	Morava a Slezsko	423	72.324	73.275	P. Průmysl kamenů a zemín.	Československo	85	2.359	956
	Slovensko	26	11.032	16.808		Čechy	1.336	80.932	136.368
	Československo	1.740	294.098	372.878	R. Průmysl sklářský.	Morava a Slezsko	662	43.462	78.058
E. Průmysl kožařský a kožíšnický	Čechy	205	14.296	11.369		Slovensko	433	14.056	28.833
	Morava a Slezsko	56	14.663	12.692	S. Samostatné elektrárny.	P. Rus	21	207	506
	Slovensko	15	1.235	2.794		Československo	2.452	138.657	243.825
	Československo	306	30.194	26.855	Úhrnem.	Čechy	7	4.940	1.352
F. Průmysl pryže a osinku.	Čechy	10	846	1.506		Morava a Slezsko	6	4.823	1.141
	Morava a Slezsko	4	757	1.222		Slovensko	5	2.401	378
	Slovensko	1	396	350		P. Rus	1	447	157
	Československo	15	1.999	3.078		Československo	19	12.611	3.023
G. Průmysl dřevařský.	Čechy	936	26.621	40.731		Čechy	1.269	67.222	68.678
	Morava a Slezsko	404	19.821	27.084	Úhrnem.	Morava a Slezsko	687	26.670	37.386
	Slovensko	245	12.654	19.593		Slovensko	154	9.660	13.372
	P. Rus	38	2.927	3.608		P. Rus	9	721	816
	Československo	1.623	62.023	91.016		Československo	2.119	104.273	130.452
H. Průmysl papírnický.	Čechy	192	16.320	56.664		Čechy	735	33.126	22.839
	Morava a Slezsko	47	4.718	15.282		Morava a Slezsko	31	4.893	1.366
	Slovensko	17	4.129	15.451		Slovensko	11	2.159	495
	P. Rus	2	68	21		P. Rus	1	108	12
	Československo	258	25.235	87.418		Československo	778	40.286	24.712
Ch. Průmysl grafický.	Čechy	320	16.222	9.372		Čechy	167	2.057	13.186
	Morava a Slezsko	132	3.812	2.355		Morava a Slezsko	87	1.202	4.455
	Slovensko	37	1.155	716		Slovensko	48	341	358
	P. Rus	3	53	21		P. Rus	4	61	62
	Československo	492	21.242	12.464		Československo	306	3.667	18.061
I. Průmysl hračkařský.	Čechy	44	2.087	1.250		Čechy	8.170	691.507	1.101.415
	Morava a Slezsko	6	208	144		Morava a Slezsko	3.090	320.239	740.512
	Československo	50	2.295	1.394		Slovensko	1.147	84.447	142.137
						P. Rus	92	6.718	7.087
						Československo	12.499	1.102.911	1.991.151

²⁾ T. j. úhrn koňských sil u motorů jsoucích v provozu a dodávajících mechanickou energii pracovním strojům. Není v tom obsažena síla motorů vyrábějících mechanickou energii, jež slouží k výrobě elektrické energie.

Porovnanie rozdielneho použitia pojmov (vyznačené červenou farbou) v dobových textoch na príklade gumárenského priemyslu²²

²² Slovenský priemysel 1929, ref. 13, s. 15; Statistická příručka, ref. 13, s. 112.

Text úryvku z románu *Vítězný oblúk* prepisujeme podľa REMARQUE, Erich Maria. *Vítězný oblúk*. Prel. Z. Kubišová. Košice: Svojet' Košice, 1947, s. 269.

o autoroch

Mgr. Peter Benka, PhD.

pôsobí na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty UK v Bratislave. Vo svojom výskume sa venuje primárne sociálnym a kultúrnym rolám, ktoré plnili tzv. vernakulárne jazyky (predovšetkým slovenčina) v ranom novoveku v mestskom prostredí na území dobového Horného Uhorska (s ťažiskom na meste Bardejov). Zaujíma sa aj o kultúrne, náboženské a intelektuálne dejiny raného novoveku v Uhorsku, resp. v Habsburskej monarchii.

PhDr. Eva Benková, PhD.

pôsobí na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty UK v Bratislave a venuje sa slovenským dejinám raného novoveku s bližším zameraním na hospodársky a sociálny vývoj.

Mgr. Adam Čuchor

momentálne pracuje v Slovenskej národnej knižnici v Martine. V rokoch 2015 – 2020 študoval bakalárske a magisterské štúdium odboru historické vedy, program história na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Bližšie sa vo svojom výskume zaujíma o témy z oblasti politických, sociálnych a hospodárskych dejín Slovenska (Uhorska) a okolia z obdobia neskorého stredoveku a raného novoveku.

Mgr. Jakub Palko

študoval v rokoch 2012 – 2017 odbor história na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, neskôr pôsobil ako doktorand na Historickom ústave Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne. Od roku 2018 je interným doktorandom na Katedre slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Zaoberá sa politickými dejinami Uhorského kráľovstva v 13. storočí so zameraním na problematiku tzv. vojny o babenberské dedičstvo.

Mgr. Peter Vanek, PhD.

pôsobí ako odborný asistent na Katedre historických vied a stredoeurópskych štúdií FF UCM v Trnave. Venuje sa hospodárskym dejinám Československa v prvej polovici 20. storočia. Dôraz kladie na priemyselné odvetvia – najmä na chemický priemysel.

Opus caementum

HISTORIA NOVA 19

Editor: Peter Podolan

Autori: Peter Benka, Eva Benková, Adam Čuchor,
Jakub Palko, Peter Vanek

Korektúry: Mária Rímešová, Lucia Gregoríková Branišová

Jazyková úprava anglických textov: Zuzana Orságová

Vydavateľstvo: STIMUL, Poradenské a vydavateľské centrum FIF UK

Bratislava 2021

Vydanie prvé; 164 s.

ISBN 978-80-8127-338-4

EAN 9788081273384